

નેક નામદાર મહારાજા સર ભાવસિંહજી

કે. ગ્રી. એસ. આઈ. બહાદુર.

સંસ્થાન ભાવનગરના મહારાજા સાહેબ.

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાની જયુબિલીનો આનંદોત્સવ.

(મંગળવાર ચૈત્ર શુકલ ૬ સંવત ૧૯૬૪).

સભાનો ૨૭ વર્ષનો ઇતિહાસ.

શ્રી પરમાત્માની પ્રાપ્તિ, શામન દેવતાની મહાથથી અને શ્રી શુક્ર મહારાજની અમૃતમય દૃષ્ટિથી આ મહા આપન થયાને ૨૬ વર્ષ પૂર્ણ થઈ સત્તાવીશમું વર્ષ ચાલે છે. સભા તરફથી પ્રસિદ્ધ થતા 'જૈન ધર્મ પ્રકાશ' માસિક પત્રને ત્રેવીશ વર્ષ પૂર્ણ થયા છે અને ચોવીશમા વર્ષનો આરંભ થયો છે. પાશ્ચાત્ય રિવાજને અનુસરી મહાઓની, માસિક પત્રોની, વર્તમાનપત્રોની અને રાજ્યાધિપતિઓની જયુબિલી ઉજવવાનો રિવાજ આ દેશમાં પણ પ્રવર્ત્યો છે. જયુબિલી શબ્દ અતિ પુરાણો છે. યાદુની લોકો પ્રાચીન કાળમાં દર પાંચ વર્ષે એક તહેવાર પાળતા તેને જયુબિલી કહેતા. આ તહેવારની ખુશાલીના સ્વિને ગુલામોને છોડી મુકતા તથા જમ કરેલી માલ મિલકત તેમના ધણીને પાછી મેળવતા. રોમ શહેરમાં આગલા વખતમાં દર એક વર્ષે અને પાછળથી પચીશ વર્ષે આ મહોત્સવ કરતા. રોમન કેથોલિક ધર્મ પદમાં પચીશમા વર્ષે જયુબિલી તહેવાર પાળવામાં આવે છે તે પ્રસંગે પોપ તરફથી મોજશોખ લોકગવવાની છુટ મેલવામાં આવે છે. હાલમાં દર પચીશ અથવા પચાસ વર્ષે રાજાનો અમલ, લગ્ન યા ડોઈ જાહેર ખાતાની કારકિર્દીને આનંદોત્સવ (જયુબિલી) કરે છે. પચાસ વર્ષની જયુબિલીને (ગોલ્ડન) સોનેરી જયુબિલી કહે છે અને પચીશમા વર્ષને (સીલ્વર) રૂપેરી જયુબિલી કહે છે. આ સભાને પચીશ વર્ષ થયા ત્યારથી ઘણા સભાસદોનો જયુબિલી ઉજવવાનો વિચાર ચાલતો હતો. અનાયાને ભારતવર્ષની જૈન સમાજ અને ભરવાનું આમ તથા ગયે વર્ષે કરવામાં આવ્યું એટલે એ વખતે જયુબિલી ઉજવવાની વધારે અનુકૂળતા થશે એમ ધારી વિચારમાં હીલ રાખી હતી. સભાની શરૂઆતને જો કે સત્તાવીશ વર્ષ થયા છે. પરંતુ જાન આપનાને એ વર્ષ જાદ કરીએ તો વાસ્તવિક સ્થાપનાને પચીશ વર્ષ જ થયા છે. ભાગ્યેદ્યે ભારત વર્ષની જૈન સમાજ (કોન્ફરન્સ)નું આગમન

આ શહેરમાં થયું, અમારો એ વિચાર ઉદયમાં આવ્યો, અને પાશ્ચાત્ય રિવાજને અનુસરી ન્યુગિની અથવા આપણા શબ્દોમાં બોલીએ તો આન દોત્તમ ઉજવવાનો આન ઠંકાગી સમય સભાને પ્રાપ્ત થયો.

મહત્ત્વી અથવા મહાત્મી થતા લાભ.

ચાર અથવા વધારે માણસો મળી અનીતિના ગાયનો ગાવા બેસે, કાંઈ વ્યસન સેવે અથવા નકામા ટાયલા કરે અને તે માણસોમાં પછી કોઈ વિદ્વાન હોય તોપણ તેથી સભા અથવા મહત્ત્વી મળી છે એમ જાણી શકાય નહિ, પરંતુ ચાર અથવા તેથી વધારે માણસો એકઠા મળી વિદ્યાના, જ્ઞાનના, જનહિતના, કોમહિતના, ધર્મના અથવા વ્યવહારિક કે પારમાર્થિક લાભ અને યશ મળે તેવા કામના મહત્ત્વતાથી વિચાર કરે, આપણો કરે તો તે સભા અથવા મહત્ત્વી મળી છે એમ કહેવાય ન્યા ઘોરા ઘણા માણસો એકસાથે થઈ એકાદા કાર્ય વિષે રૂડી રીતે ચર્ચા કરે, એકબીજાના વિચાર અને જ્ઞાનની આપ લે કરે તે પ્રસંગે મહત્ત્વી અથવા સભા શબ્દ પ્રવર્તે છે આપણો આર્યાવર્ત દેશ ઘણા પ્રાચીન કાળથી પ્રસિદ્ધ છે, પરંતુ તેની જે સ્થિતિ પૂર્વ હુતી તેવી હાલ નથી એવું સર્વ કોઈ કબુલ રાખે છે ઉદય અન્ત, ભગ્તી ઓટ, ચઢતી પડતી જગતમાં થયાજ કરે છે, પરંતુ તેના કારણો શોધી વિરોધી કારણોનો પ્રતિકાર કરવામાં આવે તો લાભ થઈ શકે મહત્ત્વી એટલે મુસલમાની રાજ્યના સમયમાં દેશમાં ઘણા પ્રકારની અવ્યવસ્થા ચાલવાથી જ્ઞાનપ્રાપ્તિ અને જ્ઞાનચર્ચાના સર્વ પ્રકારના પ્રસંગોનો અભાવ થયો અને તેથી આપણે પડતીના પ્રસંગને પ્રાપ્ત થયા પાશ્ચાત્ય પ્રજાના સળધથી પડતીના તે તે સર્વ ચિન્હો ઉપર આપણા લોકોની દૃષ્ટિ ગઈ અને તેઓ કેવી રીતે જ્ઞાનમાં, દ્રવ્યમાં અને કીર્તિમાં વૃદ્ધિ પામે છે એ વિષયને અગે વિચાર અને કંપનાઓ થવા લાગી જે કાર્યો છુપા છુટા ઘણા માણસોથી ઘણી મુશ્કેલી, અનેક પ્રકારના સંકટ અને ઘણે વખતે સિદ્ધ થતા નથી તે કાર્યો તેવા એકાદ મનુષ્યોની એક સલાથી ઓછી મુશ્કેલીએ, ઓછે સંકટ અને થોડે વખતે સિદ્ધ થઈ શકે છે, કારણ કે તેમાં ઘણા માણસોની મુદ્ધિ, જ્ઞાન વિચાર અને બળ એકત્ર થાય છે આપણી ઉન્નતિના, સમાજ હિતના, દેશહિતના કેટલાએક યોગ્ય એવા હોય છે કે જેમાં એક વ્યક્તિ અન્ય સહાય વગર ભાગ્યેજ કામ કરી શકે એક વ્યક્તિને પોતાની શક્તિને વિકાસ આપવાનો પ્રસંગ પણ ઘણા માણસોથી બનેલા સમૂહ વગર મળી શકતો નથી અનેક માણસોની મુદ્ધિમાં ચળાવેલા કાર્યોમાં હોય રહેવાનો સંભવ પણ ઓછો રહે છે એક વ્યક્તિની અત કરણની લાભથી થયેલું કાર્ય સમાજ ઉપર ઓછી અસર કરી શકે, પણ મહત્ત્વી એકાદ પગલાથી સમાજ ઉપર ઘણી અસર થઈ જે જે ફેરફારો જમાના અનુસાર કરાવવા હોય તે થઈ શકે છે યુરોપીયન લોકોએ મહત્ત્વી રૂઢીથી ન કટાપી શકાય તેવા અનેક કાર્યો કર્યા છે જે વ્યક્તિ એવી સભાઓમાં જોડાય તેને પણ અનેક તરેહના લાભ મળે છે મહત્ત્વીઓમાં ભાષણો કરવાથી, નિબંધો વાચ

વાથી અને ચર્ચા ચલાવ્યાથી પોતાની ભાષા સુધરે છે, મનમા ગુચવાઈ રહેતા વિચારો સહેલથી બહાર પાડી શકાય છે, નિર્ભયતા તથા વિવેક પ્રાપ્ત થવાથી વિચાર સ્વાતંત્ર્યને મદદ મળે છે, નવી નવી વાતો બહુવાથી સમજશક્તિ વધે છે, કાર્ય કરવામા પડતી મુશ્કેલીઓ અન્ય સભ્યોની સહાયથી દૂર થાય છે, અને પરસ્પરની શરમ વિગેરેથી દુરાચારોનો નાશ થઈ સદાચારો વૃદ્ધિ પામે છે. રાજ્યકાર્યનાં, વ્યાપાર સંબંધીના, કૌશલ્યના, સાહિત્ય સંબંધીના, ધર્મ સંબંધીના—એમ ઘણી જાતના મંડળો હોય છે અમુક શુભ ઉદ્દેશ રાખ્યા વગરના મંડળો કાંઈ પણ લાભ મેળવી શકતા નથી છત્રેજી રાજ્યના અમલથી અને પાશ્ચાત્ય પ્રજાના પ્રસંગથી સભા અથવા મંડળીના ઉક્ત પ્રકારના હેતુ અને ઉદ્દેશ આપણા કેળવણી પામેલા સાક્ષરોએ બહુયા અને તેઓએ તે પ્રવૃત્તિ આપણા દેશમા દાખલ કરવાની શરૂઆત કરી .

સભાનો જન્મ.

આ સભાના જન્મ પૂર્વ આ ભારતવર્ષમા જૈનોની એક પણ સભા નહોતી, અને સભા તરફથી માસિક પત્ર શરૂ કરવામા આવ્યું તે અગાઉ જૈન સમુદાયનું એક પણ માસિક પત્ર કે વર્તમાનપત્ર પ્રસિદ્ધ થતું ન હતું. અમદાવાદમા જે ત્રણ વર્તમાનપત્રો જૈનોના અધિપતિપણા નીચે નીકળતા હતા, પણ તે રાષ્ટ્રિય હતાં સભાનો ઇતિહાસ આપેની પાસે આખ્યા પૂર્વે સભાના સ્થાપકોનું કેટલું એક આત્મ કથન—આત્મલાઘા કરવી પડશે અને ત્યારેજ સભાની મૂળ સ્થિતિ જણાવી શકાશે.

સુનિ મહારાજ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્ર મહારાજના ઉપદેશથી સવન ૧૯૩૦ ના અશાઠ માસમા ભાવનગરમા એક જૈન વિદ્યાશાળા સ્થાપન થઈ હતી તે શાળા ચાર પાંચ વર્ષ સુધી સારી સ્થિતિમા ચાલી હતી, તેથી ઘણા બાળક અભ્યાસીઓએ તેનો સારો લાભ મેળવ્યો હતો એ અભ્યાસી સમુદાયમા દશ બાર પરસ્પર પ્રીતિવાળા મુખ્ય અભ્યાસીઓની ધર્મ સંબંધી ગાયન કરવાની ટોળી બંધાઈ હતી આ ટોળીમા મહુમ મીંડુ મુગચંદ નથુભાઈ તથા કુવરજી આણુદાસ અને અમરચંદ ઘેનાભાઈ પણ હતા એ ત્રણે મિત્રોને ધાર્મિક અભ્યાસ કરવા ઉપરાંત નીતિ સંબંધી ગુજરાતી વાચનનો પણ શોખ હતો ભાવનગરમા તે સમયે છગનલાલ લાઈબ્રેરી હતી, અને તે લાઈબ્રેરીની ઘણી કરી તમામ ગુજરાતી ચોપડીઓ વાચવાનો લાભ તેઓએ મેળવ્યો હતો ઘણી વખત સાથે બેસી ચોપડીઓ વાચતા અને પરસ્પર જ્ઞાનચર્ચા કરતા તેઓને વાચવામા જયકુમારી વિજય નાટક આવ્યું હતું, તેમા ત્રણ મિત્રોએ મળી સભા કર્યાની હકીકત છે એ હકીકત વાચવા ઉપરથી એઓને સભા બાંધવાનો વિચાર ઉદ્ભવ્યો હતો એક વખત મહુમ મીંડુ મુગચંદ નથુભાઈ અને અમરચંદ ઘેનાભાઈ એવાજ પ્રકારની ચર્ચા કરતા હતા, તેમા મંડળી બાંધવા સંબંધી વાત નીકળતા આપણે એક મંડળી સ્થાપીએ એવો નિર્ણય થયો તે વાત ત્રીજા મિત્ર મીંડુ કુવરજી આણુદાસને જણાવતા ત્રણે એકમત થયા અને જૈન ધર્મ પ્રસારક

તેમાંથી છસો સાતસો તરતમાજ ખપી ગઇ હતી. એ અરવામાં મુરતમાં શેઠ નાનચંદ રાયચંદને ત્યાં ઉજમણનો મહોત્સવ હતો. તે મહોત્સવ ઉપર સર્વ સભાસદોને આમંત્રણ હતું તેથી ઘણા સભાસદો તે ગુલ પ્રસંગ ઉપર મુરત ગયા હતા. ત્યાં ગુજરાત પત્રના અધિપતિ ક્રીકાભાઈ પરભુદાસ જેઓ જેન હતા તેમની સાથે સભા સંબંધી વાત થતાં તેઓ ઘણા ખુશી થયા હતા અને કેટલીક સીતે સભાને મદદ આપવાની હેંશ જતાવી ઘણુંજ ઉત્તેજન આપ્યું હતું. મુંબઈવાળા શેઠ પ્રેમચંદ રાયચંદના પુત્ર ફકીરચંદ તે પ્રસંગ ઉપર ત્યાં આવ્યા હતા તેમની સાથે વાતચીતથી સારા મંબંધ થયો અને તેઓ મલામાં દાખલ થયા.

દિવસે દિવસે મૌ સભામહોના મનમાં ઉંસાહ વધવા લાગ્યો. ભવિતવ્યતાની અનુકૂળતાને લીધે સારા સારા વિચાર થવા લાગ્યા. મંવત ૧૯૩૬ ની માહા વદ ૩ ની સભામાં એવો વિચાર નીકળ્યો કે આ ધર્મ મંબંધી સભા છે, માટે તેમાં દાખલ થનાર સભાસદોને માટે કાંઈ ધર્મ મંબંધી નિયમ જોઈએ. સર્વને એ વાત ગમી અને જેન ધર્મ પ્રસારક સભાને માટે નીચે પ્રમાણે નિયમ સુકરર કર્યા.

- ૧ સાત વ્યસન એવવાં નહિ
- ૨ કંઈમુજ ખાવું નહિ.
- ૩ રાત્રિ લોજન કરવું નહિ.
- ૪ હમેશા જિનદર્શને જવું.
- ૫ અફીણ ગાંજો ખીડી વિગેરે વ્યસન કરવું નહિ.
- ૬ દર રવિવારે સભામાં આવવું.
- ૭ દર માસે ફીનો રૂ. ૦૧ આપવો.

પાછળથી પહેલા અને છેલ્લા નિયમ શિવાય બાકીનામાં કાંઈ છૂટ આપવાનો રિવાજ થયો હતો.

દરેક કામ અથવા દરેક ખર્ચ વિચારીને શક્તિ અનુસારે કરવામાં આવે તો કરનાર માણસ તેમાં સારી રીતે ફત્તેહ પામે, તેવી રીતે આ મલાએ જે જે કાર્યો કર્યો છે તે તે વિષય ઉપર સારો વિચાર કરીને અને જે ખર્ચો કર્યો છે તે ઘણા વખત મુધી વિના ખર્ચે ચલાવી અણધુટકે કર્યો છે, આથીજ આ સભા સારી સ્થિતિએ પહોંચવા પામી છે. આજ મુધી સભાનું મકાન નહતું પણ હવે સભાને માટે મકાન ભાડે લેવાની આવશ્યકતા જણાઈ. અદાર રૂપિયાના વાર્ષિક દરથી એક મકાન ભાડે લીધું અને તેમાં સંવત ૧૯૩૬ ના ફાગણ વદિ ૧૩ ના રોજ વાસસુદર્ત કર્યું. એ દિવસે કાંઈક મેળાવણે, કાંઈક માગણિક અને દેરે પૂજા ભણાવવી વિગેરે ઉત્સવ કર્યો હતો. એાફીસને લીધે મામાન લેવાની જરૂર જણાઈ અને યોગ્ય ખર્ચ કર્યો. ભાગ્યેદય સારા દોષ ત્યારે મારી મતિજ થાય તેમ આ જાળતમાં પણ સભાના ઉત્તમ વિચારો રહ્યા. સભાની માલેકીનાં જે ખાતા જુદા પડ્યાં. ફી આવે તે ફી

ખાને જમે કરી તેમાંથી મકાનભાડું, ખુરશી, પાંકડા, બજાર વિગેરે જે સભાસદોના ઉપયોગમાં આવે તે વસ્તુનો ખર્ચ કરવો અને ચોપડી છપાવવી, વેચવી વિગેરેની જે ઉપજ આવે તે સભા ખાતે જમે રાખી તેમાંથી ચોપડી ચોપાનીયાં મંગાવવાં, મુનિ-મહારાજને ચોપડીઓ લેટ આપવી, ચોપડીઓ મૂકવાને કળાટ વિગેરે લેવા અને બીજો જ્ઞાન સંબંધે જે ખર્ચ કરવો પડે તે કરવો. એવો નિર્મળ અને દોષ રહિત રસ્તો પડ્યો, જે આજ સુધી પ્રવર્તે છે. એ અરસામાં મહુમ મીં વીરચંદ્ર રાઘવજી ગાંધીના પ્રયાસથી મુંબઈમાં એક શાખા સભા સ્થાપન થઈ હતી. એ વર્ષમાં ચૈત્ર માસમાં સભાના કાયદા બાંધવા સંબંધી કેટલોએક મતભેદ થવાથી સભા છિન્નભિન્ન થઈ બંધ તેવી સ્થિતિ થઈ હતી, પરંતુ આગેવાન સભાસદોના પ્રયાસથી શાંતિ થઈ ગઈ હતી; પણ એ શાંતિ થોડોજ વખત રહી. શ્રાવણ માસમાં એક સહજની વાતમાં પાછો તકરાર થયો. તે તકરાર ત્રણ માસ ધુધવાયા કર્યો અને તેનું છેવટ એ આવ્યું કે સંવત ૧૯૪૦ ના કાર્તિક શુદ્ધ ૨ ના રોજ પ્રમુખ મીં મુળચંદ્ર નથુભાઈ સભાથી જુદા પડ્યા. આ અઢી વર્ષમાં સભા તરફથી કેટલાંએક સારાં કાર્યો થયાં, પણ એ સઘળો વખત વાદવિવાદ અને મતભેદમાંજ પસાર થયો હતો એથી એ સર્વ કાર્યો બાળચેટા રૂપે ગણાયાં. છેવટના ફેરફારે બાળચેટાનો અંત આવ્યો.

નવીન યોજના.

પ્રમુખના જુદા પડવા પછી થોડી મુદત સભામાં અવ્યવસ્થા રહી. કેટલાંએક સભાસદોનાં મન બ્યથ થયાં હતાં અને પ્રમુખસ્થાન કોને આપવું એ વિચાર ચાલ્યા કરતો હતો. એ વિચારમાં ચાર પાંચ મહિના નીકળી ગયા. એવામાં અત્રેના સંઘ તરફથી સમવસરણનો મહોત્સવ કરવામાં આવ્યો. તે ઉત્સવમાં સભાના બીજા સભાસદોએ બનતો ભાગ લીધો હતો, પણ મીં કુવરજી આણંદજીએ મુખ્ય ભાગ લીધો હતો; તેથી તે અરસામાં સંવત ૧૯૪૦ ના ફાગણ શુદ્ધ ૮ ના રોજ સર્વ સભાસદોએ એકમત થઈ નવીન યોજના રચી: તેમાં મીં કુવરજી આણંદજી પ્રમુખ, અમરચંદ્ર ઘેલાભાઈ મંત્રી અને બીજા અગિયાર સભાસદો એ પ્રમાણે યોજના થઈ હતી. એ મહોત્સવ પ્રસંગે પરદેશના ઘણાં માણસો અત્રે આવ્યાં હતાં, તે પ્રસંગને લઈ સભા તરફથી એક બહેર મીટીંગ ભરવામાં આવી હતી અને તેમાં મીં કુવરજી આણંદજીએ ‘વિદ્યા’ એ વિષય ઉપર ભાષણ આપ્યું હતું. તે સભામાં પર્યવણ પર્વમાં અત્રે માછલાની બળ ખંધ કરાવવામાં આવે છે તેની દીપ કરવાનું તથા ખર્ચનું કાર્ય સંઘમાંથી શાં મગન શામજી તથા દીપચંદ્ર માણેકચંદ્ર કરતા હતા. તેમણે તે કામ સભાને સોંપ્યું. તેમનો ઉપકાર માની સભાએ તે વાત અંગીકાર કરી અને એક મહાન પુણ્યનો લાભ મેળવવા આ સભા ભાગ્યશાળી થઈ. એ વર્ષના આશો માસમાં શેઠ લાલભાઈ પ્રેમાભાઈ અત્રે પધાર્યા હતા. તેમના પ્રમુખપણા નીચે બહેર મીટીંગ ભરવામાં આવી હતી તેમાં સભાના મંત્રી અમરચંદ્ર

ઘેલાભાઈએ ‘મૃપાવાદ’ એ વિષય ઉપર ભાષણ આપ્યું હતું, જેથી તેઓ સાહેબે ખુશી થઈ આવા ઉત્સાહભરેલા કાર્ય માટે સભાને ધન્યવાદ આપવા સાથે ડેટલી-એક સૂચના કરી હતી. આ પ્રમાણે સભાનો ઉદ્દય સારી રીતે થયા કરતો હતો, તેથી સર્વ સભાસદોની મતિ ધર્મકાર્ય તરફ વધારે વધારે થવા લાગી. આપણે સભા ગાંધી જ્ઞાનનો પ્રસાર કરવો છે માટે જ્ઞાનભક્તિ વધારે કરવી એ આપણી દરજ્જા છે એમ ધારી સં. ૧૯૪૧ ના કાર્તિક શુદ્ધ ૫ મે શ્રી જ્ઞાન ચંદ્રમીનો ઉત્સવ દર વર્ષે કરવાની શરૂઆત થઈ તે અઘાપિ પર્યંત ચાલે છે. એવામાં સભાના એક સભાસદ મી. હુલભાઈ વીરચંદ્રનું અચાનક મૃત્યુ થયું, તેથી સર્વ સભાસદોનાં મન અતિ-ખિન્ન થયાં; તેમના નામસ્મરણાર્થે કાંઈ કરવાનો વિચાર થતાં એ સમયમાં શેઠ વીરચંદ્રભાઈ દીપચંદ ભાવનગર પધાર્યા હતા તેમના પ્રમુખસ્થાન નીચે એક બહેર સભા બોલાવી હતી. એ સભામાં મી. કુવંદ્રા આચાર્યજીએ ‘દેવદ્રવ્ય’ એ વિષય ઉપર નિબંધ વાંચ્યો હતો અને મી. હુલભાઈના નામસ્મરણાર્થે પુસ્તકશાળા કરવાનો વિચાર થયો હતો, જે વખતે ડ. ૪૨૨)નું ફંડ થયું હતું. અગાઉના સભાસદો તરફથી થયેલા ફંડના ડ. ૧૭૩) એમાં દાખલ કરી તેના સારાં સારાં પુસ્તકો મંગાવી સભાની લાયબ્રેરી કરવાની શરૂઆત થઈ હતી.

માસિક પત્ર.

સંવત ૧૯૪૧ ના માઘ વદ ૨ ની સભામાં વંચાએલ ‘દેવ દ્રવ્ય’નો નિબંધ છપાવવાની વાત તે પછી ભરાયલી સભામાં નીકળી. તે વખત મંત્રી અમરચંદ ઘેલાભાઈએ બની શકે તો એક માસિક નહિં તો ત્રિમાસિક ચોપાનીયું કાઢવાની દરખાસ્ત મૂકી. પ્રમુખ અને મંત્રી એકમત થયા, પણ બીજા સભાસદો એ વિચારથી બુદ્ધા પડ્યા. બુદ્ધા પડનારનો હેતુ શુદ્ધ હતો. તેઓનું કહેવું એવું હતું કે જે કામ કરવું તે સદાકાળ નીભાવી શકાય તોજ કરવું. એથી દેવ દ્રવ્યને નિબંધ બુદ્ધા છપાવ્યો; પરંતુ આ વાત મંત્રીના હૃદયમાંથી નીકળી ન હતી. એવામાં મુનિ મહારાજ શ્રી આત્મારામજી મહારાજ ભાવનગર પધાર્યા. તેમની સાથે તેમના શિષ્ય મુનિરાજ શ્રી શાંતિવિજયજી હતા. તેઓની આ સભા તરફ ખુબજ પ્રીતિ હતી તેમને માસિક પત્ર સંબંધી વાત કરવામાં આવી. તેમણે આગેવાન સભાસદોને સમજાવ્યા, પે તે વિષયો આપવાની વાત કરી અને એ વિચારને પુષ્ટિ આપી અવશ્ય માસિક પત્રનું કામ કરવા લાયક છે એમ નક્કી કરાવ્યું. એ કરાવને પરિણામે સભા તરફથી સંવત ૧૯૪૧ ના જ્યેષ્ઠ માસથી ‘શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ’ એ નામનું માસિક પત્ર જાહેર પડ્યું. સભાસદોના પરિપૂર્ણ ઉત્સાહથી જે ચોપાનીયાની પાંચશે નક્કજ ખપવા ધારણા નહોતી તેની પુનરાવૃત્તિ કરવી પડી અને આશરે હજાર આડકોની સંખ્યા થઈ. આ કાર્યમાં વિદ્યન તો આવ્યા કરતાં હતાં, પણ વિદ્યનથી ન હરતાં ઉત્સાહભેર કામ ચાલ્યા કરતું હતું.

ઓગણીસ વર્ષનો ડુંક હેવાલ.

છટ દેવતાની કૃપાથી, સર્વ સભાસદોના ઉત્સાહથી અને મુખ્ય સભાસદોના કામ કરવાના ઉદ્દેશથી સભાની કીર્તિ ચોતરફ ફેલાણી અને ઘણા સ્વધર્મી બંધુ-ઓનાં હૃદય સભા તરફ પ્રેમાળ થયાં. શરૂઆતના વખતમાં અત્રે વારંવાર જાહેર મીટીંગો ભરી જુદા જુદા વિષયો ઉપર ભાષણો આપવામાં આવતાં હતાં. પરદેશમાં પણ પ્રમુખ મીં કુંવરજી આણંદજીને જતું આવવું થતાં ત્યાં પણ જાહેર મીટીંગ ભરી ભાષણો આપવામાં આવતાં. એ ઉપરથી મુંબઈ, સુરત, ભરૂચ, વડોદરા અને ઘોરાજી એ પાંચ સ્થળે સભાની શાખા સભાઓ થઈ હતી, પરંતુ પાછળથી કેટલી-એક ગુચ્ચવણ થતાં તે સર્વ શાખા સભા કાઢી નાંખી લાયક સભાસદોને મુખ્ય સભામાં જ દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા.

સભાની માલેકીના ખાતાની ઉપજ ખર્ચનું બજેટ સભા પાસે મંજૂર કરાવી તે પ્રમાણે ખર્ચ કરવાનો તથા દર વર્ષનો રીપોર્ટ હિસાબ વિગેરે રજૂ કરવાનો રિવાજ શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો.

સભાની ઓફીસમાં કેટલાએક યુવાન વયના છોકરાઓ આવતા તેમની એક જ્ઞાનવર્ધક સભા સ્થાપન થઈ હતી, પણ પાછળથી તે સભા કાઢી નાખી તેઓ આ સભામાં દાખલ થયા હતા.

સભામાં આવનારા બાળકોને ધાર્મિક અભ્યાસ કરાવવાનું પ્રવર્તન આટલાજ કરતું હતું. પણ સંસ્કૃત અભ્યાસને માટે કાંઈ સાધન નોંધ્યે; એમ જણાયાથી સંસ્કૃત પાઠશાળા સ્થાપવાનું નક્કી થયું હતું અને તે ઉપરથી સંવત ૧૯૪૨ ના જેઠ શુદ્ધ ૭ મે શાસ્ત્રી નર્મદાશંકર દામોદરને રાખી સંસ્કૃત પાઠશાળાનું સ્થાપન કરવામાં આવ્યું હતું. અભ્યાસીઓની અછતને લીધે પાઠશાળા બરાબર નિયમસર ચાલી શકી ન હતી, પણ થોડા ઘણા જે અભ્યાસીઓ આવતા તેમને શાસ્ત્રી અભ્યાસ કરાવતા અને બાકીના વખતમાં સાધુ મહારાજને ભણાવવાનું કામ કરતા.

જુદા જુદા પ્રકારની ચોપડીઓ વિદ્વાન મુનિ મહારાજ પાસે બનાવરાવી, સંસ્કૃત પુસ્તકોના જાતે ભાષાંતર કરી તથા શાસ્ત્રી પાસે ભાષાંતર કરાવી છપાવવાની પ્રવૃત્તિ ચાલુ થઈ હતી.

જૈન કન્યાશાળા સ્થાપવા માટે પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો પણ તે વખતે ત્રીશિક્ષક નહીં મળવાથી તે કામ ફળીયુત થયું નહોતું.

એક જૈન શાળા સભા તરફથી સ્થાપવાનો વિચાર થયો હતો પણ તે વખતે શિક્ષકના અભાવે તે વિચારનો અમલ થયો નહોતો.

સંવત ૧૯૩૭ થી સંવત ૧૯૪૭ સુધી એટલે દસ વર્ષ સુધી સભાનું કામ પ્રમુખ, મંત્રી અને બીજા સભાસદો પોતાનો ધંધો કરવા ઉપરાંત કુરમદના

વખતમાં હાજર થઈ જાત મહેનતથીજ ચલાવતા હતા, પણ પછી કામ ઘણું વધી જવાથી સંવત ૧૯૪૭ માં એક કારકુન રાખવાની ગોઠવણ કરી હતી.

એ પ્રમાણે ૧૯ વર્ષ પર્ચેન જૈન ધર્મ પ્રકાશ માસિક નિયમસર નીકળવા સાથે વૃદ્ધિ પામ્યા કરતું હતું, દર વર્ષ મુનિ મહારાજને જોઈતી ચોપડીઓ લેટ આપવામાં આવતી હતી, જુદા જુદા ધાર્મિક વિષયોના પુસ્તકો છપાવવાનું કામ આદ્યા કરતું હતું, સભામાં સભાસદોની વૃદ્ધિ થયા કરતી હતી, ધાર્મિક અભ્યાસ કરનાર બાળકોને ઇનામ આપવાના મેળાવડા કરવામાં આવતા હતા, સભાની નાણા સંબંધી સ્થિતિમાં સુધારો થયા કરતો હતો અને ઓગણીશ વર્ષના અરસામાં સભા નો ઉત્કર્ષ થયાજ કરતો હતો.

મહારાજ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજીનો સ્વર્ગવાસ.

આ સર્વ સમય મુનિ મહારાજ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજીને સભાને સારો ઉપકાર હતો. એઓ સાહેબનું શરીર અશક્ત થવાથી તેમની પાછળની જીંદગીનો આ શહેરને સારો લાભ મળ્યો હતો. સભા સ્થાપન કરનારાઓના અંતઃકરણમાં ધર્મનું ખીજ તેઓનાથીજ રેપાયું હતું, અને સભા બંધાયા પછી કાર્ય કરનારાઓને નિરંતર ઉપદેશ પણ તેઓનોજ હતો. નિરંતર તેઓ સાહેબ સભા ઉપર પ્રીતિ ધરાવતા હતા, સુમાર્ગે વર્તવાનાં કારણે સમજાવો તે માર્ગે પ્રેરતા હતા, મતભેદ વખતે, ચર્ચા વખતે, ચોપાનીઆને અંગે અને ખીજ કોઈ પણ જરૂરીઆતને પ્રસંગે એઓ પૂછવા દેકાણે હતા. ખીજ દરેક મુનિ મહારાજની સભા પ્રત્યે સારી લાગણી હતી પરંતુ એઓ સાહેબની મિષ્ટ નજર અને સારી સલાહથી સભાને ઘણો લાભ મળ્યો હતો. સંવત ૧૯૪૮ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૭ મે એમનો સ્વર્ગવાસ થવાથી સભાએ એક છત્ર ગુમાવ્યું અને તેથી સભાને અત્યંત દીલગીરી થઈ હતી.

મહાન્ વિદ્વ.

ઓગણીશ વર્ષ પર્ચેન સભાનો કારભાર વૃદ્ધિ પામતો આવ્યો, સભાની ઓફીસમાં સભા તરફથી છપાયેલી તથા ખીજ જૈન ભાઈઓ તરફથી છપાયેલી ચોપડીઓનો વેચવાને માટે મોટો સંગ્રહ રહેવા લાગ્યો, સભાની લાયબ્રેરીમાં બે હજાર રૂપીઆ ઉપરાંતનાં પુસ્તકો લેગાં કરી લાયબ્રેરીને સારી સ્થિતિમાં લાભ્યા, ચોપાનીઆના ગ્રાહકોની વૃદ્ધિ થયા કરતી હતી, સભાની ઓફીસ વાર્ષિક ભાડું વધારનાં વધારનાં સો રૂપીઆના વાર્ષિક ખર્ચથી સારા મકાનમાં લઈ જવામાં આવી હતી, ઓફીસને લગતા મામાન સંગ્રહી આશરે હજાર રૂપીઆનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો, સભાની આર્થિક સ્થિતિ પણ સારી રીતે સુધરી હતી, સભા જાહેર જલાલીમાં આવી હતી અને સભાની ઓફીસ સુંદર ફરનીચર વિગેરેમાં મુશોભિત કરવામાં આવી હતી એવામાં એક મહાન્ વિદ્વ આવી પડ્યું.

વર્તમાન સ્થિતિ.

અત્યાદે આ મલામાં ૪૮ લાઇફ મેમ્બર, ૭૦ પ્રથમ વર્ગના મલાસદ અને ૩૮ બીજા વર્ગના મલાસદ છે. જેમાંના ૧૬ મલામદો એક્ઝ્યુએટ છે.

‘જૈન ધર્મ પ્રકાશ’ માસિક નિયમનર પ્રસિદ્ધ થયા કરે છે. પ્રથમ તેનું કદ બે ફારમ ડીમીનું હતું તેને વધારીને રાયલ ચાર ફારમનું કર્યું છે અને પોસ્ટેજ સાથે કિંમત રૂ. ૧-૪-૦ છે. મલાસદો ઉપરાંત અન્ય વિદ્વાન બંધુઓના તથા મુનિ મહારાજોના ઉત્તમ લેખ તેની અંદર આવ્યા કરે છે. દર વર્ષની આદિમાં ચોપાનીયાના બ્રાહ્મણેને સુંદર આકારનું જૈન પંચાંગ છપાવી ભેટ આપવામાં આવે છે અને વર્ષને અંતે એક મારી ચોપડી ભેટ આપવામાં આવે છે.

દર જ્ઞાન પંચમીએ જ્ઞાન ભક્તિનો મહોત્સવ કરી પૂજા આંગી રચાવીને આનંદભોજન કરવામાં આવે છે.

મલાની વાર્ષિક નિધિ આવજી શુદ્ધ ૩ ને દિવસે મર્વે મલામદોએ વરતેજ સુકામે જઈ ત્યાં દેરે પૂજા આંગી રચાવી આનંદભોજન કરવાનો રિવાજ રાખેલો છે.

ઉન્નમભાઈ જૈન કન્યાશાળાના ખર્ચમાં દર વર્ષે મલા તરફથી રૂ. ૧૦૦) ની મદદ આપવામાં આવે છે.

બનારસ પાઠશાળામાં દર વર્ષે મદદ દાખલ રૂ. ૧૦૦) આપવામાં આવે છે.

મલાની લાઇબ્રેરીમાં જૈન ધર્મ મંળાંધી, મંસ્કૃત તથા નીલિ મંળાંધી છપાવેલી તમામ ચોપડીઓ ગખવામાં આવે છે, જેમાં અન્યાદે લગભગ ૩ ૨૫૦૦)ની કિંમત ના પુસ્તકો છે. એ ઉપરાંત મારાં મારાં ચોપાનીયાં તથા ન્યુમ્પેપરો પણ મંગાવવા માં આવે છે. જેનેને મારે આ લાઇબ્રેરી ફી ગખવામાં આવી છે અને તે સાથે એક ચોપડી થોડું પણ વાંચવા દેવામાં આવે છે.

મંસ્કૃત શીખવવાને મારે મલા તરફથી એક ગ્રામ્મી મ નિક રૂ. ૧૫) ના પગારથી ગખવામાં આવેલ છે, અને તેઓ અભ્યાસ કરવા આવન ર યુવકોને મંસ્કૃત જ્ઞાન આપે છે.

ઉપયોગી જૈન ગ્રંથો મૂળ તથા બાળાંતર દ્વારા પ્રમુખ મરવ નો અમ્ખનિત પ્રધાન ચાલુ છે.

જૈન ધર્મની છપાવેલી દરેક પુસ્તકો તેમજ મંસ્કૃત બંધનું જ્ઞાન મેલવવા મારે જરૂરના મંસ્કૃત પુસ્તકો ૨૫ જાની રીમને જેને લેણદે તેને મળી મારે તેવી અવશ્યામ શરૂ છે.

માપ મ પર્વ દેને જરૂરિયાતનું પુસ્તકો મજા તરફથી ભેટ તરફકે મોકલવામાં આવે છે, જેને વાર્ષિક ખર્ચ રૂ. ૨૫૦) થી રૂ. ૬૦૦) મુજબ થાય છે.

ઉપયોગી પુસ્તકો કે પ્રતો છપાવી સાધુ સાધ્વી તેમજ શ્રાવક શ્રાવિકાને વગર કિંમતે ભેટ આપવાનું કાર્ય પણ બનતી ગોઠવણે થાય છે.

લૈન કોન્ફરન્સના અધારણને દૃઢ કરવા અને તેની ઉત્તતિ માટે બનતો પ્રયાસ કરવાની છતાંસા દરેક સભાસદ રાખે છે.

દર વર્ષે ગ્રેન્ડયુએટ અથવા ડબલ ગ્રેન્ડયુએટ થનાર સભાસદને કેળવણી ખાતાના કોઇ ઉપરી આધિકારીના પ્રમુખપણા નીચે બહાર મીટીંગ ભરી માનપત્ર આપવામાં આવે છે અને સભાસદ શિવાય બીજા કોઇ ડીપ્રી મેળવનાર ભાવનગરવાસી અભ્યાસી-ને સભા તરફથી મુબારકબાદીનો પત્ર મોકલવામાં આવે છે.

સભા ખાતે એક શાસ્ત્રી, એક છપાવવા વિગેરેનું કામ તપાસનાર વિદ્વાન કારકુન, એક પત્ર વ્યવહાર તથા નામું હિસાબ રાખનાર કારકુન, એક ફાલતુ કામ કરનાર તથા લાઇબ્રેરી સંભાળનાર કારકુન અને એક દીવાળતી કરનાર તથા મકાન સાફચુક કરનાર નોકર મળી કુલ પાંચ પગારદાર નોકર છે. એ ઉપરાંત એક બીજા શાસ્ત્રીને પગારદાર તરીકે રાખવામાં આવેલા છે, તેનો ખર્ચ તે જે જે બુકોનું કામ કરે તે તે ખર્ચે લખવામાં આવે છે.

સભાના બે આગેવાન ગૃહસ્થોની મદદથી ગરીબ લૈન બાળકોને ફ્રી તથા અભ્યાસની ચોપડીઓ આપવામાં આવે છે.

સભાના ધારા તથા સભાની કાર્યવ્યવસ્થાને લગતા નિયમો નીચે પ્રમ.ણે છે—

સભાના ધારા.

- ૧ દેશી પરદેશી કેમ્પ પણ શ્રાવક આ સભાના સભાસદ તરીકે દાખલ થઇ શકશે.
- ૨ સભામાં દાખલ થનાર સભાસદે સાત વ્યસન ત્યાગ કરવાનો નિયમ પાળવો પડશે ૧
- ૩ એક સાથે ઓછામાં ઓછા પચાસ રૂપીઆ આપનાર લાઇફ મેમ્બર થઇ શકશે.
- ૪ દરવર્ષે ત્રણ રૂપીઆ લવાજમ આપનાર ગૃહસ્થ પહેલા વર્ગના સભાસદ તરીકે દાખલ થઇ શકશે.
- ૫ દરવર્ષે બે રૂપીઆ લવાજમ આપનાર ગૃહસ્થ બીજા વર્ગના સભાસદ તરીકે દાખલ થઇ શકશે.
- ૬ સભામાં સભાસદ તરીકે દાખલ થવા ઇચ્છનારે સભાના કાયદાની કબુલ્લાતયુક્ત વિનંતિપત્ર મોકલવાવું, જે મેનેજીંગ કમીટીની અંદર પસાર થયા બાદ તે સભાસદ તરીકે ગણાયે.

૧ દૂત ચ માસ ચ મુરાર ચ વેરયા, પાપાદ્વે ચોરા પરશરમેચા

ભુગદુ, માસ, મદિરા, વેરવાગમન, પાન્ધીપાણુ, ચેરી અને પાન્ધરામેચન એ સાત વ્યયન.

- ૭ વાર્ષિક જનરલ સભા દરરવર્ષે આશાઠ ગુદ ૨ પહેલાં ભરાશે; અને તેમાં સભાનો વાર્ષિક હિમાળ તથા રીપોર્ટ રજુ કરવામાં આવશે; તે બાબતના બબર દરેક પરદેશી સભાસદને આઠ દિવસ અગાઉથી આપવામાં આવશે. રૂપેશીયલ જનરલ સભા કાર્યપ્રસંગે ગમે ત્યારે ભરવામાં આવશે.
- ૮ વાર્ષિક જનરલ સભા વખતે આવના વર્ષ ૥ ખર્ચને માટે મંત્રી બજેટ રજુ કરશે, અને સભા જે પ્રમાણે મંજુર કરશે તે અનુસારે વર્ષ પર્થત ખર્ચ ચલાવવામાં આવશે.
- ૯ ઓછામાં ઓછા આઠ સભાસદ હાજર હોય તો જનરલ સભા ભરાઈ ગણાશે અને તેમાં વધારે મત પ્રમાણે ઠર વ કરવામાં આવશે, સરખા મત પડે તો પ્રમુખનો એક મત વધારે ગણાશે; પ્રમુખની ગેરહાજરીમાં ઉપપ્રમુખને અને ઉપપ્રમુખની ગેરહાજરીમાં ગમે તે સભાસદને પ્રમુખની જગા આપવામાં આવશે.
- ૧૦ ભાવનગરનો રહીશ કોઈ પણ જનબંધુ ફ્રી આપ્યા સિવાય રૂ.૩) ડીપોઝીટ મૂકીને અથવા આ મહાના કોઈપણ સભાસદની બમીનગીરી લખીતવાર આપીને લાઇબ્રેરીની એક બુક ઘર આગળ વાંચવા લઈ જઈ શકશે. અન્યધર્મી વાર્ષિક રૂ.૧) આપવાથી લાઇબ્રેરી ખાતાનો મેમ્બર થઈ શકશે અને તે એક બુક ઘરે વાંચવા લઈ જઈ શકશે.
- ૧૧ સભાના ત્રણ પ્રકારના મેમ્બરોને “જૈન ધર્મ પ્રકાશ” માસિક લેટ તરીકે આપવામાં આવશે, સભા તરફથી છપાયેલાં દરેક બુકની એક નકલ પોણી કિંમતે આપવામાં આવશે, અને લાયબ્રેરીમાંથી એક સાથે બે બુકો ઘરે વાંચવા લઈ જઈ શકશે. લાઇફ મેમ્બરોને રૂ.૧) મુખીની મહા તરફથી પ્રગટ થતી દરેક બુકની એક નકલ લેટ તરીકે આપવામાં આવશે, રૂ.૧) ઉપરાંતની કિંમતવાળી બુક રૂ.૧) બાદ કરીને આપવામાં આવશે; તેમજ ઉપર જણાવેલા લાભો મળશે.
- ૧૨ દશ વર્ષ પર્થત ફ્રી ભરનાર પહેલા અથવા બીજા વર્ગનો સભાસદ રૂ.૨૫) આપવાથી લાઇફ મેમ્બર થઈ શકશે.
- ૧૩ એક સાથે રૂ.૨૫) મોકલનાર કોઈપણ બહાર જામનો ડ્રાફ્ટ “જૈન ધર્મ પ્રકાશ”નો કાયમી ડ્રાફ્ટ ગણાશે; તેને વગર લવાજમે કાયમ ચોખાનીયું” મોકલવામાં આવશે; ભાવનગરના વતનીને એ લાભ રૂ.૨૦) આપવાથી મળી શકશે. કોવી ઝીતે થયેલ કાયમી ડ્રાફ્ટ બે લાઇફ મેમ્બર થવા ઇચ્છા જતાવે અને મેનેજીંગ કમીટી તેને મેમ્બર થવા લાયક ગણે તો તેની પામેથી બાકીના રૂપીઆ લઈ લાઇફ મેમ્બર કરી શકશે.

૧૪ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશમાં તેમજ સભા તરફથી છપાની બુકોમાં રહેલ હાંસલનો ૦૧ ભાગ સાધારણ ખાતે લઈ જવાનું ઠરાવ્યું છે, તેમાંથી જૈન કારકુનનો પગાર આપવામાં આવશે, તેમજ કેળવણીને અંગે બીજી મદદ પણ તે ખાતામાંથી યોગ્ય રીતે કરી શકાશે.

૧૫ કોઈ પણ જૈન લાઇબ્રેરી લાઇફ મેમ્બર તરીકે રજીસ્ટર થવા માગે તો રૂ. ૫૦ ની રકમ લઈ તેને રજીસ્ટર કરવામાં આવશે. મજકુર લાઇબ્રેરીને “જૈન ધર્મ પ્રકાશ” માસિક અને રૂ. ૧ સુધીની સલા તરફથી નવી બહાર પડતી બુકની એકેક નકલ ભેટ તથા રૂ. ૧ ની ઉપરની કિંમતની સલા તરફથી છપાય તે દરેક બુકની એકેક નકલ રૂ. ૧ બાદ કરીને બાકીની કિંમતથી મળી શકશે.

૧૬ જે બુક છપાવવામાં કોઈ સદ્ગૃહસ્થ તરફથી ૦૧૧ ભાગના ખર્ચની મદદ સલાને મળશે તો તે બુકની એકેક નકલ દરેક સભાસદને ભેટ તરીકે આપવામાં આવશે.

કાર્ય વ્યવસ્થા વિગેરેને લગતા નિયમો.

૧ મેનેજીંગ કમીટીનું બંધારણ ૧૨ મેમ્બરોનું રાખવું; તેમાં ૬ હોદ્દાદારો અને ૬ મેમ્બરો નીમવા.

અ. છ હોદ્દાદારો એટલે એક પ્રમુખ, એક ઉપપ્રમુખ, એક સેક્રેટરી, બે નેઇન્ટ સેક્રેટરી, તથા એક ખજાનચી.

બ. છ મેમ્બરો પૈકી ત્રણ મેમ્બરો દશ વર્ષ ઉપરાંતના સભાસદો અને ત્રણ મેમ્બરો દશ વર્ષની અંદરના સભાસદોને દાખલ કરવા.

ક. મેનેજીંગ કમીટી પૈકી છ મેમ્બરોની નિમનોક દરવર્ષે ફરીથી કરવી.

૨ નેઇન્ટ સેક્રેટરીઓની નિમનોક દર ત્રણ વર્ષે ફરીથી કરવી.

૩ મેનેજીંગ કમીટીનું કારમ ૭ સભાસદોનું રાખવું.

૪ સમાના સઘળાં નવાં કામ (જનરલ સભામાં પસાર થયા શિવાયનાં) મેનેજીંગ કમીટીમાં પસાર થયા પછી શરૂ કરવાં, અને જનરલ સભામાં પસાર થયાં હોય તો તેનો અમલ સેક્રેટરીએ કરવો.

૫ સેક્રેટરીએ સલા મેળવવી, તેનું પ્રોસીડીંગ લખવું, મેનેજીંગ કમીટી અને જનરલ સભામાં થયેલા ઠરાવો અમલમાં લાવવા, હુમેશનાં ચાલતાં કામ ઉપર દેખરેખ રાખવી, પત્ર વ્યવહારનું કામ કરવું,

સભાની નાણા વિગેરેની તમામ મિલકત ઉપર દેખરેખ રાખવી, અને સભાના કારકુનોને સોંપેલા સર્વ કામની તપાસ રાખવી.

૬ જોઈન્ટ સેક્રેટરીઓએ સેક્રેટરીના દરેક કામમાં મદદ કરવી અને સેક્રેટરીની ગેરહાજરીમાં તેનું સર્વ કામ કરવું.

૭ ખજાનચીએ દરરોજના મેળમાં તેમજ માસિક મેળમાં (આવડામાં) તપાસીને સહી કરવી.

૮ પ્રમુખ અને સેક્રેટરીએ જનરલ મીટીંગમાં મંજૂર થયેલ બજેટ પ્રમાણે યોગ્ય રીતે ખર્ચ કરવો અને તમામ કામની વ્યવસ્થા કરવી, તેમજ મેનેજીંગ કમીટીમાં મંજૂર થયેલ બુકે છપાવવા વિગેરેનું કામ કરવું.

૯ બજેટ ઉપરાંત નવો ખર્ચ કરવો હોય તો પ્રમુખ અને સેક્રેટરી રૂ. ૨૫ સુધી પોતે કરી શકે, અને મેનેજીંગ કમીટીની મંજૂરી મેળવી રૂ. ૧૦૦) સુધી ખર્ચ કરી શકે; પણ જો રૂ. ૧૦૦) કરતાં વધારે ખર્ચ કરવો હોય તો તેમણે જનરલ મીટીંગની મંજૂરી મેળવવી.

૧૦ સભાના ફંડની વ્યાજ ઉત્પન્ન કરવા વિગેરે વ્યવસ્થા પ્રમુખ, સેક્રેટરી અને ટ્રેઝરર-એ ત્રણેએ મળીને કરવી.

૧૧ કોઈ પણ જો મેમ્બરની સફારત લેખિત સૂચનાથી સેક્રેટરીએ મેનેજીંગ કમીટી મેળવવી, અને પાંચ મેમ્બરોની સફારત લેખિત સૂચનાથી જનરલ મીટીંગ મેળવવી.

૧૨ વાર્ષિક ફીનાં વધઘટ કરવી હોય તથા બજેટ પસાર કરવું હોય તો જનરલ મેમ્બરના દરેક મેમ્બરને બહાર આપવી, અને તેમણે તે સંબંધમાં પોતાનો અભિપ્રાય આઠ દિવસની અંદર લખી મોકલવો. ત્યાર બાદ જનરલ મેમ્બર ભરવી; તે શિવાયનાં બાકીનાં કામકાજ તથા ધારામાં મુધારો વધારો વિગેરે ક્ષાનિક મેમ્બરોની મળેલી જનરલ સભા કરી શકે. તે પ્રસંગે બહાર ગામથી કોઈ મેમ્બર ભાવનગરમાં આવેલ હોય તો તે સભામાં ભાગ લઈ શકશે.

૧૩ સભાનો હિમાળ તપાસવા માટે દરવર્ષે જો ચોડીટરોની નીમનોક કરવી.

ખર્ચ સંબંધી પ્રમુખ.

મહાનો ખર્ચ ત્રણ ખાનાથી ચલાવવામાં આવે છે. (૧) સભાસભોની ફી ખાતું, (૨) સંચાલન ખાતું અને (૩) મળા ખાતું. આ ત્રણ ખાતામાં ઉપજનો પ્રકાર અને ખર્ચની વાત નોંધવામાં આવીને ચલાવેલ છે.

૧૪ શ્રી આલઘાન ચિંતામણિ નામમાળા શબ્દાનુક્રમ સહિત.

૧૫ શ્રી લોક તત્ત્વ નિર્ણય (ભાષાંતર સાથે).

૧૬ શ્રી દ્રવ્ય સત્તરી સુળ ટીકા-ભાષાંતર સુક્રા.

૧૭ ઉપમિતિ ભવ પ્રપંચ ભાષાંતર.

૧૮ ઉપમિતિ ભવ પ્રપંચના પીઠ જંધનું ભાષાંતર.

૧૯ યશોધર ચરિત્ર.

૨૦ ચંદ્ર શેખરનો રાસ.

૨૧ શ્રી જંબુ સ્વામીનો રામ.

૨૨ શ્રી સમ્યક્ત્વ વિષે નિબંધ.

૨૩ શ્રી દેવદ્રવ્ય વિષે નિબંધ.

૨૪ ગપ દિપિકા સમીર.

૨૫ શુદ્ધ સિદ્ધાંત સમાચારી.

* ૨૬ બે પ્રાતક્રમણ સૂત્ર શાસ્ત્રી.

* ૨૭ પાંચ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર શાસ્ત્રી.

૨૮ પૂર્વ દેશ તીર્થ સ્તનાવળી.

* ૨૯ ચિત્તવંદન ચોવીશી.

૩૦ પ્રાર્થનાથનો વિવાહલો.

* ૩૧ પંચકલ્યાણક તથા પંચજ્ઞાનની પુળ.

* ૩૨ રેનાત્ર, સત્તર લેદી તથા વીશ સ્થાનકની પૂજા.

૩૩ કેશરીઆજી તીર્થનું વૃષાંત.

* ૩૪ પોસહ વિધિ.

* ૩૫ માધુ માદી ચોગ્ધ આવશ્યકના સૂત્રો તથા વિધિ.

* ૩૬ ચંપક શેઠનું ચરિત્ર.

* ૩૭ રતિસાર કુમાર ચરિત્ર.

* ૩૮ વત્સરાજ કુમાર ચરિત્ર.

* ૩૯ નગ દમયંતી ચરિત્ર.

* ૪૦ રત્નવદ્ધ ચરિત્ર.

* ૪૧ સૂરસુંદરી ચરિત્ર.

૪૨ શુકરાજ ચરિત્ર.

૪૩ મહીપાળ ચરિત્ર.

૪૪ મુનિ મહારાજ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજીવં ચરિત્ર.

૪૫ સંક્ષિપ્ત જૈન રામાયણ.

૪૬ વર્ધમાન દ્વાર્ત્રીશિકા-મૂળ ટીકા-ભાષાંતર સુકત.

* ૪૭ બે પ્રતિક્રમણ ગુજરાતી.

૪૮ ઉપદેશ પ્રાસાદ ભાષાંતર ભાગ ૨ જો. (સ્થ'બ ૫ થી ૬).

* ૪૯ પાંચ પ્રતિક્રમણ મૂળ ગુજરાતી.

૫૦ રત્નશેખર રત્નવતી કથા.

૫૧ સામાયક ચૈત્યવંદન સૂત્ર ગુજરાતી.

૫૨ ચરિતાવળી ભાગ ૨ જો.

૫૩ થી ૫૮ શ્રી ત્રિપદિશલાકાપુરૂષ ચરિત્ર મૂળ ભાગ ૬ માં પર્વ ૧૦
(ખાણુ સાહેબ બુધસિંહજી નદા શેઠ વીરચંદ દીપચંદની મદદથી).

૫૯ શ્રી પ્રતિક્રમણક્રમ હેતુ ભાષાંતર.

૬૦ ઉપદેશ પ્રાસાદ ભાષાંતર ભાગ ૩ જો. (સ્થ'બ ૧૦ થી ૧૪)

૬૧ ચરિતાવળી ભાગ ૩ જો.

૬૨ શ્રી વિજયચંદ કેવલી ચરિત્ર મૂળ.

૬૩ સદર ભાષાંતર.

૬૪ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ કૃત ગ્રંથમાળા મૂળ (સંઘવી દામોદરદાસ નેમચંદની
સહાયથી) (શાસ્ત્રવાર્તા સમુચ્ચય, પદ્મદર્શન સમુચ્ચય, અષ્ટક)

એ પ્રમાણે બુકો અઘાપિ પર્યંત સભા તરફથી પ્રગટ કરવામાં આવી છે,
અને હાલમાં નીચે જણાવેલા ગ્રંથો છપાવવાના કામો ચાલે છે.

૬૫ શ્રી અધ્યાત્મ કલ્પદ્રુમ ભાષાંતર વિવેચન સહીત.

૬૬ શ્રી મધ્યો વિજયજી કૃત ગ્રંથમાળા મૂળ. (શા. આણંદજી પુરૂષોત્તમની
સહાયથી) (અધ્યાત્મસાર, દેવધર્મ પરીક્ષા, અધ્યાત્મોપનિષદ,

અધ્યાત્મમન પરીક્ષા સટીક, યતિવશણ સમુચ્ચય, નયરહસ્ય, નયપ્રદીપ,
નયોપદેશ અવચુરી સહિત, જૈનતર્ક પરિભાષા વિગેરે.)

૬૭ શ્રી પ્રત્નોત્તર પુષ્પમાળા મુનિરાજ શ્રી (હંસવિજયજી કૃત.)

૬૮ શ્રી ગૌતમકુલક ભાષાંતર (ભીમશી માણેકના ભાગમાં.)

૬૯ શ્રી ઉપદેશમાળા ભાષાંતર (મૂળ તથા કથાઓ સહિત)

૭૦ શ્રી ઉપદેશ પ્રાસાદ ભાષાંતર ભાગ ૪ થો.

૭૧ શ્રી વાસુપુત્ર્ય ચરિત્ર મૂળ.

૭૨ શ્રી યોગજિંદુ મૂળ તથા ટીકા.

આ શિવાય શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરૂષચરિત્ર મૂળ તથા ભાષાંતરનો બાકી
રહેલ ભાગ તથા ઉપર જણાવેલ પુસ્તકોની આવૃત્તિઓ છપાય છે.

સભાની આર્થિક ક્ષિતિ જણાવવાને માટે સં. ૧૯૬૩ ના ચેત્ર શુદ્ધ ૧ સુધીનું
અરવેયું છપાયેલ છે તે નીચે પ્રમાણે.

૧૦૬૫૬૧૧-૧ શ્રી સભા ખાતે.	૨૩૮૯૧૧-૧ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશની ઉદ- રાણી ખાતે.
૧૨૭૩૧-૧ શ્રી વ્યાજ ખાતે	૨૧૭૮૧-૧૧ સભાની લાઇબ્રેરી ખાતે.
૨૫૬૮૧૧-૧૧ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશના હાંસલ ખાતે.	૮૪૮૨૧૧-૧૧ વેચવાના પુસ્તકો ખાતે.
૨૮૩૭૧-૧ લાઇફ મેમ્બરોની ફી ખાતે.	૩૭૬૧૧-૧૧ ની આધારણ ખાતે.
૫૭૧૧-૧૧ સભાસદોની ફી ખાતે	૦૧૧-૧૧ કાર્તિક શુદ્ધ ૬ ના સ્વામી વચ્છળ ખાતે
૬૯૪૧-૧ આવણ શુદ્ધ ૩ ના મહોત્સવ ખાતે.	૧૩૪૨૧-૧૧
૧૮૬૦૪૧-૧૧	૧૧૪૬૫૧-૧૧ અરાફી ખાતે લેણા
૧૮૧૦૧ વ્યાખ્યા દેવા—	૬૯૯૩૧-૧૧-૨૦૩૭૧-૨૦૦૦-૪૩૪૧
૮૩૬) છવદયા ખાતે.	૧૭૦૨૧-૧૧ પરચુરણ ઉદરાણી છે.
૩૬૫૧૧ કેશવજી વાલજી	૧૬)૧૧ પ્રાંતે રોકડા.
૬૦૮૧૧ એક ગાઇ	
૬૧૯૭૧૧-૧૧ પરચુરણ દેવું.	૨૬૬૧૨૧૧-૧૧
૨૬૬૧૨૧૧-૧૧	

આ વર્ષમાં સભાના એક સભાસદ શાં ગીરધર આણંદજી પરશોત્તમની પુત્રી
બેન મોંઘીના લગ્ન સમયે રૂ. ૫૦૦) પાંચથો તેના વ્યાજમાંથી સ્ત્રી ઉપયોગી નિગંધ
અથવા વાર્તાની બુક લખાવી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવા માટે તેમણે સભાને સોંપ્યા છે.

ઉપસંહાર, આભાર અને પ્રાર્થના.

ખાજકોની રમતની જેમ જે સભાને પાથો નાખ્યો હતો તે સભા તેના નેતા-
ઓના સતત પ્રયાસથી આ સ્થિતિએ પહોંચેલ છે. અન્ય સભાસદોએ તેમાં પોતાથી
બનતી મદદ અને જાનિ મહેનત કરેલ છે તો પણ મીં કુંવરજી આણંદજીએ
પોતાની બુદ્ધિ અને વખતનો મોટા ભાગે ભોગ આપી સભાને સારી સ્થિતિમાં
લાવવા પ્રયાસ કરેલ છે.

આ ઉપરથી આપને જણાઈ શકશે કે એક સભા કે મંડળી બાંધી અમુક
કાર્યને લક્ષી પ્રવૃત્તિ કરવાની હોય તેમાં દરેક અંગભૂતોએ પોતાની સ્થિતિ અને
સંજોગને અનુસારે વખતનો તથા પોતાની અન્ય શક્તિઓનો ભોગ આપવાનો
પવિત્ર નિયમ બાળવોજ બેઠ્યો, જે જોમ ન થાય તો કોઈ સંસ્થા સારી સ્થિતિએ
પહોંચી શકેજ નહિ જેમ એક મોટી મીલ ચાલતી હોય તેમાંથી એક યંત્ર કામ
કરતું અટકી પડે તો કદાચ થોડી વાર તે મીલ ચાલતી સ્થિતિમાં રહી શકે પરંતુ
પછી તે યંત્રની મદદની ગેરહાજરીથી કાર્ય બંધજ થાય, તેથીજ રીતે હરકોઈ
સંસ્થાના અંગભૂતો પોતાથી બનતી મદદ આપવાનું બંધ કરે તો સભાની સ્થિતિ
તદન દેરવાઈ જાય છે. આ સભાના સંબંધમાં તેમ થયું નથી અને સર્વ સભાસદોએ
પોતાથી બનતું કાર્ય કરવામાં મદદ આપી છે તેથીજ સભાને આપ નુરૂ મજમૂનો
સમદા આ બચુબીલિનો આન દોતસવ ઉજવવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો છે.

મીલના કામમાં યંત્રો સિવાય જેમ અન્ય પદાર્થોની સહાયની પણ અપેક્ષા
રહે છે તેમ સભાના અંગભૂતો ઉપરાંત સભાને પણ અન્ય ગૃહસ્થોની સહાયની
અપેક્ષા રહે છે. આ સભાના સંબંધમાં અન્ય ગૃહસ્થોએ પુસ્તકો છપાવવા વિગેરે-
નાં કાર્યમાં મદદ આપી તે અપેક્ષા પૂરી પાડી છે, અને તેને લીધે પણ આ સભાની
કીર્તિમાં વૃદ્ધિ થઈ છે. 'જૈન ધર્મ પ્રકાશ' માસિક પત્રના આહુક તરીકે રહી
તથા તેની અંદર ઉત્તમ લેખો આપી જે જે ગૃહસ્થોએ સહાય કરી છે તેઓ પણ
સભાની ઉજ્જવળ કારકીર્દિમાં સહાયક છે. આ પ્રસંગે સજા તરફથી તે સર્વનો
આનંદ સાથે આભાર માનવામાં આવે છે.

ગૃહસ્થો ! સભાની આજ મુધીની સ્થિતિ તથા કારકીર્દિનો હેવાલ અત્રે પૂર્ણ
થાય છે; તે ઉપરથી આપના બાણનામાં આવશે કે સભા ધીમે ધીમે સારા પાથા
ઉપર આવી છે, આવતી જાય છે અને આવશે. સભાએ આજ મુધીમાં કેટલાંએક

ઉત્તમ કાર્યો કર્યા છે, કરે છે અને કરવાની અભિલાષા ધરાવે છે. દેશી પરદેશી જૈન સમૂહ અને મુનિ મહારાજાઓ સભા પ્રત્યે પ્રેમભાવ રાખે છે અને સહાય આપે છે. અલબત્ત, સભાએ અત્યાર સુધી જે કર્યું છે તે મુનિમહારાજાના અને મુખ્યત્વે મુકરીને શ્રીમન્ મહારાજ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્ર મહારાજના પ્રતાપથી કરેલું છે અને પૂર્વ પુરૂષોના પ્રમાણમાં તે કાંઈ વિશેષ નથી, તોપણ ધર્મજિજ્ઞાસા વિશેષ છે. સભાસદો સર્વ શ્રદ્ધાલુ છે, સભા ઉપર મમતાવાળા છે, ધર્મમાં ટેકીલા છે, ધર્મ કાર્યો કરવાની અભિલાષાવાળા છે, કેળવણી પ્રત્યે પ્રીતિવાળા છે અને સભાને યોગે ઉત્તમ લાભો પ્રાપ્ત કરે છે. પ્રાતે સર્વ મુનિમહારાજાઓ વિદ્વાન અને શ્રીમાન જૈન ધર્મીઓ અને સાક્ષરોને સચિનય પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે કે જેવી રીતે આ સભા પ્રત્યે પ્રેમાળ વૃત્તિ રાખે છે તેવી રીતેજ રાખેલો જેથી સભાસદો સર્વને ઉત્સાહ વૃદ્ધિ પામશે, સભાની કારકીર્દિ અતિ ઉજ્જવળ થશે અને જેવી રીતે આ આનંદોત્સવમાં ભાગ લેવા આપ સર્વને બોલાવ્યા છે તેવીજ રીતે પરમાત્માની કૃપાથી બીજા આનંદોત્સવ કરવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થશે અને આપ સર્વને તેમાં ભાગ લેવાનું આમંત્રણ કરવાને અમે ભાવ્યશાળી ચઈશું.

તથાસ્તુ.

रा. रा. प्रभाश -रसाध दलपतराम पटेली,
स स्थान लावनगरना मुख्य द्विवांन भाहेम

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાની સીદ્ધવર જ્યુબીલી (આનંદોત્સવ)ની સભાનો હેવાલ.

જૈન મહાસમાજના પ્રવૃત્તિમય અને ચિંતાયુક્ત આનંદી મેળાવડા પૂર્ણ થયા પછી ખીજે દિવસે એટલે ચૈત્ર શુક્ર ૬ મંગળવારે ભાવનગરની જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાની જ્યુબીલીના આનંદોત્સવનો-નિવૃત્તમય, પ્રમોદકારી મેળાવડો ભાવનગરના નામદાર દીવાન સાહેબ, સાક્ષર મીંઠ પ્રભાશંકર દલપતરામ પટણીના પ્રમુખપણા નીચે થયો હતો. વિદ્યા, જ્ઞાન અને ધર્મના પ્રસાર માટે સ્થપાયેલી એ સભાના આનંદોત્સવ નિમિત્તે શરાયેલી સમાજને માટે સ્થાન પણ જ્ઞાન દાન માટે નિર્માણ થયેલું જ પસંદ કરવામાં આવ્યું હતું. તે દિવસે પ્રાતઃકાળથી ભાવનગર એંગ્લો વર્નાક્યુલર સ્કૂલના મકાન ઉપર વાવટાઓ ફરકવા માંડ્યા હતા એથી જાણે તે મકાન વિદ્યાના અનુયાયીઓને તે દિવસે યવાના હર્ષમય મેળાવડામાં આવવા આમંત્રણ કરતું હોય એમ જણાતું હતું. એ વિદ્યાલયના યોગાનમાં એક સુશોભિત સમીઆણા સભાની બેઠક માટે ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો. વિદ્યાલયના મકાનને તથા સમીઆણાને સુશોભિત ધ્વજા અને તોરણોથી શણગારવામાં આવ્યા હતા. મકાનના મુખ્ય દ્વાર પાસે એક સુંદર બેંડ રાજવામાં આવ્યું હતું તે પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થાને આગમન સમયે માન આપતું હતું. જૈન મહાસમાજમાં પધારેલા પ્રતિષ્ઠિત ડેલીગેટો, ભાવનગરના આગેવાન જૈન ગૃહસ્થો તથા અન્ય વેપારીઓ, ભાવનગરનું સર્વ વિદ્વાન્ મંડળ અને દરબારી અમલદારો એ સર્વને આમંત્રણ પત્રિકાઓ પહોંચાડવામાં આવી હતી. બરોબર બે વાગ્યાથી ગૃહસ્થો તથા વિદ્વાનો સભાસ્થાનમાં દાખલ થવા માંડ્યા હતા. આસરે સાતથે આઠથે ગૃહસ્થો મેળાવડામાં પધાર્યા હતા. બરાબર સાડાત્રણ વાગે દીવાન સાહેબ પ્રભાશંકરભાઈ, કોનફરન્સના પ્રમુખ શેઠ મનસુખભાઈ તથા સભાના પ્રમુખ કુંવરજી આણંદજી સભા સ્થાનમાં આવ્યા તેઓને સર્વેએ ઉભા થઈ તાળીઓના અવાજથી માન આપ્યું હતું.

શરૂઆતમાં સભાના મંત્રી મીંઠ અમરચંદ વેલાભાઈએ મેળાવડો કરવાનું પ્રયોજન દર્શાવનારી આમંત્રણ પત્રિકા વાંચી સંભળાવી હતી, જેમાં જણાવ્યું હતું કે જ્યુબીલીના પ્રસંગને અનુસરી કરવામાં આવેલા આ મેળાવડામાં સભાનો અઘાપિ પર્યંતનો વૃતાંત વાંચવાનું, કોનફરન્સના પ્રમુખ શેઠ મનસુખભાઈને માનપત્ર આપવાનું અને સભાના પ્રમુખ મીંઠ કુંવરજીભાઈને એક સુવર્ણચંદ્રક આપવાનું એ ત્રણ કામ આ મેળાવડામાં કરવાના છે. બાદ શેઠ રતનજી વીરજીએ શેઠ ત્રીલોવનદાસ ભાણજીના અનુમોદન સાથે નામદાર દીવાન સાહેબને પ્રમુખસ્થાન લેવા દરખાસ્ત રૂપે વિનંતિ કરી હતી.

નામદાર દીવાન સાહેબે પ્રમુખસ્થાન લીધા બાદ સલાના પ્રમુખ શેઠ કુર્બરેલ
આણંદજીએ જણાવ્યું કે છેલ્લા ત્રણ દિવસમાં ભાવનગર ખાતે કોન્ડર-સમાં જે
ઉત્તમ કામ બાંધવામાં આવ્યું છે અને જેમાં આપણા પ્રમુખ સાહેબ શેઠ મન-
સુખભાઈ ભગુભાઈએ તન મનથી ઉત્તમ મદદ આપી છે તેને માટે, અમારી સભા
તરફથી પોતાની સીદ્ધર જ્યુનિલીના પ્રસંગે હર્ષ જતાવવા કરવામાં આવેલા આ
મેળાવડામાં સલાની કારકીર્દીનો આજ પર્યંતનો હેવાલ વાંચવા ઉપરાંત તેઓ
સાહેબને માનપત્ર આપવાનું કામ થવાનું છે અને તેથી આ મેળાવડો વધારે હર્ષકારી
થઈ પડશે. અમારી સભા જ્યારે હિંદુસ્તાનના કોઈ પણ ભાગમાં એક પણ જૈન
સભા નહોતી તે વખતે રચાવવામાં આવી હતી. અગર જો કે અમારી શરૂઆતનો
બહુ નાની હતી તે છતાં તેને રચાયા પછી જે જે કાર્યો થયાં છે તે એવાં છે કે
અમને જૈન મહાસમાજના મેળાવડાની સાથેસાથ અમારી સીદ્ધર જ્યુનિલીનો
આનંદોત્સવ કરવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો છે ; અને એ આનંદોત્સવમાં જૈન કોમનાં
દેશી પરદેશી આગેવાન ગૃહસ્થો, ભાવનગરના આગેવાન વ્યાપારી ગૃહસ્થો અધિકારી
વર્ગ અને વિદ્વાન મંડળ એ સર્વેએ હાજરી આપી અમારા પ્રત્યે જે પ્રીતિ જતાવી
છે તે અમારા કાર્ય તરફ તેઓની પસંદગી અને આહુના જતાવી આપે છે. કોઈ
કહેશે કે આવા મેળાવડાઓની જરૂર શું ? તેનું કારણ હુંકામાં હું એટલુંજ
જણાવીશ કે પોતે કરેલું ફતેહમંદ કાર્ય બીજાઓ આગળ દર્શાવવાથી—રજુ કરવાથી
બીજાઓને તે દાખલા રૂપ થઈ પડે અને તેનું અનુકરણ કરવા ઉત્સાહ આવે. હવે
સલાનો રીપોર્ટ અથવા આજ પર્યંતનો હુંકા ઇતિહાસ મીં અમરચંદ ઘેલાભાઈ
વાઘી સંભળાવશે તે ઉપરથી આપ સર્વે એઈ શકશે કે સલાએ આજ પર્યંત શું
કર્યું છે.

તે પછી મીં અમરચંદ ઘેલાભાઈએ સલાનો રીપોર્ટ વાંચી સંભળાવ્યો હતો
જે આ અંકમાં પ્રથમ સંપૂર્ણ આપેલો છે.

મીં ગુલાબચંદલ ઢઢાનું ભાષણ.

રીપોર્ટ વંચાયા બાદ મીં ગુલાબચંદલ ઢઢાએ જણાવ્યું કે આજનો આ
મેળાવડો એવો તો આનંદભર્યો છે કે તેના આનંદમાં નિમજ થવાથી હું બોલવાની
શક્તિ પણ ગુમાવી બેઠો છું ; કેમકે હર્ષ શક્તિઓને દબાવી દે છે. જે રીપોર્ટ
હમણા આપણી સન્મુખ વાંચવામાં આવ્યો છે તે ઉપરથી એ સલાના સેક્રેટરીઓ
પ્રમુખ અને સલાસદોએ જે ઉત્તમ કામ કર્યું છે તેને માટે તેઓને ધન્યવાદ ઘટે છે.
જ્યારે કોઈ કામ ખતથી તેના ઉદ્યોગી કાર્ય કર્તાઓ ચલાવે છે ત્યારે તેઓ અવશ્ય
ફતેહમંદ થાય છે. ગંગા યમુના અને ગિંધુ જેવી મહાનદીઓની પણ શરૂઆત
જો કે નાની હોય છે તે છતાં તેઓ રફતે રફતે લાંબી અને ચોડી થતી જાય છે
તેજ રીતે આ સલાએ બીજી કોઈ પણ સભા કરતાં વધારે અને સાફ કામ કર્યું છે.

કેમકે તેના ઉત્પાદક ત્રણ મિત્રો એકદલીલ અને એકમનથી ખંતપૂર્વક કામ કરતા. દિલગીર છું કે તેમાંના એક અત્રે હાજર નથી પણ તેના આત્મા તો અમારી સાથેજ છે. ત્રણમાંના બે મિત્રો અઘાપિ હાજર છે અને એ બંને મિત્રો મારફતે જે લાભ મળ્યો છે તે માટે આપણે તેમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ અને સભાને સોનેરી (Golden) ન્યુબીલી ઉજવવાનો વખત આવે એમ હું ઇચ્છું છું.

મીં હામોદર બાપુશાનું ભાષણ.

મીં હામોદર બાપુશાએ જણાવ્યું કે પ્રમુખ સાહેબ અને ગ્રહસ્થો! ચાર દિવસના ભાષણથી અણર્થ થયું હશે અને હવે મારા આ ભાષણથી કંટાળો આવશે તે છતાં મારા મિત્ર મીં કુંવરજી જેવાને માટે કાંઈ બોલવાની જરૂર છે. આ સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં કૃષ્ણ અને નેમનાથજી જેવાનો જન્મ થયો હતો, અને તેજ દેશમાં મિત્ર કુંવરજીભાઈનો જન્મ છે. તેમણે નિખાલસપણે, સરળપણે અને નિરભિમાનપણે કામની જે સેવા બજાવી છે તે અર્ણવીય છે. કોન્ફરન્સની ફતેહ પણ તેમને લઈનેજ છે. આ શ્રી પ્રસારક સભાએ જૈન ધર્મની ઉત્તરણ સેવા બજાવી છે. સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં સૌથી જાહેરલાલી લોગવતું શહેર ભાવનગર છે અને તેના મહારાજા નીતિમાન શૂરવીર અને સત્યશીલ છે. અમે દિલગીર થઈએ છીએ કે અમે તેમના રાજ્યમાં વસતા નથી. તેઓ પોતાની પ્રજાનું ઉત્તમ રીતે પાલન કરે છે અને તેઓની રાજ્યધાનીના શહેરમાં અમારા મિત્ર મીં કુંવરજીભાઈ વસે છે એ અમને વધારે હર્ષકારી છે. કુંવરજીભાઈ આવકના એકવીશ ગુણના ધારક છે અને જૈન કામના દરેક કામમાં તેઓ દર પળે રોકાયેલા રહે છે. તેઓ દીર્ઘાયુષી થાઓ અને આવાં હજારો કામ હમેશ કરો એજ અમારી ઇચ્છા છે.

મીં ફતેહચંદ કપુરચંદ લાલનના વિચાર.

મીં લાલને ભાષણ કરતાં જણાવ્યું કે હૃદય આ આનંદના પ્રસંગે બહુ કહેવા ઇચ્છા રાખે છે પણ કંઈ તેમ કરવા ના પાડે છે તો પણ તમે થોડાને ઘણું માની લેશો એવી હું આશા રાખું છું. પ્રકાશ એ જગતને રોશની આપે છે. તારાનો, ચંદ્રનો સૂર્યનો પ્રકાશ હોય છે પણ એ પ્રકાશ દુનિયાના મોહ રૂપી અંધ-કારને દૂર કરી શકતો નથી. માત્ર ધર્મના પ્રકાશથીજ તે અંધકાર દૂર થઈ શકે છે અને એ પ્રકાશ એજ શાશ્વત્ પ્રકાશ છે જે કે સૂર્યની માફક ઉગીને અસ્ત થતો નથી. એજ રીતે જૈન ધર્મનો આ પ્રકાશ (જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા) પચીસ વર્ષપર શરૂ થયો હતો અને અઘાપિ તે ઉત્તરોત્તર વધતો ગયો છે એમ તેની પરોક્ષ અને, અપરોક્ષ સાબીતીઓથી જણાય છે. તે વખતે કોઈ પુસ્તક ચોપાનીઆં કે વર્તમાન-પત્રો પ્રકટ થતાં ન હતાં. આ સભાના કારણેજ મીં વીરચંદ રાઘવજી, મીં મુલચંદ નથુભાઈ અને મીં કુંવરજી આણંદજીથી મારો સમાગમ થયો હતો. સાત વ્યસનનો ત્યાગ કરનારા ઘણા માણસો આ સભાના સમાગમથી થયા હતા.

અને તેઓ સર્વે તેના આભારી છે. જેન એસોસીએશન એફ ઇડીઆ અને જેન પંચાયત ફંડને જન્મ આપનાર મરહુમ મીં વીરચંદ સઘવણ ગાંધી પણ તે સમયે આ સભાના અંગીભૂત હતા. જેન પંચાયત ફંડમાં હર્ષુ પુસ્તકોદ્ધાર, હર્ષુ ચૈત્યોદ્ધાર, નિરાશ્રીતોને મદદ અને કેળવણીને ઉત્તેજન એ ચાર બાબત મુખ્ય હતી. એ ચાર હેતુઓમાંથી જેન કોન્ફરન્સ જન્મ પામી અને હવે પછી દરેક જૂદા જૂદા જેન ફીરકાઓની સભાઓ લવિધ્યમાં જન્મ પામશે. આ સભાને યોગે હજારો જેનભાઈઓ લાભતાં વાંચતાં થયા છે, ધર્મના અભ્યાસવાળાં થયા છે, સાત વ્યસનનો ત્યાગ કરનારા થયા છે અને પુન્યશાળી થયા છે એ સર્વતું મૂળ આ સભા અને સભાના સ્થાપક ત્રણ મૂળ ગૃહસ્થો હતા.

વીશ પચીશ વર્ષ ઉપર જેનોમાં પુસ્તકો નહીં છપાવવાનો વિચાર આશાત-
નાને કારણે હતો પણ મુદ્રાયત્રેયી વિશેષ લાભ થાય છે એવું સમજી હાલમાં
પુસ્તકો છપાવવાનું જે કામ થાય છે તેને માટે આ સભાને ધન્યવાદ ધટે છે.
નડીઆદના નિદ્ધાન પુત્ર રત્નોએ જે શુજરાતી સાહિત્ય પ્રકટ કર્યું છે તે જેમ પ્રથમ
પહે મુકવા લાયક છે તેવીજ રીતે જેન ધર્મ પ્રસારક સભા જેન સાહિત્યને પ્રસિદ્ધિ
કરવામાં પ્રથમ પહે મુકવા લાયક છે.

આ નગરને સાધુ મહારાજઓનો તથા ઉત્તમ માણસોનો સમાગમ મળી
આવે છે તેથી અહીંના જેન ભાઈઓની ઉંચી સ્થિતિ છે; જે લાભ મુંબઈ જેવા
નગરને મહી શકતો નથી. આ રાજ્યની વ્યવસ્થા રીતળ છે અને તેથી સર્વને
આલ્હાદકારી લાગે છે. ખાનગી કન્યાશાળા અને સ્ત્રીશાળાને માટે ૧/૩ ઑંટ આપ-
નાર રાજ્ય હોય તો તે આ રાજ્યજ છે. જ્યાં આવી સભાઓ હોય જ્યાં આવા
રાજ્યાધીશો હોય અને જ્યાં મીં પટ્ટણી જેવા ધર્મચુસ્ત પ્રધાનો હોય ત્યાં રણમાં-
અમૃતનું સરોવર અને નંદનવન જેવો બગીચો મળવાથી જેવું સુખ મળે તેવું
સુખ પ્રાપ્ત થાય તેમાં શી નવાઈ? પરોપકારની છાંયા આ રાજ્યે તથા અત્રેની આ
સભાએ આપી છે તેનો દાખલો બીજી સભાઓ લેશે એવી હું આશા રાખું છું.

મીં શીવજી દેવશીનું ભાષણ

મીં શીવજી દેવશીને જણાવ્યું કે કચ્છી ભાષામાં નાન્યતર બતી નથી અને
તેથી વખતે હું ભાવા દોષ કરીશ પણ મને માફ કરશે એવી હું આશા રાખું છું.
જેન કોમમાં કોઇ પણ સભાની જ્યુબીલી થઇ હોય તો તે આ પ્રથમ સભા છે અને
તે જ્યુબીલી સભાની નહીં પણ જેન સાહિત્યની છે. પાલીતાણાનો વિદ્યા પ્રસારક
વર્ગ એ આ સભાનું છોકરું છે. અમારા કચ્છ દેશમાંથી જ્ઞાન રીમાઈ ગયું છે
અને તેથી અમે જ્ઞાન લેવા પાલીતાણે ભાગીને આવ્યા છીએ અને ત્યાંથી વળી અત્રે
આવી બે ત્રણ મહીનાથી એક છાપખાનું ઉઘાડ્યું છે. હું જે કાંઈ બાલું છું તે આ
સભા, સભા તરફથી પ્રસિદ્ધ થતું માસીક અને ચેક કુંવરજીભાઈને યોગે બાલું

હું, કુંવરજીભાઈ જાનીધ્યના એક મોટા મનુષ્ય છે અને તેમના પ્રતાપે અમારું, કર્તવ્ય અમે શીખ્યા છીએ. લાગણી પૂર્વક સતત અભ્યાસ-પ્રયાસથી ગમે તેવી ભૂમિ પણ સુધરી શકે છે તે આ સભાએ અને કુંવરજીભાઈએ સાબીત કરી આપ્યું છે અને હું ઇચ્છુ છું કે ભાવનગરનો દરેક જૈન તેના સભાસદ થાય અને જુદી જુદી સભાઓ સ્થાપવા કરતાં આજ સભા મારફતે કામ કરશે તેથી સભા બલવત્તર થશે અને કોમ દેશ તથા મનુષ્ય બંધને મોટો ફાયદો થશે.

શાસ્ત્રી નર્મદાશંકર દામોદરનું ભાષણ.

ભાવનગર હાઈ સ્કુલના સંસ્કૃત અધ્યાપક શાસ્ત્રી નર્મદાશંકર દામોદર નીચે પ્રમાણે બોલ્યા હતા—

પ્રમુખ સાહેબ અને ગૃહસ્થો, આજના ઉત્તમ પ્રસંગે બોલવાને મને વિશેષ આનંદ ઉત્પન્ન થાય છે; કારણ કે આ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાની જયુબીલી છે, તે મારા પૂર્વના આશ્રય સ્થાનની જયુબીલી છે. જયુબીલી શબ્દ કદ્દ ભાષામાંથી ઉત્પન્ન થયો છે, તેનો નિર્ણય મારાથી બીજી રીતે થઈ શકતો નથી, પણ મને લાગે છે કે, તે વિષે સંસ્કૃતમાં જ્યાવલી શબ્દ હોવો જોઈએ. જયની આવલી એટલે પંક્તિ તે જ્યાવલી અર્થાત્ જેમાં ઉત્તરોત્તર જયવંત કાર્યો બને અને તે પ્રસંગ અમુક વર્ષે ઉજવવાનો સમય આવે તે જ્યાવલી યથાર્થ રીતે કહેવાય છે. ગૃહસ્થો તેમાં આજે તો આ સભાની જ્યાવલી ખરેખરી સાર્થક થઈ છે. આપણા છઠી જૈન કોન્ફરન્સના પ્રમુખને માન મહેલ છે, ભાવનગરના સર્વ અધિકારી વર્ગના પ્રમુખ પ્રમુખસ્થાને બીરાજ્યા છે અને આપણી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાના પ્રમુખને સુવર્ણચંદ્રક મહેલ છે. આ પ્રમુખોની ત્રીપુટી કે જે જયવતી છે, તે આવા જયવંત કાર્યમાં સામેલ થવાથી આ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાની જ્યાવલી ખરેખર સાર્થક થાય છે.

ગૃહસ્થો ! વિશેષમાં કહેવાનું કે જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા કે જેની બાલ્ય વયમાં હું તેની સેવા કરવાને રહેલો હતો, તે વખતથી તેના પ્રમુખ મીંઠ કુંવરજીભાઈની તે સભા પ્રત્યે જે લાગણી હું જોતો આવ્યો છું, તે આ વખતે મુખ્યથી વર્ણવી શકાય તેવી નથી. કુંવરજીભાઈએ પોતાના જીવનની સાર્થકતા એ સભાની સેવામાં જ માનેલી છે અને તેમના સતત પ્રયાસથીજ આજે તે સભાની જ્યાવલી ઉજવવાનો પ્રસંગ આવ્યો છે. કોઈ પણ સાર્વજનિક મંડલ સ્થાપન કરી તેને ઉન્નતિમાં લાવવું હોય તો તે શિક્ષણ કુંવરજીભાઈ પાસેથીજ પ્રાપ્ત થવાનું છે. આવી મહાન્ સંસ્થાઓ કેવી રીતે ઉદયમાં આવે, તે ઉપાયનો મહામંત્ર કુંવરજીભાઈનેજ વિદિત છે.

ગૃહસ્થો ! આ પ્રસંગે મને એક વાત યાદ આવે છે, તે આપ સાંભળીને ખુશી થશો. એક વખતે મારા પતન વઢવાણ શહેરમાં કેટલાએક મિત્રોએ એકત્ર

થઈ એક સમાજ સ્થાપન કરવાનો વિચાર કર્યો. તેમાં કેટલાએક મારા મિત્રો હતા, તેથી મને પણ તે કાર્યમાં જોડાવ્યો. શુભ દિવસે એ સમાજ સ્થાપન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. તે વખતે તેમણે એવો ઠરાવ કર્યો કે જ્યારે સમાજ સ્થાપન કરવામાં આવે, તે વખતે ગણપતિ વગેરેમાંથી કોઈ દેવની સ્થાપના કરી પૂજા કરવી કે જેથી આ સમાજ નિર્વિદ્ધે ઉત્પત્તિ પામે. આ સમયે મેં મારો મત પ્રદર્શિત કર્યો કે “જે તમે આપણા સમાજને ઉત્પત્તિમાં લાવવા ઇચ્છતા હોતો લાવનગરની જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાના પ્રમુખ મી. કુંવરજીભાઈની પ્રતિમાની સ્થાપના કરી તેનું પૂજન કરો. કારણ કે એ જન મંડલ અને જન સમાજની ઉત્પત્તિના મહામંત્રને જાણનારો માનુષી દેવ છે. તેને હાથે સ્થપાએલી ‘જૈન ધર્મ પ્રસારક’ સભા સારી ઉત્પત્તિને પામી છે. આ મારો વિચાર જાણી મારા બધા મિત્રો ખુશી થયા હતા.

અહરથો આવા એક ઉત્સાહી અને ધાર્મિક હૃદયવાળા નરને સુવર્ણ ચાંદ આપવાનો જે વિચાર કરવામાં આવ્યો છે તે સર્વ રીતે યોગ્ય છે. આ પ્રસંગે મારે જણાવવું જોઈએ કે મી. કુંવરજીભાઈને સુવર્ણના ચાંદની જે ભેટ કરવામાં આવે છે, તે ભેટની ઉપર જે જે પક્ષીઓનાં ચિત્ર આપવામાં આવ્યાં છે, તે પ્રસ્તુત કાર્યના શુભ પ્રસંગને અને ભેટના આહુકને અનુકૂલ થઈ ઉત્તમ અર્થને સૂચવે છે.

જ્ઞાનશ્રી ધર્મશ્રી રૂપૌ સત્પીક્ષ્ણૌ સુચંદ્રગતૌ ॥

પ્રમુખ યત્નમ્બ પુરુષે દર્શયતઃ ‘સત્ફલાશયાસદ્ગતૌ’ ॥

આ સુવર્ણના ચાંદમાં જે જે ચકલીઓ છે, તે જ્ઞાનશ્રી (જ્ઞાનલક્ષ્મી) અને ધર્મશ્રી (ધર્મ લક્ષ્મી) રૂપ છે. તે બંને ચકલીઓ પ્રસારક સભાના પ્રમુખ કુંવરજીભાઈના યત્નથી થયેલા બે પુષ્પો બતાવે છે. અને હવે સારા ફલની આશા રાખે છે. અર્થાત્ કુંવરજીભાઈએ પ્રયત્નથી સંપાદન કરેલ જ્ઞાન લક્ષ્મી અને ધર્મ લક્ષ્મીનાં પુષ્પો આજે જ્યુબીલીને પ્રસંગે ખીલી નીકળ્યાં છે અને હવે તેના શુભ ફલની પૂર્ણ આશા રાખવામાં આવે છે.

અહરથો આ પ્રસંગે હું એક નવીન કલ્પના કાવ્ય કહી સંભળાવવાની ઇચ્છા રાખું છું, તે આપ શ્રવણ કરવા કૃપા કરશો. જો કે આ પ્રસંગે મને કહેવાનો ઘણો ઉત્તેજ આવે છે, પણ એવિહારના પ્રત્યાજ્ઞાને કરનારા જૈન જાત્રીઓને વિરોધ સંભવ રોકવો એ મને યોગ્ય લાગતું નથી. આટલું જોડ્યા પછી તેમણે નીચે પ્રમાણે પોતાની સંસ્કૃત કવિતા કહી સંભળાવી હતી—

શાઠ્ઠલવિક્રીદિતમ્

**શ્રીયુક્તા દશસત્પુષ્પગધરા હસ્તધ્વજાલંકૃતા
ફંટે દિવ્યગુણં ચતુઃસરમહાહારં વરં વિમ્વતી ।**

સૌમ્યા શાસનદેવતા પટ્ટતરાં શ્રીભારતીં સંસદં

દ્રષ્ટ્વા મંદપમધ્યગાં સમમવન્ સાનંદચેતા મૃદામ્ ॥ ૧ ॥

દશ અને સાત-સત્તર આબૂપણેને ધારણ કરનારી, હાથમાં ધનથી અલંકૃત થયેલી અને ઠંઠમાં ચાર સરનો દિવ્ય હાર ધરનારી શ્રી જૈન શાસનદેવી પોતાની જૈન કોન્ફરન્સના સુદર મહાપત્ની અંદર રહેલી શ્રી ભારત વર્ષોય મહાપરિષદ (નેશનલ કોન્ગ્રેસ)ને શરીરે સાથતાજી જોઈ હૃદયમાં અત્યંત આનંદ પામી.

પછી જૈન શાસન દેવી નીચે પ્રમાણે બોલી

કથં શ્રીભારતીયાંબ, તવેહસ્થિતિરદ્ભુતા ।

ભારતીયાર્હત સભામહાપાલ્લકૃતસ્ત્વયા ॥ ૨ ॥

હે ભારતી માતા! તમારી અહિં આવી અદ્ભુત સ્થિતિ શી રીતે થઈ ગઈ? અને તમે આ ભારતવર્ષની જૈન મહા પરિષદના મહાપત્ને કેમ અલંકૃત થઈ છે? જૈન શાસન દેવીના આ વચ્ચેના સાલગી નેશનલ કોન્ગ્રેસ નીચે પ્રમાણે બોલી.

પ્રજાપ્રિયનરેશસ્ય નીતિરાજ્યે દયામયે ।

દયાધર્મ સમાસ્થાને માતઃ શાંતિસુખાન્વિતા ॥ ૩ ॥

હે માતા! હું આ વખતે સુરત નગરમાં ઘાયલ થઈ હતી. પછી મારી આબરી દૂર કરવાને પ્રજાપ્રિય મહારાજ સગ લાવસિ હતા. દયામય નીતિ રાજ્યની અંદર થયેલી આ દયા ધર્મની મહા સલાને સ્થાને શાંતી સુખવાલી થઈ છું.

આ પ્રમાણે જૈન શાસન દેવીને રાષ્ટ્રીય મહા પરિષદ (કોન્ગ્રેસ) કહેતી હતી, તેવામાં કેઈ માણસનો આર્ચનાદ સાલગવામાં આવ્યો તે સાલલી કોન્ગ્રેસ દેવી નીચે પ્રમાણે બોલી—

પૂત્કારઃ શ્રૂયતે કસ્ય દયાદેવિ દયાં કુર ।

અર્હિસા ધર્મ યજ્ઞેઽસ્મિન્ ન માન્ય પ્રાણિપીડયા ॥ ૪ ॥

“હે દયાદેવિ! આ કોનો પોકાર સલાય છે? તમે દયા કરો. આવા આ અહિંસા ધર્મના યજ્ઞમાં (જૈન કોન્ફરન્સમાં) કેઈ પણ પ્રાણીને પીડા થવી ન જોઈએ.

જૈન કોન્ફરન્સ ધ્યાન કરીને બોલી—

જૈનાનાં ગૃહ ધર્મ વિમ્બજનકો નિત્ય છલોત્પાદકા

દૂરે પુત્કુરુતે કુસપલ્લમૂક દતૈર્મૃશ પીડિતઃ ।

રાજ્યે નીતિમયે પ્રજાપ્રિયનૃપ શ્રીભાવસિંહશિતુઃ

શ્રી સિદ્ધાચલ તીર્થ રાજવિમલચ્છાયા શ્રીતે સોઽપલઃ ॥ ૫ ॥

હે ભારતિ, જે આ દરથી પોકાર કરે છે, તે જૈનોના ગૃહ, અને ધર્મને વિદ્ય કરનાર તથા હિંમેશા છલને ઉત્પન્ન કરનાર કુસંપદ્મી રાક્ષસ છે. તેને પરમા

ધાર્મિક દ્રવ્યો અત્યંત પીકા કરે છે તે અહીં વિગ્ર કરવાને આવતો હોતો. પણ શ્રી સિદ્ધાચલ તીર્થની નિર્મલ છાયાને આશ્રિત થયેલા મહારાજ સર ભાવસિંહજીના નીતિમય રાજ્યમાં આવતાં તે નિર્મલ થઈ ગયો છે.

પ્રત્યાખ્યાનેન નિયમશ્ચતુશ્ચક્ર ધરો નર :

ચતુર્નિયમ કરણાર્થે સંસદે દીયતે મયા ॥ ૬ ॥

હે ભારતી ! જે આ ચાર ચક્રોને ધારણ કરનારો પુરુષ છે, તે પ્રત્યાખ્યાન રૂપ નિયમ છે તે ચાર ચક્રોથી ચાર પ્રકારના નિયમો કરવાને આ મોટી સભા (કોન્ફરન્સ)ને હું આપું છું.

તે ચાર પ્રકારના નિયમો આ પ્રમાણે છે—

સંધો દુરાચારનાશ : સંસચ્છાશનપાલનમ્ ।

ભારતીયાર્હત સમોદ્ધસન્નિયમ વર્તનમ્ ॥ ૭ ॥

સંધ, હાનિકારક રીવાજોનો નાશ, જેન શાસનનું પાલન અને કોન્ફરન્સ પ્રસાર કરેલા કરાવેા પ્રમાણે વર્તન—જે ચાર પ્રકારના નિયમો છે.

આચાર્ય પન્યાસ ગણિ પ્રમુખ્ય

શિષ્ય પ્રશિષ્યાશ્વિલ સાધુ સાધ્યે ।

પતશ્ચતુ : સન્નિયમાન્ ધરંતુ

સમ્યાસ્તુ સર્વે ઇતિ મે સદાશી ॥ ૮ ॥

હે ભારતી ! હું હૃદયથી હૃમેશા આશીષ આપું છું કે આ સર્વ સભ્યો, આચાર્ય પન્યાસ અને ગણિ પ્રમુખના શિષ્યો, પ્રશિષ્યો અને બધા સાધુઓની આક્રીએ એ ચાર નિયમોને ધારણ કરેા.

સંધો આવપુરસ્ય ધર્મફલભાગધ્યક્ષયુગ્મંતથા

શ્રીમદ્ધારત જૈનસંસદશિલા જીયાજ્વયોહ્લાસિની ।

મૂપો ભાષનરેશ્વર : સ્વમહિષી યુક્તશ્ચિરં રાજતુ

જૈનશાસનમુજતિ સુલભતાં સંધ પ્રકર્પાન્વિંતમ્ ॥ ૯ ॥

શાસન દેવીનાં આ વચનો સાંભળી ભારતી કોન્ફરન્સ અત્યંત ખુશી થઈ ગઈ. પછી બંને દેવીઓ નીચેના આશીર્વાદનું પદ બોલી પોતપોતાને સ્થાને ચાલી ગઈ.

ધર્મનાં ફલને પ્રાપ્ત કરનાર આ ભાવનગર શહેરનો સંધ, છઠી જેન કોન્ફરન્સના પ્રમુખ શેઠ મનમુખભાઈ ભગુભાઈ, આજની જ્યાવલી (જયુંબીલી)ના મહોત્સવના પ્રમુખ મે. દિવાન સાહેબ પ્રભાશંકર દલપતરામ પટ્ટની અને વિજયવતી શ્રી જેન

કોન્ફરન્સ જય પામો, પોતાના મહારાણી સાથે મહારાજા સર ભાવસિંહજી ચિરકાલ રાજ્ય કરે અને સંઘના ઉત્કર્ષ સાથે જૈન શાસન ઉન્નતિને પામો.”

એ પછી સભાના શાસ્ત્રી બદવજી અંગાશંકરે આશિર્વાદના ત્રણ શ્લોકો વાંચી બતાવ્યા હતા.

ઉપરનાં ભાષણો પૂરા થયા બાદ શેઠ કુંવરજી આજીંદજીએ જણાવ્યું કે “અમે આપની પાસે સભાને જે રીપોર્ટ રજુ કરવામાં આવ્યો છે તે સંબંધમાં તથા તેના કાર્યવાહકોના સંબંધમાં બોલવામાં આવ્યું છે તેને માટે અમે આપ સર્વને આભાર માનીએ છીએ. અમેએ કાંઈ પણ અધિક કર્યું નથી. એક સભા બાંધી તેને અંગે જે જે કર્તવ્ય બજાવવાનાં હોય છે તેનો લેશમાત્ર પણ અમે કરી શક્યા નથી, તોપણ અમેએ યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરી જે કાર્ય કર્યું છે તેને આપના તરફથી અધિક ગણી જે ઉત્તેજન આપવામાં આવે છે તેથી ઉત્તરોત્તર અમે ચઢતા પ્રકારનાં કાર્યો કરી શકીએ એવી પરમાત્મા પાસે પ્રાર્થના છે.

હવે એ કરતાં વધારે અગત્યની બીજી બાબત જે શેઠ મનસુખભાઈ લગુભાઈને અમારી સભા તરફથી માનપત્ર આપવાને લગતી છે તેની શરૂઆત કરવામાં આવે છે. શેઠ મનસુખભાઈ સદ્ગુણસંપન્ન, ધર્મિષ્ઠ, પોતાના ધર્મ બંધુઓને માટે લાખોની સંખ્યાવત કરવા તત્પર, ઘણા ચૈત્યોદ્ધાર કરાવનાર વીરરત્ન છે. વળી કોન્ફરન્સના પ્રમુખ તરીકે બીજાજી કોન્ફરન્સને તેમણે જે ફતેહમંદ કરી છે તેથી પણ આપણે તેમના પ્રત્યે માનપદ દૃષ્ટિથી આકર્ષાઈએ છીએ. હમણા આપણે જે કાર્ય કરવાને તૈયાર થયા છીએ તે યોગ્યજ છે અને યોગ્ય પુરૂષને માન આપવાના કારણેજ કરીએ છીએ. જે લાયકાત શેઠ મનસુખભાઈ ધરાવે છે તે લાયકાતના પ્રમાણમાં અમારું કર્તવ્ય ઘણુંજ ઓછું છે, પરંતુ ભક્તિવાન મનુષ્ય જે કાંઈ ભક્તિ કરી શકે છે તે પૂર્ણ હોતી નથી પણ તેને સ્વીકારનાર પોતે ઉદાર હૃદયે ઘણીજ કિમતી ગણે છે તેમ આ માનપત્રને તેઓ સાહેબ કુલ નહિ પણ કુલની પાંખડી બરાબર ગણી જે કાંઈ અમારાથી થાય તેને અમારા ખરા અંતઃકરણની લાગણીની આરસી રૂપ ગણી તેનો સ્વીકાર કરશે.”

બાદ સભાના નોઇન્ટ સેક્રેટરી મી० ગીરધરલાલ દેવચંદે નીચેનું માનપત્ર વાંચી સંભળાવ્યું હતું—

સર્વગુણસંપન્ન વીરરત્ન શેઠસાહેબ મનસુખભાઈ લગુભાઈ,

અમદાવાદ.

માન્યવર ધર્મબંધુ!

આપને આ શુભ પ્રસંગે આ લઘુ માનપત્ર અર્પણ કરતાં અમે શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાના સભાસદોને જે હર્ષ ઉત્પન્ન થાય છે તે જતાવી આપવાને માટે આ

રક્ષણ અને આ વખતે જાહેર સંકેતવાળો છે, જેથી અમે તે પૂર્ણ રીતે જાણી શકીએ તેમ નથી ; તોપણ આપની સર્વત્ર ફેલાયેલી ઉત્ક્રાંતિ અને અખંડ કીર્તિને આધીન થઈને અમારો હૃદયગાર થોડા શબ્દોમાં પણ જતાવ્યા શિવાય રહી શકતા નથી.

આપે છઠ્ઠી જૈન પ્રવેશાગર કોન્ફરન્સના પ્રમુખપણાનું અતિમ માન મેળવીને તેમજ તેના કાર્યને ક્ષેત્રમંદ રીતે પાર ઉતારીને ઉક્ત મહાન સંસ્થાની મહત્વતા સિદ્ધ કરી જતાવી છે, અને આપની ઉદારતાને જે લાભ જૈન પ્રજાને આપ્યો છે તેને માટે આપનો આભાર માનવા અમારી પાસે પૂરતા શબ્દો નથી ; પરંતુ તેને માટે આપની તરફ આકર્ષાતું અમારું હૃદયજ સાક્ષી આપે છે.

આપ ગર્ભશ્રીમંત હોવા માથે ધર્મચુરત હોઈને આપના વડીલની ધર્મપરાયણતા જાળવી રાખવા ભાગ્યશાળી થયા છે અને વ્યાપારમાં આગળ વધીને હિંદુસ્તાનના વ્યાપારીવર્ગમાં પ્રથમ પદ મેળવ્યું છે, તે સાથે અનેક જૈન જાધુઓને આશ્રય આપવામાં આપે આપના દિલની વિશાળતા જાણી આપી છે.

છઠ્ઠાદારમાં પુષ્કળ દ્રવ્યનો વ્યય કરી, પુસ્તકોદ્ધારનું કામ શ્રેષ્ઠ પ્રકારે ખર્ચી શકવા માટે પૂરતો પ્રયત્ન કરી, જૈન રક્ષક તથા જૈન કન્યાશાળાનું સ્થાપન કરી તેમજ નવીન ચૈત્ય બંધાવી, તીર્થોની સંભાળ રાખી, સંજેશ્વર ભોયણી વિગેરે તીર્થોને યોગ્ય વ્યવસ્થામાં મૂકી અને સાર્વજનિક હોસ્પિટલ ઉઘાડી તેમજ ખીજા અનેક શુભ કાર્યો કરી જે અપૂર્વ લાભ મેળવે છે અને જે પુણ્ય સંપાદન કરે છે તેને માટે અમે શબ્દરચના વાપરવાના શ્રમમાં ન પડતાં આપને પૂર્વે થઈ ગયેલા કોઈ પ્રસિદ્ધ પુરૂષની ઉપમા આપવી તેજ યોગ્ય ધારીએ છીએ.

આપની આજ મુધીની કારકિર્દી ઘણી ઉત્ક્રાંતિ છે તેમજ તેને પ્રકાશિત કરવા આપ અહર્નિશ ખત ધરાવો છો તેમજ દરેક પ્રકારના ધર્મકાર્યમાં, શુદ્ધિમાં અને શાસનોપસિદ્ધિના સાધનમાં તન મન ધનથી તત્પર રહો છો તેથી આપની જેટલી પ્રશંસા કરીએ તેટલી થોડી છે.

આપના ઉદાર અને વ્યવહારુ હૃદયથી અમે અમારો અંતઃકરણનો સંતોષ જાહેર કરવા સાથે ઇચ્છા રાખીએ છીએ કે નવીન યુગના સંક્રાંતિ કાળમાં પ્રચલિત દેશકાળાનુસાર સામાજિક અને ધાર્મિક ઉત્તરિતાં કાર્યો નવીન પદ્ધતિએ કરવા આપ ભવિષ્યમાં વિશેષ ઉચિત થશે.

આપના દરેક શુભનું વર્ણન કરવાને આ માનપત્ર જસ થઈ શકે તેમ નથી, તેથી વધારે વિસ્તીર્ણ વર્ણન કરવાના લેાલમાં ન પડતાં આપ અહર્નિશ વિશેષ ધર્મકાર્યપરાયણ જનો, આપની યશકીર્તિ દિન પ્રતિ દિન વૃદ્ધિ પામે અને આપ દીર્ઘાયુષ્ય થઈ જૈન જાધુઓને અનેક પ્રકારના લાભ આપ્યા કરે તેમજ આપની સંતતા આપને પગલે આત્મી આપની કીર્તિને વધારે એમ ઇચ્છી, તેને માટે

પરમાત્મા પાસે પ્રાર્થના કરી, અંતઃકરણની ભીર્મિ પ્રદર્શિત કરી આ માનપત્ર સમાપ્ત કરવા રજા લઇએ છીએ, અને આ માનપત્રનો સ્વીકાર કરીને આપ સાહેબ અમને પણ કૃતાર્થ કરશે એમ ઇચ્છીએ છીએ.

ભાવનગર—ચૈત્ર શુદ્ધ ૬ મંગળવાર સં. ૧૯૬૪, તા. ૭-૪-૧૯૦૮.

અમે છીએ,

આપના ગુણથી આકર્ષાયેલા આપના પ્રીતિપાત્ર ધર્મગધુઓ,

શેઠ કુંવરજી આણંદજી, પ્રમુખ. શાહ અમરચંદ ઘેલાભાઈ, સેક્રેટરી.
શેઠ રતનજી વીરજી, ઉપપ્રમુખ શાહ ગીરધરલાલ દેવચંદ જી. સેક્રેટરી.
સંઘવી દામોદરદાસ નેમચંદ, ખાનગી. શાહ ડાયાલાલ હુકમચંદ "

અને બીજા સભાસદો.

શેઠ મનસુખભાઈનો જવાબ.

શેઠ મનસુખભાઈએ ગદગદિત કંઠે પોતાને આપવામાં આવેલા માનપત્રના જવાબમાં જણાવ્યું કે “આજે સભા તરફથી જે માનપત્ર મને આપવામાં આવ્યું છે તેને માટે એવી કોઈ પણ મોટી લાયકાત હું ધરાવતો નથી છતાં તમારા હૃદયના પ્રેમને માટે હું આપનો આભારી થયો છું. હું કાંઈ કરું છું તે માત્ર મારો ધર્મ અને મારી ફરજ માનીને કરું છું; કેમકે મારી માન્યતા એવી છે કે માણસ જે કાંઈ પ્રાપ્ત કરે તેમાંથી પોતાના ધર્મગધુઓ, જ્ઞાનિગધુઓ અને દેશગધુઓના હિતને ખાતર વાપરી નેમના દુઃખે. એ.છાં કરવા એ દરેક માણસની ફરજ છે.”

તે પછી દોસી જીરાજ એધવજી મી. એ., એચ.એ.વ. મી. એ. જણાવ્યું કે “ગૃહસ્થો! આ સભામાં કરવાનાં જે કાર્ય થઈ ગયા છે તે સાથે તેનીજ જરૂરતું એક ત્રીજું કાર્ય કરવું છે, જેના વિષે અગાઉના વક્તાઓના ભાષણમા સૂચના થઈ ગયેલી છે અને તે કામ અમારી સભાના પ્રમુખ મી. કુંવરજીભાઈને એક સુવર્ણ-ચંદ્રક આપવાનું છે. કુંવરજીભાઈ દરેક જાહેર કામમા ભાગ લઈ પોતાના વખતનો ભોગ આપી પોતાથી ગનતું કરે છે એ વાત સર્વને વિદિત છે. એ ઉપરાંત સભાના કાર્યમા અંત રાખી સભાને આ સ્થિતિએ પહોંચાડી છે તે ગદલ અમારા સર્વ સભાસદોએ તેમનું આ નિર્હવ ભેટ આપવાનું આ સમયે ઉચિત ધર્યું છે.”

મી. નીઆલચંદ લક્ષ્મીચંદ સોની, બી. એ., એલ.એલ. બી.એ ઉપરની દર-ખાસ્તને અનુમોદન આપતાં કુંવરજીભાઈના સારા ગુણો, જાહેર કામમાં ભાગ લેવાની ખંત વિષે વિવેચન કર્યું હતું.

તે પછી મે. દીવાન સાહેબે તે સુવર્ણચંદ મી. કુંવરજીભાઈને એનાયત કર્યો હતો.

મીઠું કુંવરજી આણુંદજીનો જવાબ.

મહેરબાન પ્રમુખ સાહેબ અને મારા પ્રિયતમ બંધુઓ તથા સભાજનો !
આપ સાહેબની સમક્ષ મહેરબાન દીવાન સાહેબના હસ્તથી મને એક અમૂલ્ય વસ્તુ
ખશ્તીશ કરીને જે આભારી કર્યો છે તેને માટે આભાર માનવા મારી પાસે પૂરતા
શબ્દો નથી.

આ અપૂર્વ માન આપતાં મારી પ્રશંસાનાં જે જે વાક્યો કહેવામાં આવ્યાં છે
તે ઘણા અતિશયોક્તિ ભરેલાં છે એમ હું માનું છું, કારણ કે મેં મારી ફરજનો
પણ ઘણો અદ્વ ભાગ બજાવ્યો છે ; જેને માટે હું આટલા બધા માનને પાત્ર હોઉં
એવું મારું ખીલકુલ માનવું થતું નથી. સભાનું કાર્ય કરવામાં મેં યથાશક્તિ ભાગ
લીધો છે તે સાથે દરેક સભાસદે પોતાથી બનતું કર્યું છે. સર્વની મદદ અને સર્વના
એકસંપ વિના આ સ્થિતિએ પહોંચી શકાય એ કોઈ પણ રીતે બની શકે તેવું નથી.
આ ફક્ત મારાપરની અત્યંત પ્રીતિનુંજ પરિણામ છે. પ્રીતિને અંગે અદ્વકાર્ય પણ
મહત્કાર્ય ગણવામાં આવે છે, અદ્વલાલ પણ બહુલાલ માનવામાં આવે છે અને
અદ્વગુણ પણ મહાનગુણ તરીકે લેખવામાં આવે છે.

આવું અપ્રતિમ માન અને તે પણ આવા મોટા મેળાવડા સમક્ષ તેમજ માન-
વંતા દીવાન સાહેબના હસ્તકમળ વડે આપીને તમે મને એટલો બધો આભારી કર્યો
છે કે તેના બદલામાં હું જીંદગી પર્યંત સભાનું કાર્ય કરું તોપણ તેનો બદલો વળી
શકે એમ હું માની શકતો નથી.

એક રીતે આવું અપ્રતિમ માન જે માણસને મળે છે તેને તેવું માન મેળવ્યા
બાદ બહુ સંભાળ રાખવી પડે છે, સંભાળીને ચાલવું પડે છે અને પોતાની વર્તણૂક
જીંદગી પર્યંત એટલી બધી સાવચેતીથી શ્રેષ્ઠ રાખવી પડે છે કે મળેલું માન કોઈ
પ્રકારે નાશ પામે નહીં એટલે આવું માન મળ્યા પછી તેની ફરજ વિગેરેમાં કેટલોક
વધારો થાય છે.

આવા અપ્રતિમ માનને જીવવું—જાળવી રાખવું તે ઘણું મુશ્કેલ કામ છે.
આ કાર્ય મારાપરની પ્રીતિવાળા સભાસદોએ મારાથી કેટલેક અંશે છુપી રીતે કર્યું છે.
જે પ્રથમથી મને આ વાતની ખબર પડી હોત તો બનતી રીતે હું તેનું નિવારણ
કરત, પરંતુ મને બહુ છેવટને વખતે ચોક્કસ ખબર પડ્યા હતા કે જે વખતે હું આ
હકીકત બધ પાડી શકું તેમ નહોતું.

હવે વધારે શબ્દો બોલીને હું આપ સાહેબોનો વધારે વખત દોકવા માગતો
નથી પરંતુ દુઃખમાં જણાવું છું કે હવે પછી બની શકશે તેટલો વિશેષ પ્રયત્ન હું
સભાના હિતને સંબંધે કરતો રહીશ, સભાના હિતમાંજ મારું હિત અમજીશ અને
દરેક રીતે આ માન જાળવી રખાય તેવો પ્રયત્ન કરતો રહીશ. આ કરતાં કોઈ પણ

શ્રી મનસુખશાહ લગુભાઈ, અમદાવાદ
શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાના ચેટ્ઠન

વધારે કહેવાને હું શક્તિવાન નથી તેથી આટલું કહીને તેમજ મારાપર અથાગ પ્રીતિવાળા મારા બંધુઓનો આભાર માનીને એસી જવાની રજા લઉં છું.

નામદાર દીવાન સાહેબનું ભાષણ.

સભાના કાર્યની પૂર્ણાહુતિ કરતાં નામદાર દીવાન સાહેબે જણાવ્યું કે આ સભામાં ત્રણ કાર્યો થયાં છે અને તે ત્રણ પરસ્પર સંબંધવાળાં છે તેથી તેના ઉપર મારા વિચાર એક સાથે જણાવવાનું મેં ઉચિત ધાર્યું છે. થોડા વખત ઉપર એટલે થોડા કલાક અગાઉ હું એક બીજા મેળાવડામાં જવાને ભાગ્યશાળી થયો હતો અને ત્યાં આગળ જે વિચારો મેં દર્શાવ્યા હતા તેજ વિચારોમાંના કેટલાક આ પ્રસંગે પણ દર્શાવવામાં જો હું ભૂલ કરું તો તે માટે તમે સાહેબો મને ક્ષમા કરશો એવી હું આશા રાખું છું. મને જે ખબર હોત કે મારે બીજા મેળાવડામાં જવાનું છે, અને તે એક વિદ્વાન વર્ગનો ભગ્ય મેળાવડો થવાનો છે તો હું તેજ વખતે કેટલાક શબ્દો અને વિચારો મારા પાસે રાખી મુક્ત કે જેથી મારે પુનરાવૃત્તિના દોષમાં આવવું પડત નહીં. આ મેળાવડાથી મને ઘણાજ આનંદ થયો છે અને તેથી તેને લીધે જે કાંઈ દોષ મારામાં જણાય તે એ આનંદના પ્રતાપથી ઠંકાઈ જશે એવી મને ખાત્રી છે. પહેલી વાત તો એટલીજ છે કે જૈન ભાઈઓને હવે જમવાનો વખત થયો છે અને તેથી મારા વિચારો હું પૂર્ણ પ્રમાણમાં દર્શાવી શકીશ નહિં.

આજે જે કાંઈ મેં સાંભળ્યું છે તે એવું છે કે મેં બીજા ઘણા થોડા પ્રસંગે સાંભળ્યું હશે. મનુષ્યના શરીરમાં કાન એ એક એરી વસ્તુ છે કે જે કદી પણ બંધ થઈ શકતી નથી અને મનુષ્યની ઇચ્છા હોય વા ન હોય તે છતાં સ્વર પોતે તેમાં દાખલ થઈ જાય છે. આંખ અથવા બીજી ઇન્દ્રિયોને તમે બંધ કરી શકશો પણ કાનને તમે કદી પણ બંધ કરી શકશો નહીં. હવે હું આજની સભાના કાર્યપર આવીશ. આટલા વર્ષ થયાં હું જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાની હસ્તી જાણતો હતો, પણ મને એટલી ખબર નહોતી કે તે હસ્તી અને આબાદાની કોને પ્રતાપે છે. ભાવનગરમાં હું રહેતો હોવા છતાં મને તેની ખબર નહીં પડી તે અજાનને માટે મને શોચ થાય છે. આવી સંસ્થાઓના ઇતિહાસથી મારે જાણીતા થવુંજ જોઈએ અને તેમ ન બન્યું તે માટે હું દીલગીર થાઉં છું અને તમે સાહેબોને વિનંતિ કરું છું કે આવી બીજી સંસ્થાઓ પણ જે અસ્તિત્વમાં હોય તો તેનાથી મને વાકેફ કરી આભારી કરશો.

સભાનો રીપોર્ટ જે અત્રે રજૂ કરવામાં આવ્યો છે તે એવો તો ઉત્તમ છે અને સરલ ભાષામાં લખાયેલો છે કે તે સંબંધમાં કાંઈ પણ વધારે બોલવાની હું જરૂર જોતો નથી. જ્યારે એ રીપોર્ટ વંચાતો હતો ત્યારે તે તરફ આખી સભાનું ધ્યાન ખેંચાયેલું હતું. ગ્લેસ્ટન જેવાના જન્મચરિત્રોનાં પુસ્તકોમાં પણ કેટલાંએક પૃથ નકામાં ટાયલાનાં હોય છે. અગાઉ મારા વાંચકામાં કે સાંભળવામાં આવેલા

રીપોર્ટ ઘણું ભાગે તેવા હતા પણ આ રીપોર્ટમાં તેવું કાંઈ પણ નથી. સભાએ ઉત્તમ રીતે કાર્યભાર ચલાવી ઉત્તરોત્તર જે વૃદ્ધિ કરી છે તેને માટે જેટલી પ્રશંસા કરીએ તેટલી ઓછી છે. એટકારક હકીકત માત્ર એટલીજ છે કે સભાના નિયમેમાં માત્ર જન્મથીજ જૈન હોય તેજ સભામાં દાખલ થઈ શકે છે તેથી મારા જેવા તેનો લાભ લેવાને અશકત થઈ પડે છે. એ રીપોર્ટ કોણે લખ્યો છે તે હું જાણતો નથી પરંતુ મને જો તેના નામની ખબર હોત તો હું વધારે ખુશી થાત. હમણાં મને તેની ખબર નથી તેથી હું એવા ગુપ્ત લેખકને માત્ર ધન્યવાદ આપું છું. સભાને જન્મ આપનારા તથા તેના પ્રમુખ શેઠ કુંવરજીભાઈ વિષે જે સ્તુતિ અગાઉના બોલનારા તરફથી કરવામાં આવી છે તેમાં હું કાંઈ પણ વધારે ઉમેરો કરી શકતો નથી ; મને ભય રહે છે કે મીંડ ગુલાબચંદ્ર જેવા વિદ્વાન માણસે ઘણી કંઠથી લાપામાં જે વિચારો જણાવ્યા છે તેવા વિચારો હું જણાવી શકીશ નહિ કેમકે હું એક ઉત્તમ વક્તા કે ભાષણકર્તા નથી.

શેઠ મનમુખભાઈ જેવા જૈન કોમના એક અગ્રેસર પુરૂષને માનપત્ર આપવાનો જે પ્રસંગ આ સભાએ લીધો છે તેને માટે મને ઘણું હર્ષ થાય છે. તેમનાં ઉત્તમ કાર્યો, ઉત્તમ ધર્મવૃત્તિ, પોતાના જાતિજાતી તરફનો પ્રેમ, દુઃખી લાઇઓને મદદ કરવાની ઇચ્છા, સાદાઈ, સરલતા અને ઉદાર હૃદય જેવા ઉત્તમ ગુણો માટે હું જેટલું બોલું તેટલું ઓછું છે, પણ તે સંજોગમાં તમે જૈન કોમનાજ હોવાથી વધારે સારી રીતે જાણી શકો તેમ છો ; તથાપિ છેલ્લા ત્રણ દિવસમાં કોન્ફરન્સને પ્રસંગે તેમને જે કાંઈ માન મળતું, તેમના તરફ જે ઉદગારો નીકળતા મેં જોયા છે અને તે દિવસોમાં તેમના સંજોગમાં જે કાંઈ મેં અનુભવ્યું છે તે માત્ર એટલુંજ સાબીત કરે છે કે તેઓ એક વંદનીય પુરૂષ છે અને તેને માનપત્ર આપવામાં તમે ચોગ્યજ કર્યું છે.

હવે હું ત્રીજી બાબતપર આવીશ. શેઠ કુંવરજીભાઈ અહીંના વતની હોવાથી અને હું પણ લાંબા વખતથી સ્ટેટમાં નોકર છું તેથી તેમના પ્રસંગનાં આવવાને મને ઘણી તક મળી હતી તે ઉપરથી મને જે અનુભવ થયો હતો તે તેમને માટે પૂજ્ય બુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરાવનારો હતો. ઘણા પ્રસંગોમાં મારે તેમને મળવું થતું હતું પણ અત્યાર સુધી કોઈ એવો પ્રસંગ મળ્યો ન હતો કે જ્યાં હું તેમના વિષેના મારી લાગણીઓ અને વિચારો જાહેર કરી શકું. એવો પ્રસંગ મને આજે પ્રથમ મળ્યો છે તોપણ તે સંજોગમાં કાંઈ પણ લંગાણ ન કરેનાં જે શબ્દોમાજ મારા વિચારો કહીશ.

એક વખત એક સ્ત્રી પુરૂષનું યુગલ ફરવા નીકળ્યું હતું જે વખતે તેઓએ ફરતી એક સુંદર પર્વત જોયો. ત્રીજી તે એક આશ્ચર્ય પામી કહ્યું કે શું સુંદર દેખાવ ! પુરૂષે તે શબ્દો સાંભળી તેજ શબ્દો પાછા કહ્યા અને ઉપરાત વધારામાં

કહ્યું કે ઘણું ખુબસુરત, અતિ સુંદર વિગેરે. પ્રથમના શબ્દો કરતાં પાછલા શબ્દો જેમ વધારે સારી લાગણી દર્શાવી શક્યા ન હતા તેમ આ પ્રસંગે તમે જે ઉત્તમ પુરુષનાં વખાણ કર્યા છે તેના કરતાં વધારે હું જે કાંઈ પણ કહીશ તે પેલા પુરુષના શબ્દોની જેમ ઓછાં અસરકારક થઈ પડશે. માટે હું એટલું જ કહીશ કે જો કોઈ મને ઉત્તમ સલા માટે પુછશે તો હું તેને જૈન ધર્મપ્રસારક સલા દેખાડીશ, જો કોઈ મને દ્રવ્યનો ઉત્તમ ઉપયોગ કરવા માટે પુછશે તો શેઠ મનસુખભાઈને બતાવીશ અને પોતાનું કર્તવ્ય પોતે કરી તેને માટે ખીજાને માન અપાવવા ઉત્સુક રહેનાર ગૃહસ્થ વિષે જો કોઈ મને પુછશે તો શેઠ કુંવરજીનું દૃષ્ટાંત આપીશ.”

બાદ મીંઠ મોતીચંદ ગીરધર કાપડીઆ બી. એ., એલએલ. બી. એ દીવાન સાહેબે લીધેલી તસ્દી માટે તેઓનો ઉપકાર માન્યો હતો અને મહેરબાન દીવાન સાહેબે ભાવનગર યોડીંગના વિદ્યાર્થીઓને શેઠ મનસુખભાઈ તરફથી તૈયાર કરાવવામાં આવેલો પોશાક એનાયત કર્યો હતો.

તે પછી તૈયાર રાખવામાં આવેલા રીફ્રેશમેન્ટ રૂમમાં આ તથા દીક્રીન લેવા સર્વ ગયા હતા અને પછી ઇંગ્રેજ બેંકના સુંદર સ્વર સાથે મેળાવડો વિસર્જન થયો હતો.

બીજે દિવસે પૂજા લાણાવી સર્વ દેરે સુંદર આંગી રચાવી અને આનંદભોજન કરવામાં આવ્યું હતું.

આ અંકને વિશેષ ઉપયોગી કરવા માટે અનેક વિદ્વાનો તરફ પત્ર લખીને વિનયો મંગાવેલા તે પૈકી જે જે ગૃહસ્થો તરફથી આવેલા છે તે આ નીચે પ્રગટ કરવામાં આવ્યા છે.

શેઠ અનુપચંદભાઈ મલ્લકચંદ તરફથી આવેલો લેખ.

(૧) સલા કાઢવાનો હેતુ.

હરકોઈ કામ ધર્મનું કરવું તેમાં હેતુ કર્મ રહિત થવાનો હોવો જોઈએ, ઐહિક માન કે પ્રતિષ્ઠાનો તથા જગતના માણસથી કાંઈ કામ કાઢી લેવાનો વિચાર ન હોવો જોઈએ; માત્ર આત્માનું હિત અને તે હિત અર્થે પરનું હિત કરવાની ઇચ્છા— એવી ઇચ્છાથી સલાનો ઉદ્ભવ થવો જોઈએ. વળી અમુક વ્યક્તિને સંસ્થાદ્વારા પરની સહાય મળવાથી હાથપર લીધેલું કાર્ય ફલીભૂત થાય છે: જેમકે મંત્રસાધન કરતાં ઉત્તર સાધક હોય તો મંત્ર સાધવામાં લાય રહેતો નથી, તેમજ એકત્ર કામ કરવાથી હિંમત વધારે રહે છે. એક સુતરનો બુદ્ધો તાંતણો કામ કરી શકતો નથી, પણ ઘણા તાંતણાનું બનેલું દોરડું ઘણું કામ કરી શકે છે; તેમ ઘણા માણસ

મળવાથી કામ કરવાની સુલભતા થાય છે. થોડી થોડી રકમ દરેક માણસ આપે તો તે એકત્ર કર્યાથી ધર્મનું કાર્ય થઇ શકે છે. આગલા વખતમાં એક એક ધણીએ લાખો કે કરોડો રૂપિયા ખર્ચી દેરાસર બાંધ્યાં છે, પણ આધુનિક સમયમાં એવી મોટી રકમોનો ખર્ચનાર નહિ હોવાથી ટીપો કરી ઘણાં શહેરનાં માણસો પાસેથી પૈસા લઇ લાખોનાં કામ થાય છે; તે પ્રમાણે એકલા માણસથી જે કામ ન થઇ શકે તે સભા મળીને કરી શકે. વળી જ્ઞાનની પણ વિચિત્રતા છે. કોઇ કંઈ વસ્તુનો બાણકાર તો કોઇ ખીજ વસ્તુનો બાણકાર હોય છે; પણ તેઓ એકઠા મળવાથી એકબીજાનું જ્ઞાન બધાને થાય, જેથી બધાને બુદ્ધિ વધવાનું સાધન થાય છે. કેટલાંએક કામો મહેનતનાં છે, તે એક માણસમાં મહેનત કરવાની શક્તિ ન હોય તો બધા મળી તે કામ કરે તો ઝટ થઇ જાય. જેમકે ઘણા માણસ મળી બેંક કહાડે તો તેની પેદાશ શેરહોદ્દરને સારી મળે છે, તેમાંનો એક શેરહોદ્દર પોતાના રૂપિયાનું જીવું બચાવે તો તેટલું ઉપજી શકતું નથી. તે પ્રમાણે સભા કરવાથી ઘણા મળીને ધર્મસાધન સારી રીતે કરી શકે, જેમકે એક માણસ અગ્રેસર થઇ પોષધ પ્રતિકુલમ્બુ કરે છે તો ખીજ પણ તે કરવાને એકઠા થાય છે. જાત્રા જવું હોય તો એક માણસ અગ્રેસર થાય છે તો તેની સાથે ખીજ પણ જાત્રા જવા તૈયાર થાય છે. બાણવામાં પણ તેમજ છે. એક માણસ અગ્રેસર થઇ સભા બાંધે તો પછી બધાને ધર્મવર્તના કરવી સુગમ પડે. આવા લાભને અર્થે સભા કરવી યોગ્ય છે; અને ઉક્ત હેતુએ સભા કરે તો લાભજ થાય.

(૨) સભાનો ઉદ્દેશ.

સભાસદોએ આત્માનું કલ્યાણ કરવું એ હેતુ રાખવાનો છે. પણ તે હેતુ પરિપૂર્ણ કરવાને સદ્વિચારો હોવા જોઇએ. સદ્વિચારમાં એ હોવું જોઇએ કે સમ-લાવથી કામ લેવું. કોઇ પણ માણસે બગાડ્યું હોય તો તેના ઉપર પણ દ્વેષની નજર ન થવી જોઇએ, પણ તેનું કલ્યાણ કરવાની ઇચ્છા હોવા જોઇએ. એ ઇચ્છા રહેવાથી “સમવૃત્તિ” રહી શકે છે. સભાએ લોકનું કલ્યાણ કરવાનો વિચાર કર્યો, પણ જે લોકો પૂરતા સમજદાર નથી તેઓએ સભાનો વિચાર માન્ય કર્યો નહિ તો પણ તેમની સાથે વિરૂદ્ધતા રાખવી ન જોઇએ. તેમના ઉપર સમદૃષ્ટિ રહેવી જોઇએ. સમદૃષ્ટિ ન રહે તો સભા ને સંઘ વચ્ચે કલેશ ઉઠે. કલેશ થાય તો આત્માનું કલ્યાણ શી રીતે થાય? પરને પણ ખેદ કરાવવાના નિમિત્તભૂત સભા થઇ, માટે સચોટ સભાના માણસોએ બેઠીલી ન થાય, કુસંપ વૃદ્ધિ ન પામે એ મનમાં રાખવું જોઇએ. સભાસદો પણ સરખી પરણતિના હોતા નથી, તેથી કોઇ પણ સભાસદને કપાય પીડયો ને વધતું જોણું બોલ્યો તો અન્ય સભાસદો સમવૃત્તિ રાખે તો સભા ટકે, પણ બરોણરી કરે તો સભા પણ ટકે નહિ. આ દુનિયામાં હમણાના વખતમાં ઘણા માણસોના મનમાં ‘બ્યાજખી ચાલવું’, બ્યાજખી વાતમાં કોઇની દરકાર દરવી નહિ’ એવા અણસરો મોટા થાવી ગયા છે; પણ પોતાની

માન્યતા પ્રમાણે વ્યાજબી માની તે ઉપર હંક કરવાથી બીજા માણસ સામા થાય છે અને કલેશ ઉદ્ભવે છે. ઢારણ કે જે ખરૂં વ્યાજબી આગમનું જ્ઞાન તે સમ્યક્ વિચાર થયા વિના થતું નથી. કદાપિ પોતાનો ધરેલી વાત ખરી હોય, પણ ઘણા માણસને ખરી વાત મમલતી ન હોય તો જેમ જશવિજય મહારાજે કહ્યું છે તેમ અતર શ્રદ્ધા રાખવી જેમ એક રાજાને નિમિત્તિઆએ જુદું હંતુ કે અમુક દિવસે વરમાદ આવશે, તેનું પાણી જે પીશે તે ગાડા થશે તે ઉપરથી રાજા તથા પ્રધાને બીજું મારૂં પાણી ભરી ગળ્યું અને તે વરમાદનું પાણી પીધું નહિ, તેથી રાજા તથા પ્રધાન ડાહ્યા રહ્યા ને નગરન લોકોએ પાણી પીધું તે ગાડા થયા. પછી તે ગાડા માણસો મર્યાદા બહાર વર્તવા લાગ્યા અને રાજા તથા પ્રધાનને તેમ ન કરવાથી મારવા લાગ્યા તે વખતે પ્રધાને કહ્યું કે 'એમના જેવી વર્તના આપણે નહિ કરીએ તો લોકો આપણને મારી નાખશે, માટે તેઓ કરે છે તેમ કરે' નાનએ અને પ્રધાને તેમ કર્યું તો શુભતા રહ્યા તેઓ અતરમા તે કૃત્ય અયોગ્ય બલુતા હતા તોપણ ડરવું પડ્યું તેમજ મલામા વા લોના મ બધમા એવી વાત આવે તે વખતે જો ખેચતાણુ જ તો ડવેશ જ થાય તેવે પ્રસંગે રાજાની પેઠે અતરમા બજૂત રહી વર્તે તોજ માતમાના કથાણુનો જે ઉદ્દેશ છે તે પાર પડે વળી વીતગગનો મર્ગ ઉત્સર્ગ અપનાદ છે, માટે તે પર લક્ષ રાખવું જોઈએ એકે ઉત્સર્ગ લીંગે, એકે અપવાદ ત્રીંગે તે અપેક્ષાના એક પક્ષ લઈ તક ગા અલાવે તોપણુ ડવેગ થાય નિશ્ચય વ્યવહાર મે પ્રાગ્ના માર્ગે જે તેમાથી એક એક પક્ષ લે તોપણુ ડવેગ થાય આદ્યાદ મ જ વીતગગનો છે, તેવી રીતે શ્રદ્ધા રાખી "દર્શન મકલના નયશ્રેષ્ઠે, આપ રહે નીજ ભાવેર" એવી રીતે શ્રી જગવિજય મહારાજે કહ્યું છે તે પ્રમાણે જે જે નયનો પલ હોય તે બાણી લે, પણ પોતે તો ત્યાહાદ માર્ગ પ્રભુનો જે તે ભાવે ગ્રહી વત, તેમ મલામા ની ઉપયોગમા તો પોતાના ભાવમા ગ્રહે ને મામા એક નયના પક્ષવાળો હોય તેના નય બાણી ને પણ એક નયનો પક્ષ અગીકાર ન કરે અને સામા છોનો સાવે વિરાધ થાય, વેશ થાય, મ ધમા કુટકાદ થાય એવી વર્તના ન કરે ઢારણ કે આતમાનું કથાણુ જ્વમ સલાના માણમની મહદ મળે તે ઉદ્દેશથી સલા કરી જે, અને મલાના બધા માણસ સાથે તેમજ સઘ સાથે સંજયતા રોય તો આતમાની મમલાવતા વધે, પણ જો એક બીજામા કલેગ થાય તો આતમાની પરણતિ બીજી, જે બાબતની ખેચ હોય તે બાબત ખરી શુદ્ધ પગણુતિની ન રોય તો ઉત્સાહ લાપણુ પણ થાય માટે પ્રથમથી જ ખેચ ન રાખતા શુદ્ધ શ્રદ્ધામા રહી જે ખરી વાત બીજાને કચતી નહોય ત્યાં મે નપણુ આદરે તોજ આતમાનું કથાણુ થાય, માટે જે જે બોલવું, જે જે સુધાગે ગવો, તે આપણા કહે વાથી બની શકે એવું હોય અથવા માલગીને ધારણ કરનાર રોય, કદાપિ વર્તે નહિ પણ શ્રદ્ધા કરે તેવું રોય તો સુધાગની વાત કવ્વી, પણ માલગીને વેશ કવ્વે એવું હોય તો મોન રહેવું તેમા જ કથાણુ છે શાસ્ત્રની વિધિની વાતો પોતે ધારણ કવ્વી

અને કરી બતાવતાં જવું; એમ કરવાથી દીર્ઘ કાળે લોક પણ સુધરે. જેમ બને તેમ સર્વની સાથે ઐક્યતા રાખવાનો ઉદ્દેશ જરૂર બોધ્યો. બોલવામાં તો બધા કહે છે કે ‘ઐક્યતા કરવી તે સારી વાત છે’ પણ તેમ કરવાની વર્તના કરનાર દેખાતા નથી; તેથી હાલના સમયમાં બુદ્ધિઓ વધતી જતી દેખાય છે. તેનું કારણ એટલું જ છે કે “અહુ” મોહ રાજનો મંત્ર અનાદિકાળનો જીવને વળગી રહ્યો છે, તે એછો ન થાય ત્યાંમુધી એક બીજાના અહુકારથી એકત્રપણું થતું નથી; પણ એક બીજાને રાગ હોય છે તો તે મોહ રાજનો મંત્ર છે તોપણ રાગના વશથી કુટુંબમાં ઐક્યતા રહે છે; તેમ સલા છે તે પણ એક જાતનું કુટુંબ છે. માટે જેમ રાગે કરી કુટુંબની એક બીજાની ભૂલ ગણતા નથી તેમ જ આ સ્વામીભાઈ છે તો તેમાં એક બીજાની ભૂલ ઉપર લક્ષ ન રાખે તોજ સલા બની રહે, ઐક્યતા કાયમ રહે, ઐક્યતા કાયમ રહેવાથી નિર્વિકલ્પતા સહેજે રહે ને સમવૃત્તિ પણ રહે, એટલે સહેજે કલ્યાણ થાય.

એક સાંભળેલી વાર્તા સ્વામીભાઈના સંબંધમાં લખું છું કે ઘણા ભાઈઓ કોઈ ઉપાશ્રયે પ્રતિક્રમણ કરવા ગયા હતા, તેમાં એક સ્વામીભાઈની પાસે ગજવામાં પચી-શેક હજાર રૂપિયાની કિંમતનો ઝવેરાતનો હાર હતો. તે ગજવાવાળું અંગરથું ખીંતીએ ભરાવ્યું હતું એટલામાં એક બીજો ધાવક જેને માથે મંકટ આવેલું તેના જોવામાં પેલું ગજવું આવ્યું. તેથી તે પ્રતિક્રમણ જલદી કરીને વહેલો ઉઠી પેલા હારની દાખડી લઈ ચાલ્યો ગયો. પછી હારનો ધણી ઉઠ્યો. તેને પોતાનું ગજવું હલકું લાગવાથી તે તપાસતાં હાર કોઈ લઈ ગયો એમ સમજવામાં આવ્યું; પણ પોતે વિચાર્યું કે ‘આ બધા માણસ શુણી છે, તેથી કોઈ આદતમાં આવ્યો હશે તે લઈ ગયો હશે; માટે કંઈ પણ બોલવું નહિ. સ્વામીભાઈની આદત ટળશે તો તે પણ સારી વાત છે.’ આમ વિચારી મૌન રહ્યો, કોઈને વાત પણ કરી નહીં, પછી કેટલાએક દિવસે લઈ જનારના હાથમાં નાણાં આવ્યાં. તે નાણાં ભરી હાર છોડવી લાવી પાછો પ્રતિક્રમણ કરવા ગયો ત્યારે માથે હાર લઈ ગયો ને તે જોનો હતો તેના ગજવામાં મૂકી દીધો. આ બનાવ કોઈના જાણવામાં આવ્યો નહિ. આ ઉપરથી સમજવું કે સ્વામીભાઈનો સંબંધ આવા પ્રકારનો કરીએ ત્યારે જળવાય. તેથી સલામદોમાં એકબીજાની કોઈપણ રીતે ઐક્યતા ત્રુટે નહિ તેની સંભાળ રાખવી. જેવી હારવાળા ધણીએ વર્તણૂક રાખી તેવી રાખવાનો વિચાર રાખવો, તેમ લઈ જનારે પણ છેવટ માંથી દાનત રાખી તેવી દાનત રાખવી. કોઈની ભૂલ થાય તો સુધારવાનું લક્ષ્ય રાખવું. એમ લક્ષ્ય રાખવાથી આત્મકલ્યાણના વિચારનો ઉદ્દેશ છે તે બધાનો સફલ થાય.

૩ સલાનું કર્તવ્ય.

સલાસદોને આત્માનું કલ્યાણ કરવું છે તેથી કલ્યાણ કરવાનાં કર્તવ્ય કરવા બોધ્યો: તેમાં પ્રથમ તો જ્ઞાન ભણવાનો ઉદ્યમ કરવો બોધ્યો. તે ભણવાનો ક્રમ એવો બોધ્યો કે પ્રથમ ગાથા વા શ્લોક મોટે કરવો, પછી તેનો મામાન્ય અર્થ ધારવો: પછી પાછો

વિશેષ અર્થ ધારવો, તેમજ જે જે શબ્દ આવે તે પરમાર્થ સહિત ધારવો, તે પૂર્ણ પરમાર્થ, નયની અપેક્ષા સહિત અર્થ જ્યારે શીંએ ત્યારે આવે. જે જે નયની અપેક્ષાનું જ્ઞાન હોય તે તથા ઉત્સર્ગ અપવાદ, નિરત્રયે વ્યવહાર જે જે અપેક્ષાનું વચન હોય તે સમજવું જોઈએ. એક અપેક્ષાએ શુદ્ધ એ સમજવું હોય તો બીજી અપેક્ષાએ તે બાળતનો જે ખુલાસો હોય તે સમજવો જોઈએ. ઉત્સર્ગની વાત હોય તો તે નય ત્યાં સમજી બીજે ઠેકાણે અપવાદે શું છે તે પણ સમજી રાખવું. એવી રીતનું જ્ઞાન મેળવી શ્રાવકને યોગ્ય જે જે શાસ્ત્ર છે તેનો અભ્યાસ કર્યા પછી બીજાને ઉપદેશ દેવાનું જારી કરે તો ઉત્સૂત્રથી બચી જાય, પણ તેવા જાણપણા વિના ઉપદેશ દેવા જાય—ભાવણ કરે તો શી રીતે ઉત્સૂત્રથી બચે? માટે વધારે ચોક્કસ લખવું. સલાના સ્ત્રોતોથી એક બીજાની સાથે અભ્યાસ સારો થાય, લખેલી બાળતના એક બીજાને પ્રશ્ન પૂછવાથી વા અર્થ કરવાથી એક બીજાની તર્કશક્તિનું જ્ઞાન આવે, તર્ક વધે ને સર્વેને યોગ્ય વધે. લખવામાં પ્રથમ વિનયમાર્ગ શીખવો. જ્ઞાનનો, શુદ્ધનો, સ્વામીભાઈ વિગેરે શુભવંત પુરૂષનો વિનય કરીને અભ્યાસ થાય તો જલદી આવડે. જ્ઞાનનો અભ્યાસ પણ સ્પર્શજ્ઞાનરૂપ થાય તો આત્માનું કંઈપણ થાય. સ્પર્શજ્ઞાનનું એ લક્ષણ છે કે જેવું સાંભળ્યું તેવું જ હૃદયમાં સદૃશી તેવીજ વર્તના થાય; માટે સ્પર્શજ્ઞાન થાય એવી કામનાએ લગીને અનુક્રમે પ્રવૃત્તિ શક્તિ અનુસારે કરવી.

ધાર્મિક નિયમો નીચે પ્રમાણેના રાખવા.

૧. દેરાસર હોય ત્યાં ત્રણ વાર પ્રભુના દર્શન કરવાનો વહીવટ રાખવો જોઈએ; કારણ કે ધર્મના બનાવનાર લગવાન છે, તો લગવાનના ઉપગારનો પાર નથી. તે ઉપગાર હૃદયમાં વસે તો જરૂર વગર કહે લગવાનની ભક્તિ કરવાનો ભાવ થાય ધન પરવસું છે, તે ત્યાગવા યોગ્ય છે. ધન પેદા કરતાં પાપ થાય છે અને સારી કામમાં વાપરતા પણ પાપ થાય છે, તો પ્રભુની ભક્તિમાં ધન વાપરવાથી પાપ બંધ થતો નથી અને ઉપગારીની ભક્તિ થાય છે માટે અદ્વૈત દ્રવ્યથી હુંમેશ લગવાનની પૂજા કરવી.

૨. સાત વ્યયન સેવવાંજ ન જોઈએ.

૩. અલક્ષ બાવીશનો હુંમેશ તથા ચોમાસામાં ત્રસ જીવોનો વિનાશ થાય એવી ખાંડ મેવા વિગેરેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. બધું ન બને તો મહા વિગય વિગેરેનો જરૂર ત્યાગ કરવો જોઈએ.

૪. પાંચ તિથિ અથવા બાર તિથિ વનસ્પતિનો ત્યાગ કરવો જોઈએ, બ્રહ્મચર્ય પાળવું જોઈએ, યથાશક્તિ તપ કરવો જોઈએ; તથા પાંચે પર્વે અથવા બે ચાદશે પાપધ કરવો જોઈએ. તે ન બને તો તે દિવસે દેરાસરમાં વિશેષ ભક્તિ કરવી જોઈએ.

૫. શ્રાવકના બાર વ્રત શ્રદ્ધા કરવાં.

૬. જે વખત પ્રતિક્રમણ કરવું.

૭. દિવસમાં કલાકે અરધો કલાક ખાર ભાવના ભાવવી અથવા ધ્યાનનો અભ્યાસ થાય તો કરવો; ધ્યાન થવું મુશ્કેલ છે તો પણ અભ્યાસ કરવાથી અવસરે સુલભ થાય છે. માટે શ્રી હેમચંદ્ર આચાર્યે યોગશાસ્ત્રમાં પદ્મ્ય પિંડ્ય ધ્યાન બતાવ્યાં છે તેનો અભ્યાસ કરવો. આત્મશુદ્ધિ એવા અભ્યાસથી થાય છે માટે આત્મશુદ્ધિનો અભ્યાસ કરવો.

૮. જે જે ધર્મકાર્ય કરવું તે કેવળ આત્મશુદ્ધિ કરવાની બુદ્ધિએજ કરવું; આલોક પરલોકના સુખની ઈષ્ટા રાખવી નહિ.

૯. પોતે શુભ કાર્યમાં વર્તવું તેમ બીજાને વર્તાવવાનો ઉદ્યમ યથાશક્તિ કરવો.

૧૦. દેશસરમાં, ઉપાધ્યયમાં, શાળામાં તથા હરકોઈ ધર્મ ખાતાના મકાનમાં આશાતના ટાળવી અને તે દેદીપ્યમાન થાય એમ કરવું.

૧૧. સાધારણ દ્રવ્ય, દેવદ્રવ્ય તથા જ્ઞાનદ્રવ્યની વૃદ્ધિ થાય એમ કરવું, ને હોય તેનું રક્ષણ કરવું. કોઈ અગારનું હોય વા ખાઈ જતું હોય તો તેનો અટકાવ કરવો.

સંસારી વર્તના નીચે લખ્યા પ્રમાણેની રાખવી.

૧. અન્યાયનો વેપાર બિલકુલ કરવો નહિ.

૨. ન્યાયના વેપારનીજ વર્તના કરવી.

(માર્ગાનુસારીના પાંત્રીશ બોલમાં આ બોલ મુખ્ય છે. આ બોલ શુદ્ધ થવાથી આગળ ઘડવાનો રસ્તો મળશે, માટે ન્યાયનોજ વેપાર કરવો).

૩. કુટુંબમાં વડીલોનો વિનય કરવામાં અતિશે આમકન થવું.

૪. કુટુંબના નાના માણસોનો સાર સંભાળ રાખવા રૂપ વિનય કરવો.

૫. કેટલાએક ખોટા રિવાજો ન્યાતમાં હોય તો તે રિવાજો સમજાવી સુધારવા. તેમ કરતાં તુટકાટ ન થાય એની સંભાળ રાખવી.

૬. કુટુંબના માણસને ભણાવવામાં સારી મહેનત લેવી.

૭. કુટુંબના માણસની કે નોકરની ભૂલ થય તોપણ અસહ્ય શબ્દ ન બોલવો તથા ગાળો દેવાનો વડીલ બિલકુલ બંધ કરવો.

૮. છોકરાંને ગાળો દેવાનો રિવાજ બિલકુલ રાખવો નહિ. તેમ જોરાં પણ છોકરાંને ગાળો ન દે એવી ગમજીતી આપવી. જોરાંને પણ ગાળ ન દેવી. કેટલાએક સ્ત્રીની માને ગાળ દે છે. પણ જગતમાં સાર માખાપ ગણાવ્યાં છે; તેમાં માત્ર સ્ત્રીને પણ માખાપમાં ગણ્યાં છે તેથી તેવી ગાળ દેવી એ કેટલું અયોગ્ય છે? તેનો વિચાર કરવો. વળી જેટલું કામ સમજાવ્યાથી થાય છે તેટલું ગાળોથી થતું નથી.

માસિક પત્રમાં જૈન ધર્મના તત્ત્વનો દર્શાવ કરવો જોઈએ. નિશ્ચયે વ્યવહાર ખંને માર્ગનું જ્ઞાન જીવને થાય, સ્વાદ્વાદ શૈલીમાં મજબુત થાય એવી વાતો આવવી જોઈએ; કે જેથી હાલ કાળમાં કેટલાએક નિશ્ચયેના પક્ષનું નામ ધારણ કરી વ્યવહારથી વિમુખ થાય છે તે વિમુખ ન થાય. જેઓ વ્યવહાર માર્ગની ધર્મકરણી કરે છે તેઓ તેના હેતુ સમજવાનો ખપ કરતા નથી, માટે જે જે ક્રિયા ગૃહસ્થની છે તેના હેતુ ખતાવવા તેમજ ખને તો દરેક પ્રતના ચારે નિશ્ચયે દર્શાવવા, કે જેથી નીશ્ચયે વ્યવહાર ખંનેની શ્રદ્ધા થાય. દરેક ધર્મ કરણીમાં સાધ્ય આત્મા નિર્મળ કરવાનું હોવું જોઈએ, અને જડના સુખથી વિમુખ થવું જોઈએ. એવાં લખાણ આવવાથી ઘણા જીવને ગુણ થશે, વળી નવતત્ત્વ ઘણા લાણેલા છે, પણ નવતત્ત્વમાંથી એકેક તત્ત્વના સ્વરૂપ ઉપર ચાર નિશ્ચય તથા સાત નય લગાડી સમન્વય તો વધારે સાડું. વિદ્વાન મુનિઓ પાસે તેનું સ્વરૂપ લખાવી ચોપાનીઆમાં પ્રગટ થાય તો વધારે સાડું. કર્મચંદના ખાળાવખોધમાં નવતત્ત્વનું સ્વરૂપ લખ્યું છે તેવું વિસ્તારે ચોપાનીઆમાં આવે તો વધારે સાડું. પચ્ચખાણ ઉપર પણ વિસ્તારથી હેતુ સહિત લખાય તો સાડું. ચોપાનીઆમાં સર્વ જીવના આત્માનું કલ્યાણ થાય, અને આત્મા સ્વગુણ પર્યાયમાં રમે એવો ઉપદેશ વારંવાર આવે તો જીવો તેની સન્મુખ થાય અને જે જે કરણી કરે તેના હેતુ ખેળવાના ઉદ્યમી થાય. એ ઉપર વધારે લખાણ આવવું જોઈએ. જિનપૂજ વિગેરેના હેતુ જાણે તથા વિધિમાં વધારે ઉજમાળ થાય એવાં સ્વરૂપ પણ લખાય તો ખહુ સાડું.

આ સર્વ હકીકત મારી ખુદ્ધિ મુજબ લખી છે, તેમાંથી સાર ગ્રહણ કરવો તે વાંચનાર ખંધુઓનું કર્તવ્ય છે.

અનુપચંદ મહાકવ્યંદ, લકૃચ.

(ખાં સોં કદમઅલી રહીમ નાનજીયાણીનો લેખ).

આપની લોકહિતચિંતક સંસ્થાએ પોતાનું સત્તાવીશમું વર્ષ પૂરું કર્યું તે માટે અભિનંદન પ્રકટ કરતાં મને આનંદ ઉપજે છે. રીપોર્ટ વાંચી જોતાં પ્રથમનો પાથો નિર્માસ્ય જેવો જણાય છે, પણ પાછગથી તે સંગીન થયેલો અને તેના ઉપર રૂડી ઇમારત રચવામાં આવેલી જણાય છે. મૂળ પુરૂષ તરીકે મીં મુજબંદ નથુલાઈનું નામ પ્રકાશિત થાય છે તેથી એ વિદ્યાવિલાસી નરને તેમજ તેમના સંગાથીઓને ધન્યવાદ ઘટે છે.

ખનારસ જૈનશાળાના ખર્ચમાં આપની સલા તરફથી વાર્ષિક મદદ રૂ. ૧૦૦) અપાય છે એ સ્તુત્ય છે. એના કરતાં અધિક ઉપયોગી પગલું ઉજમખાઈ કન્યા-શાળાને રૂ. ૧૦૦) ની મદદ દર સાલ અપાય છે તે ગણી શકાય, કેમકે સ્ત્રી કેળવણીથીજ દેશનો ઉદ્ધાર થવાનો છે. પિતા પાસે તો સંતાન ખહુ થોડો વખત જીવે

કુકર્મ કરનારને, ગાંડ મગજવાળાને ઇત્યાદિ મનુષ્યના દયાજનક પ્રકારમાં આવી રહેલ મનુષ્યોને માટે પણ યોગ્ય છે અને તે મદ્યોધનો સદુપયોગ અમુક હદમાં થયે બંધ છે. કુદરતમાંજ જ્ઞાન સર્વ રચેલે લિખિત, મુદ્રાંકિત, પ્રસ્થાપિત અને સ્ફુટ રીતે પ્રકટિત છે, તેમાં જે જેવા પ્રકારનું જેવું દર્શન કરે તેને તેવા પ્રકારની તેવી સફલતા થાય. સભા મળી કે સભાનું કાર્ય ચાલ્યું, એક વ્યક્તિ હરી ક્રી કે હમી બોલી, છતાં ગમે તેવું વર્તન કે કર્મ કર્યું એટલે તેને જ્ઞાન થયું. તે નિઃશંકેલ વાત છે; માટે આ જાતનું સર્વનું સમાન રીતે જાત કર્તવ્ય ગણાય એ નહીં થયાથી જ્ઞાન લેવું, જ્ઞાનમાં વૃદ્ધિ કરવી અને તેનો સદુપયોગ કરે જેવા એ વાત વ્યક્તિને તેમજ સભાને પણ રૂચીકર તેમ સાંમજસ્ય છે, એટલે નિર્ણય કરાયો એમ મનાય. આવી સમાનતા સર્વને સંબંધે એક અંશમાં રહેલ છે અને તે જ અંશે મર્મને મલાના વ્યાપાર સંબંધે વર્તવાનું છે અર્થાત્ જ્ઞાન મમાનતાવડે લેવાનું છે તો સર્વે સભ્યોને પણ તાત્કાલિક વ્યવહારના નિર્ણયક ધ્યેયોનો વેગ દૂર કરવો થયે એટલું જ નહિ; પણ સભાનું કાર્ય ચાલે તે દરમિયાન તો મર્મને સમાન અનુકૂલતા રહે બંધ એવી વ્યવસ્થા ટકી જવી જોઈએ. કોઈના કોઈ કે માનની વૃત્તિ બીજી વ્યક્તિના જ્ઞાન લેવાના મહેશમાં પરિપથિ તરીકે ન આવે એ આવશ્યક છે. આવે કારણે નેતા પુરોષાએ તો સદ્વર્તન જ રાખે જેવું અને સભામાં નીતિ કે ધર્મ સંબંધી કાંઈ કે અર્થાત્પે અથવા યોગ્યરૂપે વાંચન થાય અગર શ્રવણ થાય તેવી યોગ્ય વ્યવસ્થા સાપ્તાહિક મેળમાં રાખવી. રાજનીતિ કરતાં ધર્મનીતિ અધિક ઉપયોગી છે; સ્થિરતાવાળી છે; એણે કંકાસ તથા મનનો કલેશ ઉત્પન્ન કરનાર છે, માટે રાજ્યનીતિમાં જરાપણ પડ્યા વિના ધર્મનીતિમાત્રને ખેરતા જવામાં સર્વ સંસારની સફલતા સમાયેલ છે. ખંભાતના કવિવર ઉદયરત્ને કહ્યું છે કે :—

નરભવ નગર સોહામણ; વણઝારારે; પામીને કરજે વ્યાપાર; અહો મોશ નાપકરે!

સત્તાવન સંવરતણાં, વણઝારારે; પોહી ભરજે ઉદાર; અહો

શુભ પરિણામ વિચિત્રના, વણઝારારે; કરિયાણા ખાદુ મૂલ; અહો

મોક્ષ નગર જાવા બણી, વણઝારારે; કરજે ચિત્ત અનુકૂલ; અહો

કોઈ દાવાનસ એસવે, વણઝારારે; માન વિષમ ગિરિરાજ; અહો

એસંગજો લુળવે કરી, વણઝારારે; સારધાન કરે કાજ; અહો

વંશજાળ માયાનણી, વણઝારારે; નવ કરજે વિશ્રામ; અહો

ખાહી મનોરથ ભટતપ્તી, વણઝારારે; પૂરણું નહિં કામ; અહો

રાગ દ્વેષ દાય ચોરતા, વણઝારારે; પાટમાં કરજે હેરાન; અહો

વિવિધ વિરજ ઉલ્લાસથી, વણઝારારે; તે લુળવે પહેલે શામ; અહો

એમ સર્વ વિધ વિહારીને, વણઝારારે; પહોંચજે શિવપુરવાસ; અહો

ક્ષયઉપશમજ લાપના, વણઝારારે; પોહી ભર્યા શુભ રાસ; અહો

કાપક ભાવે તે થજે, વણઝારારે; લાલ હોથે તેથી અપાર; અહો

ઉત્તમ વણજ જે એમ કરે, વણઝારારે; ઉદય નમે વારંવાર; અહો

સમાનતા એ મુખ્ય ગુણ સલાનો હોય, પછી મુખ્ય કર્તવ્ય સદ્જ્ઞાન મનાય, તો પોતાની મેળેજ અગ ભૂત વ્યક્તિઓમાં ઐક્યતા વધે, અને એકતા સર્વત્ર સિદ્ધ અનુભવાય, એજ સ સાગ્રમાથી મોક્ષ આટલું ઘોલવું વાંચવું દે લખવું જેવું સરલ છે તેવું તેને વર્તનમા ઉતારવું દુષ્કર છે, માટે તે મુખ્ય ઐક્યતાનો ઉદ્દેશ વર્તનમા સમગ્ર અંશે ઉતરે તેવા પ્રયાસ કરવા, એ સલા-ધર્મ સમજવો ઘટે છે. સલા એટલે ઐક્યતા ધરાવનાર લઘુ સમુદાય; તેનો વિસ્તાર કરવા પ્રથમ અમુક વર્ગ લેવો જેવો કે જાતિ કે ગામ અથવા શહેર અગર વિદ્વાન વર્ગ કે ગમે તે જાતનો વર્ગ, એમ પ્રથમ અમુક વિસ્તાર કરીને તેને પછી સર્વદેશી જનાવતા જવાનું જરૂર જે સર્વ દેશી એટલે સર્વનો સભ્ય તરીકે સ્વીકાર નામ નોધેથીજ થાય તે આવશ્યક નથી પણ મનોવૃત્તિ કે જાહારના વર્તનની તોના કર્તવ્ય માટે અનુકૂળતા રહે એટલું અપેક્ષિત હોઈ, આ આશય સરવામા વિદ્વન કે વિદ્વ જ અગર વિરોધ નહિ મનાય જ્ઞાનના પ્રદેશમાં સર્વ સમાન છે એ જો સલાનું જીવનચર્ય ઠર્યું તો પછી જ્ઞાનના પ્રદેશમાં લેહ ન રાખવાથી ઐક્યતા વૃદ્ધિ પામે વિરોધી પદાર્થોનું સમાધાન કરવું અને તેઓમા સામ્યતાના અંશે પૃથક કરણ કરી નિરાલા કરવા એજ જો જ્ઞાનની સર્વ માન્ય રીતે પરિસીમા હોય તો પછી વિરોધનો પ્રથમ ત્યાગ કરવા પ્રયાન કરવો ઉચિત ગણાશે, અને ધીમે ધીમે જે કાંઈ વિરોધ લાવનાર વ્યવહાર-વર્તનમા લાગે તેને અનુકૂળ કરવા અને તેને માટે અતરમા સમાધાન ધરાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈશે વિરોધી ભાવ-દ્વંધી ભાવથી ભરપૂર સ સાગ છે, તેમા શીતોષ્ણ, સુખદુઃખ વિગેરે અનેક દેધી ભાવધારા પદાર્થો, વૃત્તિઓ ઇત્યાદિ રહેલ છે તેને અંશેઅંશે દૂર કરાય તેમ નથી માટે, સમાધાનતા ઉપર લાવતા વર્તનની યોગ્ય અનુકૂલતા કરવા માટે માન, મોહ વિગેરે મનના અવશુષ્કોનો ત્યાગ કરવો એક ણીજનો સ્નેહ હોય તેમા અધિક વૃદ્ધિ થાય, પરસ્પર અપેક્ષિત સહાય મળી જાય, અને એક ણીજના અર્થનું સમર્થન થાય ત્યારે જારી પ્રેમરસ જામે અને પ્રેમ રસ એ સલાની ઐક્યતાનું જીવન છે એ અમુક સમજવાનું છે જ્ઞાનનો આત્મા પણ ઐક્ય છે, માટે જ્ઞાન ખરે ખારે અર્થે અતોજ ઐક્યતા આવવાની

ઉચ્ચરિયત મૂર્તિનું અનુકરણ કરવા પ્રયાસ કરવો એ સર્વનું કર્તવ્ય છે, ઉચ્ચમાર્ગ માં વિચરવું પ્રકૃતિને છેક અનુકૂળ નથી એમ સ્વાભાવિક રીતે સામાન્ય વ્યવહારમાંથી નીકળી આવે છે, પ્રકૃતિને આધીન ન થવું એ પુરૂષાર્થ છે ઢાળાવવાળા મધ્યજ ઉપર ઉચે ચઢતા જેટલી વિષમતા તેથી ઉતરતા સુકરતા જણાય છે અને ચઢાવમાંજ પુરૂષાર્થ રહેલ છે તથા ઉતરતી વેળા પ્રકૃતિ-શુરૂત્વાકર્ષણ પ્રકૃતિ કે ગમે તે કહો—પોતેજ નીચલે પ્રદેશે આવી જાય છે, માટે જેમ ગમન ઉચ્ચ પ્રકારનું તનથી થાય તેમ કરવું, જેમ ગમન મનોભાવથી ઉચ્ચ પ્રકારનું થાય તેમ કરવું અને અંતકરણ-વૃત્તિ તથા આત્મજાળનું પણ જેમ ઉચ્ચતામા વિચરણ થાય તેમ પ્રયાસ કર્યા કરવો એજ સલાનું કર્તવ્ય મનાય. આ ચાર જાતિના આશયની સફલ

લાભાં સભા—સાકલ્ય સમાયું છે. નીતિબળ અંતઃકરણને ઉચ્ચગામી કરે છે; ધર્મ બળ આત્માને ઉચ્ચગામી બનાવે છે; તેા યુગ યુગાંતગી આલ્યુ આવતું, પુસ્તકો દ્વારા પ્રસિદ્ધ થતું શારીરિક તેમ માનસિક ઉચ્ચગમનને અર્થે જ્ઞાન જે સમર્પિત થયા કરે છે, તેની સહાય લેવી, એ અપેક્ષિત ગણાય. અવિદ્યાનો નાશ તથા સદ્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ તે સર્વ-કર્તવ્ય છે. અવિદ્યા જે આત્માને તો વ્યવહારને પ્રતિકૂળ થઈ પરમાર્થને તો પ્રતિકૂળ રહેલજ છે—એવા મિથ્યા જ્ઞાનનો કે ભ્રમનો પ્રકાર દૃષ્ટાંત તરીકે અવિદ્યાત્મક એ અનીતિના સર્વ સ્થાનો, તેનો સર્વ રીતે નાશ કરવો ઉચિત છે. જૈનકવિ-રત્ન શ્રી જશવિજયજી મહારાજના ગીત પ્રમાણે અકાર મુખ્ય પાપ-સ્થાન, તેની અંતર્ગત અવાંતરભૂત બીજાં અનેક વ્યવહારનિકટતામાં જે જે લક્ષમાં આવે તે તે બધાં પાપસ્થાનોનો નાશ કરવો એ અવિદ્યાનો નાશ, એવો અર્થ આપણી આટલી સ્થિતિએ કરતાં બાધ નહિ મનાય; આમ કરવાથી જ્ઞાનોદય ખરી રીતે પ્રકટ થશે. તથાસ્તુ.

જ્ઞાન—ઉપવીત.

ઉપવીત આલ્યું જુદિને તંતુ રચી વિજ્ઞાનના,
 ઉપવીત આલ્યું જુદિને સંસ્કારસત્ત્વે શાધના;
 ઉપવીત આલ્યું ચિત્ત શોધ્યું મનના સંકલ્પથી,
 વિચાર છૂંધા, કંઈ દાઢ્યાં, સંચિતો સંહારથી. ૧.
 વિવેકની બાંધી પછી મુખેખસા જે મુંઝની,
 આહુતિ માયા તિનિરની વેદિ વિશે આપી બધી;
 મુમુક્ષુતાનો દંડ ધારી બ્રહ્મધી વેષિત બની,
 જ્ઞાનાગ્નિથી તુલિ કંઈ અદ્વૈત ને દ્રવ્ય તે રહી. ૨.
 સંકલ્પ ને વિકલ્પ તે આજ્યાહુતિ ધરી હોમીને,
 વૈશમ્ય વરતુ મૂળધી, સમ, દમ, વિગેરે સંપને;
 સ્વપ્ન જાગ્રતને મુપુસિ તાંતણા ઉપવીતના,
 બ્રહ્માત્મતું એકત્ય સાંધી સર્વ તે સર્વજ્ઞના. ૩.

સંગ ચાલો ભાઈ સંગ ફરવા ધારો; સંગ બોલો સંગ મનથી તો બાંધો;
 સાથે મંત્ર ઉપદેશ રહસ્યો ધારો, સાથે મંડળ કાર્ય સમાનપણે સ્વીકારો, ૧.
 સંગ હેતુ ચિન્તો સામ્ય વિચારમાં, સંગ ઉઠો સંગ બેઠો સંવાદી સંગના;
 સામ્ય નીતિ સંગ રીતે દૃઢ્યની રાખો, ઘડ્યા સામ્ય કરી એકત્ય મંભારજો. ૨.

(રા. રા. શીવજીભાઈ દેવશીનો લેખ.)

આ સંસારમાં કોઈ પણ એક વ્યક્તિથી સર્વ પ્રકારનાં કાર્ય સિદ્ધ થઈ શકતાં નથી; પરસ્પર સહાય લેવાની સર્વને જરૂર પડે છે. પોતાનાં સાંસારિક કાર્યોમાં પણ સહાય લેવાની જરૂર પડે છે તો ધાર્મિક અને પરમાર્થિક કાર્યોમાં તો અવશ્ય સહાય લેવીજ પડે એ વાસ્તવિકજ છે. વળી જે કાર્ય એક મનુષ્યથી છુદ્ધિ, વિચાર અને યત્નથી થાય છે તેના કરતાં ઘણા મનુષ્યની સલાહ અને મદદથી થાય તો તે ઘણું સાફ થઈ શકે છે. એક વ્યક્તિ કે એક મનુષ્યની જે શક્તિ છે તે કરતાં સમુદાયની શક્તિ ઘણીજ વધારે થાય છે અને એકત્ર થયેલી શક્તિ વડે અદ્ભૂત કાર્ય થઈ શકે છે. માટે જનસમૂહમાં પાંચ, સાત, કે વીશ, પચીશ કે તેથી પણ વધારે મનુષ્યનો સમુદાય કોઈ પણ જાગતમાં એકમત થઈ કોઈ પણ કાર્ય સિદ્ધ કરવાને યત્ન કરે એ ઘણું ઇચ્છવા સરખું છે. કોઈ પણ એકાદ જાગતપર ઘણાએક માણસો એકત્ર થઈ વિચાર કરી એક મત થઈ તે કાર્ય પાર પાડવાને ઘટતા ઇલાજ લે તો તે માણસોનો સમુદાય એક સલા કે મંડળો કહેવાય છે.

સલા એટલે શું તે ઉપર જણાવ્યું છે તે ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે કે સલા કે મંડળ મેળવવાથી ઘણા લાભ થાય છે. અત્યાર મુઘી આ દુનિઆ ઉપર જે જે ખોટાં કાર્ય થયાં છે, જે જે મુષારાઓ થયા છે તે સર્વ ઉપર કહા પ્રમાણે સલા કે મંડળીથીજ થયેલા છે. સલાઓ જુદા જુદા પ્રકારની હોય છે. કેટલીએક આપણી સાંસારિક એટલે ધંધાને લગતી ઉત્પત્તિ કરવાને ઉત્પન્ન થયેલી હોય છે અને કેટલી-એક જ્ઞાન અને ધર્મ સંબંધી અર્થા કરવાને માટે ઉત્પન્ન થયેલી હોય છે. આપણા શ્રી જૈન સંધર્મમાં પણ આવા જાનને પ્રકારની સલાઓ જુદે જુદે સ્થળે વિદ્યમાન છે. આ સ્થળે મારે જણાવવું જોઈએ કે આ સંસાર રૂપી શકટને વ્યવહાર અને ધર્મ એવાં બે ચક્ર છે. એ જાનને ચક્ર બરાબર સારી સ્થિતિમાં ન હોય તો તે સંસાર રૂપી શકટ બરાબર ચાલી શકે નહિ માટે પ્રત્યેક વ્યક્તિએ સંસારના જાનને ચક્રને બરાબર રાખવા યત્ન કરવાનો જરૂર છે. સર્વ ધર્મમાં આ નિર્વિવાદ સિદ્ધ મત છે. આપણા જૈન વર્ગમાં પણ પ્રત્યેક વ્યક્તિએ સસારી તરીકે ઉપર જણાવેલા જાનને માર્ગને સિદ્ધ કરવાના છે અને તેજ માટે અન્યોન્ય સહાય મેળવીને સલા કે મંડળી રૂપે સમુદાયના વિચાર એકત્ર કરી તે બે હેતુ સિદ્ધ કરવાના છે. સંસારમાં વ્યવહાર અને ધર્મ એવા બે બે ઉપર હેતુ દર્શાવ્યા તે સર્વ વ્યક્તિએ યથાસ્થિત પાર પાડવાના છે. વ્યવહાર કાર્યને ઊંડી માત્ર ધાર્મિક કાર્યોજ કરી શકાય એવો વિચાર ખોટો છે. તેમજ માત્ર સંસારના પ્રપંચરૂપ વ્યવહારમાંજ શુભાઈ રહી ધાર્મિક જ્ઞાન કે ધાર્મિક વિચાર ગિલકુલ ન કરીએ એ પણ અનિ અયોગ્ય છે, આ મનુષ્ય જન્મની સફળતા તો મંમારની અદર રહી વ્યવહાર અને ધર્મ જાનને સિદ્ધ કરવામાંજ રહેલી છે માટે પ્રત્યેક વ્યક્તિની અને વ્યક્તિઓના સમૂહની અર્થાત સલા કે

મંડળીની મુખ્ય ફરજ એજ છે કે ઉપર જણાવેલા બે હેતુ સિદ્ધ થાય તેને માટે પ્રયત્ન કરવો.

આ પ્રસંગે વ્યવહારિક કાર્ય અને ધાર્મિક કાર્ય સંબંધી થોડુંક જણાવવું જોઈએ. આ મનુષ્ય જન્મ ધારણ કરીને પ્રાપ્તવ્ય અને કર્તવ્ય શું છે? એ વિશે વિચાર કરવો કહિન છે. સક્ષિપ્તમા જવાબ આપીએ તે એટલેજ જવાબ મળે કે સર્વથા જ્ઞાનપ્રાપ્તિ કરી યાવત્ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવો એજ મનુષ્ય જન્મની માર્ગદર્શક છે, તો હવે જ્ઞાન અને ધર્મ વિના તો મોક્ષનો સંભવ નથી, તો પછી મનુષ્ય જન્મ પામી પ્રત્યેક વ્યક્તિએ જ્ઞાન અને ધર્મના કાર્યમાજ આસક્ત રહેવું એ તેમની મુખ્ય ફરજ છે. ણીન્ત પ્રપચની કંઈ જરૂર નથી એવું આવી સિદ્ધ થાય છે. આ પ્રમાણે તો સમારંભથી વ્યવહાર એ ચક્ર મદતર નાશજ પામે છે અને વ્યવહારિક કાર્યની મિલકત જરૂર છેજ નહિ એનું સિદ્ધ થાય છે, પણ દીર્ઘ વિચાર કરવાથી જણાય છે કે એમ નથી. વ્યવહાર અને ધર્મ એ બન્ને જુદા પડી ગઈનાજ નથી, પણ વ્યવહાર ને ધર્મ અર્થે થોજવો એજ વ્યવહારની કુશળતા છે. માત્ર વ્યવહારિક કાર્યમાજ દૃષ્ટિ રાખી કર્મના બંધ બાધી પાપના લોગી થઈ મરણ સમયે પચ્તાવું એવો વ્યવહારનો હેતુ નથી પણ વ્યવહાર ધર્મઅર્થે માધવો અને વ્યવહારિક કાર્યમા પણ શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞાનુસાર વર્તન કરવું કે જેથી વ્યવહારિક કાર્યથી પણ કર્મના બંધ થાય નહિ એ અવિનિવૃત્ત માર્ગકજ છે. શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞા મુજબ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરાવનારી છે માટે વ્યવહાર અને ધર્મ સર્વ સ્થગમા તેનુજ પાલન કરવું તો અગ્નિયગીના દાગ તમારે માટે અવાજ છે.

થીજ એ બન્ને પ્રકારની કેળવણી મળવાની જરૂર છે. શારીરિક કેળવણી એટલે
 યોગ્ય કસરત અને શરીરનું પોષણ, તેથી અંગબળ પ્રાપ્ત થાય છે અને મન અને
 બુદ્ધિ સારી સ્થિતિમાં રહે છે. બીજું બુદ્ધિબળ અથવા માનસિક બળ એ મનની
 કેળવણી લેવાથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. આ બન્ને જાતનાં બળ મનુષ્યને તે તે જાતની
 કેળવણીથી પ્રાપ્ત થાય છે માટે પ્રથમ દરજ્જે આ બન્ને પ્રકારની કેળવણી મળવાની
 ઘણી જરૂર છે. આપણા જૈન વર્ગમાં ઉત્પન્ન થયેલી મંડળીઓની સૌથી મોટી અને
 પહેલી ફરજ એ છે કે ઉપર દર્શાવેલી શારીરિક અને માનસિક બન્ને પ્રકારની
 કેળવણી આપણા જૈન બાળકોને મળે તેને માટે અવશ્ય પ્રયાસ કરવો જોઈએ.
 જેઓ જૈન વર્ગમાં વિદ્વાન્ છે તેઓએ પોતાના સાધર્મી બાળકો કે જેઓ અજ્ઞાન-
 દશામાં હોય દુઃખ પામે છે તેમને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાને સહાય આપવી જોઈએ. જેઓ
 જૈન વર્ગમાં શ્રીમંત છે તેઓએ દ્રવ્યની સહાયતા આપીને પોતાના સાધર્મી બાળ-
 કોને કેળવણી લેવામાં જે જે તરફની અડચણ હોય તે દૂર કરાવવા તત્પર રહેવું
 જોઈએ. જ્યાં સુધી આપણા જૈન બાળકોમાં કેળવણીનો પ્રચાર થશે નહિ ત્યાં સુધી
 આપણી સાંસારિક અને ધાર્મિક બન્ને પ્રકારની ઉન્નતિ થઈ શકવાની નથી ; માટે
 પ્રત્યેક જૈન બાળકોએ આ બાબત ઉપર લક્ષ દેવાની ખાસ જરૂર છે. જે સભા અને
 મંડળીઓ જૈન વર્ગમાં હાલમાં હયાતી ધરાવે છે તેઓની પણ ખાસ ફરજ છે કે
 પોતાના જાતિ બાળકોમાં કેળવણીનો ફેલાવો થાય તેમ કરવું. કેળવણી ફેલાવવાના
 સાધન રૂપ શાળાઓ, પાઠશાળાઓ અને પુસ્તકશાળાઓ છે, તે દરેક સ્થળે સ્થાપન
 કરાવવાં. ગરીબ બાળકો જેઓ કેળવણી લેવાને અશક્ત હોય તેઓને પુસ્તક,
 લોજન ખર્ચ, કપડાં વગેરેની સહાય પ્રત્યેક સભાજને બને તે પ્રમાણે કરવી, અને
 અને બીજા શ્રીમંતોને આ કાર્યમાં સહાય આપવા વિનંતિ કરવી. સાંસારિક
 બાબતોને લગતી કેળવણી એટલે કે તનની અને મનની કેળવણીની સાથેજ ધાર્મિક
 જ્ઞાનની ઉન્નતિને માટે ધાર્મિક કેળવણીની પણ જરૂર છે. અને તેને માટે પ્રત્યેક
 જૈન બાળકને પોતાનો શુદ્ધ ધર્મ કયો છે? અને પોતાનું વર્તન કેવું હોયું જોઈએ?
 જૈન શબ્દનો અર્થ શું થાય છે? જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞાઓ કેવી છે? તે
 પ્રમાણે અક્ષરે અક્ષર અનુસરવાનું કેવી રીતે બની શકે? ઇત્યાદિ બાબતો નાનપણ-
 થીજ પ્રત્યેક જૈન બાળકોનાં મનમાં દસાવવી જોઈએ. આને માટે પ્રત્યેક સ્થળે
 વ્યવહારિક કેળવણીની સાથેજ ધાર્મિક કેળવણીની યોજના થવાની જરૂર છે.
 વ્યવહારિક કેળવણીને માટે હાલમાં સરકાર તરફથી પ્રત્યેક સ્થળે ગોઠવણ હોય છે,
 પણ ધાર્મિક કેળવણીને માટે તો આપણે પોતેજ પ્રબળ કરવાની જરૂર છે. માટે
 સભા અને મંડળીઓની એ પણ એક મુખ્ય ફરજ છે કે સ્થળે સ્થળે ધાર્મિક જ્ઞાન
 મળે તેને માટે યોજના કરવી.

વ્યવહારિક અને ધાર્મિક જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવો એ ઉપરાંત સભાની કે મંડ-
 લીની એક બીજી ફરજ છે કે જ્ઞાતિ કે જનમસુહની અંદર જે અયોગ્ય વિચાર,

વહેમ, નઠારો રીવાજ વગેરે ચાલના હોય ને જે કેળવણી લેવામાં વિઘ્નરૂપ હોય અને ઉત્તતિની દશા પ્રાપ્ત કરવામાં અંતરાયરૂપ હોય તેને દૂર કરવા. આપણા જૈન વર્ગમાં બાળસગ્ન, કન્યાવિક્રય, મૃતસોજન, લગ્નપ્રસંગના લખઢૂટ ખર્ચો વગેરે કેટલાએક કુરીવાજો છે તે સર્વનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. માટે સભાજનોએ પોતે તે બાળત દ્રષ્ટાંત રૂપ થઈ અન્ય જનોને તે સમજાવી ત્યાગ કરાવવાની જરૂર છે.

સભા એટલે શું અને સભાનું કર્તવ્ય શું છે તે તથા વર્તમાન સમયને અનુ-સરી સભાએ કેવો પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે એ વાત કહ્યા પછી સભાના બધારણુ તથા તેના અંગભૂતો વિષે અત્ર કાંઈ કહેવાની જરૂર છે. ઉપર કહ્યા પ્રમાણે સભા સ્થાપન કરવાનો ઉદ્દેશ ઘણો ઉંચો છે એ તો સિદ્ધજ્ઞ થાય છે. બન્નેકે એટલું પણ કહી શકાય કે ખરેખર કહીએ તો સભા સ્થાપન કરવામાં પરમાર્થ ને પરોપકારનોજ મુખ્ય ઉદ્દેશ છે, તો તે સભાના કાર્યવાહક અને અંગભૂતો દેવા હોવા જોઈએ તે સહજ અનુમાન થઈ શકે છે. દુઃકાણુમાં કહીએ તો સભાના અંગભૂતો સ્વાર્થ છુદ્ધિ કે પક્ષપાત રહિત જોઈએ; અને નિરંતર બીજાઓનું હિત સાધવાને તેમની વૃત્તિ હોવી જોઈએ. કોઈપણ તરેહની લાલચ કે સ્વાર્થને માટે સભા સ્થાપન કરવી એ સારો ઉદ્દેશ નથી. માત્ર બીજાઓના હિત અને સહાયને માટેજ સભા સ્થાપવી. વળી સભાના અંગભૂતો ઉપર દર્શાવેલા સભાના કર્તવ્ય કરવાને લાયક હોવા જોઈએ. વિદ્વાન, ધર્મશીલ, પરોપકારી, શ્રીમંત, હિમતવાન, આગ્રહી, ઉત્સાહવાન અને નિપુણ સભા-સદોથી સભા સ્થાપન થાય તોજ તે બીજાઓનું ભલું કરી શકે; માટે સભાના અંગભૂત સભાસદોએ ઉપરના ગુણો પ્રાપ્ત કરવા જોઈએ. સભા અને મંડળીઓની વિશેષ એક ફરજ છે કે સતત ઉત્સાહથી જે ઉદ્દેશ્યો સભા સ્થાપન થઈ હોય તે પાર પાડવા ઉદ્યોગ કરવો જોઈએ. બીજા લોકોના મત જુદા હોઈ તેમના તરફથી નિંદા ચાંબીજી તરેહની અડચણુ તે કાર્યમાં સુકવામાં આવે તો તેથી હિમત છોડી ન હેતાં તેમની સામે ટક્કર ઝીલી દંઢતાથી કાર્ય પાર પાડવું જોઈએ. વળી કોઈ પણ બાળ-તના વિચારોજ કરીને માત્ર કાળબચ ન કરવો. પણ ઉદ્યમ વિના કોઈ પણ કાર્ય સિદ્ધ થતું નથી એ ઉદ્દેશ લક્ષમાં રાખી જે વિચાર કે કર્તવ્યનો નિશ્ચય થાય તે પાર પાડવું જોઈએ. આ પ્રમાણે કરવાથી સાંસારિક અને ધાર્મિક હુરેક બાળતનાં કાર્યો એક પછી એક પાર પડશે અને આપણી જૈન મમાજની ઉત્તતિ થશે.

સભાઓ બાંધવાના હેતુ તથા તેના ઉદ્દેશ અને કર્તવ્ય તથા સભાના અંગ ભૂતોની ફરજો વગેરે ઉપર પ્રમાણે જગજ્ઞા પછી “શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા” વિષે અત્ર જે બોલ કહેવા રજા લઉં છું.

આપના તરફથી શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાનો જયુબિલી ઉત્સવ પ્રસંગનો હેવાલ મળ્યો. આ સભા કે જે અમારા સાધર્મી જૈન બંધુઓથી ઉત્પન્ન થયેલી છે અને જેને માટે જયુબિલી ઉજવવાના માંગલિક પ્રસંગની તક મળી છે એથી અગોને

અત્યંત હુર્ષ ઉત્પન્ન થાય છે, અને આ પ્રસંગને માટે આ સભાને અમે અંતઃકરણ પૂર્વક અભિનંદન આપીએ છીએ; તથા શ્રી વીર પરમાત્મા પાસે માગીએ છીએ કે એ સભાની પ્રતિદિન અભિવૃદ્ધિ થાઓ. ઉક્ત પ્રસંગને માટે સભાના પ્રસંગમાં ભાગ લેતાં તત્ સંબંધે એ બોલ કહેવા ઉચિત છે. આ સભાની શરૂઆત સં. ૧૯૩૭ ની સાલથી થઈ હતી. એનો ઉદ્દેશ અમારા આ સાથેના લેખમાં ગતાવ્યા પ્રમાણે સભાનો ખરેખરો જે હેતુ હોવો જોઈએ તેજ હતો. વિશેષમાં તેના ઉત્સાહી કાર્યવાહકો રા. રા. કુવરજી આણંદજી તથા અમરચંદ ઘેલાભાઈ જેઓ શરૂઆતથીજ આ સભા સાથે જોડાયા છે તેઓએ ત્યારથી અત્યાર સુધી સભાની ઉન્નતિને માટે જે પ્રયત્ન કર્યો છે તે પ્રશંસનીય છે. આ સભા તરફથી જે જે કાર્ય કરવામાં આવે છે તે સર્વ તેના આ જ્યુબીલી રીપોર્ટમાં વિસ્તાર પૂર્વક દર્શાવ્યાં છે, તે કાંઈ ઘણાંજ અગત્યનાં છે. અને તે માટે તેના નેતાઓને ધન્યવાદ ઘટે છે. સાંપ્રત કાળમાં જૈન વર્ગમાં જુદે જુદે સ્થળે ઘણી સભાઓ વગેરે છે પણ આ સભાની શરૂઆત વખતે તેવી પ્રતિભુ' કેાઇ ખાતુ' જૈનમાં ન હતું. માટે સભા અગર મંડળી જૈન વર્ગના સુધારાને માટે સ્થાપન કરવાનું પ્રથમ માન આ સભાને ઘટે છે. આ સભા તરફથી “જૈન ધર્મ પ્રકાશ” નામનું માસિક સંવત ૧૯૪૧ ની સાલથી નીકળે છે. જેમાં ઘણા વિદ્વાતા ભરેલા લેખો આવે છે. જે જૈન વર્ગને અવગ્રહ વાંચવા લાયક છે. આજ કાલ ઘણી એક સભાઓ સ્થાપન થાય છે, માસિકો વગેરે શરૂ થાય છે, પણ કાયમ નહિ ચાલતાં થોડી મુદતમાં તે બંધ થાય છે ઘણું કરી આમ થવાનું કારણ તેના કાર્યવાહકોની ખામી હોય છે. ઉત્સાહી, દ્રઢ, પરોપકારી અને ધર્મશીલ કાર્યના નેતા વિના કેાઇ પણ આવું ખાતુ' નહીં શકે નહિ. અમોને આનંદ થાય છે કે આ સભા મર્વ તરેહનાં વિદ્વા પસાર કરી આજ દિવસ સુધી પોતાનો ઉદ્દેશ પાર પારી શકી છે અને જ્યુબિલી જેવા ઉત્સવનો પ્રસંગ મેળવવા શક્તિમાન થઇ છે, એ ખરેખર તેના કાર્યવાહકોની બાહોશીજ છે. ખરેખર આ સભાને વિદ્વાન, ધર્મરક્ત અને પરોપકારી કાર્યવાહકો પ્રાપ્ત થયા છે તેથીજ તે આ સ્થિતિએ પહોંચી શકી છે. સભાના નેતાઓમાં મુખ્ય રા. રા. કુવરજીભાઈ તથા અમરચંદ ભાઈ છે. એમની ઓળખાણ કે પરિચય અમારે જૈન વર્ગને આપવાની જરૂર નથી. બન્ને ગૃહસ્થોનો ગત કોન્ફરન્સના સમયમાં હિંદુસ્તાનના સર્વ પ્રાંતના જૈન વર્ગને સમાગમ થયો હતો. તેમનામાં જે સદ્ગુણો, ધર્મતરફ પ્રીતિ અને અન્ય જૈન વર્ગનું ભકુ' કરવાની લાગણી છે તેનો મર્વને પરિચય થયો હતો માટે અમોને તે સંબંધી પ્રશંસા કરવાની જરૂર નથી.

ઉક્ત સભા જે માસિક પ્રસિદ્ધ કરે છે તે તથા જૈનધર્મના પ્રાચીન અમૂલ્ય પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરે છે તે તથા અન્ય ધાર્મિક ખાતાઓમાં સહાય આપે છે તે ખરેખર કિંમતી છે. અને તેને માટે સમગ્ર જૈન કોમ તરફથી માનને પાત્ર છે

છેવટ અમારો લેખ પૂરો કરતા અમો એટલુંજ કહીએ છીએ કે આ સભા હાલમાં જે પ્રમાણમાં ધાર્મિક કાર્યો કરે છે તે કરતાં પણ ઘણાં ઘણા ધાર્મિક કાર્યો

કરે એવી આપણે આશા રાખીશું. આપણા જૈન વર્ગની ઉન્નતિનો આધાર આવી સલાઓ ઉપર રહ્યો છે માટે દિવસે દિવસે આ સલાનો અભ્યુદય થાઓ અને તેના કાર્યવાહકો નિરંતર અધિક અધિક ઉત્સાહથી પોતાનો ઉદ્દેશ પાર પાડવા શક્તિમાન થાઓ. તથાસ્તુ.

શીવજી દેવશી.

(રા. રા. મોહનલાલ દસ્તીચંદ દેસાઈ બી. એ. નો લેખ).

એક જુની ધાર્મિક સંસ્થા, તેમાં સુધારણા
અને વર્તમાન લક્ષ્ય.

આ વિષયને આપણે ત્રણ ભાગમાં વહેંચીશું—પ્રથમ એક જુની ધાર્મિક સંસ્થા એ આપણી પ્રસ્તુત જૈન ધર્મ પ્રસારક સલાનો પૂર્વ વૃત્તાંત જોઈશું, બીજા ભાગમાં ઉક્ત સલાની વર્તમાન સ્થિતિ અને સુધારણાનો અવકાશ તપાસીશું અને ત્રીજા ભાગમાં ધાર્મિક સંસ્થા અને વર્તમાન લક્ષ્ય વિચારીશું.

૧.

આપણે જેમ જેમ આગળ જઈએ છીએ, તેમ તેમ આપણામાં ફેરફારો થયાં પૂર્વ વૃત્તાંત કરે છે, કંઈ નવું પરિણમે છે. આ સૌ નવું સન્માર્ગ તરફ છે કે નહિ, તે નવાથી આપણે કેટલા અને કંઈ દિશા તરફ વધ્યા છીએ, અને કંઈ દિશા ભૂલ્યા છીએ, તે બધું બાણી શું કરવાનું રહે છે તે તરફ દૃષ્ટિપાત કરવો જોઈએ. તેથી પ્રથમ આપણે સલાની તારીજ સંક્ષેપે કાઢી જોઈએ.

"We live in deeds, not years;

In thoughts, not breaths.

In feelings, not in figures on a dial,

We should count life by heart-throbs.

He most lives

Who thinks most, feels the noblest, acts the best.

જીવ્યું કોનું નામ એ ઉપરની પંક્તિઓ ઉત્તમ રીતે દર્શાવે છે. તેનો ભાવાર્થ એ છે કે "આપણી જીવનની ખરી કિંમત આપણે અમુક કાળ સુધી જીવ્યા તેથી થતી નથી પરંતુ અમુક કાર્યો કરવાથી થાય છે. આપણે આટલા ધાર્મિક લીધા તેથી જીવનનું પરિમાણ ગણાવું નથી, પરંતુ વિચારોથી જીવનનું પ્રમાણ થાય છે. ઘડિયાળના કાંટા જે આંકડા બતાવે છે તેથી નહિ, પણ ભાવનાઓથી એટલે આપણા હૃદયના દરેક ધબકારાઓથી આપણી જીવનની ગણતરી થાય છે. સંક્ષેપે જે વ્યક્તિ

વિશેષતમ વિચાર છે, સૌથી ઉમદા ભાવનાઓ ભાવે છે અને ઉત્તમ કાર્યો કરે છે તેજ વધારેમાં વધારે કાળ સુધી જીવે છે.”

નિશ્ચયતાથી જોતાં ઉપરની હકીકત સત્ય અને વાસ્તવિક છે તેથી પ્રસ્તુત વિષય સંબંધે વિચારો, ભાવનાઓ અને કાર્યોનું દિગ્દર્શન કરવાની જરૂર છે અને તેથીજ સભાની પચીસ વર્ષની જીંદગીની ખરી કિંમત થશે પરંતુ અત્યારે પ્રથમ આસે વ્યવહારનયથી કાળ અપેક્ષાએ કહ્યા વગર ચાલે તેમ નથી કે જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાએ પોતાના ૨૫ વર્ષ પૂરાં કર્યાં છે. આ ૨૫ વર્ષનું કાળપ્રમાણ આપણને હુર્ષ અને ગર્વ ઉપજાવે છે. સંસારી મનુષ્યોના બનેલા ધાર્મિક મંડળ સંબંધે મંડળના દીર્ઘાયુષ્યથી સંસારીને હુર્ષ અને ગર્વ થાય અને થવાજ જોઈએ.

એક વ્યક્તિ પોતામાં રહેલ શક્તિ અનુસાર કામ કરી શકે છે. કાર્યનું વિશેષ પરિણામ અને તેની ઉત્તમતા વ્યક્તિગત બલથી—કાયબલ, વચનબલ અને મનોબલથી સાધી શકાય છે, પરંતુ જે કાર્ય અમુક વ્યક્તિ સાધી શકતી નથી તે કાર્ય વ્યક્તિમંડળ કરી શકે છે. તે કાર્યની ઉત્તમતા અને તે કાર્યનું પ્રમાણ વિશેષ રીતે વ્યક્તિનો સમૂહ સિદ્ધ કરી શકે છે કારણકે તેમાં દરેક વ્યક્તિનો ત્રણે બળનો સંગ્રહ થાય છે. વ્યક્તિના સમૂહને સભા, મંડળ, સોસાયટી, કંપની એમ કાર્યલેહે નામ અપાય છે. જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા વિષે હવે આપણે જોલીએ.

આ સભાનું મૂળ જોઈશું તો સંવત્ ૧૯૩૭ માલૂમ પડશે. અમુક જાતની સભા કરવી એમ મિત્રોનું ધારણ થયું કે જેથી સૌ મિત્રો મળી શકે, વાંચન પઠન થઈ શકે અને અમુક ગ્રંથો તે સભાના નામથી પ્રકાશિત કરી શકાય. આ સંકલ્પને નિશ્ચય રૂપી ગતિ મળવાથી સભાની ઉત્પત્તિનો યોગ થયો.

અમુક સમાજ કે સભા સ્થપાયા પછી કેટલાંક વર્ષે તે સંસ્થાનો ઇતિહાસ તપાસીએ છીએ તો તેનો સંસ્થાપક કોઈ મહાન પુરૂષ મળી આવે છે. પછી તે પુરૂષના ઇતિહાસના પાનાં ઉથલાવતાં તેમનો મહાન ઉદ્દેશ, તે ઉદ્દેશ પાર પાડવાં અર્થે લીધેલો મહાભારત પરિશ્રમ, તેમણે મોટી મુશ્કેલીઓ આપે લીટેલી બાથ, તેમા મળેલી ફત્તેહ વગેરે અનેક વાત મળી આવે છે.

આપણી જૈન ધર્મ પ્રસારક મંડળી સ્થપાઇ ત્યારે અગીયાર સભાસભો હતા. તેમાં શા. મૂલચંદ નથુભાઈ પ્રમુખ હતા અને રા. કુંવરજી આણંદજી જે હાલ જૈન કોમમાં અગ્રેસર તરીકે લેખાય છે તે મંત્રી હતા. આ બધા મિત્રોની બનેલી મંડળીનો કોઈ મહાન હેતુ ન હતો, છતાં ધીમે ધીમે ચાલતાં જવું એ સૂત્ર આધારે તે બધાનો ઉત્સાહ એટલો બધો હતો કે તે મંડળીનું દીર્ઘાયુષ્ય સૂચવનારા શુભ ચિન્હો પ્રતીત કરાવવાનાં સાધનો દેખાતાં હતાં. ઉત્સાહ એ ઉદ્દેશને સિદ્ધ કરનાર છે.

સંવત્ ૧૯૩૯ માં એવો વિચાર સ્ફૂર્યો કે સભા ધર્મ સંબંધી હોવાથી સભા-સદ્યોએ અમુક આદિન્ય નિયમો પાળવા જોઈએ, તેથી તેવા પાંચ નિયમો દાખલ કર્યા; તેમાંનો પ્રથમનો નિયમ સાત વ્યક્તિઓના લાગે હતો.

કરે એવી આપણે આગા સખીશુ'. આપણા જૈન વર્ગની ઉન્નતિનો આધાર આવી સલાઓ ઉપર રહ્યો છે માટે દિવસે દિવસે આ સલાનો અભ્યુદય થાયો અને તેના કાર્યવાહકો નિરંતર અધિક અધિક ઉન્માદથી પોતાનો ઉદ્દેશ પાર પાડવા શક્તિમાન થાયો. તથાસ્તુ.

શીવજી દેવશી.

(૨૧. ૨૧. મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ બી. એ. નો લેખ).

એક જુની ધાર્મિક સંસ્થા, તેમાં મુદારણા
અને વર્તમાન લક્ષ્ય.

આ વિષયને આપણે ત્રણ ભાગમાં વહેંચીશું—પ્રથમ એક જુની ધાર્મિક સંસ્થા એ આપણી પ્રસ્તુત જૈન ધર્મ પ્રસારક મલાનો પૂર્વ વૃત્તાંત જોઈશું, બીજા ભાગમાં ઉક્ત સલાની વર્તમાન સ્થિતિ અને મુદારણાનો અવકાશ તપાસીશું અને ત્રીજા ભાગમાં ધાર્મિક સંસ્થા અને વર્તમાન લક્ષ્ય વિચારીશું.

૧.

આપણે જેમ જેમ આગળ જઈએ છીએ, તેમ તેમ આપણામાં ફેરફારો થયાં પૂર્વ વૃત્તાંત કરે છે, કંઈ નવું પગિયું છે. આ ના નવું સન્માર્ગ તરફ છે કે નહિ, તે નવાથી આપણે કેટલા અને કંઈ દિશા તરફ વધ્યા છીએ, અને કંઈ દિશા ભૂલ્યા છીએ, તે બધું બણી શું કરવાનું રહે છે તે તરફ દૃષ્ટિપાત કરવો જોઈએ. તેથી પ્રથમ આપણે મલાની તારીજ સંશેષે કાઢી જોઈએ.

“We live in deeds, not years;
In thoughts, not breaths.
In feelings, not in figures on a dial,
We should count life by heart-throbs.
He most lives
Who thinks most, feels the noblest, acts the best.

અબ્યુ' કોનું નામ એ ઉપરની પંક્તિઓ ઉત્તમ રીતે દર્શાવે છે. તેને ભાવાર્થ એ છે કે “આપણી અંદગીની ખરી કિંમત આપણે અમુક કાળ સુધી અબ્યા તેમની થતી નથી પરંતુ અમુક કાંચે કરવાથી થાય છે. આપણે આટલા થાયો લીધા તેથી અવનનું પરિભાણ ગણાતું નથી, પરંતુ વિચારોથી અવનનું પ્રમાણ થાય છે. મર્યાદાના કાંટા જે આક્રમ્ય બતાવે છે તેથી નહિ, પણ ભાવનાઓથી એટલે આપણા હૃદયના દરેક ધબકાગઓથી આપણી અંદગીની ગણતરી થાય છે. સંશેષે જે બ્યક્તિ

વિશેષતમ વિચાર છે, સૌથી ઉમદા ભાવનાઓ ભાવે છે અને ઉત્તમ કાર્યો કરે છે તેજ વધારેમાં વધારે કાળ સુધી જીવ્યો છે.”

નિશ્ચયતાથી જોતાં ઉપરની હકીકત સત્ય અને વાસ્તવિક છે તેથી પ્રસ્તુત વિષય સંબંધે વિચારો, ભાવનાઓ અને કાર્યોનું દિગ્દર્શન કરવાની જરૂર છે અને તેથીજ સભાની પચીસ વર્ષની જીવંતગીની ખરી કિંમત થશે પરંતુ અત્યારે પ્રથમ આસે વ્યવહારનયથી કાળ અપેક્ષાએ કહ્યા વગર ચાલે તેમ નથી કે જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાએ પોતાના ૨૫ વર્ષ પૂરાં કર્યા છે. આ ૨૫ વર્ષનું કાળપ્રમાણ આપણને હુર્ષ અને ગર્વ ઉપજાવે છે. સંસારી મનુષ્યોના બનેલા ધાર્મિક મંડળ સંબંધે મંડળના દીર્ઘાયુધ્યથી સંસારીને હુર્ષ અને ગર્વ થાય અને થવાજ જોઈએ.

એક વ્યક્તિ પોતામાં રહેલ શક્તિ અનુસાર કામ કરી શકે છે. કાર્યનું વિશેષ પરિણામ અને તેની ઉત્તમતા વ્યક્તિગત બલથી—કાયબલ, વચનબલ અને મનોબલથી સાધી શકાય છે, પરંતુ જે કાર્ય અમુક વ્યક્તિ સાધી શકતી નથી તે કાર્ય વ્યક્તિમંડળ કરી શકે છે. તે કાર્યની ઉત્તમતા અને તે કાર્યનું પ્રમાણ વિશેષ રીતે વ્યક્તિનો સમૂહ સિદ્ધ કરી શકે છે કારણકે તેમાં દરેક વ્યક્તિનો ત્રણે બળનો સંગ્રહ થાય છે. વ્યક્તિના મમૂહને મલા, મંડળ, સોસાયટી, કંપની એમ કાર્યભેદે નામ અપાય છે. જૈન ધર્મ પ્રસારક મલા વિષે હવે આપણે જોલીએ.

આ સભાનું મૂળ જોઈશું તો સંવત્ ૧૯૩૭ માલૂમ પડશે. અમુક જાતની સભા કરવી એમ મિત્રોનું ધારણું થયું કે જેથી સૌ મિત્રો મળી શકે, વાંચન પઠન થઈ શકે અને અમુક અંથે તે સભાના નામથી પ્રકાશિત કરી શકાય. આ સંકલ્પને નિશ્ચય રૂપી ગતિ મળવાથી સભાની ઉત્પત્તિનો યોગ થયો.

અમુક સમાજ કે સભા સ્થપાયા પછી કેટલાંક વર્ષે તે સંસ્થાનો ઇતિહાસ તપાસીએ છીએ તો તેનો સંસ્થાપક કોઈ મહાન્ પુરૂષ મળી આવે છે. પછી તે પુરૂષના ઇતિહાસના પાનાં ઉઘાટાવતા તેમનો મહાન્ ઉદ્દેશ, તે ઉદ્દેશ પાર પાડવાં અર્થે લીધેલો મહાભારત પરિશ્રમ, તેમણે મોટી મુશ્કેલીઓ સામે લીડેલી બાધ, તેમા મળેલી કૃત્તેહ વગેરે અનેક વાત મળી આવે છે.

આપણી જૈન ધર્મ પ્રસારક મંડળી સ્થપાઇ ત્યારે અગીયાર સભાસદો હતા. તેમાં શા. મૂલચંદ નયુભાઈ પ્રમુખ હતા અને રા. કુંવરજી આણંદજી જે હાલ જૈન કોમમાં અગ્રેસર તરીકે લેખાય છે તે મંત્રી હતા. આ બધા મિત્રોની બનેલી મંડળીનો કોઈ મહાન્ હેતુ ન હતો, છતાં ધીમે ધીમે ચાલતાં જવું એ સૂત્ર આધારે તે બધાનો ઉત્સાહ એટલો બધો હતો કે તે મંડળીનું દીર્ઘાયુધ્ય સૂચવનારા શુભ ચિન્હો પ્રતીત કરાવવાનાં સાધનો દેખાતા હતાં. ઉત્સાહ એ ઉદ્દેશને નિદ્ધ કરનાર છે.

સંવત્ ૧૯૩૯ માં એવો વિચાર સ્ફૂર્યો કે સભા ધર્મ સંબંધી હોવાથી સભાસદોએ અમુક ચારિત્ર્ય નિયમો પાળવા જોઈએ, તેથી તેવા પાંચ નિયમો દાખલ કર્યા; તેમાંનો પ્રથમનો નિયમ સાત વ્યસનનો ત્યાગ હતો.

શૂતં ચ માંસં ચ સુરા ચ વેશ્યા, પાપાદ્યર્થ ચોરી પરદારસેવા.

ઉક્ત સાત વ્યસનત્યાગ જૈન સિદ્ધાંતાનુસાર મનુષ્ય વર્તનપર ઉત્તમ અસર કરે છે, મનુષ્યના દુષ્ટ સ્વભાવને લગતા અંદરે દૂર કરી, સુચમનો શુભ પ્રકટ કરી ખીજ સદ્ગુણોને ખીલવે છે, તેથી મનુષ્ય દિવને દિવને પ્રબલતાથી ઉત્તમ અને ઉત્તમ મનુષ્ય બનતો જાય છે. સભાએ પાંચ નિયમો બાંધ્યા તેમાંનો આ પ્રથમ નિયમ એટલો બધો શ્રેષ્ઠ છે કે તેનું સૂચન અહીં કર્યા વગર આવે તેમ નથી.

સંવત્ ૧૯૪૦ માં નિબંધો લખી છપાવવાની યોજના થઈ અને તેને અંગે સંવત્ ૧૯૪૧ માં 'જૈનધર્મ પ્રકાશ' એ માસિકનો ઉદ્ભવ થયો. સંવત્ ૧૯૪૨ માં સંસ્કૃત પાઠશાળા સ્થાપન કરી અને ત્યાર પછી ધર્મપુસ્તકોનાં ભાષાંતર શાસ્ત્રી પાસે કરાવી છપાવવાની પ્રવૃત્તિ ચાલુ થઈ. આ બધી પ્રવૃત્તિઓ શુદ્ધ ભાગે હોઈ સારાં ફલ હજી સુધી આપતી રહી છે.

સંવત્ ૧૯૪૮ માં મહારાજ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી કે જેમની મમક્ષ આ મંડ-ખીનો ઉદ્ભવ થયો હતો તે પ્રેરકતાવનો પર્યાયરૂપે વિલય થયો છતાં તેમની પ્રેરણા નિશ્ચયરૂપે જાગૃત રહી કાર્ય કરવાને ઉત્કેરવા સમર્થજ સદેવ રહી છે.

સંવત્ ૧૯૫૬ માં મલાના બહુ પ્રયાસથી થયેલ પુસ્તકાલયમાં આગ લાગી; તે સભાનું પ્રધાન અંગ ગયું. છતાં મલાએ નવી સૃષ્ટિ રચી અને નૂતન પુસ્તકાલય ઉભું કર્યું. પ્રયત્ન અને ઉત્સાહ બલવાન છે.

ત્યાર પછી મલાનો ઉત્સાહ વધુ પ્રમાણમાં આમેજ થયો. શ. કુંવરજીભાઈએ પોતાની શક્તિ, મમય અને પ્રેમ અપેણ કરવાથી દિનપ્રતિદિન સભામાં શુભ પ્રવૃત્તિ ચાલુ રહી. પુસ્તકપ્રકાશન, ભાવનગરની જૈન રિફેક્ટરી, ઉજ્જમખાઈ જૈન કન્યાશાળા અને બનારસ પાઠશાળામાં દ્રવ્યસહાય વગેરે ચાલુ થયાં. આ પરથી મિદ્ધ થાય છે કે એક વ્યક્તિ પોતાનું યદાશક્તિ વીર્ય સ્ફુરેલી મનભાગે વ્યય કરે તો કેટલું બધું કરી શકે તેમ છે? અને જો તે વ્યક્તિજલ સાથે અન્ય વ્યક્તિઓનું બલ સારા પ્રમાણમાં સંયુક્ત થાય તો ઘણું નરન કામ થઈ શકે છે.

૨.

ઉપરના પૂર્વવૃત્તાંતથી વર્તમાન શું છે તે સમજી શકાય તેમ છે. જૈનધર્મ પ્રકાશ વર્તમાન સ્થિતિ બૂનામાં બૂનું માનિકપત્ર છે. તેણે જૈન ધર્મ સંબંધે ઘણી અને મારી મેવા બજાવી છે. અનેક વિષયો લખી બોધથી વિધિ સુધારાનો અવકાશ. વગેરે કેટલેક અંશે જૈનપ્રજાને સમજાવ્યું છે. માધુ સુનિ-રાજો તેમાં લેખો આપી લેખ લખવા બહાર પડ્યા છે. પ્રાચીન પુસ્તકો છપાવવામાં મલાએ પ્રવૃત્તિ કરી છે. અસલ પુસ્તકો છપાવવામાં આવક તથા માધુઓ તરફથી વિરૂધ્ધતા હતી તે હવે ધીમે ધીમે ઓછી થતી ગઈ છે પરંતુ ઘણી ગ્રોચનીય ખીના છે કે સૂત્ર સંબંધે તેવી વિરૂધ્ધતા રહી છે. આ સભાએ કેટલાએક ભાવ-

નગરના સુવાન પુરૂષોને ઉત્તેજન આપ્યું છે અને ફેલવણીની પીછાન કરી છે. જૂના વિચારના પુરૂષોને મદદ આપવાને સલામત અંગભૂત બનાવ્યા છે અને તેથી પાંજરા-પોળ, કન્યાશાળા, બોર્ડિંગ સ્કૂલ જેવાં ખાતાં સારી રીતે વ્યવસ્થિત કર્યાં છે અને ભાવ-નગર સમગ્ર ભારતની જૈન પરિષદ બોલાવવા સમર્થ થયું હતું તેનું કારણ બેતાં મૂળ આ સલામત હાથ આવે છે.

સલામતે જે પુસ્તકો પ્રગટ કર્યાં છે તે તરફ નીહાળીએ છીએ તો સામાન્ય જનોને ઉપયોગી લગલગ પચાસક ગ્રંથો અત્યાર સુધી ઉપજાવ્યા છે; અને બીજા દશેક ગ્રંથો ઉચ્ચ વિચારથી પૂર્ણ અને ફીલસુફીના ઉપજાવ્યા છે. આમાંનો એક ગ્રંથ વ્યાકરણ સંબંધે પણ છે. પરંતુ હાલ તો એવું વ્યાકરણ બનાવવાની જરૂર છે કે જેથી આપણી આગમ-શાસ્ત્રભાષા પદ્ધતિસર સમજી શકાય. જ્યાંસુધી ભાષાને વ્યાકરણથી સાંકળવામાં આવી નથી ત્યાંસુધી ભાષા કદી બંધાવાની—સમજાવાની નથી, જ્યાં સુધી ભાષા નહિ સમજાય ત્યાંસુધી શાસ્ત્ર વચનોનો નિર્ધાર કરવાનું અસંભવિત છે અને તેથી જરૂર, જૈનધર્મપ્રત્યે અગ્રદ્વા, મિથ્યાત્વ વગેરે જે જે જોખમો ગંભીર રીતે ઉત્પન્ન થયેલાં જોઈએ છીએ તે ચાલુ રહેશે અને તેથી સખત કટકો ધર્મપર પડવા સંભવ છે.

હવે સલામત શું શું કરી શકે તેમ છે તે વિગતવાર જણાવીશું. શું શું થવું જોઈએ? એ લક્ષ્યની વાત છે. મનુષ્યોનું કે મનુષ્યસમૂહનું લક્ષ્ય ધર્મપ્રસાર સાથે રાષ્ટ્રવિભાવના યુક્ત હોવું જોઈએ એમ અત્યારના સંજોગોપરથી સ્પષ્ટ માલૂમ પડે તેમ છે. વ્યવહારીક રીતે સલામત નીચલું કાર્ય કરી શકે તેમ છે તે બતાવીએ છીએ અને તે બતાવ્યા પછી વર્તમાન લક્ષ્ય તરફ વિશેષતાથી લક્ષ દોરીશું.

૧—જૈનધર્મ પ્રકાશ—નામના માસિકને ઉત્તમ લેખોથી ભરપૂર બનાવવું. તેમાં જૈન સાહિત્યચર્ચા, સાહિત્યકારોનાં જીવન વૃત્તાંતો, સાહિત્ય-પ્રસારની સૂચના, જૂના ગ્રંથો કયા કયા અને ક્યાં ક્યાં જે રીતે મળી શકતા હોય તે દર્શાવવું. વગેરે વગેરે. આની સાથે ધર્મની વિજ્ઞાન-શાસ્ત્રાનુસાર ચર્ચા, દ્રવ્યાનુયોગની સ્ફુટતા વગેરે—

૨—ગ્રંથપ્રકાશન—આ સંબંધમાં સલામતે જે જે સહાય અહીંના વિદ્વાનો તેમજ મુનિરાજે તેમજ પાશ્વિમાત્ય વિદ્વાનો પાસેથી મળી શકે તે સ્વીકારી તેનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. બીજા પુસ્તકપ્રસારક વર્ગો છે તેમને તેમના તરફથી પ્રકાશ થતા પુસ્તકોને સંબંધે મદદ કરવી જોઈએ. આમાં પણ સંગૃહિત કાર્ય (Cooperation) ની પૂર્ણ જરૂર છે—જેવી રીતે—જૈનધર્મ પ્રસારક સલામત યોગબિંદુ (મૂળ તેમજ ટીકા) છપાવનાર છે તો વિનંતિ અમારી એ છે કે પરમશ્રુત પ્રભાવક મંડળ તે ગ્રંથ છપાવનાર છે તો તે વર્ગને શા માટે મૂળ તેમજ ટીકા સાથે સહાય ન કરવી અને તેથી ઉત્તમોત્તમ ગ્રંથ ન બનાવવો?

૩—નિબંધયોજના—જૈનજ્ઞાનિ, મંત્રાર, ધર્મ, માહિત્ય, ફીલસુફી વગેરે પર મરમ નિબંધો લખવા માત્ર વિદ્વાનોને ઉત્તેજન આપવા પારિતોષિક આપવા અને તે નિબંધો છપાવવા. વિજ્ઞાન-વિદ્યા-માયન્મપદ્ધતિ પર ધર્મ સમજાવવાની જરૂર છે; મંત્રાર મંબંધીના વિકટ અનુભવો નિરાકરણ કરવા પક્વ વિચાર-દા (Great thinkers) ની જરૂર છે. તો આ જરૂર ઉપલી યોજનાથી મારે અગ્રે મધ્યગ્રે.

૪—કોન્ફરન્સના કાર્યની વહેંચણી—કોન્ફરન્સને માથે ઘણાં કાર્યો કરવાનો જુસ્સો રહેલો છે તેમાંથી આપણી ઉક્ત મલા કરી ગકે તેવાં ઉપયોગી કાર્યો પોતાને હાથ લેવા. જેમ કે સ્કોલરશીપ ખાતું છર્ણુમંથા-દ્વાર ખાતું વગેરે. જે મલા એક જૈન પ્રાચીન માહિત્ય તરફ જ દિષ્ટિ કરે તો માલુમ પડે તેમ છે કે તે માટે એટલું બધું કાર્ય કરવાનું છે કે કરતાં ખૂટે તેમ નથી. ક્ષેત્ર વિશાલ છે, કાર્ય કસ્ટાણુકારક છે. કોન્ફરન્સ પામે ગ્રંથો માટે ફંડ હવું તેનું શું થયું તે કોઈને ખબર નથી. પંડિત હિરાલાલ શું કરી આવ્યા? પ્રોફેસર સ્વજીભાઈએ શું કહ્યું? તેની નહિ લાજ કે નહિ ખબર. કોન્ફરન્સને મંલાજવાનાં ઘણાં કામ તેથી એક તરફ સારી રીતે નજર ન આપવાનું બની ગકે તેમ છે!! જે મલાએ આ કામ લઈ લીધું હતા તો કેટલું બધું મંબીન કામ થાત? અને હવે લે તો કેટલું બધું સુદઢ કામ થાય તેમ છે?

૫—જૈન મહાન્ પુસ્તકાલય—આપણા સમસ્ત શાસ્ત્ર, ગ્રંથ, આગમ વગેરે શું શું છે તેનું એક લીસ્ટ પલુ થયું નથી; તેમજ એક એવો ભંડાર કરી શકાયો નથી કે જ્યાંથી શ્રાવક કે મધુ બધું મેળવી ગકે. સુબંધમાં હમણાં તેવી યોજના. મુનિ શ્રીચારિત્રવિજયજીના શુભ પ્રયાસથી થઈ છે, છતાં તે મહાભારત કામ આ સભા તેમજ આવી અન્ય સભાઓની અંતઃકરણપૂર્વક સહાય વગર એકદમ હાલ ન પડે તેવું છે. તેથી સભાએ આવું એક જખરદર ન પુસ્તકાલય થાય તેવી હીલચાલ કરી પૂરી મદદ આપવી જોઈએ.

૬—પ્રાચીન ગ્રંથોની જાવણી—ઉપરોક્ત પુસ્તકાલયનું કામ હાર પડે. તે પહેલાં, આ તો પરંપરાથી કરવું જોઈએ કે જે જે ગ્રંથો લખેલાં પ્રાચીન મળી આવે તેનો સંગ્રહ કર્યો કરવો. પછી તેને શુદ્ધ કરાવવાં. આમ સંગ્રહ થયા કરશે, તો મહાન્ પુસ્તકાલય થવાનો વખત વહેલો આવશે. આપણાં ગ્રંથો અન્ય સ્થલે રાખેલાં છે તેને માટે આપણે શરમાવું જોઈએ છીએ. જે વસ્તુ આપણી છે. તે બીજાને હાથે ગઈ છે. અને તે બીજે હાથે પડેલાં પુસ્તકો ઉપયોગમાં લઈ શકાય તેમ છે છતાં તેનો ઉપયોગ આપણાથી થતો નથી. જર્મનીના મ્યુઝીઅમ અને લાયબ્રેરીમાં,

બ્રિટિશ મ્યુઝીયમમાં, ડેકન કૉલેજ લાયબ્રેરીમાં તેમજ રૉયલ એશીઆ-ટીક સોસાયટીની મુગ્ધ અને બંગાલની શાખાની લાયબ્રેરીઓમાં, આપણાં ઘણાં પુસ્તકો છે છતાં તે પુસ્તકો શુ' શુ' છે તેની પણ કોઈને ખબર નથી. આ શોચનીય વાતનું મનન કરો અને તે શોક કાર્યથી દૂર કરો. આવો સંગ્રહ થવાથી પ્રાચીન જૈન ગુજરાતી સાહિત્ય પર પ્રકાશ પડશે અને તેથી ગુજરાતી ભાષાની ઘટન માં આપણે જે મ્હોટામાં મ્હોટો ફાળો આપ્યો છે, તે અન્ય ધર્મીઓ સમજી કળૂલ કરશે.

૭—મહાન્ પુરુષજયંતિ—આપણા ધાર્મિક મહાન્ પુરુષો જૈન ઇતિહાસમાં થયા હોય તેની જયંતિ તેમના જન્મતિથિ કે મરણતિથિ પ્રસંગે ઉજવવી જોઈએ. આવી જયંતિપ્રસંગે તેમનાં ચરિત્ર, જીવનવૃત્તાંત, વૈરાગ્ય, ઉપદેશ આદિ લખાવવાં જોઈએ. તેવું જીવનવૃત્તાંત ન મળે તો તેમના ગ્રંથોની ચર્ચા, તેમાં રહેલો બોધ, ભાવના, હૃદયન્તગૃતિ, વિષયનું સ્પષ્ટિકરણ, ટીકા, વિવેચન આદિ થવું જોઈએ. આથી અનેક લાભો ઉત્પન્ન થશે. ભાષાવિવેકશાસ્ત્ર (Philology) ઘણું નવું સૂઝાડશે. વગેરે અનેક બાબતો પર પ્રકાશ પડશે ઉદાહરણ—મહાવીરજયંતિ દેવો. તેમનું અદ્ભુત ચરિત્ર, આપણને કેટલું બધું શીખવી શકે તેમ છે? તીર્થંકર ગોત્ર કેટલા સવો અગાઉ બ'ધાણું? કર્મની નિર્જરા કેવી રીતે કરવાથી ઉત્તરોત્તર ઉત્તમ શ્રેણી પ્રાપ્ત થતી ગઈ? વગેરે બહુવાધી આત્માની જાગૃતિ થશે. વળી હરિભદ્રસૂરિ, હેમચંદ્રાચાર્ય, યશોવિજયજી વગેરેની બોધપ્રદ વાણી, વિચાર અને આચાર, જયંતિ ઉજવવાના પ્રસંગે તેમના પ્રતિ કેટલો બધો હૃદયભાવ ઉઠાવે છે? જયા હૃદયની ભાવનાઓ ઉછળે છે ત્યાં કર્મની નિર્જરાનું કારણ રહે છે.

૮—સૂત્રસોસાઈટી—અન્યદર્શનની બધુંઓ 'ગીતા સોસાઈટી' 'ગાથા સોસાઈટી (પારસી)' 'બાઈબલ સોસાઈટી' વગેરે કરી કેવા કેવા વિષયો ચર્ચે છે? તેનું અનુકરણ ક્યારે થશે? સુસ્ત ન બેસી મ્હેતા આપણી આસપાસ શુ' પરિવર્તન ધર્મસુધારા માટે થયાં કરે છે તેનો પૂર્ણ તપાસ કરતા રહેવું જોઈએ. તેમ નહિં યાય તો આપણી 'જયાં છીએ ત્યાંના ત્યાં' એવી દશા થશે. આવી સ્થિતિસ્થાપક દશા તે વ્યવહારીક રીતે શાણપણ છે જ નહિં છતાં ડહાપણ ગણીએ તોપણ એક કવિ કહે છે કે 'Better be imprudent moveables than prudent fixtures' ડહાપણથી એક સ્થિતિમાં રહેવા કરતા મૂર્ખાઈથી પણ ગતિમાન થવું તે વધારે સાફ છે. આ શબ્દો પર વિચાર કરતા જણાશે કે આ સૂત્ર ઘણું ગિરણુ આપે તેમ છે. આ નૂત્ર પર જેમ જેમ વિચાર કરશું તેમ તેમ તેની યોગ્યતા જણાતી જશે પાશ્વિમાત્મ ફીલસુફીના વિધવિધ

દર્શનો તેમજ અહીંના વિવિધ દર્શનોની સરખામણીમાં આપણે કેટલા ઉતરતા તથા ચઢીઆતા છીએ તેનું દિગ્દર્શન આ રહ્યો સૂત્રસોસાધટી જેવી સંસ્થા કરાવશે મૂળ સૂત્રોમાં આપણા પવિત્રતમ ચરમ તીર્થકરની વાણી સમાયેલી છે. મૂળ પ્રવાહ બધ્યા વગર તે પ્રવાહથી ઉત્પન્ન થયેલ-શાખાપ્રવાહો—આપણા પ્રાચીન મુનિઓના ગ્રંથો વિશાલ પ્રકાશ ન પાડી શકે અને તેથી જ્ઞાન ફીલમુક્તિના ઇતિહાસનું તેમજ તેના વિકાસક્રમનું યથાર્થ જ્ઞાન નજ થાય.

આપણામાં પહેલાં એવી શુષ્ક શ્રદ્ધા બેસી ગઈ હતી કે પ્રાચીન ગ્રંથો પ્રકાશવાથી આશાતના થાય તેથી છપાવવાજ નહિ, પરંતુ તે શુષ્કતા હમણાં શૂન્ય થઈ છે તે મનની પકવ દશાનું ચિન્હ સૂચવે છે. થોડી આશાતના માટે અપૂર્વ આત્માની જાગૃતિ કરનાર લાભ ખોઈ શકાયજ નહિ. સમર્થ ઇંગ્લિશ કવિ કીટ્સ પોતાની નોંધ-પોથીમાં અનુભવપૂર્વક લખે છે કે :—

When the mind is in its infancy a bias is in reality a bias, but when we have acquired more strength a bias become no bias Every department of knowledge we see excellent and calculated towards a great whole An extensive knowledge is needful to thinking people—it takes away the heat and fever; and helps, by widening speculation, to ease the burden of the mystery.

“મન જ્યારે અપકવ દશામાં હોય છે ત્યારે (કોઈ સંબંધે ખરાબ મત ધરાવવાનો) કદાચહુ ખરી રીતે કદાચહુ તરીકે અસ્તિત્વ ધરાવે છે, પણ જ્યારે આપણે વધુ બલ (મનોબલ) પ્રાપ્ત કરેલું હોય છે ત્યારે તે કદાચહુનો વિનાશ થાય છે, દરેક જ્ઞાનનું ધામ ઉત્તમ અને મહાન્ લક્ષ્ય તરફ પરિવર્તન કરતું જોઈએ છીએ. વિચારવાનું પુરૂષોને વિશાલ જ્ઞાનની જરૂર છે—કારણ કે તે વિશાલ જ્ઞાનથી વિચારો ઉન્નત થાય છે અને તેથી તે કદાચહુમાંથી ખરૂં અને ખોટું શું છે તેનો ભેદ કરવામાં યકતો બોલે ઓછો થાય છે અને તેથી (અજ્ઞાનકપી) ઉજ્જતા અને તાપ આપ્યાં જાય

આપણા ધર્મની સાથે હરીકાઈ કરતા અન્ય ધર્મોનો ઇનિહામ જોતાં આપણા ધર્મ સંબંધે ખેદ અતિશય ઉપજે છે. Evolution વિકાસક્રમ એકદમ ક્યારે વધે કે ન્યારે આસપાસના સંજોગોનો (environments) સરસ ઉપયોગ કરી શકીએ તો. સંજોગો ઘણું કરી શકે તેમ છે, માટે તેને આપણા લાભમાં લઈ લેવા જોઈએ. હમણાં સવાલ એ છે કે આપણા ધર્મ ખીજા ધર્મોની હરીફાઈમાં ઉભો રહેશે કે કેમ? જો તેમ ન થાય તો અન્ય ધર્મોથી ચડીયાતો ક્યાંથી થઈ શકે? જો આ ધર્મ ઉભો રહેલો નહિ જણાય તો ધર્મપર મોટો ફટકો પડશે અને તે આપણા હોપને લઇને જ.

To be or not to be—that is the question!
Whether 'tis nobler in the mind to suffer
The slings and furrows of outrageous fortune;
Or to take arms against a sea of troubles,
And by opposing, end them?

HAMLET.

“જીવવું કે ન જીવવું—એ પ્રશ્ન છે. (આપણા ધર્મ માટે) ઉથલાવી પાડનારા નસીબ (કદાચક્ર)ના પ્રહાર અને બાણ મનમાં ખમી રહેવાં એ વધારે ઉદ રતા ભયું છે, કે દુઃખના દરિયા સામે બાથ લીડવી અને દુઃખ સામે થઈ દુઃખનો અંત આણવો તે?”

ઉપલી પંક્તિઓ આપણને દરેક બાબતમાં અપૂર્વ મદદગાર છે. વ્યક્તિની દરેક સ્થિતિમાં, ગૃહમંસારમાં, બહેર પુરૂષ તરીકે અને તેવા ખીજા કોઈ પણ હંરજનમાં રહી મુશ્કેલી સામે બાથ લીડી કલ્યાણ સાધવું એજ ઇબ્દ છે.

ઉપલા ફકરામાં કહેલ પ્રશ્નનું નિરાકરણ કરવા માટે કોઈએ કોઈથી ડરવું ન જોઈએ. સૂત્રપ્રકાશ, એ સત્ય અને જ્વલંત પ્રકાશ છે, અજ્ઞાનતિમિરનો છેદક છે.

પણ હમણાંજ ટોન્ડરન્સ તરફથી ૪૫ આગમનું લીસ્ટ તૈયાર થઈ નીકળ્યું છે, પરંતુ તે ૪૫ આગમ ક્યાં પ્રકાશિત થયા છે? સ્થાનકવાસી બંધુઓ જ્યાં સુધી ૪૫ આગમ પ્રસિદ્ધ થશે નહિ ત્યાં સુધી પ્રતિમાની સૂત્રમાં આજા છે એટલું પણ સમજી શકશે નહિ, દિગંબરી બંધુઓ તેમની કીંમત જોઈ કે જાણી શકશે નહિ અને તેથી રાષ્ટ્રીય લાવનાનું લક્ષ્ય કે જેમાં દરેકનું ઐક્ય અને તેની સાથે આપણા ધર્મની ત્રણ મુખ્ય શાખાઓનું ઐક્ય હોવુંજ જોઈએ તે ભૂલાઈ જશે; ધર્મપર યુવકોની ધીમે ધીમે અશ્રદ્ધા થતી જશે. વગેરે.

૯—શીઘ્રબોળા ખાતું—આવું ખાતું સ્થાપવાથી જૂના જૂના શિલા લેખો, તામ્રપટ્ટો, પ્રતિમાઓ, જૈન સિક્કાઓ, જૂના જૂના ગ્રંથો, લેખો, અઠારમી સદીના યુરોપીય વિદ્વાનોએ આપણા સંબંધમાં કરેલા લેખો વગેરેનો સંગ્રહ થશે અને તેથી આપણાપર ચતા આશ્રેષો સમજશે અને તેના રહીઓ આપી શકશે.

૧૦—પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોને આમંત્રણ અને તેમનો સમાગમ—આમંત્રણ થયે તો સાહિત્યપ્રકાશ સંબંધે, આપણી પ્રાકૃત કે માગધી ભાષાને બદલ કરવાને વ્યાકરણ તૈયાર હોઈ શકાયે.

૧૧—ટ્રસ્ટ ફંડો—કેટલાંક ટ્રસ્ટ ફંડો હાથમાં લેવાં. સ્કોલરશીપ, સાહિત્યપ્રકાશ, ઇનામફંડ વગેરે લઈ તેમની યથાસ્થિત વ્યવસ્થા કરવાનું પ્રમાણ કરવામાં આવે તો એવા ઘણા જૈનોમાંથી નીકળશે કે જેઓ પોતાનું વિદ્ય—વસિયતનામું કરતી વખતે ટ્રસ્ટફંડ સભાને આપી જશે. ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીમાં આવાં આવાં કેટલાંક ફંડો આવેલાં છે.

૧૨—ખીજા વર્ગોને દરેક રીતે ખનતી સહાય—Cooperation 'સહિત : કાર્યસાધિકા' માટે ઐક્યથી કાર્ય કરવાની યોજના હુમેશાં ફલદાયક નીવડી છે. જૈન વાંચનમાળા તૈયાર થતા ઘણો સમય વ્યતીત થયો છે, છતાં કાંઈ ગણી શકાય તેવું ફક્ત આવ્યું નથી. આનું કારણ કાર્યમાં ઐક્યનો અભાવ છે. વાંચનમાળા બનાવવી તે કંઈ જૈન ધર્મ વિદ્યા પ્રસારક વર્ગનું કામ નથી, તે બધા વર્ગોના વિદ્વાનો ભેગા મળી ખીજા અન્ય પડિત અને વિદ્વાનોને મેળવી તેની યોજના કરી શકાય. આવી વાંચનમાળા થાય તો દરેક જૈન કન્યાશાળા અને જૈનશાળામાં ચલાવવાથી ધર્મ સંબંધે નાનપણથી પ્રીતિ ઉપજાવવાનાં કારણો ઉભા કરી શકાય અને તેથી ભવિષ્યમાં જરૂવાદની અસરનો ઓછો ભય રહે.

આવી રીતે કરવાથી ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી કરતાં પણ અદ્ભૂત કાર્યો આપણે આપણી સભાથી કરી શકીએ તેમ છીએ. આ સંબંધે વિચાર કરતાં ઘણું લખાય તથા કહેવાય તેમ છે, ઘણા ફાયદા સમન્વય તેમ છે, પરંતુ આ જેમ આવ્યું તેમ સામાન્ય રીતે લખાઈ જાય છે.

૩.

ધાર્મિક સંસ્થાનો મૂળ ઉદ્દેશ ધર્મપ્રવૃત્તિ કરવી તે છે, તે ધર્મપ્રવૃત્તિ સાથે રાષ્ટ્ર-ધાર્મિક સંસ્થા ભાવના હૃદયમાંથી ફાઈ રીતે ભૂલી જવી જોઈતી નથી. રાષ્ટ્ર-અને ભાવના વગર ઐક્ય, બંધુભાવ, પ્રેમ નથી અને જો તે નથી તો વર્તમાન લક્ષ્ય- ધર્મપ્રવૃત્તિ નથી. તેથી રાષ્ટ્રભાવના દરેક સંસ્થાનું અંતિમ લક્ષ્ય હોવું જોઈએ. તે લક્ષ્ય માધ્યમ માટે જે તત્વો જોઈએ તેનું નિરીક્ષણ કર્યા પહેલાં ધર્મપ્રવૃત્તિ કેમ જાગૃત કરવી તે સંદેહે કહીશ.

ધર્મપ્રવૃત્તિ—ધર્મની પ્રવૃત્તિ ધર્મનું સ્વરૂપ મમજાવાથી થાય છે. ધર્મનો ઉદ્દેશ અને પ્રસાર ધર્મમાં રહેલા સ્વરૂપમાં હૃદયની સ્વીકાર્યતા હોય અમાન્યથી થાય છે ત્યારે ઉદ્ભવે છે. ધર્મસ્વરૂપનો સ્વીકાર કર્યા પહેલાં ધર્મમદ્દા દેવી જોઈએ. ધર્મમદ્દા ઉત્પન્ન કરી તેને સતત પ્રવાહમાં મૂકવી એ ધર્મસંસ્થાનું પ્રથમ કાર્ય કહી

શકાય આ શ્રદ્ધા મતત્ પ્રવાહમાં ચાલુ' ગદે તે માટે ધર્મજ્ઞાનના સાધનો રચુ કરવા જોઈએ. ધર્મસ્વરૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય ત્યારે શ્રદ્ધા દૃઢ અને પ્રખર બને. આ જ્ઞાન માટે જ્ઞાનોપકરણ, પુસ્તકો, પુસ્તકાલય, શ્રાવિક-શ્રાવિકા શાળા, સાધુશાળા આદિ ઉપજાવવા જોઈએ.

જ્ઞાન થયા પછી કર્તવ્યકર્તવ્યનું, સારાસારનું, હિતાહિતનું ભાન આવેછે અને પછી તે ધર્મજ્ઞાનથી વિચાર બુદ્ધિ, આ દેશમાના બુદ્ધિ બુદ્ધિ પ્રકારના મહાન, પ્ર'નોનું નિરાકરણ કરવા મથે છે. આ પ્ર'નોમાં કેટલાક શારીરિક, કૌટુંબિક અને સાંસારિક, કેટલાક ધાર્મિક, કેટલાક નૈતિક, કેટલાક માનસિક અને કેટલાક રાજકીય છે. આ બધા પ્ર'નોનાં નિરાકરણની જરૂર છે. શરીર, કુટુંબ, જ્ઞાતિ અને દેશમાં સુખ વગર ધર્મ પ્રતિ ઇચ્છા જોઈ શકાય છે. જ્યાં શરીરને પોષવાનાં સાધન મેળવવાને અતિ-શય કષ્ટ સહન કરવાં પડે છે અને તે કષ્ટો સહન કર્યા પછી પણ શરીરને તેમજ કુટુંબને પોષાય તેટલું પણ મળતું નથી તો પછી ક્યાંથી ધર્મની પ્રવૃત્તિ થાય. શરીરમાં જલ્દી ધર્મના પાનમ્ । માટે પહેલા આવક કે જે સંઘના અન્ય ત્રણ અંગને પોષક છે તેની સાંસારિક સ્થિતિ સુધારવામા બહુ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જરૂર સૈની છે. રાજકીય પ્ર'નો જોટલા બધા મહત્વના છે કે તેનું નિરાકરણ થયાથી જ બીજા બધા પ્ર'નો સહજ સમજાઈ જાય તેમ છે. સ્વદેશની ઉન્નતિ સ્વદેશી વસ્તુ વાપરવાના મતથી, બહિષ્કારથી થઈ શકે તેમજ અન્ય સાધનોથી થઈ શકે તેમ છે, તેથી જ દેશની ઉન્નતિ થયે સાંસારિક, ધાર્મિક, માનસિક વગેરે દરેક બાતની ઉન્નતિ થશે. દેશની ઉન્નતિ વગર અન્ય ઉન્નતિની આશા નિર્વર્થક છે. જરૂર સૈની છે. ધર્મની, કર્મની, સાહિત્યની; પરંતુ તે જરૂરો કયા ક્રમમાં હોવી જોઈએ તે અત્રે જણાવીશું. નીચેનો ક્રમ તે સ્વાભાવિક ક્રમ (Natural evolution of wants.) છે.

- (૧) પહેલા શરીરને પોષવાના સાધનરૂપ ખોરાક જોઈએ, તેમજ ટાંઢ, તડકો અને જંગલી પશુઓથી રક્ષણ થવા માટે ઘર આદિ જોઈએ.
- (૨) વસ્ત્ર અને વસ્ત્રરૂપી પહેરવાના સાધન જોઈએ.
- (૩) બુદ્ધિ વિષયક તૃપ્તિ જોટલે બુદ્ધિ પ્રદેશને ખીલવવાને સાધનો જોઈએ. જેમકે શાળાઓ, પાઠશાળાઓ, વિશ્વવિદ્યાલયો વગેરે.
- (૪) રસજ્ઞાનની તૃપ્તિ કરવા માટેનાં સાધનોની જરૂર છે. જેવાંકે નાટ્યગૃહો, સંગીતશાળા, ચિત્રગૃહ વગેરે.
- (૫) છેલ્લે અધ્યાત્મ વિષયક જરૂરીઆતો પૂરી પાડવી જોઈએ કે જે જીવનના દરેક ખાતાને ઉચ્ચતમ આશય જોટલે વિશ્વ બંધુ ભાવરૂપી આદર્શ પૂરો પાડે છે.

આ ઉપરથી માલુમ પડે છે કે હમણાંની જીવનસ્થિતિનું ધોરણ જોટલું બધું નિકટ છે કે તે આપણા મનુષ્યપણાની પૂર્ણ ભક્ષિ કરવામાં મહાયત્ન થઈ શકે તેમ નથી. તેથી જીવનસ્થિતિનું ધોરણ (Standard of life) ઉચ્ચ સ્થિતિએ લઈ

જવું જોઈએ. એટલે આપણા લોકોને મારી રીતે જોરાક મળવો જોઈએ, તેઓ મારી રીતે વચ્ચે આભપિત દોષો જોઈએ આપણી પાને મારી ગાળાઓ, કાલેજો અને યુનિવર્સિટીઓ હોવી જોઈએ. આપણી પાને જ્યાં માધનોથી ભરપૂર પ્રયોગશાળાઓ, શિવશાળાઓ અને બુદ્ધિ અને રમજાનને પોષનાર અન્ય સંસ્થાઓ હોવી જોઈએ આ જ્યાં થયા પછી અધ્યાત્મ વિષયને પોષનાર ધર્મ, આરમજ્ઞાન, મોક્ષ-પ્રાપ્તિનાં માધનોની જરૂર પડશે અને તેથી જ જીવંતીનું મૂલ્ય-મેક્ષ મધ્યશે.

વર્તમાન લક્ષ્ય--આદર્શ શું છે? તે ઘણો બારીક તેમજ મૃદુ પ્રશ્ન છે કારણ કે આદર્શ હમેશાં એવાં હોય છે કે તેની વ્યાખ્યાથી સમજાય તેના કરતાં તે એકદમ અલ્પ કરી શકાય છે. તોપણ તે આદર્શનું (Ideal) પૃથક્કરણ કરીએ તો આપણે તેવાં અનુમાન પ્રમાણથી ચાર તરફો જોઈશું. (૧) તર્કશક્તિ (૨) વસ્તુતા (૩) આત્મસ્વરૂપ (૪) સર્વવ્યાપકત્વ. અને વ્યવહારિક દૃષ્ટિથી જોઈશું તો તેમાં જે ત્રણ તત્ત્વ જણાય છે તે આ છે (૧) સ્વાતંત્ર્ય, (૨) બંધુત્વ, (૩) ભૂત દયા. ઉપર પ્રમાણે વર્તમાન લક્ષ્યના જે રીતે જે તંત્રો કહ્યા તે જ્યાં વિશાલ દૃષ્ટિએ જોતા મનુષ્યના આત્માની પૂર્ણ જાગૃતિ કરી કૌટુંબિક અને સંસારિક વિકાસક્રમમાં લઈ જનારા છે સંશ્લેષે પરમાત્માનો આપણા આત્મામાં સતત પ્રવાહમાં વિકાસ કરવાનો છે.

અનુમાન પ્રમાણથી ચાર તરફો —

૧—તર્કશક્તિ=બહારની સઘળી જણાતી સત્તા ઉપર મનુષ્યના તર્કનું ગિરકુશ સર્વોપરીપણું મનુષ્ય જ્યારે મદ્યજા સવાદોનો નિર્ણય પોતાના તર્કથી કરે છે ત્યારે હનશા પુરતા પુનવા મળે છે અને જ્યારે તે શક્તિને સંતોષ આપનાર પુનવા મળે છે ત્યારે જ બામૂક વસ્તુની મર્યાદા કબૂલ થાય છે.

વર્તમાન લક્ષ્ય મેળવવામાં આપણે આ શક્તિનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ તર્કશક્તિ કે જેના સર્વોપરીપણાની કોઈ નાપાડી શકે તેમ નથી તે કોઈ મનુષ્યની એકલી તર્કશક્તિ નથી, પરંતુ તેની સાથે શાસ્ત્ર અને તીર્થંદો કે ત્રૈકાલ પુરૂષોના નયચુક્તિ અનુસાર કહેલ વાણીની તર્કશક્તિ પણ છે.

આ બંને તર્કશક્તિઓ કે જે આપણા પ્રાચીન યુનિ અને આચાર્યો માધ્યમથી વૃત્તિથી સમજાય છે તેનાથી કામ લેવાય તેના કુદરત, સમાજ, સંસાર, અને વિશ્વના સવાલો ગમે તેટલા ચુંચવાડાભર્યા હોય તોપણ તેના નિકાલ થઈ શકે તેમ છે એટલે સંશ્લેષે તર્કશક્તિમાં સંસ્થાસો, પ્રમાણભૂત શુદ્ધ અને વ્યક્તિ ગત અનુભવ (તર્કશક્તિ) એ ત્રિપુટીનું અંગ ૧. ૨. ૩. ૪. ૫.

૨—વાસ્તવિકતા—મનુષ્ય હાલના જમાનામાં સાયન્સથી પરીક્ષા કરે છે, અને જો સાયન્સથી અસુકાર્ય કાર્ય મિલ્દ થઈ શકતું હોય તો તે કાર્ય જી વાસ્તવિકતા મનાય છે. આથી એક વાત આપણાં શાસ્ત્રોમાં ગમે તેવી પવિત્ર, ભાવનામય કે કલ્પનામય હોય પરંતુ હાલના અપૂર્ણ સાયન્સથી સિદ્ધ થતી ન હોય તો તેના સામે મનુષ્ય અચુક વિરૂદ્ધતા દર્શાવશે. દાખલા તરીકે અપ્કાય, વાયુકાય જેવા છોડો છે અને પાષાણ, ધાતુ આદિમાં પૃથ્વી કાય છોડ છે એમ કોઈ માનતું નહિ, પરંતુ જ્યારે ડૉક્ટર ગોએ શોધ કરી સાયન્સથી સિદ્ધ કરી બતાવ્યું ત્યારે સર્વને પ્રતીતિ થઈ છે.

૩—આત્મભાવ—આ આપણા પ્રાચીન કાળની ઉંચામાં ઉંચી ક્લિસુદીનું પરિણામ છે. દરેક જગત્ કે પૃથ્વીની ગતિમાં આત્માનું સ્વરૂપ રહેલું છે, આત્મા જગતની કોઈ ચીજ નથી. આમ આપણી જૈન ક્લિસુદી પાકારી પાકારી કહે છે.

૪—સર્વ વ્યાપકત્વ—સર્વ સ્થળે વ્યાપી રહેલો ભાવ. આ ભાવ ઉપલા ત્રણે તત્ત્વોમાં ગર્ભિત છે.

વ્યાવહારિક તત્ત્વો—

૧ સ્વતંત્ર્ય—દરેક તનુષ્યનો મોટામાં મોટો હક્ક એ છે કે પોતાના સ્વાર્થ માટે પોતે કરવું અને તેમાં બીજી કોઈ વ્યક્તિએ તેમજ વ્યક્તિ સમુદાયે વચ્ચેમાં આડું આવવું ન જોઈએ; (તેમજ તેણે પણ બીજામાં આડું ન આવવું જોઈએ) એને સ્વતંત્રતા કહે છે. સ્વતંત્રતા વ્યક્તિની પ્રતિષ્ઠા સાચવે છે અને તે એક વ્યક્તિ તરીકે. આથી વ્યક્તિગત સ્વાર્થ સિદ્ધ થાય છે. પરંતુ આ સ્વાર્થ બીજાનો સ્વાર્થ સાધ્યા વગર સધાય તેમ નથી કારણ કે પોતે અને તે બીજાઓ એક મોટા મંડળના સમાજના ભાગ છે તેથી પોતાને બીજા સાથે સંબંધમાં આવ્યા વગર છૂટકો નથી, તેથી સ્વતંત્રતા મળી તેથી પોતાના સ્વાર્થ સીદ્ધિ માટે પણ કાંઈ પૂરું નથી પરંતુ તેની સાથે બ્રાતૃભાવ હોવો જોઈએ.

૨—બ્રાતૃભાવ—જંધુ તરીકેનો સંબંધ છે, તે સંબંધથી દરેક મનુષ્ય ને જંધુ તરીકે અને સ્ત્રીને બગીની તરીકે માની તેમનાં કલ્યાણ કરવાની જોખમદારી રહેલી છે. આ સૌ સ્ત્રી તથા મનુષ્યો, તેઓની સામાન્ય સમાજ—જ્ઞાતિ, અમુક સંસારિક સંસ્થા કે રાષ્ટ્રના ભાગ છે. આ સૌ સમાજ—જ્ઞાતિ, દેશ, એ તેનાથી મોટી સંસ્થાના—સકલ મનુષ્ય સમાજના ભાગ છે, તેથી બ્રાતૃભાવ અમર મનુષ્ય નમારના કલ્યાણમાં સહાયકારી થવો જોઈએ.

૩—ભૂતદયા—ફરેક મનુષ્યના પ્રદયાણ તરફ આપણે જવું જોઈએ, કામણ કે સ્વાર્થ પ્રાતૃભાવથી સધાય છે, પ્રાતૃભાવને આત્મકલ્યાણથી મનુષ્ય-દયાપર જવાય છે, મનુષ્યદયાપરથી સર્વ ભૂતદયાપર જવાય છે. ભૂતદયા થઈ એટલે સૌ સધાઈ ગયું.

આવી રીતે ક્રમપૂર્વક કંઈક ચર્ચુ છે તે સૌ જૈન ધર્મમાં વિખ્યાત છે. ઉપલાં ત્રણ વ્યવહારિક તત્વો, જેથી ધર્મ બંધાયેલ છે તેથી તે તત્વોપર પૂર્ણ દષ્ટિ રાખી લક્ષ્ય ક્રમપૂર્વક સાધવું—

ગુલયતુ સુખભૂમિઃ કામિનં કામિનીય
સુતમિવજનની માં ગુહશિલા ભૂનક્તુ ।
કુલમિવ ગુણભૂપા કન્યકા સંપુર્ણતા
જિનપતિપદંપદ્ય પ્રક્ષિર્ણા દષ્ટિલક્ષ્મીઃ ॥

કલ્યાણી કેશવળના બંગલામાં,
માટુંગા, શ્રાવણ શુદ્ધ પૂર્ણિમા,
તા ૧૧-૮-૧૯૦૮.

મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ.
બી. એ.

ધાર્મિક સલાઓ અને ત્હેમનાં મુખ્ય કર્તવ્ય.

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સલાના ‘આનન્દોત્સવ’ પ્રસંગે વંચાયેલા વૃત્તાન્તની એક નકલ તથા તે સલાએ પસંદ કરેલા વિષયોમાથી અથવા તો બીજા કંઈ વિષય ઉપર લેખ લખી મોકલવાની આમંત્રણ પત્રિકા એ બંનેની પહોંચ હું ઉપકાર સહિત સ્વીકારું છું, તેમજ ઉપયોગી કાર્યો હસ્તગત કરવા માટે તે સલાને અભિનંદન આપવાને આ તકનો લાભ લઉં છું.

પ્રથમ તો મ્હારે એ સૂચના કરવાની છે કે ‘સાક્ષર’ અને ખામ કરીને ‘સાક્ષરવર્ચ’ એ અતિમાનપ્રદ ગ્રન્થો ત્યાંને ચોખ્ખા ત્યારેજ ત્હેમની શોભા તથા સાચકતા છે, બાકી ત્હેમનો ઉપયોગ મ્હારા જેવાના સંબંધમાં કરવામાં આવે છે ત્યારે મ્હને તો “સઠને ગાગડે ગાધી”ની ઘરગથ્થુ પણ અર્થપૂર્ણ ગ્રંથવત વાદ આવે છે.

બીજી મ્હારે એ લખવાતું છે કે વિદ્યાર્થ મના કર્તવ્યમાથી પરવાર્યા પછી મ્હને જે થોડી ઘણી નવરાશ મળે છે ત્હેમાં વિનામંકોએ જેટલું કામ કરી શકાય ત્હેના કરતાં વધારે લેખન કાર્ય મ્હારે માથે ઝડુમે છે, અને માથે લીધેયું કાર્ય પ્રથમ કરવું એ મ્હારું કર્તવ્ય છે. એટલે “ધાર્મિક સલાઓ અને ત્હેમનાં મુખ્ય કર્તવ્યો”

બાબુમાહેશ રાય જી રસિ હજી બહાદુર,

અણમગ જ

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રચારક મલાના પેટ્રન

એ વિષય ઉપર જે છુટા છવાયા વિચાર મૂકેને અત્યારે આવે છે તે લખી નાંખી આપના પ્રતિ મેં કહ્યું છું. જો તે પ્રકટ કરવા યોગ્ય લાગે તો પ્રકટ કરશો, નહિ તો બની શકે તેમ હોય તો આ નકલ મહારા તરફ પાછી મોકલવા કૃપા કરશો. જો મહારા વિચારો પ્રકટ કરાવવાના નિર્ણય ઉપર આપ આવો તો તે આમને આમ પત્રના રૂપમાં જ છપાવવા કૃપા કરશો, કારણ કે એક સુવ્યવસ્થિત લેખને માટે જેટલો વિચાર તથા તૈયારી કરવાનો શ્રમ લેવો જોઈએ તેટલો શ્રમ લેવાનું મહારાથી હાલમાં અનેક કાર્યવ્યવસાયને લીધે બની શકે તેમ નથી. પત્રના રૂપમાં છુટાછવાયા વિચાર દર્શાવનારની જોખમદારી અનિસ્તર લેખ લખનારની જોખમદારી કરતાં ઓછી છે એમ મૂકેને લાગવાથી આ પ્રમાણે વિસ્તૃત કરી છે, અને “ન મામા કરતાં કહેણા મામા સારો” એમ ધારીને આ પત્રરૂપ સ્વીકાર્યું છે. હવે હું પ્રસ્તુત વિષય સંબંધી લખું છું.

જો બહુ ઉંડા ન જઈએ તો ધાર્મિક સભાઓના જે મુખ્ય પ્રકાર જણાય છે: (૧) એક તો એવા પ્રકારની સભાઓ કે જેમનો ઉદ્દેશ સર્વ પ્રચલિત ધર્મસંપ્રદાયોમાંથી માત્ર સારશ્રદ્ધણ કરવાનો હોય છે; (૨) બીજી એવા પ્રકારની સભાઓ કે જેમનો ઉદ્દેશ કોઈ અમુક ધર્મ સંપ્રદાયના આચારવિચારનો પ્રસાર કરવો એવો હોય છે. પરસ્પર અનુકૂળ થાય તેવાં જુદી જુદી જાતનાં લુગડાંના કડકા એકઠા શીવી કાઢીઆવાડી સ્ત્રીઓ ચંદરવા બનાવે છે તેવું કાંઈક કાર્ય પ્રથમ પ્રકારની ધર્મ સભાઓ કરે છે. તહેમની પદ્ધતિ અંગ્રેજીમાં Eclecticism કહેવાય છે, ને આપણે તહેને “સારશ્રાહીવાદ” કહીએ તો ચાલે. થીઆસાફિકલ મોસાઈટી કેટલેક અંશે આવા પ્રકારની સભા હોય એમ લાગે છે. બીજા પ્રકારની ધર્મ સભાઓની પદ્ધતિ જુદા પ્રકારની હોય છે. તેઓનો આશય એવો હોય છે કે અમુક મહાત્મા યા મહાત્માઓએ સ્થાપેલા અને પોષિતવર્ધિત કરેલા ધર્મ સંપ્રદાયના આચાર-વિચારોનો પ્રસાર કરવો જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા આ બીજા પ્રકારની સભા હોય એમ જણાય છે. ઉપરના જે પ્રકારના ધર્મ સભાઓમાંથી કયી સારી ને કયી નરસી તે નિર્ણય કરવાનું અત્ર અસંભવ છે. અહિં આં તો એટલું કહી સંતોષ માનીશું કે બન્ને પ્રકારની સભાઓ જરૂરની છે, અને પોતપોતાની મર્યાદામાં રહી પોતાનું કર્તવ્ય કયે બ્રહ્મ તેો ગ્રન્થે લાભકારક નીવડે એવો સંભવ છે. ઉપરનું શીર્ષક જોતાં આ લેખમા આ બન્ને પ્રકારની ધર્મ સભાઓનાં કર્તવ્યો વિષે લખાવું જોઈએ, પરંતુ અવકાશ ન્યૂન હોવાથી અનં જૈન ધર્મ પ્રચારક સભા બીજા પ્રકારની ધર્મ સભા હોવાથી અત્ર માત્ર બીજા પ્રકારના ધર્મ સભાઓના મુખ્ય કર્તવ્યો વિષે લખવું ઉચિત ધાર્યું છે.

બીજા પ્રકારની ધર્મ સભાઓના પણ ઉપવિભાગ પડી શકે તેમ છે; કારણ કે દુનિયામાં કેટલાક મહાધર્મો (Great Religions) છે. તેમજ ને મહાધર્મોના ઉપધર્મો પણ છે. હિન્દુ ધર્મ, ઇસ્લામ ધર્મ, ખ્રિસ્તી ધર્મ, બુદ્ધ ધર્મ વગેરે મહાધર્મો

કહેવાય અને તહેમના જે અનેક કાંટાઓ છે તે ઉપધર્મો કહેવાય. રૂવે ધર્મ મલાઓનો ઉદ્દેશ મહાધર્મની સેવા કરવાનો પણ હોઈ શકે તેમજ અમુક વિશિષ્ટ ઉપધર્મની સેવા કરવાનો પણ હોઈ શકે. આ લેદને ક્ષીરે બીજા પ્રકારના ધર્મ સભાઓના જે ઉપવિભાગ પાડી શકાય. માધારણ રીતે એમ જાને છે કે મહાધર્મની સેવાને માટે સ્થપાયેલી સંસ્થાને ‘મહાપરિષદ’, ‘મહામંડલ’, કે એવું કાંઈક નામ અપાય છે, અને તે સંસ્થા અર્ચનાકી હોય છે. તે મહાધર્મના ઉપધર્મોની પાછી જુદી જુદી ધર્મ સભાઓ હોય છે અને વળી તહેમની પાછી જુદે જુદે સ્થાને શાખાઓ હોય છે. આ જુદી જુદી ધર્મ સભાઓનાં કર્તવ્યોના જે ભાગ પડી શકે: એક ભાગ સામાન્ય કર્તવ્યોનો અને બીજો ભાગ દેશકાલાનુસાર વિશિષ્ટ કર્તવ્યોનો. સંક્ષેપમાં, ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે બીજા પ્રકારની ધર્મ સભાઓના પણ અનેક વિભાગ હોઈ શકે, અને તે અનેક ધર્મ સભાઓનાં કર્તવ્યોનો એક ભાગ પોતપોતાની સ્થિતિ પ્રમાણે વિશિષ્ટ હોય એ સ્વાભાવિક છે. એ વિશિષ્ટ કર્તવ્યો મંબન્ધી જોલવા જઈએ તો એક તો બહુ વિસ્તાર થઈ જાય તેમ જુદી જુદી ધર્મ સભાઓની સ્થિતિનું યથાર્થ જ્ઞાન ન હોવાથી તે કર્તવ્યનિર્દેશ અપૂર્ણ તથા અનુપયોગી નીવડે. તેટલા માટે અત્રે તો ધર્મ સભાનાં સામાન્ય કર્તવ્ય સંબન્ધી જોલવા ઉચિત ધાર્યું છે—પછી તે ધર્મ સભા મહાપરિષદના રૂપમાં હોય તો શાખાના રૂપમાં હોય. આમ કરવામાં એક પ્રકારની અસ્પષ્ટતા તથા અનિશ્ચિતાર્થતાનો ભાસ થશે પરંતુ તે મૂળે તો અનિવાર્ય ભાગે છે. વિગતોમાં ઉંડા ઉત્તરવાનો અત્ર અવકાશ નથી, અને સંક્ષિપ્ત તથા સામાન્ય રૂપમાં લખવા જતાં ઉપરની અડચણ તો નડવાની ; એટલે પછી “જેનો ઉપાય નહિ તે મૂઠે. મહોએ મહી લેવું” એ સૂત્રનો સ્વીકાર કરી, જેટલું જાને તેટલું લખી મંત્રાય માનીશું.

પુનઃ ધ્યાન જે ચતુર્દશસ્ત ધાર્મિક ક્રિયાઓની શબ્દો બીજા પ્રકારની ધર્મ સભાઓના સામાન્ય કર્તવ્યોના મંબન્ધમાં જ લખાયા છે મહારા ધાર્મિક પ્રમાણે દરેક ધર્મ સભાનો સામાન્ય ઉદ્દેશ પોતાના યોગક્ષેમનાં સાધનો યોજવાનો હોવો જોઈએ. “યોગક્ષેમ” એટલે શું? ‘યોગ’ એટલે નવીન મારા અગ્રેની પ્રાપ્તિ, અને “ક્ષેમ” એટલે પ્રાચીન મારા અગ્રેનું રક્ષણ. ધનમં પ્રાપ્તિ મંબન્ધમાં ઉપાર્જન અને રક્ષણ, કમાવું અને જાળવવું. એ ગણદોનો જે અર્થ થાય છે તેવો કાર્તિક અર્થ ‘યોગ’ તથા “ક્ષેમ”નો થાય છે આ ઉપરથી એક વસ્તુ સ્પષ્ટ રીતે દર્શિત થાય છે તે એ છે કે એક જાતનું દેશકાલના કાંઈ પણ દરકાર ન કરતાં જીવતાને વળગી રહેવું, એ જેટલું અન્વાજન વિક તથા દાનિકારક છે તેટલુંજ અસ્વાભાવિક તથા દાનિકારક એ છે કે સ્થાવિત ક્રમનો દરકાર કરી જે કાંઈ નવું દોહુ તે પ્રતિનિધિનિતા વિચાર કર્યા વિના એકદમ દાખલ કરી દેવું. મંસ્થાઓને ઉત્તર કરવાનો અન્ય અને મુખ્ય મર્મ એ છે કે તેમની પ્રતિ તહેમનું વ્યવસ્થાપન. તહેમની વિગ્રેપના, તહેમની સ્થિતિ વગેરે ધ્યાનમાં લઈ, તહેમને અનુકૂળ થાય તે

પ્રમાણે દેશકાલાનુમાર આવશ્યક શુદ્ધિ વૃદ્ધિ—સુધારા વધારા—કરવાનું કામ આદરવું,— નહિ કે જે કાંઈ નવું લાગ્યું ત્હેને એકદમ ગમે તેમ કરીને દાખલ કરી દેવાનો નુકશાનકારક પ્રયત્ન કરવો. અવિચારી રૂઢિચુસ્ત જેટલું નિન્દ્ય છે તે કરતાં નવીન પ્રિયતાનો વાચુ કોઈ રીતે ઓછો નિન્દ્ય નથી. એક બાબુએથી જેમ અમુક રૂઢિ જૂની છે માટે જ તે સારી હોવી જોઈએ એમ પણ કાંઈ નથી. શુદ્ધિ વૃદ્ધિ—સુધારા વધારા-નું નિર્ણયાક ધોરણ લોકકલ્યાણ હોવું જોઈએ. જે કાંઈ જનસમાજને લાભકારક હોય તે રૂઢિ સ્વીકાર્ય ગણાવી જોઈએ અને જે કાંઈ જનસમાજને હાનિ કારક હોય તે રૂઢિ ત્યાજ્ય ગણાવી જોઈએ. જો કે જેમ જાને તેમ ઓછો વિરોધ તથા પ્રતિબંધો નહોતે તેવી કાર્યપદ્ધતિ (line of least resistance) અંગીકૃત કરવાનું હકાપણ વ્યવહારમાં તો દૃષ્ટિબહાર ન જ રહેવું જોઈએ. ઉપરના સામાન્ય ધોરણનો સ્વીકાર કરવા છતાં પણ પ્રસંગ વિશેષોમાં મતભેદ પડવાનોજ, લાભકારક શું અને હાનિકારક શું ત્હોનો નિર્ણય કરવામાં મતાન્તર થવાનુંજ—અને તેમ ન થાય તેવું હોત તો પછી જે અનેક મહાધર્મો તથા ઉપધર્મો પ્રવર્તે છે ત્હેમનું અસ્તિત્વ શા માટે હોત ? કિંમદુના ? સંક્ષેપમાં એટલુંજ કે ધર્મસંપ્રદાયના વિદ્વાન અગ્રણીઓને શુદ્ધાદ્યથી અનેકદેશીય વિચાર કરતાં બહુમતે જે સિદ્ધાન્તો તથા રૂઢિઓ, જે વિચારો તથા આચારો લાભકારક જણાય ત્હોનો સ્વીકાર કરવો અને જે હાનિકારક જણાય ત્હોનો ત્યાગ કરવો. એમાં બીજું શું શકે ?—કારણ કે મનુષ્યત્વને અપૂર્ણતા વરેલી છે, અને છુટા છેડાને. કે પુનર્જનનો કાયદો ત્યાં કામ લાગે તેમ નથી એટલે પછી આપણે મનુષ્યોએ તો જેટલું આપણાથી બની શકે તેટલું કરી સંતોષ માનવાનો રહે છે વગરનહીં સર્વ વાતે સંપૂર્ણ કામ કરવાનો હુકમ તો પરમેશ્વર પોતાની પાસેજ રાખ્યો લાગે છે, એટલે કવિશ્રી કલિદાસે કહ્યું છે તેમ સત્તા હિતૈર્હવેષુ વસ્તુષુ પ્રમાણમન્તઃ કરણમવૃત્તયઃ—સંદિગ્ધ સ્થાને સત્પુરુષના અન્તઃકરણની પ્રવૃત્તિઓ પ્રમાણરૂપજ છે—એ સૂત્ર પ્રમાણે વર્તવાનુંજ પ્રાપ્ત થાય છે. અસ્તુ.

દરેક ધર્મ સંપ્રદાયનું અતિમ પ્રાપ્ય લોક કલ્યાણ હોવું જોઈએ, તેમજ પોતાના ધર્મ સંપ્રદાયની સેવા કરવાને સ્વપાયેલી ધર્મ સભાઓનો ઉદ્દેશ તે ધર્મ સંપ્રદાયનાં યોગદ્વેષનાં સાધનો યોજવાં એ હોવો જોઈએ એમ આપણે ઉપર કહી ગયા. હવે યોગદ્વેષનાં સાધન તે કયા અને કેવા પ્રકારનાં છે તે જોવા પ્રયાસ કરીએ. પાશ્ચાત્ય દેશોની રાજનીતિના બે વિભાગ પડાય છે: એક Domestic અથવા Home policy અર્થાત પોતાના દેશનાં કાર્યોની આંતર્યવસ્થા કરવાની પદ્ધતિ, અને બીજી Foreign policy—અર્થાત પરદેશની સાથે કેવા પ્રકારનું વર્તન રાખવું ત્હોની પદ્ધતિ. ધર્મ સંપ્રદાયની કાર્ય પદ્ધતિના પણ આવા બે પ્રકાર કરી શકાય, અને ગુજરાતીમાં તે પ્રકારોને “આતર્નીતિ” અને “બાહ્યનીતિ” એવી સંજ્ઞાઓ આપીએ તો ચાલે. “આંતર્નીતિ” નો અર્થ એ કે પોતાના ધર્મ સંપ્રદાયનાં કાર્યની વ્યવસ્થા કરવાની પદ્ધતિ, અને “બાહ્યનીતિ” નો અર્થ એ કે પરધર્મો પ્રતિ તથા પરધર્મીઓ પ્રતિ

કેવા પ્રકારનું વર્તન રાખવું તેની પદ્ધતી હાલના કાળમાં “આદ્યનીતિ” જેવી હોવી જોઈએ તે વિષે મધ્યમમાં એટલું જ કહેવું બસ છે કે દરેક ધર્મસંપ્રદાયમાં એવા વિદ્વાનો હોવા જોઈએ કે જેમણે પરધર્મોનો નિષ્પક્ષપાતથી અભ્યાસ કર્યો હોય, આથી સ્વધર્મ તથા પરધર્મના ગુણાગુણ અંગેની તુલના થઈ શકશે તેમજ તે તુલનાને પરિણામે પરધર્મના કયા કયા અંશે અંગીકાર કરવા જેવા છે તે પ્રતીત થશે. પરધર્મના સિદ્ધાન્તોમાંથી કે આચારોમાંથી લાભકર અંશેને પોતાના ધર્મમાં ઓતપ્રોત કરી દેવા એ સ્વધર્મની સમૃદ્ધિનો જ માર્ગ છે. એમ કરવામાં પાપ માનવું એ દૃષ્ટિસંકોચ દર્શાવે છે. આ ઉપરાન્ત પરધર્મ પ્રતિ તથા પરધર્મીઓ પ્રતિ દ્વેષ દૃષ્ટિથી જ ન ભેટાં તહેમના પ્રતિ સદ્ભાવની દૃષ્ટિથી જોવું જોઈએ. મતભેદને લીધે સંબંધને કડવો બનાવી દેવો એ મતાધતા છે. જાનનો કોઈ અમરપટો લખાવી લાભ્યું નથી કે જાનનો કોઈને ત્યાં ઇન્કાર નથી. તો પછી પરમ કદયાણુનો આ એક જ માર્ગ છે, અને અન્ય માર્ગે જનારા પરધર્મીઓ નરકે જાય છે એમ દુરાશંક કરવો એ મૂળે તો ધર્મરૂપ નથી લાગતું પરન્તુ અધર્મરૂપ જ લાગે છે. પોતાના ગુણદૃઢ્યથી યથાશક્તિ વિચાર કરનાં જે સિદ્ધાન્તે તથા આચારો બરાબર લાગતા હોય તેમનો સ્વીકાર કરવો અને અન્યને તંમ કરવાની છુટ આપવી, આનો અર્થ એમ નહિ કે તત્ત્વનિર્ણયને માટે ભુલ મૂઠા ધર્મવાળાઓએ વાદવિવાદ ન કરવા કે અચ્ચા ન કરવી. કહેવાનું માત્ર એટલું જ કે સત્યાન્વેષણને માટે શાન્તિથી વાદ કરવા એ તો પરમ કર્તવ્ય છે. પરન્તુ દ્વેષથી કે વિજયવાસનાથી તકરાર કરવી અથવા તો પરધર્મીઓને પત્તવવા એ તો ધર્માપનાજ કહેવાય. મૂંઝારી શકિત તથા મતિ પ્રમાણે વિચાર કરતા ઉપર કહેલી વર્તનપદ્ધતિ (attitude) મૂળે તો ન્યાય તથા ધર્મ લાગે છે; અન્ય રીતે માનવાને અન્ય સ્વતંત્ર છે.

હવે “આંતર્નીતિ” અર્થાત્ સ્વધર્મ તથા સ્વધર્મીઓ પ્રતિની કાર્યપદ્ધતિ વિષે લખું છું. દરેક ધર્મ સંપ્રદાયના મુખ્ય બે વિભાગ પાડી શકાય: એક સિદ્ધાન્ત ભાગ (Doctrine-portion) અને બીજો આચાર ભાગ (Discipline-portion). દરેક ધર્મ સંપ્રદાય અમુક સિદ્ધાન્તો ઉપર રચાયેલો હોય છે, અને તે સિદ્ધાન્તોને અનુસરીને અમુક આચારોનું તે ધર્મસંપ્રદાયનાં ધર્મ પુસ્તકો વિધાન કરે છે. હવે, ધર્મ સભાઓનું મુખ્ય કર્તવ્ય એ છે કે પોતાના સંપ્રદાયનાં પુસ્તકોમાં જે સિદ્ધાન્તો પ્રતિપાદિત કરાયા હોય તે ગ્રાહ્ય કરવાનાં સાધનો તે ધર્મ સંપ્રદાયના વિદ્વાનોને પૂરાં પાડવાની ગોઠવણ કરવી. ધર્મોપદેશ દેનાર વર્ગની સેવા કરવી એ આપણા શિષ્ટાચારમાં પુણ્યકર્મ લેખાય છે તેનું સ્પષ્ટ અર્થ આ છે—બાકી હવે તો “સાપ ગયાને શરેડા રહ્યા” જેવું છે. બ્રાહ્મણો, ગૌરવો, પાદરીઓ, મુસ્લાઓ, વગેરેની મહત્તા તથા પૂજ્યતાનો મુખ્ય આધાર તેમની અગત્યની લોકસેવા ઉપર જ રહેલા છે—નહિ કે અમુક જાતની જાતિમા જન્મ ઉપર કે અમુક જાતના બાહ્ય વેશ ઉપર. સંક્ષેપમાં, પોતાના ધર્મ સંપ્રદાયના જેઓના પ્રારંભથી માંડીને અદ્યપિ સંત

શા શા નિદ્ધાન્તો ક્યાં ક્યાં રૂપમાં પ્રતિપાદિત કરાયા છે, અને સ્વધર્મોઓમાં જુદે જુદે કાળે અને જુદે જુદે સ્થાને કયાકયા આચારો પ્રચલિત હતા અને હાલમાં છે એ બંનેનો નિષ્પક્ષપાતી જ્ઞાન મેળવવું એ કોઈ પણ ધર્મગ્રંથાલયના વિદ્વાનોનું પ્રથમ કર્તવ્ય છે. પોતાના ધર્મગ્રંથોમાં જે કોઈ લખાણું હોય તે તેવા ને તેવા રૂપમાં જાણવું અને તેવાને તેવા રૂપમાં પ્રકટ કરવું એ સત્યનિષ્ઠ ધર્મસેવકનું પ્રથમ કાર્ય છે. આના નિષ્પક્ષપાતી, સત્યનિષ્ઠ વિદ્વાનોને શોધી કાઢવા, તેવા વિદ્વાનો તૈયાર કરી શકાય તેવી વ્યવસ્થાઓ કરવી તેમજ તહેજનું કાર્ય બરાબર રીતે થાય તેવા સાધનોનાં અનુકૂળતા કરી આપવી એ ધર્મ સભાઓનું કર્તવ્ય છે. જ્યાં સુધી 'ધર્મશુરુઓ' વિદ્વાન નથી, જ્યાં સુધી કેટલીક ક્રિયાઓ કરવી કે કેટલોક ષાઘ્યવેષ રખાવો એજ ધર્મશુરુએ ને માટે બસ ગણાય છે, જ્યાં સુધી ધર્મશુરુઓ ઉદરભર અને સ્વાર્થ સેવકોજ રહેશે ત્યાં સુધી તે ધર્મમાં માનનારા જનસમાજના હિતના પ્રયત્નો ફાંફાંજ છે—પછી બહે મોટી મોટી સભાઓ સ્થાપો કે પંચિદો બદો, જ્યાં અજ્ઞાન અને તમજન્ય સ્વાર્થ ધર્મશુરુઓમાં વ્યાપી રહેલ છે ત્યાં સામાન્ય જનોની ઉત્તિની આશા કેવલ વ્યર્થ છે. જે વૃક્ષનું મૂળ ત્રિપથાં ભરેલું હોય તોની શાખાઓમાં તથા પત્રોમાં અમૃત ક્યાંથી હોય? જ્યારે સમાજવૃક્ષનાં મૂળ રૂપ ધર્મશુરુઓમાં અવિદ્યા તથા અનીતિનાં વામ કરેલો હોય ત્યારે તે સમાજવૃક્ષનાં શાખાપત્ર રૂપ સ્ત્રીપુરુષોમાં વિદ્યા તથા નીતિ ક્યાંથી હોય? માટે હિંદિસદેશથી કહેવું જોઈએ કે “મૂળને શુદ્ધ કરો, મૂળને શુદ્ધ કરો, મૂળને શુદ્ધ કરો.”

ઉપર પ્રમાણે વિદ્વાનોએ પ્રાપ્ત કરેલા જ્ઞાનનો પુસ્તકો દ્વારા, લેખો દ્વારા, ચોપાનીયાં દ્વારા, કથાવ્યાખ્યાનાં દ્વારા, અથવા જે કાંડ યોગ્ય લાગે તે સાધનાં દ્વારા બની શકે તેટલો પ્રસાર થાય તેવી વ્યવસ્થા કરવી એ ધર્મ સભાઓનું બીજું કર્તવ્ય છે. આ પ્રસારકાર્યને માટે લેખકો, ધર્મોપદેશકો વગેરે નિયોજવાનું કાર્ય તેમજ તેવા લેખકો, ધર્મોપદેશકો વગેરે તૈયાર કરવાનું કાર્ય પણ ધર્મ સભાઓનું શિર છે, ખાસ કરીને એટલા માટે કે હાલની સામાન્ય શક્તિઓ તથા મહાશક્તિઓમાં ધર્મ શિક્ષણ પદ્ધતિનર અપતું નથી, સંક્ષેપમાં પોતાના ધર્મ સંપ્રદાયના નિદ્ધાનો તથા આચારોનાં વધાર્થ જ્ઞાનનાં પ્રાપ્તિ તથા તોનો પ્રચાર એ વિદ્વાનોનું કર્તવ્ય છે અને તેમ કરવાની તોમને બને તેટલા અનુકૂળતા કરા આપવી એ ધર્મ સભાઓનું કર્તવ્ય છે.

આ ઉપરાન્ત પોતાના ધર્મગ્રંથાલયને આરંભથી માંડી અद्याપિ પર્યન્તનો બને તેટલો વિશ્વાસપાત્ર ઇતિહાસ લખાવવો એ ધર્મ સભાઓનું તૃતીય કાર્ય છે. આથી પોતાના ધર્મગ્રંથાલયના પ્રવાહની ગતિદિશાનું જ્ઞાન થશે અને તે ધર્મના વ્યક્તિત્વનું તથા તોની પ્રકૃતિનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે. આવું જ્ઞાન શુદ્ધિવૃદ્ધિ કરવામાં મહત્ત્વ અગત્યનું ધર્મ પદ્યો.

પરંતુ આટલેથી સંતોષ માની બેઠી રહેવાનું નથી. આ તો એકરીતે માત્ર ભૂતકાળ પ્રતિનું કર્તવ્ય થયું વર્તમાનકાળ તથા ભવિષ્યકાળ પ્રતિનાં કર્તવ્યો તો હજી બાકી રહ્યાં. પોતાના ધર્મસંપ્રદાયને મૂળપ્રાય ન રાખતાં હોને ચેતનમય બનાવવા ઇચ્છનાર ધર્મનિષ્ઠોએ તે સંપ્રદાયના સિદ્ધાન્તોમાં તથા આચારોમાં દેશ-કાલાનુસાર સુધારો વધારો કરવો જરૂરનો છે. કયા કયા સુધારા વધારા કરવા યોગ્ય છે હોનો નિર્ણય કરવાનું કામ દરેક ધર્મસંપ્રદાયના ધર્મનિષ્ઠ વિદ્વાન અગ્રણીઓને શિરે છે. આ શુદ્ધિવૃદ્ધિના કાર્યને માટે ભૂતકાળમાં માન્ય ગણાયેલા સિદ્ધાન્તો તથા આચારોના નિર્દેશ (Statement) ની એક પક્ષે જેટલી જરૂર છે તેટલીજ બીજે પક્ષે હાલના કાળમાં હોમની ઉપયોગિતાની તુલના કરવાની જરૂર છે આ કાર્ય કરવાનું મુખ્ય સાધન ધર્મપરિપક્વ છે, જેમાં ધર્મનિષ્ઠ વિદ્વાનો પરસ્પર ચર્ચા કરીને જે શુદ્ધિવૃદ્ધિ સ્વીકારવા યોગ્ય લાગે હોનો નિર્ણય કરે. આવી પરિપક્વ ભરવા કરવાની વ્યવસ્થા કરવાનું કાર્ય તેમજ હોમના નિર્ણયોનો પ્રસાર કરવાની વ્યવસ્થા કરવાનું કાર્ય ધર્મ સભાઓને શિરે છે. જે ધર્મસંપ્રદાયો દેશકાલાનુસાર શુદ્ધિવૃદ્ધિને સ્વીકાર કરી નહીં ચેતન પ્રાપ્ત કરવાની ના પાડે છે તે ધર્મસંપ્રદાયો મૂળપ્રાય સ્થિતિમાં પોતાના જીવનનો ક્ષય કરે છે. ગૃહિકમંત્રી ચિત્ત જનાર વ્યક્તિ વા સમાજ પોતાને શિરે આત્મઘાતનું પાતક બોદે છે એમાં લેશ પણ સંદેહ નથી.

આ પ્રમાણે ધર્મસભાઓનાં સામાન્ય કર્તવ્યોનો નિર્દેશ અત્ર કયો છે. વિશિષ્ટ કર્તવ્યોનો નિર્દેશ કરવા જતાં વિસ્તાર પણ ઘણો થઈ જાય તેમજ તેવાં કર્તવ્યોનો નિર્ણય દરેક ધર્મસભાએ પોતાની શક્તિસ્થિતિ પ્રમાણે બહુમતે કરી લેવો જોઈએ એમ લાગવાથી આટલું લખી સંતોષ માનું છું. ધર્મસભાઓનાં કર્તવ્ય જોખમદારી-ભર્યા તથા દુર્બલ છે અને તે કર્તવ્યોની સંપૂર્ણ સિદ્ધિને માટે નિઃસીમ ઉદ્યોગ, મુશ્કેલ ધન તથા વિશાળ અન્યોન્યાશ્રયની આત્યંત અપેક્ષા છે, તથાપિ જેટલું થાય તેટલું કરવા મથનાર હૃદસાહી પણ ધન્યવાદનેજ પાત્ર છે!

આ લેખ સમાપ્ત કરતાં પૂર્વે એક બે બાજતો ઉપર આપણી એતદ્દેશીય ધર્મસંસ્થાઓનું ખાસ લક્ષ બેસું છું. પ્રથમ તો એ કે આપણા દેશની સ્થિતિ અત્યંત ખારીક છે, અને તેથી લોગવિલાસમાં અથવા હિંસવોમાં ધનની ખુવારી કરવી એ ધર્મસંસ્થાઓના નાયકોને શોભતું નથી. જે ગાઢ અજ્ઞાનનો અન્ધકાર આપણા દેશમાં બપોળી રહ્યો છે હોને પોતાનાથી જને તેટલો દૂર કરી હોને રથાને વિદ્યાનો પ્રકાશ પ્રસારવો એના જેવું બીજું ધર્મકાર્ય સાચુંજ હોઈ શકે. ધર્મતાળાદરૂપોની આપણે બહુ સેવા કરી; હવે જરા અન્તરના હાર્દ પ્રતિ દૃષ્ટ થાય તો ઠીક. જ્ઞાન એ ધર્મનો આત્મા છે. જ્યાં જ્ઞાન નથી ત્યાં ધર્મ નથી. જ્યાં અજ્ઞાન પ્રવર્તે છે ત્યાં ધર્મેદારના પ્રયત્નો ફાંફાંજ છે. માટે આ દેશની ધર્મસંસ્થાઓના અગ્રણીઓને મદદી નમ્ર તથાપિ પ્રગત પ્રાર્થના એ છે કે આપણા લોકોમાં જે ગાઢ અજ્ઞાન વ્યાપી રહ્યું છે, અને હોને લીધે જે અનેક બેઠોના તથા દુર ચારોના પાપક આપણી ધર્મસંસ્થાઓ

ઉપર બાંધી ગયા છે તે સર્વ દૂર કરેા ને આપણા મૃતપ્રાય ધર્મોમા નવીન ચેતન તથા ઉત્સાહ સ્ફુરવો.

બીજી એ કે ખ્રીસ્તી ધર્મગુરુઓ દૂર દેશોથી અત્ર આવી, કેટલું બધું આત્મા-પંથુ કરી પોતાના ધર્મની પ્રશ સનીય એવા બબલે છે તેમ આપણા લોકોએ કરવા જેવું છે “શારીરિક રોગો માટે દૈહિક ઉપચાર અને આધ્યાત્મિક રોગો માટે ધાર્મિક ઉપચાર” એ સૂત્રને અનુસરી તેઓએ અનેક ઔષધાલયો તથા શાળાઓ વગેરે ઉપયોગી સ્થાઓ સ્થાપી છે આ ઉપરાન્ત ગરીબગરબાઓ, અનાશ્રિનો, લૂલાં લગડાઓ, અનાથ બાળકો વગેરેને માટે અનેક આશ્રમો સ્થાપવામા પણ તેઓ પુષ્કળ ધન ખર્ચે છે તેા બાઈઓ! તમહે હવે કયા સુધી વોરશો? જાગો, જાગો અને જુની સ્થાઓમા નવીન જીવન ફેરી તેમને ચેતનમય બનાવો.

ત્રીજી એ કે નિવૃત્તિન અને માયાના મિદ્ધાન્નોના સત્યસ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર કરતા હોમને શાંતિ અને કર્મમાર્ગના ઉપયોગી પાઠ હોમને લણાવેા ઠોકી ઠોકીને હોમને કહો કે નિવૃત્તિનો ઢોગ કરી આલસ્ય અને પ્રમાદને ન મેવો પરન્તુ કર્તવ્ય કર્મમા પ્રોત્સાહો. હોમને સમજાવેા કે જીવનનો સદુપયોગ તેા ત્યારે કયો કહેવાય કે જ્યાં લોકોપયોગી સત્કાર્યોના જાજવડમાન જ્યોતિથી તે જીવન પ્રકાશી રહે-નહિ કે જ્યાં નિવૃત્તિ અને નૈષ્કલ્યને નામે સુસ્તાર અને જડતાના અન્ધકારથી તે છવાઈ રહે અસ્તુ.

અન્તમા, સર્વ ધર્મોના મૂળરૂપ પરમાત્મા પ્રતિ ઐટલીજ પ્રાર્થના છે કે ‘વતો વમસ્તતાજય એ દિ ય વેષ પોતાની વિજયપતાકા ઉપર સુવર્ણાક્ષરે લખી, હોના રહસ્યનો સ્વયમેવ સાક્ષાત્કાર કરી, અન્ય દેશોને હોનું રહસ્ય લણાવવાની ધર્મમાનાઓ નિ સરવા જેટલી સમર્થતા આ આર્ય દેશને પ્રાપ્ત થાઓ.’ તથાસ્તુ!!!

આરાર વિચાર દર્શાવવાની તક આપતા માટે હું પુન “જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા” નો ઉપકાર મનુ છું અને હોના શુભાશયો !! જલ્પર મિલિ હાજુ છું. એજ વિશ્વસિ

તા. ૨૬-૧-૧૯૦૮ }
મુબાઈ ગિરગામ }

ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડયા, B. A.

(રા. રા. અમૃતલાલ મુદગજી પઢીયારનો લેખ.)

ધાર્મિક સભાઓનું વિશેષ કર્નવ્ય શું છે?

જૈન મધુઓની તપ્તિ.

આપણા દેશમા બીજા બધા ધર્મવાળાઓ કરતા જૈન ધર્મવાળા બાઈઓ પોતાના ધર્મ માટે ખામ વધારે ઉત્સાહ ધગવે છે, અને પોતાના ઉત્સાહ પ્રમણે

કામો કરી બતાવે છે એ અહુજ ખુશીની વાત છે. જ્યાં જોઈએ ત્યાં જૈન ધર્મનીજ વાતો, જ્યાં જોઈએ ત્યાં જૈન ધર્મના કૌનકુન્નો, જ્યાં જોઈએ ત્યાં જૈન પદ્ધતિઓ, ધણે ઠેકાણે ધર્મશાસ્ત્રો, ધણે ઠેકાણે જૈન બાઈઓને કવે ગમાં લગાડવાની તજવીજો ધણે ઠેકાણે જૈન સાધુઓના ચક્ર ઉદ્દેશો, વારંવાર થતા જૈન ધર્મના તહેવારના મેડાટા ઉત્તરો તથા વરદોડો, ઠેકાણે ઠેકાણે ધત. જૈન વક્તાઓનાં ભાષણો, ઠેકાણે ઠેકાણે ચાલતી જૈન ધર્મ પ્રચારક મળાઓ અને જૈન શ્રીમંત ધર્મોએ તરફથી વારંવાર થતાં મે ટી ઉત્તરતાઓ, એ બધું જોઈને કોને આનંદ ન થાય ? જરૂર સૌ ભણા માણ્યોને આનંદ થાયજ, એમાં કંઈ નવાઈ નથી. એટલુંજ નહિ પણ એ આનંદની અનર દેશના બી ન ધર્મોના લોકોમાં પણ ફેલાય છે અને તેઓમાં પણ જૈન ધર્મવાળા ભણ્યાનાં આર. કામો જોઈને એવાં કામો કરવાની તથાવિ આવનાં તથા છે. એવાં ધીરે ધીરે દેશનું ભરિધ મુધરે છે અને પ્રજાની આગાહી થાય છે.

આ લેખ લખવા નક મળી છે એ માટે મારે ભવનગર જૈન ધર્મ પ્રચારક સભાનો ઉપકાર માનવાનો છે. કારણ કે એ સભાની ભુગીટીના આનંદોત્તમ નિમિત્તે વધાનનાં એક અંકે બહાર પડી તે ભેટ આપવાનો વિચાર થતાં તે સભાને એકદરી આનંદ થા. આ અનરદ વેશાગ્રાઈએ ભુગીટીના વિદ્વાનો પાસેથી પાતપોતાના વિદ્યાના માર્ગો. તે બાજતનાં એક પત્ર મન મળતાં તે ઉપરથી આ લેખ લખવાની ઇચ્છા થઈ છે. એવા ગરુનર કે ધાર્મિક મળાઓનું વિરોધ કર્તવ્ય શું છે, એ વાત કેટલક ભણા માણ્યોના જાણવામાં આવે તો મારું, તે ઉપરથી આ લેખ લખવાની ઇચ્છા થઈ છે. હવે હું એ મૂળ મુદ્દા ઉપર આવું છું.

ધર્મ એટલે શું?

ધર્મ એટલે મનુષ્યમાં જે મનુષ્યપણું રહેલું છે તે, ધર્મ એટલે જીવંત મુધારવાના ઉપાય, ધર્મ એટલે નિર્વૈભુની ચારી, ધર્મ એટલે જીવંતમાં મીઠાસ લાવવાનું રસાયણ, ધર્મ એટલે અનેક લવના દુઃખમાંથી છુટવાનો માર્ગ, ધર્મ એટલે અનંત કાળનાં સુખ મેળવવાનો ઉપાય, ધર્મ એટલે સદ્ગુણોનો સમુદ્ર, ધર્મ એટલે માણસ જાતની સલામતી, ધર્મ એટલે મનુષ્યમાં રહેલી ઉત્તમ ભાવનાઓને ખીલવવાનું સાધન, ધર્મ એટલે પુરુષાર્થ, ધર્મ એટલે જીવંતમાં અમૃત ભરવાનો ઉપાય, ધર્મ એટલે અમરપણું મેળવવાની ચાવી, ધર્મ એટલે અંતરના દરવાજા ઉઘાડવાની કળા, ધર્મ એટલે મહાત્માઓના આશીર્વાદ, ધર્મ એટલે ઉત્તમનો માર્ગ, ધર્મ એટલે બધી જાતની ભણાઈ, ધર્મ એટલે જીવનું અમલ રૂપ અને ધર્મ એટલે જીવ અને ઇશ્વરને ભેટનારી કળી. ધર્મ આવો જાગવાન છે, ધર્મ આવો ઉત્તમ છે, ધર્મ આવો મુદ્દમ છે, ધર્મ આવો રક્ષકોથી ભરેલો છે, ધર્મ આવો ઉડણીયો છે, ધર્મ આવો મહાન છે અને ધર્મ આવો અમરકારીક છે; માટે ધર્મ ઉપર ધ્યાન આપવું એ દરેક

માણસની પડેલાં પડેલી અને મુખમાં મુખ ફરતું છે. અને આવા ઉત્તમ ધર્મની વૃદ્ધિ કરવા મટે જે ધર્મિક નમ એ હોય તેઓનું નિર્ગો કર્તવ્ય શું છે? એ જાણવાની જાહેર જરૂર છે. કારણ કે જો એ કર્તવ્યની જાગર પડે તો સહેવંતો એ રસ્તે જઈ શકાય છે.

ધાર્મિક સભાઓને મદદ કરવાની જરૂર.

માટે હવે એ વાત જાણવી જોઈએ કે, આવા ઉત્તમ ધર્મની વૃદ્ધિ કરવા માટે જે સભાઓ સ્થાપન થાય તે મહત્ત્વ એ ને જાહેરમાન આપવું જોઈએ, અને તેના લાગતા વળગતા અંગેવાનોની મદદમાં રહેવું જોઈએ. કારણ કે આ જગતમાં પ્રપંચના સાધનો તો ઘણાં છે. જેમકે મોજશોષ કરવાની કસ્ટો, રમવાના જીમખાનાઓ, નાટકકંપનીઓ, સ્પોર્ટ્સની કંપનીઓ, રાજ્યદારી વર્ગો ચક્રાવતારી મંડલીઓ, અને કજીઆ લડવાની કોર્ટો, વિગેરે ઘણાં જાતની સભાઓ, મંડલીઓ ને કંપનીઓ છે. કાણે કે કાણે છે, પણ ધર્મની સભાઓ નો જે કોમલો ઉદય થયે હોય, અને જે મજાનો ભાગ્યગાળો હોય, ત્યાજ હોય છે. માટે જાણ દેગમાં ને જાણ કાળમાં ધર્મની સભાઓ ને જામ વિશેષ માન મળે છે કારણ કે જીજી મધી નવાઓ જીવને જાંઘનમ નાખવાના વર્ગો છે, પણ ધર્મની સભા જીવને મુક્તિનો મર્ગ જાણવાના છે. માટે ધર્મની સભાઓને જામ માન આપવું જોઈએ, અને હંમેશાં તેની મદદમાં રહેવું જોઈએ. કારણ કે એકલે હાથે કાંઈ તાલી પડતી નથી, અને ઘણા જાણની મદદ વિના કાંઈ મોટા કામો થઈ શકતા નથી એવું જ નહીં પણ શુભ કામમાં મદદ કરવી એ દરેક માણસની ફરજ છે, અને તેમાં પણ ધર્મની સભાઓની મદદમાં રહેવું એ તો જાહેર માત્રી વાત છે. કારણ કે ધર્મનું મૂળ ધર્મની સભાઓ છે. માટે જો એ મૂળને પાણી પવાય તો તેમાંથી શુભ ચરિત્ર, નિધ, હુન્નર, કળા, ઉદ્યોગ, જ્ઞાન મુખ અને જાહેરની માર્ચફાલ વિગેરે ઘણાં જાળ, પાખડા તથા ફળફુલો ઉત્પન્ન થઈ શકશે. મટે આ ભાઈ પહેલાં પેતાથી જાની શકે તે પ્રમાણે ધર્મની સભાઓના ભાગ લેવો જોઈએ, અને તેને યથાશક્તિ મદદ કરવી જોઈએ.

સત્ય જ્ઞાન ને શુદ્ધ ચરિત્ર.

હવે ધર્મિક સભાઓનું વિશેષ કર્તવ્ય શું છે? એ જાળ ઉપર વિચાર કરતાં મને એમ લાગે છે કે લોકોમાં જાન દેવાવવાના ઉપાયો કરવા તથા આપણા જાંઘુઓ પોતાનું ચરિત્ર શુદ્ધ રાખી શકે એ તો મનપડે નહોતે કરી આપવી એ ધર્મિક સભાઓનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. કારણ કે સત્ય જાનમાં અને શુદ્ધ ચરિત્રમાં જાળ ભાળેના આવા જાય છે. મટે આ જો જાળને ઉપર ખામ ભાર મૂકે તથા એ જો જાળને પોતાની દૃષ્ટિ આગળ રાખીને આગળ વધવું એ ધર્મિક સભાઓનું મુખ્ય કામ છે. કારણ કે ધર્મનો દેવાવો કરવો એ ધર્મિક સભાઓનું પડેતું કામ છે અને

ખરેખરી લાગણીથી, બહુજ મજબુતીથી અને કાંઈક પોતાના બળ ઉપર મુસ્તાફ રહીને પોતાનો પુરતો લાગવગ વાપરે ત્યારે તેની અસર બહુ દૂર સુધી પોહીંચી શકે છે, અને ત્યારે ધર્મની કેળવણીની બાબતમાં કાંઈક મનમાનતું કામ થઈ શકે છે. માટે પ્રથમ તો ધાર્મિક મંડળોજ બહુ ઘાડા પાયા ઉપર સ્થાપન થવાં જોઈએ. જ્યાંસુધી એ મંડળો પોતેજ ઢીલાં પોચાં રહે અને નમાલી સ્થિતિમાં પડ્યાં રહે ત્યાં સુધી એવાં મંડળોથી કાંઈ શુક્રવાર થઈ શકતો નથી. પણ જ્યારે એ મંડળોમાં શ્રીમંતો જોડાય, વિદ્વાનો જોડાય, ભક્તો જોડાય, સત્તાવાળાઓ જોડાય, વ્યાપારીઓ જોડાય, સ્ત્રીઓ જોડાય, અને બીજા સૌ લોકો એ મંડળમાં પોતપોતાની શક્તિ પ્રમાણે ભાગ લેય ત્યારેજ એવાં મંડળો આગળ વધી શકે છે, અને પછી મોટાં કામો કરી શકે છે. પણ જ્યાંસુધી ધાર્મિક મંડળ પોતેજ મરવાની દશામાં જીવતાં હોય ત્યાંસુધી એવાં મુડદાલ મંડળોથી કાંઈ આવાં મોટાં કામો થઈ શકતાં નથી. માટે ધાર્મિક મંડળોને બહુજ સારા પાયા ઉપર મુકવાં એ ધાર્મિક સભાના અંગભૂતોની મુખ્ય ક્ષરજ છે.

ધર્મનું શિક્ષણ આપવાની જુદી રકુલો બોલવી જોઈએ,

ધાર્મિક કેળવણી દેલાવવાની બાબતમાં સૌથી વધારે સારો ઉપાય તો એજ છે કે, દરેક ધર્મના ધાર્મિક મંડળોએ પોતપોતાના ધર્મની જુદી રકુલો, જુદી કેલેન્ડર અને પોતપોતાની સ્વતંત્ર પ્રતીકીય યુનીવર્સિટીઓ સ્થાપવી જોઈએ. જ્યાં સુધી આપણા બાળકો પારકા વિચારની ચોપડીઓ ભણે અને આપણા ધર્મની ઝીણી રીઝી ઉંડીઉંડી ખુશીઓ સમજે નહિ ત્યાં સુધાં આપણા બાળકો કદી પણ પૂરેપૂરા ધાર્મિક થઈ શકે નહિ. માટે જે મંડળોથી બની શકે તેણે જેમ બને તેમ પોતાના ધર્મનું સારામાં સારી રીતે સ્વતંત્રપણે શિક્ષણ આપી શકાય એવા ઉપાયો મુખ્યતાથી કરવા જોઈએ.

સસ્તી કીંમતે ધર્મનાં પુસ્તકો દેલાવવાં જોઈએ.

ધાર્મિક સભાઓનું બીજું મુખ્ય કર્તવ્ય એ છે કે પોતાની કોમમાં, પોતાના બંધુઓમાં, પોતાના દેશમાં, અને બની શકે તો પારકા દેશોમાં પણ જેમ બને તેમ એછામાં એછી કીંમતે પોતાના ધર્મના પુસ્તકોનો ફેલાવો કરવો જોઈએ. કારણ કે આજના વખતમાં ધર્મ ફેલાવવામાં પુસ્તકો પણ બહુ સારું કામ કરી શકે છે. આપણે જોઈએ છીએ કે યુરોપીયનોએ પોતાના ધર્મપુસ્તક બાઈબલનું દુનિયાની દરેક ભાષામાં ભાષાતર કરાવેલું છે, અને એક રૂપિયાનું પુસ્તક એક આનામાં તથા ચાર આનાનું પુસ્તક એક પૈસામાં આપે છે; અને દુનીયાના ગમે તેવા અબજયા મુલકોમાં તથા જે ભાષા બહુ થોડા લોકોમાં જોલાતી હોય તેવી ભાષામાં પણ બાઈબલના ભાષાતરો કરાવેલાં છે ને એવા મુલકોમાં પણ બાઈબલો મળી શકે છે. આવાં મુદ્દાપત્ર અને આવી ઉદારતાને લાંબેજ હાલના વખતમાં દુનીયામાં

એ અગ્નિમાંથી પ્રકટાવેલા દીવા છે. જ્ઞાન એ પૃથ્વી છે અને પુસ્તકો તે આપણને રહેવા લાયક મકાનો છે. જ્ઞાન તે અનાજનો બાંકાર છે અને પુસ્તકો તે રોટલા છે. જ્ઞાન તે મેઘ છે અને પુસ્તકો તે આપણા ઘરમાં રહી શકે તેવાં પાણી ભરેલાં માટલાં છે, અને જ્ઞાન તે સર્વશક્તિમાન પરમાત્મા છે અને પુસ્તકો તે એનો રસ્તો. દેખાડનાર પૂજનીય દેવો છે. આમ હોવાથી મને એમ લાગે છે કે સારાં પુસ્તકોનો ફેલાવો કરવો એ સૌથી મોટામાં મોટું પુણ્યનું કામ છે, એ સૌથી ઉત્તમમાં ઉત્તમ ધર્મ છે, એ સૌથી મોટામાં મોટી સેવા છે, અને બીજાં ઘણી જાતના રસ્તાઓ કરતાં એ સૌથી સાચામાં સાચો રસ્તો છે. માટે હું તો સૌ લાઇઓને એજ વિનંતિ કરું છું કે જેમ અને તેમ સારાંમાં સારાં પુસ્તકો સસ્તામાં સસ્તી કિંમતે વેચાય તેમ કરો.

ધર્મના ઉપદેશકો રાખવા જોઇએ.

જેમ ધર્મનાં પુસ્તકોનો ફેલાવો કરવો એ ધાર્મિક સભાઓનું કામ છે, તેમજ દેશ પરદેશમાં પોતાના ધર્મની ખૂબી સમજાવનારા ઉપદેશકો મોકલવા એ પણ ધર્મ સભાઓનું જ મુખ્ય કામ છે. કારણ કે સારા ઉપદેશકોથી પણ ધર્મને બહુ મોટો ટેકો મળી જાય છે. એ માટે મરહુમ માનવંત ઉપદેશક મી. વીરચંદ ગાંધી તથા મુખસિદ્ધ વક્તા પંડિત કૃતેહચંદ કપુરચંદ લાલન વિગેરે બાપુઓએ પોતાના ઉપદેશથી અમેરિકા વિગેરે પારકા મુલકોમાં પણ કેટલી બધી સારી અસર કરેલી છે એ કાંઈ જૈનભાઈઓથી અજાણ્યું નથી. માટે ઉત્તમ વક્તાઓને ધર્મનો ફેલાવો કરવા સાફ દેશમાં તથા પરદેશમાં મોકલવાની સગવડ કરી આપવી એ ધાર્મિક સભાઓનું ખાસ કર્તવ્ય છે. આ બાબત ઉપર બહુ લાંબાણથી કહી શકાય પણ એક ટુંકા લેખમાં બધી બાબતો ઉપર પૂરતું વિવેચન થઈ શકે નહિ. એ માટે તો ખાસ જુદાં મોટાં પુસ્તકો લખાવાં જોઈએ, કારણ કે એ બાબતો બહુજ અગત્યની છે. આ લેખમાં તો માત્ર મોટી મોટી બાબતોની સામાન્ય સૂચનાઓજ આપવામાં આવે છે.

ધર્મમાં સાક્ષતા ગણાળા ફર કરવા જોઈએ.

આ સિવાય ધાર્મિક સભાઓએ જે સૌથી અગત્યનું ને બહુજ મોટું કામ કરવાનું છે તે એજ છે કે આપણા ધર્મમાં પછવાડેથી ઘણી જાતના ગોટાળા દાખલ થઈ ગયા છે, ઘણા સૂત્રોના અર્થો બદલાઈ ગયા છે, ઘણી ક્રિયાઓના હેતુઓ બદલાઈ ગયા છે, ધર્મને નામે ઘણી જાતના લજ્જાંઓ ઘુસી ગયાં છે, અને આપણા ઘણા લોકો ધર્મનું અસલ સ્વરૂપ સમજતા નથી પણ સાક્ષતા આવેલા રીવાજોનેજ ધર્મ સમજતા કરે છે. આ બધી બાબતોમાંથી લોકોને સમજાવવું અને આવી પોલમાંથી પોતાના ધર્મજ ખુઓને છોડાવવા એ ધાર્મિક સભાઓનું ખાસ કર્તવ્ય છે. કારણ કે જ્યાં સુધી ધર્મની ઉપર અજ્ઞાનનો પડદો રહેશે, જ્યાં સુધી આપણા ધર્મની સાથે મિથ્યાચાર મળેલો રહેશે, જ્યાં સુધી સ્વાર્થી માણસો પોતાની મરજી પડે તેમ આપણા ધર્મોના અર્થો કરશે, જ્યાં સુધી આપણા બાપુઓ તત્ત્વ સમજ્યા વિના બહારની ક્રિયા-

જોનેજ ધર્મ સમજના કરશે, જ્યાં સુધી જુના રીવાજોમાંજ ધર્મ મનાયા કરશે, અને જ્યાં સુધી ધર્મમાં થઇ ગયેલા ગોટાળાઓ દૂર કરવા બહાર હિંમતથી કામના આગેવાનો બહાર પડશે નહિ, ત્યાં સુધી આપણો ધર્મ આપણને જોઇએ તેવું બળ આપી શકશે નહીં, ત્યાં સુધી આપણો ધર્મ આપણામાં નવું જીવન લાવી શકશે નહીં, ત્યાં સુધી આપણો ધર્મ આપણને જેવા જોઇએ તેવા શુદ્ધ ચારિત્રવાળા બનાવી શકશે નહીં, અને ત્યાં સુધી આપણો ધર્મ ગમે તેવો સારો હોય તો પણ તે આપણને તારી શકશે નહીં. કારણ કે નરવાર મળેની હોય પણ તેની ઉપર બહુ કાટ ચડી ગયો હોય તો તે શું કામ કરી શકે? વાસણ મળેનું હોય પણ તેની ઉપર ભેલના લેપડાઓ ચોટી જોડા હોય તો તે માફ કર્યા વિના તેમાં નાંખેલી વસ્તુ કેમ સારી રહી શકે? અને પુસ્તક મળેનું હોય પણ તેમાંથી વચમાં વચમાંથી ઘણાં પાનાંઓ ફાટી ગયાં હોય તો એનો બધો સાર કેમ સમજી શકાય? તેમજ આપણો ધર્મ બહુજ સારો છે પણ તેમાં ઘણી જાતની પોલમપોલ ધુસી ગઇ છે. માટે જ્યાં સુધી એ પોલો ધર્મ દૂર કરીએ નહિ ત્યાં સુધી એ ધર્મ આપણને જેવું જોઇએ તેવું પોતાનું અસલ તત્ત્વ આપી શકે નહિ. માટે ધર્મમાં થઇ ગયેલી રીવાજોની સેજસેજ દૂર કરવી અને તેને તેના અસલ સ્વરૂપમાં સમજાવવો એ દરેક યશ્વ માણસોનું મુખ્ય કામ છે. પણ આ જાખત બહુ વાંધા બરેલી છે, કારણ કે સેક્ટો વરસોથી જે રીત રીવાજો અને જે આચારવિચારો ચાલ્યા આવતા હોય તેની મામે થવું એ કાંઈ સહેલું કામ નથી. માટે એવાં જાણીતર કામોમાં કોઇ એકલો માણસ સહેલાઇથી ફતેહ મેળવી શકે નહીં; પણ ધાર્મિક સભાઓ જે એવાં કામોમાં ધ્યાન આપે તો તે ઘણી જાતના ગોટાળાઓ જરૂર દૂર કરી શકે એટલુંજ નહિ પણ ધાર્મિક સભાઓએ એમ કરવુંજ જોઇએ ત્યારેજ એ સભાઓની માર્થકતા થાય છે. કારણ કે ધર્મને તેના અમલ શુદ્ધ સ્વરૂપમાં બતાવવો અને પળાવવો એજ ધાર્મિક સભાઓનું મુખ્ય કામ છે. માટે ધર્મને નામે ચાલતા ગોટાળાઓ દૂર કરવાનું કામ ધાર્મિક સભાઓએ કરવું જોઇએ, એ તેઓનું ખાસ કર્તવ્ય છે.

વખત જતાં દુનિયાના બધા ધર્મોમાં કાંઈક સેજસેજ થાય છે.

યાદ રાખજો કે આપણા ધર્મમાંજ મેજબેજ થયેલી છે અને બીજા ધર્મો સારા છે એમ સમજવાનું નથી; પણ દુનિયાના દરેક ધર્મોમાં વખત જતાં પાછળથી ગોટાળાઓ દાખલ થાય છે. કારણ કે જુદા જુદા મહાત્માઓ જુદી જુદી જાણતો ઉપર ભાર મૂકીને ચાલે છે. એ સિવાય ધર્મમાં દેરદાર થવાનું બીજું કારણ એ છે કે જેમ જેમ દેશ કાળ બદલાતા જાય તેમ તેમ વખતને અનુસરતા રીતરીવાજો થતા જાય છે, અને એમ થાય તેમાં કાંઈ નવાઈ પણ નથી. કારણ કે જે વખતે આપણો પોતાનો ધર્મ પાળનાર રાજાઓ હોય તે વખતે જેવો રૂપમાં અને જેટલો ધર્મ પળાતો હોય તેટલો ધર્મ પરધર્મી રાજાઓના રાજ્યમાં પાળી શકાય નહિ તેમજ સતજુગમાં જેવો ધર્મ પળાય તેવો ધર્મ કળિયુગમાં પળી શકે નહિ માટે

જેમ જેમ દેશ કાળ બદલાય તેમ તેમ ધર્મમાં કાંઈક કાંઈક ફેરફાર થયા કરે છે ; અને એમ ફેરફાર થતે થતે જ્યારે સેંકડો અને હજારો વર્ષ થઈ જાય ત્યારે ધર્મનાં અસલ તત્ત્વ દબાઈ જાય છે, અને એને બદલે ઘણી જાતના આંસારિક બહારના રીવાજો, વિવેકો તથા રૂઢીઓમાંજ ધર્મ મનાયા કરે છે ; અને માણસોનો સ્વભાવ, એવો છે કે, પોતાને જે ટેવો પડી ગયું હોય, જે ચીજ પડી ગયા હોય અને જેમ બાપદાદાઓ કરતા આગ્યા હોય તે ઓડીને નવું કરવું ગમતું નથી. તેથી તેઓ સત્યને જલદીથી પકડી શકતા નથી. આમ હોવાથી દુનિયાના દરેક ધર્મમાં ઘણી જાતની પોલમપોલ ચાલી જાય છે. માટે એ પોલમપોલને દૂર કરવાના ઉપાય ધાર્મિક સભાઓએ કરવા જોઈએ. કારણ કે ધર્મમાં ચાલતી પોલમપોલ મટાડવાના ઉપાયો કરવા એ કાંઈ એક માણસનું કામ નથી પણ વગવાળી ધાર્મિક સભાઓનું કામ છે. કારણ કે કોઈપણ એક માણસના મત કરતાં ધાર્મિક સભાઓના મતને લોકો વધારે માન આપે છે. માટે પોતાના ધર્મમાં સુધારા કરવા અને ધર્મને તેના અસલ સ્વરૂપમાં સમજાવવો એ દરેક ધાર્મિક સભાઓનું મુખ્ય કામ છે અને વિશેષ કર્તવ્ય છે.

ધર્મોનાં મંદિરો તથા તીર્થોમાં લોકોની સગવડો સાચવવાના

ઉપાયો કરવા જોઈએ.

આ સિવાય ધાર્મિક સભાઓનું ચોથું મુખ્ય કામ એ છે કે પોતાની કેમવાળા તથા પોતાના ધર્મવાળા ભાઈબહેનો પોતાનો ધર્મ રૂડી રીતે પાળી શકે એવી સ્થિતિમાં તેઓને મૂકવાની કેશીશ કરવી જોઈએ. કારણ જ્યાંસુધી લોકોને કેટલીક જાતની અનુકૂળતાઓ ન હોય ત્યાંસુધી લોકો જેવો જોઈએ તેવો સારી રીતે ધર્મ પાળી શકતા નથી. માટે મંદિરોમાં તથા તીર્થોમાં પોતાના ધર્મવાળા બંધુઓની પુરતી સગવડતા સચવાય એવી જાતના ઉપાયો ધાર્મિક સભાઓએ કરવા જોઈએ. મંદિરોમાં સ્ત્રીપુરુષોની લાજમર્યાદા જળવાય તેમ કરવું તથા ન્હાવું ધોવું વિગેરે પવિત્રતા રાખવાનાં સાધનો પુરાં પાડવાં અને પાઠપૂજા કરવાનાં સાધનો પુરાં પાડવાં અથવા એ બાબતો ઉપર દેખરેખ રાખવી અને તેમાં સુધારા કરવાની એ જાતના લાગતા વળગતાઓને સૂચના કરવી એ ધાર્મિક સભાઓનું કામ છે. તેમજ જાત્રાઓનાં સ્થળોમાં કયાંક રસ્તાઓની અડચણો હોય, કયાંક રાજ્યના કર ભરવાની અડચણો હોય, કયાંક ઉતરવાની અડચણો હોય, કયાંક ખોરાકની જાણસો મેળવવાની અડચણો હોય, કયાંક વાસણકુસણ મેળવવાની અડચણો હોય, કયાંક મંદિરમાં પૂજારી વિગેરેનો જીવન હોય, અને કયાંક ધર્મના નિયમો જરાબર ન પળાતા હોય તેથી લોકોને કાંઈ અડચણો થતી હોય તો એ જાણી તથા આવી જાણી ઘણી બાબતો ઉપર દેખરેખ રાખવી અને તક મળે ત્યારે તેમાં સુધારા કરવા તૈયાર રહેવું એ ધાર્મિક સભાઓનું વિશેષ કર્તવ્ય છે.

; પોતાના ધર્મવાળા ગરીબ માણસોની સ્થિતિ સુધારવાના ઉપાયો
કરવા જોઈએ.

આ સિવાય એ પણ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે લોકો જ્યારે બહુજ ગરીબ થઈ જાય અને ગુજરાનનાં સાધનો લોકોની પાસે ન હોય ત્યારે તેઓને ધર્મ પાળવાનું સુઝતું નથી, પણ એ વખતે ગરીબાઈને લીધે તેઓને ઘણી તનના ગુન્હાઓ કરવા પડે છે. માટે પોતાનો કોઈ પણ બાંધુ બહુ દુઃખી સ્થિતિમાં તથા ધંધા રોજગાર વિનાની સ્થિતિમાં ન રહી જાય તેની પણ ધાર્મિક સભાઓએ સંભાળ રાખવી જોઈએ, અને પોતાથી બની શકે તે પ્રમાણે પોતાના ધર્મબાંધુઓને હુન્નરકળા શીખવવાનાં ખાતાંઓ ખોલાવવાની તજવીજ કરવી જોઈએ. કારણ કે યાદ રાખજો કે ભુખે પેટે કાંઈ ધર્મ પળાતો નથી, અને દરિદ્રી અવસ્થામાં જ્ઞાન કાંઈ કામ આવતું નથી. એ માટે સુદામાજીની વહુએ કહેલું છે કે,

એ તો જ્ઞાન મને ગમતું નથી, ઝડપી રાખજો,
લાવો બાળક માગે અન્ન; લાગુ પાવજો,

આ વાત ક્યારે બની છે કે જ્યારે રોટલાના ટુકડા વિના ભુખને લીધે સુદામાનાં છોકરાંઓ ઘરમાં રોતાં હતાં ત્યારે સુદામાની વહુએ સુદામાજીને કહ્યું કે હવે આતું શું કરવું? એ વખતે સુદામાજી ધર્મની કીલમુકી ચલાવવા મંડયા, ત્યારે બાઈડીએ કહ્યું કે એ જ્ઞાન આ ટાણે કામ ન આવે, હમણાં તો છોકરાઓને ખાવાતું જોઈએ. તેમજ યાદ રાખજો કે, જ્યાં સુધી આપણા બધાઓ દરિદ્ર સ્થિતિમાં રહે ત્યાં સુધી આપણા ધર્મનું જ્ઞાન તેઓને કામ લાગતું નથી. માટે આપણા બધાઓની વ્યવહારિક સ્થિતિ સુધરે એવી જાતના ખાતાંઓ સ્થાપન કરવાં તથા તેને ટેકો દેવો એ પણ ધાર્મિક સભાઓનું મુખ્ય કામ છે. જેમ ગરીબો પોતાની ગરીબાઈને લીધેજ કેટલીક જાતના ધર્મો પાળી શકતા નથી તેમજ શ્રીમંતો પોતાની શ્રીમંતાઈના મોજશોખને લીધે તથા માયાના આવરણોને લીધે પણ પૂરેપૂરો ધર્મ પાળી શકતા નથી. માટે જેમ પોતાના ધર્મવાળા ગરીબ લાઈજહેનોને મદદ કરવી એ ધાર્મિક સભાઓનું કામ છે તેમજ પોતાના શ્રીમંત બાંધુઓ પાસેથી પોતાનો લાગવગ વાપરીને તેઓના પૈસા ધર્મનાં કામોમાં ખર્ચાવવા, અને તેઓને પાપના રસ્તામાં જતાં બચાવવા એ પણ ધાર્મિક મલાઓનું વિશેષ કામ છે. કારણ કે જ્યાં સુધી શ્રીમંતો પાસેથી ભાર હલકો થાય નહિ એટલે કે પરમાર્થનાં કામોમાં પોતાની રાજીખુશીથી પોતાની ગણિતના પ્રમાણમાં છુટથી પૈસા ખર્ચી શકે નહિ ત્યાં સુધી તેઓ ધર્મના રસ્તામાં જેટલા જોઈએ તેટલા આગળ વધી શકતા નથી, માટે ધાર્મિક સભાઓ એ ધર્મનો મોઢો કરાવનાર દલાલો છે, અને શ્રીમંતો એ બહુ ભારથી નીચે-એસી ગએલું છાંયડું છે, અને ગરીબો તે બહુ હલકાપણને લીધે ઉપર ચઢી મએલું છાંયડું છે. માટે જેમાં ભાર વધારે હોય તેમથી ત્રાટી લઈને બીજા દલકા છાંય

કામાં નાંખવો અને જાને છાજાંઓને તેઓનાજ કલ્યાણ સારૂ સરખાં રાખવાં એ ધાર્મિક સભાઓનું કામ છે. દુઃકમાં એજ કે જેમ જને તેમ પોતાના ધર્મનો વધારો થાય અને પોતાના ધર્મજાંધુઓ વધારેમાં વધારે મુખી થાય એવા ઉપાયો કરવા એ ધાર્મિક સભાઓનું વિશેષ કર્તવ્ય છે. આ બાળત ઉપર હજી બીજું ઘણું એ લખી શકાય પણ બીજા ઘણા જાંધુઓને આ જાગનો ઉપર વિવેચન કરવાનું છે, માટે હું આટલેથીજ સમાપ્ત કરું છું; અને મને આ લેખ લખવા તક આપી માટે ફરીથી લાવનગર જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાના લાગતાવળગતાઓનો માન પૂર્વક ઉપકાર માનું છું, અને દિન પ્રતિદિન આવાં વધારે સારાં કામો એ સભા તરફથી થાય એમ હું પ્રાર્થના કરું છું.

વૈદ અમૃતલાલ મુંદરજી પઠીવાર ચોરવાડકર,

ૐ શાંતિ શાંતિ શાંતિ ;

ૐ

અહીંસા અને એ વિષેની એક ગેરસમજ.

કર્મણા મનસા વાચા સર્વભૂતેષુ સર્વદા ।

અક્લેશજનનં પ્રોક્તમહિંસાત્ત્વેન યોગિભિઃ ॥

કર્મથી મનથી વાણીથી સર્વ પ્રાણીને સર્વ કાળે (કેઇ પણ પ્રાણીને કેઇ પણ કાળે) કલેશ ન થાય એવી રીતે વર્તવું એને યોગીઓ અહિંસા કહે છે.

જૈન ધર્મ પ્રકાશના આનંદોત્સવ નિમિત્તે વધારાનો જે એક અંક બહાર પાડવાનો છે તે માટે એક લેખ લખી મોકલવા શ્રી જૈન ધર્મપ્રસારક સભાના મેકેટરી સાહેબ તરફથી મળેને ફરમાશ થઇ તે મળેને મોટું માન મળ્યું સમજું છું, અને તે જાતે તેમનો ઉપકાર માનું છું.

શ્રી જૈન ધર્મપ્રસારક સભાને કામ કરતા આજે ૨૭ વર્ષ થયાં છે, તેમ તેમના તરફથી નીકળતા શ્રી જૈન ધર્મપ્રકાશનું પણ આ ચોવીશમું વર્ષ ચાલે છે. જૈન લોકો પોતાની કોન્ફરન્સો તડાકામાર ભરવા લાગ્યા છે, અને કોન્ફરન્સ નામની ભરી બેસી ન રહેતાં આવા શુભ પ્રયાસોનાં ફળ પણ પ્રત્યક્ષ લાવવા પ્રયાસ ભરી રાખે છે અને તેનાં યોગ્ય ફળ પ્રત્યક્ષ પણ થવા લાગ્યા છે. જે મંડળની પ્રવૃત્તિની સ્થિતિ ઉપર પ્રમાણેની છે તેમને સભાઓથી થતા લાભ વિગેરે સામાન્ય જાણતો ઉપર કંઈ ખાસ કહેવા સાંભળવાપણું રહેતું હોય એમ મળેને જણાતું નથી; તેમ તમામ જાણતો

ઉપર કહેવા જતાં લ'ખાણુ પણ ખટુ થાય તેથી જે બાબત ઉપર ખાસ ભાર દેવો મહને અગત્યનો જણાય છે તેજ બાબત અહીં સંક્ષેપમાં ચર્ચનામાં આવેલ છે.

હિંસાનો સાધારણ અર્થ કોઈ પણ પ્રાણીનો પ્રાણ લેવો અગર પ્રાણ નીકળી જાય તેમ કરવું એવો સમજતો જણાય છે, અને તેથી તેમ કરતાં અટકવાથી અહિંસા પરમો ધર્મ પગાય છે એવી માન્યતા ઉત્પન્ન થાય છે, પરંતુ આ માન્યતા ભૂલ અરેલી છે.

ધણી દુરનો ગણાવી તે માંહેની એક તરીકેજ જ્યાં અહિંસાને ગણાવવામાં આવી હોય ત્યાં આવો સાંકડો અર્થ વળતે સંભવે, પણ જ્યાં સર્વ ધર્મ (કરજના) મૂળ તરીકે તથા તે એકજ ધર્મ પાળવાથી બીજા એની મેળે પળાશે એવી અગત્ય આપીને અહિંસા પરમો ધર્મ કહેવામાં આવે ત્યાં તેનો અર્થ એવોજ થવો જોઈએ કે જેથી તે સર્વ ધર્મનું મૂળ હોય, તથા તે એકજ પાળવાથી બીજા તમામ ધર્મો એની મેળેજ પળાય. ઉપરાંત, જેથી કરીને મરણ બેઠું થાય તેનો સમાવેશ મારી નાખવામાં થવો જોઈએ, તેમ જેથી કરીને મરણ પડેલાંની સ્થિતિ એટલે જીવન એાણું કિંમતી થાય તેનો પણ સમાવેશ તેમાં થવો જોઈએ. એટલે પરિણામે જે કંઈ કરવાથી કોઈપણ પ્રાણીને કોઈપણ પ્રકારનો (યોગ્ય કારણ વિના-આટલો ઉમરો જરૂરનો છે અને તે બાબત પાછગથી) કલેશ થાય તેનો પણ હિંસામાં સમાવેશ થાય છે. કારણ જેટલું દુઃખ કોઈપણ પ્રાણીને દેવામાં આવે, તેટલે દરજ્જે તેનું જીવન એાણું કિંમતી કરવાથી તેટલે દરજ્જે તેનું જીવન લઈ લેવામાં આવે છે. તેમ બીજી રીતે જોતાં કલેશથી જીવન ખરેખર અને કાળના માપથી પણ એાણું થાય છે, એવી માન્યતા પણ છે જે હુસી કાઢવા જેવી નથી; એટલુંજ નહિ પરંતુ શ્વાસોશ્વાસના પ્રમાણ વિગેરે કારણોથી શાસ્ત્રીય છે એમ કહેવું જોઈએ.

દાખલા તરીકે જ્યાં યોગ્ય કારણ સિવાયના પરદારનિરીક્ષણને પાપ ગણાવ્યું હોય અને એવા પાપના દીકરામાં ચોરી પણ ગણાવવામાં આવી હોય ત્યાં ચોરીનો અર્થ હાલ જે સામાન્ય રીતે થાય છે તેજ કરવો જોઈએ પરંતુ જ્યાં ચોરીને મહા પાપ કહી તે સર્વ પાપનું મૂળ છે તથા તેમાં સર્વ પાપનો સમાવેશ થાય છે એવી કોઈ પ્રમાણભૂત શાસ્ત્ર આજ્ઞા કરતું હોય ત્યાં ઉપરના પરદાર નિરીક્ષણને પણ ચોરીમાં ગણવું જોઈએ, અને કોઈ પણ સ્ત્રી તરફ તેના ધણીની રજા સિવાય, યોગ્ય કારણ સિવાય, તાકીને જોવું તે ચોરી છે એમ સરલતાથી બતાવી શકાય તેવું છે.

આવા દાખલાથી, અહિંસાને જ્યારે પરમ ધર્મ ગણવામાં આવે તથા સર્વ ધર્મનું મૂળ ગણવામાં આવે ત્યારે તેનો અર્થ પણ ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે બહોળો થવો જોઈએ, એમ સ્પષ્ટ થશે.

અહિંસાનો અર્થ ઉપર પ્રમાણે છે ત્યારે કીડી મ'કોડી જેવાં કીટ પતંગ તરફ ખાસ દયા બતાવવામાં આવે તેની સાથેજ જો પોતાના જાતલાઈએ અગર સામા-

ન્ય મનુષ્યવર્ગ સાથેના વ્યવહારમાં અત્યંત નિષ્કૃષ્ટતા બતાવવામાં આવે છે તો આપોઆપ સવાલ ઉઠે છે કે તેવો કોઈ પણ મનુષ્ય કીટપતંગ તરફની પોતાની દયા બતાવવામાં હોય તો કરતો નથી અગર પોતાને છેતરતો તો નથી? આ કીટ પતંગો કાંઈ બોલતાં કે રોતાં આપણે જોતા નથી તેમ પણ તળે આવતાં કે ખીજ સામાન્ય વ્યવહારને અંગે મરી જાય, ત્યારે તેને કાંઈ ખાસ લાંબો વખત વ્યાધિ થતો હોય એમ પણ જોવામાં આવતું નથી, છતાં તેના ઉપર કોઈ માણસ તરફથી દયા બતાવવામાં આવે, પરંતુ કોઈ માણસ અત્યંત પીડાતો હોય કે દુઃખિત થતો હોય અને તેથી બરાડા પાડતો હોય તે તરફ ઉપેક્ષા કરવામાં આવે એટલુંજ નહિ પરંતુ તેને રીખાવી મારવા જેવું ઉપરનાજ માણસ તરફથી કરવામાં આવે ત્યારે કીટપતંગ તરફની દયા એક ઢોંગજ હોય, એમજ મનાય; અને તેમાં પણ ત્યારે તે માણસ જૈન હોય છે ત્યારે તે હાંસીપાત્ર થવા ઉપરાંત કેટલાએક પુરૂં ન સમજનારની નજરમાં પોતાના ધર્મને તથા તે ઉપરના મહાન્ સૂત્રને પણ હલકા પાડવા જેવું કરે છે.

અહિંસા પરમો ધર્મ: એ સૂત્રને ધર્મનું જીવન ગણાવાનું ક્ષત્ર જૈન ધર્મમાંજ ફરમાન છે એમ નથી, પણ તમામ ધર્મમાં તે અગ્રપદ લોગવે છે. એટલે સહુ કોઈ જેઓ પોતપોતાના ધર્મ બરાબર પાળવા માગતા હોય તેમણે સામાન્ય અર્થમાં જીવ-દયા રાખવા ઉપરાંત કોઈ પણ પ્રાણીને ક્યારે પણ દુઃખ થાય એવું વિચારવું, બોલવું કે કાંઈ કરવું જોઈએ નહિ, અને જેટલે દરજ્જે તેવું કાંઈ કરવામાં આવે તેટલે દરજ્જે ઉપરના સૂત્રનો ભંગ કરવામાં આવે છે એમ સહુએ માનવું જોઈએ. આથી જણાશે કે કોઈને ગાળ દેવાથી કે જે મરફરી ચેટ્ટાથી દુઃખ લાગે તેવી ચેટ્ટાથી પણ મદદ સર્વથા દૂર રહ્યા જિવાય ઉપરના મહાન્ સૂત્ર પ્રમાણે વર્તવામાં આવે છે એમ કહી શકાય નહીં.

ખીજ સુદાની બાળત એ છે કે આપણે પોતે પ્રત્યક્ષ હિંસા ન કરીએ અગર ન કરાવીએ, પરંતુ જો આપણા માટેના કોઈપણ કાર્યમાં હિંસા થતી હોય તો તેને માટે પણ આપણે જવાબદાર છીએ એમ સ્પષ્ટ સમજવું જોઈએ હાથીદાંતના ચુડા પહેરનારી કોઈપણ સ્ત્રી હજારો હાથીઓને પ્રત્યક્ષ રીખાવી રીખાવીને મારી નાંખતી નથી તેમ મારી નાખવાનું કહેતી પણ નથી તેમ તેવો ચુડા કરાવનાર પણ તેવું કાંઈ કરતો નથી, છતાં તે લઈ આપનાર તથા પહેરનાર તેમજ તે વેચનાર તથા ખનાવનાર સહુ પોતપોતાનાં કાર્ય વિગેરેના પ્રમાણમાં ઉપરની હિંસાને માટે જવાબદાર થાય છે એ સ્પષ્ટજ છે. કારણ તેવા ચુડા લઈ આપનારની કે પહેરનારની સંખ્યા ઓછી થાય અગર ખનાવવાની કે પહેરવાની ના પાડવામાં આવે તે એવી રીતે કે તેને પડિણામે તેવા ચુડા મળી શકે નહીં તો જેટલા ચુડા ઓછા બપે તેના પ્રમાણમાં હાથીદાંતનો ઉઠાવ ઘટવથી તેના પ્રમાણમાં ઓછા હાથીઓ મારવામાં

આવશે. આવાં અનેક દૃષ્ટાંતો દ્રઢ શકાયને તેથી સાબીત કરી શકાય કે આપણે હિંસા પ્રત્યક્ષ નથી કરતાં છતાં બીજા પાને કરાવીએ છીએ.

આજ બાબત જરા વધારે ખારીકીધી બેતાં-જે ખાંડ સાકર ગાય બળદ વિગેરે જનાવરેનાં લોહીથી સાફ કરવામાં આવે છે તે ખાંડ માકર અગર તેની કોઈ પણ તૈયાર બનાવટ વાપરનારાઓ (આજકાલેટનો મહત્વનો સવાલ ઘડીભર દૂર રાખતાં પણ) તેવાં જનાવરને મરાવવાના પાપમાં કાંઈક હિસ્સેદાર થાય છે. જો ખાંડ સાફ કરવામાં વપરાતું લોહી તે કામમાં ન લેવાય તો તેટલે દરજ્જે કસાઈઓને ઓછી પેદાશ થાય, અને તેથી મારેલા જનાવરમાંથી મળતી બીજી ચીજો તેટલે દરજ્જે વધારે મોંઘી થાય, અને તે વધારે મોંઘી થતાં તેનો અપ ઘટે અને તે અપ પુરતા જનાવરો કમકમાટી ઉપજે તેવી રીતે કપાઈ મરતાં બને.

જે સાધુ મીઠુબત્તી તથા એનેમલ્ડ વાસણો વિગેરેમાં ચરબી વિગેરે આવે છે તે વસ્તુઓ જેઓ વાપરે છે તેઓ પણ ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે તે વસ્તુમાં વપરાતી ચીજને લઈને મૂળ પાપના ભાગીદાર બને છે.

કોઈપણ મીઠામાં બનેલાં કપડાં પહેરવાં કરતાં ઉપરનું મહાન મૂત્ર મર્વ પ્રકારે પાળવાવાળાં હાથથી આવતી શાળ ઉપર બનાવેલ કપડાં વાપરવાં જોઈએ. મીઠામાં મ્હોટાં મ્હોટાં બોઇલરો લમબગ રાત્રિદિવસ સળગતાં રહે છે અને તેની ગરમીથી કરોડો જીવ હુમેશાં મરણ પામે છે. કોઈ એમ કહે કે ત્યારે તો પાણીમાં પણ જીવડાં છે માટે તે પીવું નહિ? તેનો જવાબ એટલોજ બમ ધરો કે પ્રથમ તો તે જીવડાં આપણા પેટમાં ગયાથી તમામ મરી જાય છે કે કેમ, તથા કદાપિ મરી જતાં હોય તો પણ જે વિના ચક્ષુથી ન શકાય : ૧ પરમેશ્વરે પાણી વિના નજ આંધે એવાં આપણા શરીર કયાં, પાણીમાં જીવડાં કયાં, અને પાણી વિના હાથે મરી જવું એ આત્મઘાત ગણાય એમ કનન્યુ, તેમજ પ્રભુએ આપેલા દેહધી બને તેટલાં સુકર્મ કરવાની દ્રશ્ય કરાવી, અને તે સુકર્મ પાણી વિના અસંભવિત કયાં, આવા પાણી વિના ચક્ષુવા જતાં આત્મઘાત કરવો તે એક વાત છે અને જે નિર્દોષ ચીજો, ભલે બડી પાતળી કે મોંઘી મોંઘી અવશ્ય મળી શકે તેમ હોય, તેમ જો પુરી થાય તેમ ન હોય તો તુરંત પુરી પાડી શકાય તેમ હોય, તેવી ચીજો ન વાપરતા કુટ્ટા ચોખને ખાતર પાપ લાગે એવી ચીજો વાપરવી એ જુદીજ વાત છે અને તેમ કરવામાં પાપના ભાગીયા થવાયજ.

આ સંબંધમાં એટલું પણ કહેવું જોઈએ કે જૈન લોકો ઘણીજ પૈસાદાર કોમ છે, મીઠાના ઉત્ત્રાગમાં જેનોનો મ્હોટો ભાગ હશે, તેથી જો ઉપર પ્રમાણે કરવામાં આવે તો તે (મીઠાનો) ઉત્ત્રાગ બંધ થતાં હજારો માણસો રોજી વગરના થઈ

૧ આ વિષયને યાદે લેખક જવાબદાર છે, અર્થાત્ આ વિચાર લેખકે સ્વતંત્ર લખેલ દોષાધી લેખનાં તેમ પ્રગટ કરેલા છે.

પડશે એવી ધારતી રાખવાની નથી કારણ આપણા દેશમાં હાથથી વણાય અને પર મુલકમાં હાથથી વણાય એના કાડામાં આપણા દેશમાં જનાવેત અવશ્ય, ગમે તે સ્થિતિમાં ઘણાજ સોધા પડશે અને તેથી તેનોજ ખર્ચ જાગશે અને પરિણામે જે લાખો માણસો બેરોજગાર થઈ પડતા ભૂખમરો સેવે છે તેઓને આ ઉપેગ હાથ આવતા લાખો માટે કોઈ દિવસ થઈ ન પડે એવી રીત જાગશે, અને ભૂખે મરતાને રીત આપી સુખી કરી જીવતા રાખવા એ અર્થિતા પરમો ધર્મ એ સૂત્રનું એક ઘણાજ મુદ્દનું અંગ છે મીલમાં કામ કરનારાઓની તદ્દુરસ્તી તથા નીતિ ઉપર પણ ઘણી વાર જાહેર માઠી અસર થાય છે, જ્યારે શાળાથી સહુ પોતપોતાને ઘેર કામ કરે અગર કારખાનામાં કરે તો પણ તેમ થવાનો સંભવ ઓછો રહે છે.

આ ઉપરથી જણાશે કે જે જનાવવામાં અવશ્ય પાપ છે તેવા કપડા કે હુરકોઈ ચીજ ખુશાંધી વાપરનાર, તે વેચાતી લઈ આપનાર, તે વેચનાર, તેની એજન્સી રાખનાર, તે જનાવનાર, તે જનાવવા માટે પૈસા ધીરનાર, આવા જર્થ માટે મગાન બાંહે આપનાર, વિગેરે તમામ થોડે અગત્ય વધારે ભાગે તે પાપના ભાગીદાર થાય છે.

હિંદુસ્તાનમાં ઉપરની ચીજોનો વેપાર ઓછામાં ઓછા ૭૫ ટકા જૈનોના હાથમાં છે જો તેઓજ તમામ એકમત થઈ જે ચીજો જનાવવામાં હિંસા થાય છે એવાં ચીજોનો વેપાર નજર કરવો એનો અર્થ નહીં રાખે તો ખરીદદારોને પણ પશુ નિર્દોષ ચીજો લેવી પડશે, અને તેમાં જનાર આવી નિર્દોષ ચીજો લેવે ઓછી શોભા વાળી પણ વિશેષ ટકાઉ તથા પાચુ કામ કરવા યોગ્ય તથા સસ્તી મળશે ત્યારે તો તમામ લોકો તેવીજ ચીજો અને તે પણ ખુશીથી ખરીદશે તથા વાપરશે જે લોકો નિર્દોષ ઓજ વાપરવા ખુશી હોય પણ નહીંના વેપારીઓ તેવી ચીજો ન રાખતા હોય અને તેથી અણધારે પાપવાળા ચીજો તેમને લેવી પડે તો તેના પાપમાં તે વેપારીઓ પણ હિંસેદાર શા સારું ન થાય ? ખત કરીને જનારે તે તરફ તેમનું ખામ લક્ષ્ય ખેંચ્યું હોય ત્યારે માલ સજા ધની વાત એક તરફ રાખીએ તો પણ પરદેશી કાપડ તો વપરાશમાં લેવું જ જોઈએ નહિ તે કાપડ જનાવવાની કેટનીએક ક્રિયાઓમાં ઘણાજ મર્ચન્ટ પદાર્થો જે કે જીવહિંસાની દ્રિયાને અંગે મેળવનામાં આવે છે તેવા પદાર્થો વાપરવામાં આવે છે પરદેશી કેશર વિગેરે ઘણી ચીજોમાં હિંસા કરી મેળવેલાં ચીજોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, અને એવી ચીજો વાપરનારા, વેચનારા વિગેરે પણ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે તે હિંસાના ભાગીદાર થાય છે.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની અપવિત્ર ચીજો ન વાપરવાથી અર્થિતા પરમા ધર્મ એ સૂત્રનું ૧૨વોય સૂત્રી ગતિ તથા સીધી ગતિ પાલન કરી શકાય છે એટલું જ નહિ પરંતુ આડકતરી રીતે પણ તે સૂત્રનું તેથી વિશેષ પાલન થાય છે એમ કહેવાય છે કે લાખો માણસો આપણા દેશમાં એવી દશા યોગ્ય છે કે તેમને એક વખત પણ પેટપૂર ખોરાક મળી શકતો નથી જે લોકોના હાથમાં આ ભૂખ-

મરેા ટાળવાનું પરમેશ્વરે સાધન આપ્યું હોય તે સાધનનો ઉપયોગ ન કરનારાઓ આ ભૂખમરા માટે અમુક અંશે જવાબદાર ગણાય. તમામ હિન્દીઓ, તેમા જેન લોકો ખાસ કરીને, જે સહુ મહુધી બનતું કરે તો અવશ્ય આ ભૂખમરેા ટાળી શકાય તેમ છે અને તે આ રીતે—

એવી ગણતરી કરવામાં આવેલ છે, કે હાલમાં હિન્દ લગભગ ૬૧ કરોડ રૂપીયાના પરદેશી માલનો ઉડાવ એક વર્ષે કરે છે. દોઢ પણ પ્રકારે દર વર્ષે જતા આ ૬૧ કરોડ રૂપીયા આપણે ફક્ત એકજ વર્ષ માટે હિન્દ બહાર જતા અટકાવી શકીએ અને તે ટકા ૫ લેખે વ્યાજુ મેલીએ તો તેનું વાર્ષિક વ્યાજ રૂ. ૩,૦૫,૦૦,૦૦૦ ત્રણ કરોડ ને પાંચ લાખ થાય, તેનો ઉપયોગ કારીગરો રોકવામા થાય અને સરાસરી આઠ આના રોજના દરેકને આપીએ તો યાવત્ અંદરિવાકર્ન આપણે ૧,૬૮,૪૪૪ માણસોને રોજ આપી શકીએ, અને દુકાળીયા નભાવવા માડીએ તો જો આનાના રોજ લેખે ૬,૭૭,૭૭૬ દુકાળીયાંઓ ફક્ત વ્યાજની રકમમાધી યાવત્ અંદરિવાકર્ન નિભાવી શકીએ.

પાંચ ટકાને વ્યાજે મેલવાનું એક તગ્ગ જખીએ અને ને રૂપીયા મુદ્દલે મુદ્દલ ઉપરના કામમાં વાપરીએ તો એક વર્ષની રકમમાંધી ૩૩ ૮૮ ૮૮૦ કારીગરોને એક વર્ષ માટે કામ આપી શકાય. અગર ૧,૩૫,૫૫,૫૨૦ એક કરોડ પાત્રીશલાખ ૫ થાવન હજાર પાંચસો નીચ દુકાળીયાઓને એક વર્ષ માટે નભાવી શકાએ. જે વર્ષો વર્ષ આ રકમ વધતી જાય એટલે દેશમાંજ વેચાડદોગ માટે દેશનાજ માલ માટે ખર્ચવામા આવે તો ધંધા કારીગરોને કેટલુ ઉત્તેજન મળે તથા કેટલા લોકોને ઘેર બેઠા રોજ મળે ?

ખીજી રીતે જોતાં જે ૬૧ કરોડ રૂપીયાનો માલ લેતા તે રકમ આપણે પરદેશ મોકલીએ છીએ તે જે દેશમાજ રહે જે તે અહીંના કારીગર મજુર વિગેરેમા છેલ્લે થાય, તે રકમના દાણા લઈને તો આ જુએ મરતાં માણસોને માટે એવા દાણા કેટલા થાય તે તપાસીએ

જનર ખાજરીનો સાધારણ લાવ સવા રૂપીએ મણુ ગણીએ, દર ગાડામા સોળ મણુ દાણા ભરીએ અને તેવા ગાડામા ઉપર પ્રમાણે જનરખાજરો ભરીને તે ગાડાને લાઇનખાંધ ગોઠવીએ, તે એવી રીતે કે એક ગાડાના ડાહામાં પાછળના ગાડાના બળદોના મ્હાં આવે એવી ખાંચોખીચ લાઇન ગોઠવીએ તો ૬૧ કરોડ રૂપીયાના જનરખાજરાના ગાડાંની ઉપર પ્રમાણેની લાઇન હપર૬૯ માઇલ મુધીની થાય અને પૃથ્વીનો પરિઘ આશરે ૨૫૦૦૦ માઇલનો ગણતાં સમુદ્ર સુદ્ધા પૃથ્વીને ચારવાર આટો લઇ જાય એવડી હાર થાય આ લાઇન એક છેડેથી બીજે છેડે રેલ્વેમા બેસી જોવા જઇએ, અને આપણી સાધારણ રેલ્વેના ત્રીજા કલાસમાં બેસી રાત દિવસ તે ગાડી ચાલીજ જાય એમ સુસાફરી કરીએ તો આ હારને એક છેડેથી બીજે છેડે જતાં રૂ. ૧૫૦૦ આશરે બાડાના બેને તથા આશરે સાડા દશ માસ મુધી રાત દિવસ સુસાફરી કરવી પડે.

આ તો આપણે એક વર્ષ જેટલો પૈસો પરદેશ મોકલીએ છીએ તેની વાત થઈ. આ પ્રમાણે વર્ષો વર્ષનું ગણી લઈએ તો કેટલા માણસને આપણે ઉપરના દાણામાંથી (મુદ્દે રાજી આપવાથી) નવાથી શકીએ તે જોવાનું છે.

મુદ્દો એ છે કે જીવદયાની ખરી લાગણી ધરાવનાર એવો કયો શખ્સ (પુરુષ કે સ્ત્રી) કદાચી શકાય કે જે ઉપરનો હિમાળ જોયા પછી હૃદયનો માણસો પોતાને દોષે ભુજે મરે છે તેને તેમ થતાં અટકાવવા માટે સ્વદેશીજ વસ્તુ વાપરવાના નિશ્ચય ઉપર નહીં આવે અગર તે નિશ્ચય મોગન પૂર્વક રીતે નહિ પાળે ?

૬૧ કરોડે રૂપીયાની ચાંલે એવી નહિ આવતી હોય કે જેમાં હિંસાના ભાગીદાર થવાપણું આવે, પરંતુ આશરે ૩૦-૩૨ કરોડનું ક.પક, આશરે ૭ કરોડની ખાંડ, એમ જુદી જુદી ચીજો લઈ ગણવા માંડ્યું તો પણ ઘણીજ મ્હોટી રકમની ચીજો એવી નીકળશે કે જેની બનાવટ વિગેરેમાં ઘણીજ હિંસા થતી હોય.

ધંધા વિના, દાણા વિના, હાથે, લાખો આપણા લાઈઓ ભૂખે મરતા હોય અને હિંસાવાળી પરદેશી ચીજો ન વાપરવાથી કે ન વેચવાથી આપણે તે અટકાવી શકીએ તેમ હુમ્મણે, છતાં જો તે ન અટકાવતાં મોજરોખ ખાતર જોધાજ કરીએ તો ભૂખમરાથી થતો તેમનો નાશ (હિંસા) થવા દેવામાં આપણે ભાગીદાર ઠરીએ છીએ. આવા પાપ અનેક પ્રકારે ખુશીથી બેઠો, પણ અમુક જીવજંતુ તરફ દયાવાનું ગણાવા સાડ કાળજી રાખે તેને આપણે અહિંસા પરમો ધર્મ એના અનુયાયી ગણી શકાઈશું ? અગર તેને જૈન—શ્રી જિનેશ્વરના મતાનુયાયી કહી શકીશું ? જવાબ સ્પષ્ટ રીતે નાનારમાંજ આવશે.

પોતાના જાનલાઈઓને વ્યવહારના પ્રસંગે પીડે, તેમને હેરાન કરે, દુઃખ આપે વિગેરે કરે તેવા લોકો જ્યારે મ કેડ વીણતા જણાય છે, ત્યારે જૈન ન હોય તેવા લોકો તો અવશ્ય તેમની હામીજ કરે છે, અને જે ધર્મના ઘણા અનુયાયીઓ ઢોંગી હોઈ હામાંપાત્ર હોય છે તે ધર્મને પોતાને કાળ જતા અણસમજી લોકો યોગ્ય પ્રકારનો ન માને એ દેખીતુંજ છે. માટે તમામ જૈન લાઈઓને મારા ખાસ તથા નમ્ર વિનંતિ છે કે તેઓ ઉપરની બાબત ઉપર પૂરતું લક્ષ આપી તેમથી જેટલો ભાગ મહુણ કરવા જેવો લાગે તેનું મહુણ કરી તેનો તાગડતોળ અમલ કરશે. તેમાં તેમનું, પોતાનું તથા આખા દેશનું હિત રહેલું છે, અને તેમ થશે તોજ પોતાનો ધર્મ પણ બરાબર પાળ્યો ગણાશે.

જે ચીજો બનાવવામાં હિંસા થતી હોય તે ચીજ વેચવા કે વાપરવાથી પણ પાપના ભાગીદાર થવાય છે, એ વાત ખીલતોને જરા તાણીતૂસીને બંધ બેસારીએ છીએ એમ વખને જણાય; પરંતુ જૈન લોકોને તો તે સ્વાભાવિકજ લાગવી જોઈએ, કારણ તેઓ તો ત્યાં મુખી આગળ વધેલા છે કે જેમાં પોતાનો કેઈ પણ પ્રકારે સંબંધ બેસારી ન શકાય તેવા પ્રસંગમાં પણ બનતી મદદ કરવામાં આવે

તોજ 'અહિંસાધર્મ' પાળ્યો ગણાય એમ તેઓ માને છે એટલુંજ નહિ પણ તે પ્રમાણે વર્તન પણ કરે છે. દાખલા તરીકે, મંડોડા વિગેરે સંખ્યાબંધ છવો ન્યારે તદ્દન જાહેર રસ્તા ઉપર નીકળી પડ્યા હોય ત્યારે કોઈ બીજાના પગતળે આવતાં તે કચકાઈ જશે અગર વરસાદ આવવાથી જુડી જશે અગર તણાઈ મરી જશે એવી ધાસ્તીથી તેને વીણી લઈ સલામતીવાળી જગોએ સુકાવવામાં આવે છે. અહિંસા ધર્મ—“દયા ધર્મ”ને આટલે ઉચે શિખરે પહોંચી ગયેલાઓને ઉપરની બાળત તદ્દન રૂપદ તથા ખરીજ જણાયો.

આ સંબંધમાં હજુ ઘણું કહી શકાય તેવું છે તો પણ ઘણા લેણો આવશે અને ઘણા વિદ્વાન્નાસરેલા આવશે તેથી રચનસંકેતના ભયથી આટલેથીજ વિષય પૂરો કરવો પડે છે.

પ્રથમ કહેવામાં આવ્યું છે કે કોઈ પણ પ્રાણીને કલેશ થાય એવું કોઈ પણ કાળે કોઈએ કરવું જોઈએ નહિ, તેમાં એક મોટો અપવાદ છે જે સહુ જાણે છે. તે એ છે કે જેને કલેશ ઉપજાવવામાં આવે તેને પોતાને મુધારવા માટે અગર બીજે કારણે તેનાજ હિતને માટે તે કલેશ હોય તો તો જે કરવું પડે તે કરવુંજ જોઈએ. બાળક અગ્નિમાં કુદકો માદવા જાય તો તેને રોકવાની પળ રોકવું જોઈએ. ગુમડુ ઘણું હોય તો તે ચીરવું જોઈએ, પગ મઠી જનો હોય તો તે કાપવો જોઈએ, બીજી વાર પોતે ગુન્ડો ન કરે તથા બીજાને પણ શિક્ષણ મળે તેટલા માટે ગુન્ડગારને જરૂરના પ્રમાણમાં સજા કરવી જોઈએ વિગેરે વિગેરે. અહિંસા પરમો ધર્મ : એ ધર્મના સૂત્રતું પુરેપુરું પાલન કરવું હોય તો ઉપરના કાર્યમાં થતી હિંસા પણ કરવી જોઈએ, કારણ તેટલા કચવાટથી હુઝારે કે લાખોગણો કચવાટ ભોગવવાને સંભવ દૂર થાય છે; અને જો તે વળતે ખોટી દયા રાખવામાં આવે છે તો પાછળથી તેમને કે બીજાઓને ભોગવવું પડે છે. તે દુઃખના આપણે ખરાં મૂળ હોવાથી આપણે પાપના ભાગીદાર બનીએ છીએ. તેમ તેઓ બીજા જે જે કુકર્મ કરે તેના પણ ભાગીદાર થઈએ છીએ.

પાપનાં તમામ મૂળને હણવાં જોઈએ, અને તેમ કરતાં તે મૂળ જેમનામાં હોય તે માણસોને પણ જરૂર જોઈતું દુઃખ દેવું જોઈએ. અહિંસા પરમો ધર્મ : એ સૂત્ર જેમનું ખાસ છે એવા જેનો સવારના પ્રહરમાં ઇશ્વર ભજન કરતાં શરૂઆતમાંજ હૈં નમો અરિહતાનમ્ એમ વદના કરે છે. અરિ એટલે કામ ક્રોધ વિગેરે શત્રુ તેને તો મારવાજ અને જેટલે દરજ્જે જે માણસ વધારે ક્રોધ મંદીથી તેમને મારી શકે તેટલે દરજ્જે તે તેટલો વધારે શ્રેષ્ઠ. ગતલગ તેમા હિંસા નામથી જહીવાનુ નથી; અને ખરું જોતાં તે હિંમા કહેવાથી જોઈએ પણ નહિ. અહિંસા પરમો ધર્મ એને શ્રી ભગવાને કહેલા બીજા શબ્દોમાં મૂકીએ તો આપવન્ સર્વમતેપુષ્પ. વર્યતિ સ વર્યતિ ॥ જેવી રીતે પોતા તરફ જુએ (વર્ત) તેવીજ રીતે પ્રાણી માત્ર તરફ જે જુએ છે (વર્તે છે) તેજ જુએ છે (દેખે છે), જાણે છે, બીજા બધા આંધળા એટલે મૂર્ખજ સમજવા.

ખ્રિસ્તી ધર્મસૂત્ર Do unto others as you would be done by (બીજાઓ તારા પ્રત્યે જેવી રીતે વર્તે તેવી રીતે તું બીજા પ્રત્યે વર્ત.) એ સૂત્ર પણ એમ બોધ કરે છે.

આ સૂત્રોનું સહસ્ય તથા તે કેવી રીતે હમેશના તમામ કાર્યમાં લાગુ પડે તે હરકોઈથી સહજ સમજાય તેમ છે.

આ નૃત્રોથી અહિંસા વર્મો વર્મ : એનો ઉપર જે અર્થ કરવામાં આવેલ છે તેને ધ્યાનગોઠન મળે છે. ઉપરનાં સૂત્ર પાળનારે અમુક ક્રીટપતંગ સંગ'ધે કે ક્રૂર કુલ તોડવાના અગર લીસોત્રી ખાવા ન ખાવાના સંગ'ધમાંજ તે સૂત્ર પાળાને ન અટકતાં શત્રિ દિવસના પોતાના તમામ વ્યવહારમાં, મશ્કરીયાં માંડી ન તમામ ચેષ્ટાઓમાં, પોતાનાં મન વચન તેમજ કર્મથી કોઈનું દિલ જરા પણ ક્યારે પણ દુખાય એવું અગર કોઈપણ પ્રાણીને જરાપણ દુઃખ થાય એવું નજ કરવું, જોઈએ એ સ્પષ્ટ છે, અને તેમ જરાજરા થાય તેટલા માટે જ્યાંથી જ્યાંથી તેવું દુઃખ ઓછું કરી શકાય ત્યાં ત્યાં પે નાની શક્તિ પ્રમાણે તે દુઃખ ઓછું કરવા સર્વ પ્રકારે પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ એ પણ સ્પષ્ટ છે, અને પરિણામે અમુક જાળત સંગ'ધે બોલતાં ખોટા મોજશોખ જતા કરવાથી જે લાંબોને રોજ મળતા તેઓ સુખી થતા હોય અગર છવતા (ખડું છવત ગાળના) રહે એમ કરી શકાય તેવું હોય તો અવશ્ય તેમ કરવું જ જોઈએ આત્મવરિણાપ્રદિવસમ હિંસા. આત્માએ પોતાનું ખડું કર્તવ્ય કરતા જે પરિણામ લાવવું જોઈએ તેની હિંસા કરવાં તેનું નામ હિંસા. આવાં પણ હિંસાની વ્યાખ્યા વિદ્વાન પુરૂષોએ આપેલી છે.

કોઈપણ પ્રકારનું કાંઈપણ દુઃખ કોઈને પણ ક્યારે ન હેલું એટલું કરવાની સાથે પોતપોતાની શક્તિ પ્રમાણે હરક આત્માએ સત્કર્મ કરવાં જોઈએ. આ યથ શક્તિ સત્કર્મ એ આત્માના ખન કર્તવ્યનું પરિણામ છે અને તેમા જેટલે હરજો ન્યૂનતા રહેવા દેવામાં આવે છે તેટલે હરજો હિંસા થતા અહિંસા વર્મો વર્મ : એ સૂત્રનો ભંગ થાય છે.

અહિંસાનો ઘણી વખત સાકડો અર્થ કરવામાં આવે છે તે યોગ્ય નથી, ખરો અર્થ શો છે તથા કેટલા બહોળા વિસ્તારનો છે તે જાણીને તે અર્થ પ્રમાણે અહુએ અને ખામ કરીને ' અહિંસા એજ પરમધર્મ ' એ ન જૈનધર્મમા ફાળે ફાળે નગારાની દારીએ પોકરાય છે ને શ્રી જૈન ધર્મના અનુયાયીઓએ તો અવશ્ય અહિંસા ધર્મ પાળવો જોઈએ. આટલું જો હું સ્પષ્ટ કરી શક્યો હોઉં અને તેને પરિણામે એક એક પણ વ્યક્તિને અહિંસા ધર્મના ખરો અર્થ સમજતા તેના વર્તનમાં તેનો અમલ થવા પ્રયાસ થશે તો તેટલાથી પણ આ મ્હારો લેખ સફલ થયો માનીશ

અવકાશને અભાવે આ લેખ આજો વાંચી, જોઈએ તેવા સંગ્રહ રૂપમાં તેને મૂકવા પ્રયાસ કરી શક્યો નથી; છતાં ફરમાથ અનુસાર લેખ તો મોકલું છું તે તો

માટે શ્રી જૈન ધર્મ પ્રમારક સમાના મેમ્બર સાહેબો તથા વાચકવર્ગ ક્ષમા કરશે એવો તેઓ સાહેબો ભરેલો છે.

તમામ ધર્મોમાં અદિંસા ધર્મને ઘણુંજ અગત્યનું પદ આપવામાં આવે છે, તેથી મહુ કોઈએ તે પ્રમ ભુ અદિમા ધર્મ ગરાગર પાળવો જોઈએ એ આવશ્યક હોવાથી અદિમાનો અર્થ યોગ્ય રીતે સમજવો જોઈએ એ પણ એટલુંજ આવશ્યક કરે છે, અને તેનો હાવ જે અર્થ સામાન્ય રીતે કરવામાં આવતો જણાય છે તે મહુને સાંકડો જણાવાની ખરા અર્થ કેવો કરવો જોઈએ તે જાનાવવા અહીં પ્રયાસ કરેલ છે. આમ કરતાં ધર્મી કરતાં વિસ્તાર વધારે થયો છે તે માટે વાચકવર્ગ ક્ષમા કરશે એવો ભરેલો છે.

શંકરપ્રસાદ નવજશંકર ધોલકીયા, જી એ , એસ. એસ. જી.

(રા. રા. રણુજીતરામ વાનાભાઈ તરફથી આવેલો લેખ.)

તૂક છૂક.

જૈન ધર્મ પ્રમારક સભા જેવી મંસ્થાનું કર્તવ્ય શું હોવું જોઈએ? જૈન ધર્મ અને તહેના અનુયાયીઓ સળધી જેટલા વિવિધ દૃષ્ટિગિંદુઓથી વિવેચન કરી શકાય તેટલી રીતે ઉક્ત પશ્ચનો ઉત્તર આપી શકાય.

આ મહાભારત કામ કરવાં જોઈતાં જ્ઞાન અને શક્તિ આ લેખકમાં નથી એટલે યથામતિ યથાશક્તિ છૂટી છવાઈ સૂચન ઓજ કરી તે વિરમશે.

જૈન ધર્મ પ્રદીપ રાખવો, તહેના નિદ્ધાનો સાધુઓ અને શ્રાવકો યથાર્થ સમજી જીવનમા વણી લે એવો પ્રદીપ રાખવો એ આવી સંસ્થાનું મુખ્ય કર્તવ્ય. ધર્મને પ્રદીપ રાખવા જૂના આગમો પ્રગટ કરવા અને જમાનાને અનુકૂળ નવા અંથો રચાવવા.

જૈન ભંડારોમાં સાધુઓના અચિરત પરિશ્રમે અને અનુપમ શારદાસેવનથી થયેલો વિશાળ ગ્રંથસંગ્રહ મોજીદ છે. ૬૦૦ પીટરસન કે ૬૦૦ ભંડારકરની પદ્ધતિ અનુમાર એ ભંડારોની ફેરિસ્ત તૈયાર કરાવી છપાવવી. ફાર્સીવિદ્યામુધાનિધિ, યોગમ્મા સંસ્કૃત ગ્રંથ વલ્લિ, આનન્દાશ્રમ સંસ્કૃત ગ્રંથાવલ્લિ, Bibliotheca Indica, Howard Oriental Series, Pali Text Society Publications, Oriental Translation Fund Publications આદિ યોજનાઓ જેવાં અનેક ગ્રંથપ્રનિદ્ધ માટે યોજના ઉભી કરી જૈન ગ્રંથો છપવા અને મુખ્ય મુખ્ય ગ્રંથોના ગુજરાતી, અંગ્રેજી કે જર્મનમાં ભાષાંતર પ્રગટ કરવા.

આઈડરના પાત્રી કોપ કે રોગ ને ધોયલિંકુના સ્પંદન કોપ જેવો વિસ્તીર્ણ જૈન સાહિત્ય અને ધર્મને લગતો કોપ પ્રગટ કરવો. આ કોપમાં સંસ્કૃત તેમજ પ્રાકૃત બંને ભાષાના શબ્દોનો સમાવેશ કરવો.

૬૧૦ પિંગ્લના સુવિખ્યાત પ્રાકૃત વ્યાકરણનું ગુજરાતીમાં ભાષાંતર કરાવવું અથવા તેનો સરળ સંક્ષેપ પ્રમિદ્ધ કરવો.

જાને તો ખ્રિસ્તીઓની Biblical Encyclopedia જેવી અંધમાળા જૈન મત, જૈન ક્રિયા, જૈન દર્શન, જૈન ઇતિહાસ, જૈન મહિત્ય, જૈન મંદિરો આદિ પરત્વે પ્રસિદ્ધ કરવી. જૈન દર્શન અને જૈન સાહિત્ય વિષે તો અવશ્યક અથો છપાવવા.

અથો છપાવનાથી જૈન મતાનુયાયીઓમાં તે અથો વાંચવાની ઉત્કંઠા થશે. પ્રાચીન ગૌરવાન્વિત શાસનઅથો તેમની શ્રદ્ધા દૃઢ કરશે અને અજ્ઞાનથી કદાચ જૈન મત દૂષિત થયલો લાગશે તો જ્ઞાનના પ્રકાશથી તે દૂષણો તેઓ દૂર કરવા મથશે. પરધર્મીઓ પણ આ અથો વાંચી જૈનમતના સનાતન સત્યો સ્વીકારશે અને હોપકીન્સ જેવા પામે ઉપેક્ષા પામવાને બદલે જૈનધર્મ જગત્માં સન્માન પામશે.

પાશ્ચાત્ય પ્રજા માથેના મંળ'ધ પછી આગણી વિચારશ્રેણિ બદલાઈ છે; યુરોપમાં પ્રાપ્ત થયલાં સત્યોની નજરે આપણાં પર પરાગત સત્યો તપાસવાની આપણને ફરજ પડી છે. આવા વખતમાં જૈનધર્મના નિદ્ધાતો હાલની વૃત્તિને સંતોષે એવા રૂપમાં પ્રગટ થવાની અગત્ય જૈન ભાઈઓ સ્વીકારશેજ. અગત્ય અને પાશ્ચાત્ય વિચારણાના મુખગતથી કેટલાક સિદ્ધાંતોને સમર્થન મળશે અને શ્રાવકોની ધર્મભાવના જ્વલંત રહેશે.

સરકાર તરફથી પ્રાચીન મંદિરો, સ્તૂપો, વિહારો, લેણિઓ, તામ્રશાસન, શિલાલેખ આદિ સળ પે રાપોર્ટો, સચિત્ર અથો પ્રસિદ્ધ થાય છે તેવા અથો જૈન પ્રતિમાઓ, મંદિરો, તીર્થો, વગેરે વિષે છપાય તો અનેકથા લભ થવાનો સંભવ છે. ધર્મનું પ્રાચીન ગૌરવ બોધ આજના શ્રાવકો વિશેષ ધાર્મિક થશે, પ્રતિમા વિધાનનું સૈંદર્ય અને તેજ નવી ઘડતી પ્રતિમાઓમાં વિધાયકો લાવી શકશે, અને હજોદ્ધાર કરવાની શાસ્ત્રોક્ત ફરજ અદા કરવાનું સુલભ થશે.

અંધભંડારો સંબંધી રીપર્ટ પ્રગટ કરવાની જેટલી જરૂર છે તેટલીજ જરૂર મંદિરો, વિહારો અને તીર્થો સંબંધી રીપોર્ટ તૈયાર કરાવો પ્રસિદ્ધ કરવાની છે.

હિંદુસ્તાનના લોકોએ ઇતિહાસ લખ્યો નથી એવી કડવી ફરિયાદ યુરોપીયનો તરફથી વારંવાર થાય છે. પણ આ ફરિયાદ જૈન ભાઈઓને લાગુ પડતાં નથી. તેમણે ચરિત્રો અને ઇતિહાસ લખી હિંદુસ્તાનના, સુખ્યત્વે ગુજરાતના ઇતિહાસના અનેક પ્રકરણો લખવા આપણને સમર્થ કર્યા છે. ઇતિહાસ મનુષ્યનું આત્મર્ગ રવ વધારે છે, આત્મશ્રદ્ધા ઉત્તેજે છે અને સ્વદેશભિમાન પોષે છે. અથ, શિલાલેખ અને

માટે શ્રી જૈન ધર્મ પ્રમારક મખાના ગેમગર સાહેબો તથા વાચકવર્ગ ક્ષમા કરગે એવો તેઓ માહેમનો ભરોનો છે.

તમામ ધર્મોમાં અદિમ ધર્મને ઘણુંજ અમત્યનું પદ આપવામાં આવે છે, તેથી મહુ કોઈએ તે પ્રમ ભુે અદિમા ધર્મ જાગજગ પામવો જોઈએ એ આવશ્યક હોવાથી અદિમાનો અર્થ યેગ રીને મમજવો જોઈએ એ પણ એટલુંજ આવશ્યક ઠરે છે, અને તેનો હાવ જે અર્થ સામાન્ય રીને કરવામાં આવતો જણાય છે તે મ્હને માંકડો જણાયા ની ખરો અર્થ કેવો કરવો જોઈએ તે જાતાવવા અહીં પ્રયાસ કરેલ છે. આમ કરતા ધર્મી કરતા વિસ્તાર વધારે થયો છે તે માટે વાચકવર્ગ ક્ષમા કરશે એવો ભરોનો છે

ગંકરપ્રમાદ નવલગંકર ધોલકીયા, ની એ, એન. એવ બી

(રા. રા. રણુજીતરામ વાવાભાઈ તરફથી આવેલો લેખ.)

તુલક છંદક.

જૈન ધર્મ પ્રમારક સભા જેવી સંસ્થાનું કર્તવ્ય શુ હોવુ જોઈએ? જૈન ધર્મ અને હેના અનુયાયીઓ સળધી જેટલા વિવિધ દૃષ્ટિમિદુઓથી વિવેચન કરી શકાય તેટલી રીતે ઉક્ત પશ્ર્નના ઉત્તર આપી શકાય.

આ મહાભાગત કામ કરવા જોઈનાં જ્ઞાન અને શક્તિ આ લેખકમાં નથી એટલે યથામનિ યથ શક્તિ છની છવાઈ સૂચન ઓજ કરી તે વિરમશે.

જૈન ધર્મ પ્રતીમ ગળયો હેના નિદ્ધાનો માધુઓ અને શ્રાવકો યથાર્થ સમજી જીવનમા વણી લે એવો પ્રદીપ રાખવો એ આવી સંસ્થાનું મુખ્ય કર્તવ્ય. ધર્મને પ્રદીપ રાખવા જૂના આગમો પ્રગટ કરવા અને જમાનાને અનુકૂળ તપાસ થો રચાવવા

જૈન ભાષામા માધુઓના અવિરત પરિશ્રમે અને અનુપમ શારદાનેવનથી થયેલો નિશાળ અથમ બ્રહ્મ મોન્સુ કે ડા૦ પીન્ગવન કે ડા૦ ભાશરકરની પદ્ધતિ અનુમાર એ જાહેરાતી દેવિન તેમજ કરાવી છપાવવી કાર્યાવિદ્યાસુધાનિધિ, યોગમ્મા સમ્પૂર્ણ અથ વવિ, આનન્દાશ્રમ સમ્પૂર્ણ અંથાવનિ, Bibliotheca Indica, Howard Orien al Series, Pali Text Society Publications, Oriental Translation Fund Publications આદિ યોજનાઓ જેવી અનેક અથપ્રનિદ્ધ મટે ચે જના ઉભી કરી જૈન અથો છપવા અને મુખ્ય મુખ્ય અથોના શુજરાતી, અંગ્રેજી કે જર્મનમા ભાષાતર પ્રગટ કરવા.

આ ભૂતકાળ જેવો જ વર્તમાન અને ભવિષ્યકાળ પણ સમર્થ, ગૌરવાન્વિત, ઉત્સાહપ્રદ અને ત્યોતિર્મય થાય એવા ત્રીન વાછના જન ભાઈઓને થવી નેમ્મએ અને તે વાછના મિધ્ધ થાય માટે ભગિન્ધ પ્રયત્નો તેમના તન્કથી થવા જોઈએ.

પોતાના પ્રાચીન ધર્મ અને આજના જમાનાને અનુકૂળ કેળવણી દરેકે દરેક જનને મળે એવો મધ તરફથી જ દોગમ્ન થવો જોઈએ. ઘોઘોના વિદારોમા સાધુઓ, જોકે ઉપાસકને શિક્ષા આપતા અને આપે છે તેથી જાદાદેશ જેવી ઘોઘ ભગિના ભગ્યે જ કોઈ અભણ મળી આવશે જન માધુઓની પણ આવી જ ફરજ હશે. આ રીતે જ્ઞાનનો ફેલાવો કરવાનું સુવર્ણ પગલું જન મધ લેશે તો ધારણો અર્થ સત્વર સિધ્ધ થશે. ધર્મનું શિક્ષણ માધુઓ આપશે, માથે માથે સાયન્સનું શિક્ષણ આપવાની પણ વ્યવસ્થા થઈ જકશે.

કીમીઓ અને વૈજ્ઞાનિકો અભ્યાસમા જૈનના યતિઓ (ગેરજીઓ) રત ગ્રહે છે એ બાબતી વાત છે. તે આયણુ કે પદાર્થવિજ્ઞાન (Chemistry or Physics) ની પ્રયોગશાળાઓ પોતાના અપામનમા મ્થાપી પોતાના નરસાના વળતમા પ્રયોગો કરી પોતાના શિષ્યોને તેનું જિજ્ઞાસુ આપે તો નિવૃત્ત્યાનમા જૈન ડોમ ધણીજ આગળ વધે એટલું જ નહીં પણ અગ્રેજ વગેરે પશ્ચિમ પ્રજાઓ માથે હરિકાષમા પણ ફેલેલુમ દ થયા વિના નહીં ગ્રહે.

આ ઉપરાંત રાવ તરફથી વેપારી ડગરણી આપવાની અને આજે દુનિયાને વેપાર કેવી રીતે આવે છે તેની માફિતી આપવાની જ્યાં જ્યાં જૈન વસ્તી હોય ત્યાં જ્યાં શાળાઓ છલાટામા આવે અથવા ફરતા જિલ્લો નીમવામા આવે તો થોડાજ વળતમા જૈન ડોમ પાનના પ્રિય ડેજમાર વેપારને માટે મર્મર્વ રીતે સાધનસ પસ થશે.

સાયન્સની ડગરણી લેના વિષય અડી વિનરથી લખવાની જરૂર નથી લાવનગરમા મળેલી જૈન પરિપૂર્ણ પ્રમુખે જન સિન્ધાનોના સમયનમા સાયન્સની કુમક મેળવી હતી તેના ઉપરથીજ સાયન્સ શીખવું કેટલું અગત્યનું છે તે સમજશે.

જોકે પાળે પાળી ઉડાં શકતું નથી તેમ સ્ત્રીઆ અભણ હોય તો પુરુષોથી કાંઈ થઈ શકતું નથી એ સત્ય મમજી સ્ત્રીશિક્ષણ માટે જનસઘ તરફથી રથજે રથજે ઘણાં રતુત્ય પ્રયાનો થયા છે. આ વ્યવસ્થા મુજબ કમ્પ ધર્મિક શિક્ષણ અપાય છે મારી નમ્ર નૃગના એ છે કે સાથે સાથે સાયન્સનું પણ શિક્ષણ આપવું. માતાના હૃદયની સાથે જ્યારે સાયન્સનું જનબાગડો પાન કરશે ત્યારે જેનોની જાહેર જલાની ઓરજ દીપી નીજાડે.

કેળવણીનો સર્વત્ર પ્રચાર થવાથી ધર્મને જ્યાં જ્યાં દૂષણો લાગ્યા હશે તે દૂર કરવામા આવશે. નાધશ્રદ્ધાને જાહેરે મિધ્ધાતો યથાર્થ સમજવાથી દુષ્ટ અને મનુ

સંતુષ્ટ થઈ પોતાના વ્યાપારમાં અગિયવડેગે આધુઓની નવનજા પાત્ર માયન્યના પ્રયોગો મમજવામાં વપગની થયથી મળે તથા દેગને અને જ્ઞાનિને અગ્રિય લાભ થશે

સાધુઓએ સન્નિવૃત્ત પ્રાકૃતનો અભ્યાસ કરવો એટલું જ નહીં પણ ઇંગ્રીશ અને જર્મનનો પણ ખાસ કરીને અભ્યાસ કરવો એ જાણત ખાત્ર ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે

કેળવણીને પ્રતાપે અજ્ઞાતાવસ્થામાં ધર્મવિરુદ્ધ જે જે આચારો મધની જીવનચર્યામાં પ્રવેશ પામ્યા હશે તે ગાળવા પ્રયત્નો થશે જેન વિધિ પ્રમાણે લગ્ન હાલમાં જ થવા માગ્યા છે પ્રથમ જેનોમા વગ્ન પ્રદ્યોતની નિધિ પ્રમાણે થતા હતા, પણ જેનશામનથી તે નિધિ વિરુદ્ધ હોવાથી જનનિધિ અનુમાર વગ્ન કરવાની પ્રથા શરૂ થઈ છે આવા આવા મુધારા થાય એ અનિવારનીય છે એથી જ મધની શક્તિ વધશે અને ધર્મભાવના જાગતી નહેશે પણ યાદ નખવું જે આવા મુધારા કરતા પ્રદ્યોત કે બીજી ઠેમો માટે નાદનો વિરોધ નહિ થાય તદમે પણ હેમના જેવા જ ભાગ્ય વર્ધના સતાત છે એ મારને મ જ તદમારુ ઝનન તમે મમજ્યું કે એ વાત નીમરશે નહીં હિંદુસ્તાનનું પ્રાકૃતજન જાણિત થાય એ નિવૃત્ત લક્ષમાં નખજો

વેપારી જેનોએ પોતાના ધર્મ અને જે માર ખસાર નજર ન તાખરી એ એમના જેવી પ્રતિભાશાળી કામને માટે ચોગ્ર નથી વેપાર અને વજારાય જામનેને નિકટ સળધ છે જેનોએ પોતાથી બને તેટલો નિયંત્રીય વિષયોમાં રમ વેગે એ જુજ નહીં પણ ભાગ સહુ લેવો નાહતની ચર્ચ થી નહીં પણ પોત નાહત અને ફર જનુ મધાર્ય સ્વરૂપ સમજીત જાગવવું અને દેશના અભ્યુદય માટે જાગરૂતા માથે પ્રમજાનુસાર મગીને નથવા હેમની ભવ લાગે તો મારદેમ તે વાન્ને નહીંને મધવુ મમેનગિજા માટે જેવા વાકાશ મતાગ જેને એ ઉચાની માથે છે તેનાથી ઓછી વ્યવજન-સંચાલણ હિંદી વેપારને નહતી હુકનો ફર કરવા કરી છે? પ્રતિ શેધક કાયદાઓ રદ કરાવવા, ઉત્તેજક કાયદાઓ ઘસાવવા સધ કોઈ વખત મળ્યો હતો? જૂના મહાજનોને બંધે નરી ઢળની વેગારો જેમજે મધારવા, માવ લઈ જવા લાવવા રેને, સ્ટીમર વગેરેની મજવલે ઉમો કરવા જેનોએ વળના વીધુ છે? નવા જમાનાને કચતી પ્રજાશામન (Democracy) ની લાવના મધમાં વેપાર જેનો તરફવી પ્રયાનો થયા છે?

જેમ જેનોના આધુએ અભુમાં ધર્મ રુડી ન્હો છે તેમ સ્વદેશ જિમાન રુડી રહે તો જેનસ ધ ભારતવર્ષને અભ્યુદયને મગ ચવાવવામાં જળગી મદદ કરી શકશે

જેન મહિરોમાં સન્સ્વતીની મૂતિ ટોચ છે તેની માથે દેશમૈયાની મૂતિ સ્થપાય અને ધર્મના સ્તોત્રોની સાથે દેશન ન જતાય તથા પાપે મા દેશદ્રોહની ગણ ના શુદ્ધ લક્ષ અનન્ય જનુ જીવન મુજબ વર્તવા માથે

લુદ્ધા લુદ્ધા ગામોમાં સ્થપાયેલી સભાઓનું ખાસ કર્તવ્ય જૈનસંઘમાં આંદોલન આંતરિય અનર્થો દૂર કરવા પરત્વે પણ હોયું જોઈએ. કન્યાવિકૃત્ય, બાળવિવાહ, અનેક પત્નીવિવાહ, કન્યોનાં વગેરે અમૂળગા નાશદ થતાં જોઈએ. સંઘમાં કેળવણી ફેલાવી, વ્યક્તિની ભાવના ઉત્થાન કરી તે અનર્થો હતા ન હતા કરવા. જ્યાં લગી સંસાર સુધરશે નહીં ત્યાં લગી ધર્મની જ્યોત પણ પૂર્ણ રીતે પ્રકાશમાન થશે નહીં.

જૈનોના ધાર્મિક જીવન ઉપર જેટલું ધ્યાન અપાય છે તેટલું જ તેમનું શરીર-દ્રવ્ય હૃદયપુષ્ટ થાય તે માટે અપાયું જોઈએ. અખાદ, કમરનશાળા, વિનોદાલયો આદિ સ્થાપો આ હેતુ માધ્યમો એ મંઘનું અગત્યનું કર્તવ્ય છે.

બ્રાહ્મણોના દેખાદેખી જૈનોમાં જ્ઞાતિસંસ્થા દાખલ થઈ છે તો જેમ બ્રાહ્મણ લઘુવિધિને બદલે જૈન લઘુવિધિ અંગીકાર કરવામાં આવે છે તેમ જ્ઞાતિસંસ્થા પણ કહાડી નાંખવા મંઘ તરફથી પ્રયાસો થશે એવી આશા છે. આવી રીતે ઐક્ય પામેલો જૈન સંઘ કિંદુરતાનનું ઉજાગું ભવિષ્ય મત્વર આણવામાં સફાયભૂત થશે.

ધર્મની ભાવના પ્રતીક્ષ કરી, આંતરિક અનર્થો દૂર કરી, ઐદિક ગુણનાં સાધનો પ્રાપ્ત કરી, ગત્યર્થ પ્રવૃત્તિમાં આગીત્ર થઈ, જૈનોએ પોતાની કુટુંબભાવના ઉદાર અને ઉદાત્ત કરવા લક્ષ અપયું. એકપત્નીત્વ અને એકપતિત્વની છ.યામાં દેશ-ભક્ત ધર્મનીર બાલકો ઉછેરવા અને કુટુંબજીવનની મુગંધિ સર્વજ દેશાવતી. જીવનમાં રસ, આનંદ, ઉત્સાહ, તેજ, ઉષ્મા આગ્રહ, માધુર્ય મંગવા. અંગ્રિજીમાં જેને *charitable* કહે છે તેને દરેક કુટુંબના જીવનમાં વાળી લેવું. જીવનવ્યવહાર પ્રાદર્શ્યથી રસાયો. લક્ષ્મી જેમના પર પ્રમદ છે એવા જૈનોને ત્યાં સુદરતાનું યથાવિધિ પૂજન થાય તો પ્રાચીન કાળમાં પ્રતિગાઓ, મંદિરો આદિથી એ દેવી મહિમાવાન રહી હતી તેમ આ જમાનામાં પણ જીવનની આંતર મુદરતાથી, તેમ રહેણાણ, પોષાક વિગેરે ઉપરકરની બાદ્ય સુસ્તથી એ દેવીનો મહિમા અધિક ખીલશે.

જૈનોના ચત્તિયમા દીપી નીકળતો ગુણ એમની દાનવૃત્તિ છે. એ દાનવૃત્તિની સાક્ષી પૂરતા શિવાલેખો અને તામ્રપત્રો લાઠીવર્ષમાં ડેરડેર મળી આવ્યા છે. આજ પણ એમની એ વૃત્તિથી ભગ્યમંદિરો બધાના જોઈએ છીએ અને પાજરાપોળ વગેરેનો નિભાવ થતો આપણે જોઈએ છીએ.

જમાનો બદલાયો છે તેમ આ દાનવૃત્તિ પણ પલટાવી જોઈએ. ભલે મંદિરો બાંધવામાં અને પાજરાપોળ જેવી સંસ્થાઓ નિભાવવામાં તદ્દમારા દ્રવ્યનો વ્યય કરે, પણ એ મનુષ્યની વ્યાધિઓ મટાડવા ઇસ્તિવાલો સ્થાપરો, અનાથને ઉછેરવા અનાથાશ્રમો સ્થાપરો, અંગેને કેળવવા અને ધધે લગાડવા સંસ્થાઓ સ્થાપરો નોજ તમરૂ દાન પત્રે થયું લેખાગે. આવી સંસ્થાઓ ઉપર તમારા ન ધુમ દીની દેખાજ રહેશે ના વર્ગી લેખનો જહાર ઓરજ થશે. ધર્મદા દવાખાનામાં પગારદાર દાકતર વેદોને બદલે દયાવીર યતિઓ હોય તો વ્યાધિશસ્ત્ર

મનુષ્યોને કેટલું જાણુ' સુખ થાય? માધુઓના પ્રભાવ નીચે ઉછરેલાં અનાથો અને આપ ગો કેવાં ઉત્તમ થાય? એ સર્વ આશાઓ એ દિશામાં પ્રયાણ થયાથીજ પોતાનો પ્રભાવ દાખવી શકે.

જેનોએ યાદ રાખવું કે જે દ્રવ્ય તેઓ કમાય છે તે ફક્ત જેનો પામેથી નથી કમાતા. ખીજાઓના ચરનેવાથી એ દ્રવ્યનો ઘણો ખર્ચ હિસ્સો તેમને મળ્યો હોય છે. માટે એ દ્રવ્યનો ઉપયોગ ફક્ત જૈનશાસન અને સંઘને અર્થે કરવો તે અનુચિત છે. મીલોને લીધે શ્રીમંત થયલા ગેડીઆઓ ગ્ળરના પાટાની ગાડીઓ દોડવે, મ્હોટા મ્હોલોમાં વસે, મંદિરો બાંધાવે કે તહેમનો જીર્ણોદ્ધાર કરે, પાંજરાપોળો ચલાવે કે જૈન વિધાર્થીઓને માટે વસતિગૃહ (Boarding houses) કહાડે તેથી તહેમની કમાણીનો પુરતો સદુપયોગ થયો એમ ન કહેવાય. કેમકે જે મનુરોની મહેનતથી એ નિર્ગળ દ્રવ્ય મળે છે તેનો ઘોડોક હિસ્સો તહેમના હિતાર્થે વાપગ્વાની ફગ તેમની નથી? મનુરોને રહેવાનાં સ્વચ્છ સગવડલયો ઘરો, ભેજનેગ વગર તૈયાર કરેલો પૌષ્ટિક ખોરાક ભેજવવાના રમોડા, તહેમના માનનિત્ર અને આધ્યાત્મિક શ્રેયને માટે રાત્રિશાળાઓ, કથા, કીર્તનો, તહેમની મીલમાં કામ કરવાથી લથડતી તબીયત તદુરસ્ત અને હૃદયુષ્ઠ ગ્હે માટે ઇમ્પિતાલો અને મેનેટેજિયમે, માલ ખતાવવાની પદ્ધતિમાં મુધારા વધારા કરવાનું તહેમને સૂચે તેટલા માટે ઉત્તેજન ને સાધન-વગેરે વગેરે સબધી જીવહયાપ્રતિષ્ઠા જૈનો તરફથી શું થયું છે? યુરોપ અમેરિકાના કોડાધિપતિઓનાં દાનાચરણોના ઉત્તમ અગ જૈનદાનવૃત્તિ સ્વીકારશે?

જ હરો ઉપર કે શહેરને નાડે જે મહાજનવેગ લેવાય છે તે પાંજરાપોળો કે વેપુવી મહારાજોના નીલાવ માટે વાપરવાનો મહાજનને બીજાકુલ હક્ક નથી. જે લોકો પામેથી—અર્થાત્ Consumers (માલ વાપગ્વારા) પામેથી એ નાણા ઉધરાવવામાં આવેલાં હોવાથી તેમના હિતને માટે વાપરવા ભેદએ તેથી તેમને કેળવણી, આરોગ્ય આદિની મગવડો કરી આપવા દાનવીર જૈનો ઉચ્છ્રુત થશે તો પોતાની દાનહયાવૃત્તિનો નવોજ પશુ વર્ચસ્વી અનુભવ થશે.

દયા ખતાવતાં પણ ધ્યાનમાં રાખવું કે પોતાની દયાથી દયાપાત્ર જનુ હમ્મેશ એવી સ્થિતિમાં ન રહે. દયાપાત્ર થઈ નિરંતર જૈન દાનવૃત્તિની અપેક્ષા રાખવી પડે તેના કરતાં તહેને એવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત ન થાય એવી વ્યવસ્થા કરી આપવામાં પણ દયા અને દાનવૃત્તિને આચરણ માટે જોતો અવકાશ મળશે.

દાનશીલ જેન કામ તરફથી અનેક ગત્થાઓ ચાલે છે તેના ઉપજ ખગ્યનો હીસાણ લોકો જાણે તેટલા સાડ પ્રમિદ્ધ કરવાની અગત્ય પણ એ દાનવૃત્તિના શુભ ઉપયોગને અંગે લેખાવી ભેદએ.

અગાઉના નગરચેલે નાગરિક જનોની મેવા કરના અને જ્યારે તેમને માથે સકટ આવતા ત્યારે વ્હારે ચડના, તેમ આજની મ્યુનિસિપાલિટિઓમાં વિરા-

જતા જૈનો પોતાના નગરના લોકોની તરફ તરફવાર મેંચા કરી પોતાની દાનદયા વૃત્તિને ઉત્તમ રીતે સંતોષી શકશે.

શિવ શિવ સભાઓ દ્વારા—જડકે મમત્ર મંથ દ્વારા ઉક્ત ભાવનાઓ પોપાશે તો નિઃસંશય સંઘ પોતાનું. પોતાના દેશભાઈઓનું અને પોતાના સ્વદેશનું કલ્યાણ સાધશે.

ભારતવર્ષની ઉન્નતિ કળા ધની વિવિધ પ્રવૃત્તિમાં ત્લેનું દાગિર દાગવાનો પ્રશ્ન ધર્મોત્તમ મહત્ત્વનો છે. વેપાર અને ઉદ્યોગ દ્વારા ખીલવવાથી જ એ દરિદ્રતા દૂર થઈ શકશે. વેપારી જૈનોને પોતાના મનુષ્યમંદુઓ અને સ્વદેશની સેવા કરવાનો હાલ શુભ અને અમુલ્ય પ્રમંથ પ્રાપ્ત થયો છે.

આશા છે કે એ પ્રમથનો લાભ તઈ પોતાના ધર્મ અને સંઘની હિત-પરંપરાના પ્રભાવ અને સચિત શક્તિ વાપરશે. ચક્રેશ્વરી અને ણીશ શાસનદેવીઓ જૈનોપર તુલ્યમાન થાઓ અને ત્લેનનાં પ્રનાપે આ પરાસ્ત દેશનો અનેકધા ઉદ્ધાર કરવા જૈનો સમર્થ થાઓ.

સંખ્યુતરામ વાચાભાઈ બી. એ.

(અમદાવાદ બન્ધુસમાજ તરફથી).

ગુજરાતી માસિકો

જેમ જેમ જ્ઞાનનો પ્રચાર થતો જાય છે, કેલરનીના લાભ સમજના જાય છે, પાર્શ્વત્વ ઇતિહાસનું અધ્યયન થતું જાય છે, અને એકપ્રત્યક્ષની સાથે પાર્શ્વત્વ ક્રિષ્ તેમજ આંદ્રિક ઉન્નતિ કરવા વધારે ઉત્ક્રાંતિ ધની જાય છે, તેમ તેમ પુસ્તકો, વર્તમાનપત્રો, માસિકોનો પ્રચાર વધતો જાય છે એ આપણે જોઈએ છીએ. ઇંગ્લાન્ડ, અમેરિકા કે અન્ય દેશોમાં પ્રસિદ્ધ થતા વર્તમાનપત્રોની સંખ્યા અને રિધિતિ સાથે સરખાવતા ગુજરાતમાં વર્તમાનપત્રો—માનિકો ગણ્યાગણ્યાજ છે અથવા તો નથી એમ કહીએ તો અનિયયોક્તિ નથી. આન છતાં માસિકોની વધતી જતી સંખ્યા ઉપરથી લોકવૃત્તિ એ તરફ જવા માંડી છે એમ સ્પષ્ટ સમજશે.

આપણા દેશમાં પુસ્તકો હતાં પરંતુ માનિકો મુદ્રાલયને અભાવે અસ્તિત્વમાં આવ્યા નહોતાં. હાલવાની કળાના પ્રચાર સાથે વર્તમાનપત્રો—માનિકો નીકળવા માટ્યાં. બંગાળા આપણી પૂર્વમાં છે અને પૂર્વમાં સૂર્યોદય વેલોજ થાય એ ન્યાયે ત્યાં વર્તમાનપત્રો માસિકો વહેલા નીકળવા માંડ્યા હતાં. મુંબઈ ઇલાકામાં દેશીને હાથે આલતાં કેવળ ઇંગ્લેન્ડપત્રો જોખ્યાં જડતાં નથી ત્યારે બંગાળામાં, મદ્રાસમાં, પંજાબમાં એક નહિ પણ અનેક દૈનિક, સપ્તિક અને માસિક પત્રો તમામ ઇંગ્લેન્ડ ભાષામાં દેશી બન્ધુઓના તંત્રીઓ નીચે નીકળે છે. આપણું ગુજરાત હમેશાં દરેક

પ્રવૃત્તિમાં પાછળથીજ જાગતું આવ્યું છે ને મામિકોના સંબંધમાં પણ એમજ છે. ગુજરાતના મામિકોના ઉદ્ભવ તરફ જોતાં બીજી એક વાત લક્ષમાં લેવા લાયક એ છે કે મામિકોની શરૂઆત કરનાર આપણા પાગ્ગી બાઈઓજ છે. ગુજરાતમાં આવી વમેલી આ પારસી કોમે ગુજરાત ઉપર જોડા ઉપકાર કર્યો નથી. “પારસી બાઈઓએ ગુજરાતી ભાષા માટે શું કર્યું છે” એ અન્ય પ્રશ્ન જે જણાવીશ.

હાલ તો એટલુંજ કહેવું પડશે કે, આપણા આ સાહસિક બાઈઓના ઉત્સાહના પરિણામેજ વર્તમાનપત્રો વાંચની પ્રજા ઉત્પન્ન થઈ છે. હાલમાં નીકળતાં ગુજરાતી દૈનિક પત્રો પણ પારસી ભાઈઓએજ કરી હતી. ઈ. સ. ૧૮૪૭-૪૮ માં જ્ઞાન પ્રસારક મંડળી તરફથી એક માનિક રાફ થયું હતું; એ મામિકમાં ઘણું ખર્ચ થઈ નવલકથા, સાયન્સના તરજુમા તેમજ મુખ્ય મુખ્ય સ્થળોના વર્ણન ઉપરાંત ફેલવણીના લાભ, બાળલગ્નના ગેરફાયદા વગેરેના નિમિષ આવતા. આ માસિકોની જુની ફાઈલો જોતાં કેટલીક વેળા ચિત્રો પણ દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. એ માસિક પછી અમદાવાદમાં બુદ્ધિપ્રકાશ અને મુંબાઈમાં સ્ત્રીબોધ નીકળવા માંડ્યું. બુદ્ધિવર્ધક સભા તરફથી બુદ્ધિવર્ધક અન્ય શ્રેયઃસાધક મંડળની સહુપદેશ શ્રેણીની માફક, વખતો વખત નીકળતા અને તેમાં તેમજ ઉત્તર પારસી માસિકમાં માન્યવર દાદાભાઈ નવરોજી વગેરે લેખો લખતા હતા. આ મામિકોમાં સ્ત્રીબોધ અને બુદ્ધિપ્રકાશ અસ્તિત્વમાં છે અને એ બન્ને પત્રો દીર્ઘાયુ થઈ ગુજરાતની લલિત-ની પ્રજાની રંગે રંગમાં પોતાના જ્ઞાન અને અનુભવનું વહન કરાવે એજ ઇચ્છા છે.

“બુદ્ધિપ્રકાશ હવે ઘરડું થયું, સ્ત્રીબોધમાં કાંઈ નથી આવતું” એવા ઉદ્ગાર કોઈ કોઈ સ્થળેથી આવે છે, પરંતુ જે મમત્રે ગુજરાતમાં તિમિર પ્રમદેલું હતું તે મમત્રે એ બન્ને પત્રોએ પુરૂષ તેમજ સ્ત્રી વર્ગના ઉજ્જન કરવાનું કાર્ય માથે લીધું હતું અને તેમાં તે ઘણું અર્થ ફલિત થયા હતાં.

જ્યારે હાલમાં કેટલાક માસિકો એક ધંધાને અગે—રોજગારને અર્થે ઉદરનિર્વાહ માટે પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવે છે ત્યારે એ બન્ને માસિકો આવા, હલકા વિચારોથી કાઢવામાં નહોતાં આવ્યાં એવો હલકો ઉદ્દેશ ન હોવાને લીધેજ એ બન્ને પત્રોએ સારી જ્યાતિ મેળવી છે. ઉદરનિર્વાહ અર્થે નાકળતા માસિકોનાં જીવન સામાન્ય રીતે ટુંકા હોય છે કારણ કે આવાં માસિકો નિષ્પક્ષપાત રીતે પોતાની ફરજ જાગવી શકતા નથી; લોકોને ઉજ્જન થવાનો માર્ગ સ્નેહથી પણ નિરૂપણે દર્શાવી શકતા નથી. લોકોનેજ ખુશી રાખવાનો ઉદ્દેશ હોવાથી—પૈસા વધારે મળે એજ ઉદ્દેશ હોવાથી તેમને ઉજ્જન કેમ કરવા તે ચિન્તની જાય છે ગુજરાતમાં પ્રથમ માસિકોનો આશય મહાન હતો અને તેને પશ્ચિમમાં માનિકાની તુલના થવા માંડી હતી.

“બુદ્ધિપ્રકાશ”નો લોકોમાં મામાન્યતા ફેલવણી પ્રત્યે અભિરુચિ ઉત્પન્ન કરાવી બુદ્ધિના વિકાસનો આશય હતો ત્યારે “સ્ત્રીબોધ”નો હેતુ યુરપતું મૂલ અંગ

ઝીની ઉત્પત્તિ ક્રમવાનો હતો. આ પછી મામિકોના ઈર્ષા કરતા ગયા. અન્ય વિષયો કરતાં
 અમુક-૧ તરફના વિચારો વધારે દેશીય નો ઠીક એવો નિર્ણય હતો પાર પાડી પાડી
 મામિક સાહે માધન કે એમ માની મામિકો નીચળા મંડયા આ વર્ગમાં રાજકીય,
 સામાજિક, ધાર્મિક વિચારોને વિનિમૂલ ક્રમ માટે તેમજ કેળવણી અર્થે નીચળતાં માસિક-
 કેનો મમાવેશ થાય છે આપણા આર્યવર્તમાં અમલથી-૧ ઐદિક ઉત્પત્તિ કરતાં પાર-
 લોકિક ઉત્પત્તિ માટેના પ્રયામ એટલા બધા થયા છે કે જન્મથી-૧ આપણામાં ઐદિક
 ઉત્પત્તિ ઉપર મોટું સ્વાભાવિક રીતે અન્ય પ્રજાઓની માથે મરણાવનાં એટલે હોય છે.
 આને પરિણામે આપણામાં કેટલોક મમય નાજકીય ગર્વ-અત્ર ચર્ચા ઉત્પન્નની-૧
 નથી અને એને લીધે-૧ રાજકીય વિષય અર્થના માનિત હતા-૧ નહિ ગુજરાતમાં રાજ-
 કીય વિષય અર્થનું માસિક 'વચન' છે આ સ્થળે દાક્ષિણ પ્રસિદ્ધ થતા મામિકોના
 ગુણગોપ દર્શાવવાનો વિચાર ન હોવાથી એ મળ્યા કાંઈ પણ વિવેચન કરવું ચોક્કસ
 થાયું નથી. નવા યુગ—નવા વિચારોના આદેશનો એટલા તો અડપથી અધકાવનાં
 લાગ્યાં છે કે દુક સમયમાં વર્તમાનપત્રોની માફક મામિકો પણ રાજકીય ચિંતેથી
 ભરપૂર થશે અને એવા મામિકોની દેશની આમાન્ય સિદ્ધિ જોતા-૧ રૂં છે એમ
 કહેવા વિના આવે એમ નથી. Indian Social Reform જેવા કેવળ આમા
 જીક—મામારિક ઉત્પત્તિ અર્થે એટલે મમાજના અમુક બધાનો—રીતનિવાસે
 મુખ્ય વાને અર્થે આપણા ગુજરાતમાં મામિકો નાંકળના નથી એ વતન ખરી છે છતાં
 લગભગ બધા મામિકોમાં સ સામુદાયના પ્રજો વાતો, નિર્ગંધ, મવાન કે પા
 રૂપે ચર્ચાય છે અને એની નમર-૧ જન્મમાં ઉપર થાય છે પણ ખરી આમ છતાં
 કેવળ સામાજિક—એટલે સામાજિક મુખ્ય અર્થ સારા માસિકની ખોટ છે આ
 સ્થળે કહેવું જોઈએ કે આના એક મમિકના એ ૧ જની નુરી ન નિતરથી નીક
 બતા માસિક સારે છે જ્ઞાતિઓની ઉત્પત્તિ અર્થે જો કાંઈ પણ કોમે પ્રગમનીય કર્ય
 કર્યું હોય તો તે જ કોમ છે જનધર્મ રાગ, જનકિનેતુ સનાતન જન,
 આરમાનદ પ્રકાશ આ માસિકો ગુજરાતમાં બહુ મારું કામ કરે છે, એટલું જ નહિ
 પણ જૈન ડોન્ટરસ, જન ધોડીંગ, જન સ્કુવ વગેરે દ્વારા સ સામુદાયો મ માન
 પાયા ઉપર મુકે છે એમનેજ પગલે આલો વંદન, ગ્રાહણ, કપોળ, ભાટીયા,
 દાનિય, નાગરીએ પણ દરજ્જાતિના હિતાય મામિકો કાઢવા માડયા છે અમુક સંસ્થા
 સારી છે કે ખોટી તે માત્ર પરિણામેજ જણાય છે, છતાં કહેવાની જરૂર નથી કે-શુદ્ધ
 હેતુથી થતા દરેક પ્રયત્નો સન્માનીય છે અને આવા જ્ઞાતિ તરફથી નાંકળતા મામિકો
 ન્હાનું મુનું કાર્ય કરતા નથી ન્હાની ન્હાના જ્ઞાતિઓની મમ્યા અને હેમના પત્રોથી
 Cosmopolitan સર્વદેશીય વૃત્તિ જતી રહી સ કુચિત વૃત્તિ થશે એમ કેટલાકનું
 માનવું છે, પરન્તુ એક વ્યક્તિ કે એક જ્ઞાતિની ઉત્પત્તિ થશે તો આમાન્ય જનસમા
 જતી ઉત્પત્તિ થતા જરૂર પણ વાર નહિ લાગે. ધર્મના અમુક મિદ્ધાનોના પ્રતિ-
 પ્રાદન નોં માસિકોના ગુજરાતમાં ખાત નથી. “અર્થ દમ, પ્રકાશ” “નિઃશુક”

સાથે પોતાનો અનુભવ પત્રદ્વારા જણાવી શારીરિક વિદ્યાને જોગ બને તેમ વિશાળતાથી ખિલવવા પ્રયત્ન કરતા આવ્યા છે. એવાજ જનસમજના દ્વિતીયે જીવન ગાળનારાની આપણે ત્યાં જરૂર નથી? આનંદ અર્થે શુજરાતમાં માસિકો નીકળનાં હોય તો તે પણ પારસી ભાઈઓ તરફથીજ નીકળે છે. ફુરસદ, ગપમપ, નવરાશ વગેરે પત્રોમાં આનંદજન્ય વાર્તા, દુચ્છક્ર અને ફકરા આપી પ્રવૃત્તિથી કલાન્ત થયેલા મગજને શાન્તિ કરે છે. શુજરાતમાં પારસી ભાઈઓ જે Humour આનંદ આપી શકે છે તે ખીમ્મ આપી શકતા નથી. પારસી ભાઈઓની વાર્તાઓ-રમુજ ફકરાઓ ઘણું અંશે ભાષા નીરસ હોય છે છતાં તે ઇંગ્લેન્ડનો એવી રીતે અનુવાદ કરી શકે છે કે આપણને અનુવાદ કેટલીક વેળા લાગના નથી. એમની કાળી ભાષામાં મીઠાશ હોય અથવા અંદર કાંઈ હોય પરંતુ વાંચનારને આનંદ પડે છે એ વાત નિઃસંદેહ છે. નવરાશની વેળા વાંચી મનને આનંદ આપે એવાં તેમજ રમનમતના ઉત્તેજન અર્થે શુજરાતમાં હિંદુ મુમ્તઝમાન વર્ગ માટે સારા માસિકની મહોટી જોટ છે.

વિષયવાર વિભાગને બદલે કેટલાક વ્યક્તિવિભાગ કરે છે; એ વ્યક્તિવિભાગ પ્રમાણે માસિકો ચાર જાતનાં જોઈએ. બાલકોને માટે, યુવાનને માટે. સ્ત્રીઓ માટે અને વૃદ્ધ માટે.

જૂના કાળમાં ન્હાનાં બાલકો રાત્રિએ પોળના ઘરના ચોટલા ઉપર જોસી માળખાપ અથવા પોળના વૃદ્ધ માણસો પાસે રમતાં અને વૃદ્ધો પોતાના અનુભવ વાર્તારૂપે સમજાવી બાલકોને અપૂર્વ જ્ઞાન આપનાં. આ રીતજ નાશ્વર થતો ગયો છે અને આને લીધે કથાવિનોદ-સોફકલના લેખ થતો ગયો છે. ચોટલે જેમણે; વડિલો સાથે વખત ગાળવો એ વખતનો દુરૂપયોગ મનાય છે. આમ હોવાથી ન્હાનાં બાલકો—પ્રાથમિક કેળવણી લેનાં બાળકો માટેનાં માસિકોની આવશ્યકતા છે. બંગાળમાં આવાં માસિક નીકળે છે; મરાઠીમાં ‘આનંદ’ અને ‘બાળબોધ’ નામના માસિક નીકળે છે પરંતુ શુજરાતમાં આમાનું કાંઈ નથી. ઇંગ્લાંડ-જર્મની-અમેરિકામાં બાલકો માટે જીમ્સકામ્પસ્ટનાં ચરિત્રોને ચિત્રરૂપ બનાવી, નેલસન, નેપોલીયન, કામ્બેલ, વોર્શિંગટન જેવા મહાન નરોના બાળ વૃત્તાંતોનાં પુસ્તકો, માસિકો જોઈએ એટલાં હોય છે, ત્યારે આપણા શુજરાતમાં એમાનું કાંઈજ નથી. બાલકો માટે સરળ જીવનચરિત્રો, બોધદાયક રમિક વાર્તાઓ, હુનિયાનાં જાણીતાં સ્થળોનાં વર્ણનો વિગેરેથી પરિપૂર્ણ માસિક હોવા જોઈએ.

યુવાનો માટે પણ એમની મહેજાઓ સતેજ કરે—આત્મશ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરે—દૃઢ સંકલ્પવૃત્તિ બાજુત કરે એવા માસિકો કયાં છે? હાલમાં યુવાનોને માટે એકાદ જે માસિકો નીકળે છે અને આશા છે કે ઉત્સાહી જનની સાહાયથી એના કાર્યમાં દ્વિ-ભૂત થશે, પરંતુ સામાન્યતઃ આવા માસિક શુજરાતમાં હોવાની જરૂર છે. “સદા સંસારમાં સુખદુઃખ સરખાં માની લઈએ” “કાયા કલેવર કારમે છે જીંદગીનો ગાડવો” એવા વિચારો કેટલીક વખત મનઃશાન્તિ ઉત્પન્ન કરે છે એ વાત ખરી,

પરન્તુ યુવાનોને હાલના મમયમા નિઃસ્વાર્થતા બનાવે એવા લેખો, એવા પુસ્તકો વંચાનવાને બદલે ઉત્સાહી બનાવે એવા લેખો, પુસ્તકો આપના ત્રેમજો અને એવા માટે એવા-જ માગિકો થવા જોઈએ, જેવી યુવાનોનું ચરતુ લોહી સ્વતંત્રતા-સ્વત્તા તિની-સ્વદેશની ઉન્નતિ કરવા ક્રિમત થઈ શકે. આ માટે-આશીર્વાદની-જ સર્વ ગીતે ઉન્નતિ કરવા અર્થે માસિક નીકળે છે અને એ માસિક છાત્રપાત્રો ત્વે. આગળ પાઠ પાઠવા મગમલ થયું છે છતાં ખીન્ન દેશોની સરખામણી કરતાં મધ્યજ ન હી પતિએ પત્ની તરફ કેમ વર્તવું, પત્નીએ પતિ માથે કેમ વર્તવું, છોકરા કેરી રીતે કેળવના વગેરે વિષયો આજ નજીકના નથી પણ તે માથે જનમમાની શી સ્થિતિ છે? દેશમા સામાન્ય, રાજકીય કે ધાર્મિક શી પ્રગતિ થાવી રહી છે? દુન્યાડ અમેરિકા કે જાપાનમા આર્થિક કેટલી ઉન્નત સ્થિતિએ પહોંચ્યો છે? દેશમા ગામગણ ધારણ ગા છે? ધર્મને મહાને હુન્નરે કપીઆ અગ્રતા છતાં દેશમા દુઃસ્થિતિ, રોગ કેમ વધે છે ત્વેતુ જ્ઞાન કરાવનાર કેટલા માસિક છે? ગૃહનો વાડો સુધારી બહાર ગી શી કરજો છે તે મમ જાવવાની જરૂર નથી? એક માસિક આ કાર્ય સારી રીતે કરી ગડે એમ છે અને માસિકો કાઠનારની દરજ માસિક કાઠી વહે પુગી થતી નથી, પરન્તુ તે હેતુ કેન્યે દરજને પાર પડ્યા અને કેરી રીતે પાર પાડવા તે પણ જાણવાની જરૂર છે.

વૃધ્ધો માટે ગુજરાતમા એક પણ માસિક નથી સામાન્ય રીતે વૃધ્ધોએ હરિ ભજન કરવું એજ શ્રેય-કર મનાય છે અને અર્થે પણ એજ શ્રેયસ્કર માનીયે છીએ પરન્તુ હાલમા તો આપણા વૃધ્ધોનો માતા મહાદેવ જઈ આવ્યા-મે માગા ફેરવી એમાજ કર્તવ્ય પુરૂ થયું માને છે નોકરીઆત લોકો પેનશન લઈ સુધરેલી નિન્દામા વખત માણે છે ત્યારે અન્ય ઝોમના ધર્માર્થ વૃધ્ધો કાનો રાતે હરિકથામા અથવા ઘરની લડવાડમા-ન્યાતંત્રતાની કુચલીમાજ કાળ વ્યતીત કરે છે પેનશનનો તેમાજ વૃધ્ધો નવરાશનો વખત જનસમાજમા હિત માટે કેરી રીતે માગી શકે એમ છે અને ધર્મ્ય પ્રીતિ ભજનનૃત્તિ ઉત્પન્ન કરાવવા ત્વેમણે ગુરુ કરવું જોઈગ તે કોણ સમજાવે છે? આ ઉદ્દેશથી ધર્મના સન્કરો સારી રીતે ઠમે અને દેશમા તેમાજ જાતિ વગેરેના હિત અર્થે સૂચના આપે તેવા માસિકોની જરૂર નથી?

માસિકોના રૂપ માટે-બાહ્યાકૃતિ માટે કાંઈક કહેવાની જરૂર છે ગુણ વૃજ્ઞાન ગુણેનું ન ચ લિંગ ન ચ વય એ ખરૂં, પરન્તુ મહારની શોભા-આડખર નહિ પણ આજ્ઞતા કેને પ્રિય નહિ હોય-કેને આકર્ષક નહિ લાગે? એક પુરૂષ વા સ્ત્રી શુણ્ઘમા ઉત્તમ હોય છતાં બહારથી સુઘડ ન હોય તો ત્વેની સાથે વાત કરવી પણ નથી મમતી, તેજ પ્રમાણે બાહ્યાકૃતિ રો માસિકની ક્રિમતમા એવો વધારો કરતી નથી ગમે એવા કાગળ, ગમે એવા ટાઇપ, લીંગીએ લીંગીએ ભૂવ અને દેખીને સુગ આવે એવું પુરૂ હોય પછી એમા મહાન લેખકોના અમૂલ્ય લેખો હોય તો પણ આકર્ષક નથી થતું આની સાથે એટલું પણ કહેવાની જરૂર છે કે માન બાહ્ય કૃતિજ સારી હોય અને અંદર કાંઈ ન હોય એવા માસિકો પણ આકર્ષક નથી થઈ પડતા.

માસિકના કદને માટે પણ કેટલુંક લક્ષમાં લેવાનું છે. ત્રણ દ્વર્ગનાં માસિક હાલમાં દેશનમાં છે. પ્રચાર બહુ ન હોવાથી અથવા એવાંજ કાંઈ કારણોથી સાધારણ રીતે કદ બહુ રાખી શકાતું નથી એ વાત ખરી, પરંતુ પાઠસી બંધુઓનાં માસિકો દલદાર હોય છે ત્યારે જીજ્ઞા માનિકો દલદાર કેમ હોઈ ન શકે? ઇન્ડીઅન રીવ્યુ, મોડર્ન રીવ્યુ કે ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ જેવું દલદાર ગુજરાતી માસિક નીકળે તો ગુજરાતમાં ખપે નહિ? ઇંગ્લેન્ડ માસિકોનું ક્ષેત્ર વિશાળ હોય છે જ્યારે ગુજરાતી માસિકનું ક્ષેત્ર વિશાળ નથી એ દ્રવિયાદ સારી છે ખરી, છતાં જો માનિક સાફ જ હોય તો દલદાર માસિકને માટે જગા નથી એમ માનતાં સંકેત થાય છે ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ, મોડર્ન રીવ્યુ, સ્ટેન્ડ મેગેઝીન વગેરે માસિકો લેનારને દલદાર માસિક ભારે પડે એમ અમારું ધારણું નથી. ગુજરાતમાં સર્વદેશીય અથવા અમૂક આશયવાળા દલદાર માસિકોની જરૂર છે. માસિકના કદ અને રૂપની સાથે કિંમતને સંબંધ છે. ઇંગ્લેન્ડ માસિકોનો પ્રચાર બહોળો થઈ શકતો હોવાથી તે માસિકોની કિંમત ઓછી રાખવી પોસાય છે જ્યારે ગુજરાતી માસિકોમાં એવી અનુકૂળતા ન હોવાથી બની શકતું નથી. આમ છતાં કિંમત માસિકના ગુણ, રૂપ અને કદના પ્રમાણમાં રાખવામાં આવે તોજ તહેનો બહોળો પ્રચાર થવા સંભવ છે. જે કે ત્રણ દ્વર્ગના માસિકના પછી રૂપ અથવા ગુણમાં ગમે તેવું સાફ હોય છતાં ત્રણ ચાર રૂપીઆ લવાજમ રાખવામાં આવે તો પછી વાચકવર્ગ ખરીદવા શી રીતે લલચાય? રૂપીએ સવા રૂપીએ એવાંજ માસિકો મળી શકતાં હોય તો પછી ત્રણ ચાર રૂપીઆ કેણું ખરચે? આટલાજ માટે કિંમત રાખતાં પહેલાં બહુ વિચાર કરવાનો છે. આપણા પારસીભાઈઓ માસિકની કિંમત વધારે રાખે છે ખરા, પણ માસિકનાં કદ તેમજ રૂપ ઓછાં આકર્ષક નથી રાખતા.

ગુજરાતના માસિકોમા અનિયમિતતાનો સામાન્ય હોય છે. માસિક એટલે ગમે તે મહિનાની ગમે તે તારીખે નીકળી શકે એવો માન્યતા થઈ ગઈ છે. ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ, ઇન્ડીઅન રીવ્યુ વગેરે માસિકો મહિનાની પેલી તારીખે આપણા હાથમાં આવે છે જ્યારે ગુજરાતી માસિકો અતિશય અનિયમિત હોય છે જુનનું માનિક ઓગસ્ટમાં નીકળે અને કાર્તિકનું માસિક માહમાં મળે. આ ગુજરાતી માસિકોની અનિયમિતતાનાં કારણોમાં પ્રેસના વાંક ઉપરાંત તંત્રીઓનું લક્ષ ધણું ભાગે. માસિકો ઉપર પૂરતું ન હોવાનું પણ કારણ છે. માસિકોની ઉપયોગીતા વધારવા માટે નિયમિતતાની મુખ્ય જરૂર છે.

માસિકોમાં કવિતા જોઈએજ એવો કાંઈ પ્રથા પડી ગયો છે. હવે આ કેટલે દરજ્જે જરૂરનું છે એ જનસમાજની રૂચિ સમજ્યા વિના કહેવાય એમ નથી, પરંતુ માસિકના તંત્રીએ કવિતા બંધ કરી પ્રયોગ કરી એવાની જરૂર છે. કવિતા હૃદયને અલૌકિક આનંદ આપે છે એ વાત ખરી, પરંતુ કવિતા પ્રત્યેક અંકમાં જોઈએજ એ વિચાર વખાણવા લાયક નથી. કવિતા દેવી હોવી જોઈએ એ સંબંધે હાલમાં ભિન્ન

લિખત મત છે અને કેટલાક મામિકોની કવિતા વાચકવર્ગ નજરે પણ નહિ જોતા હોય એમ લાગે છે આમ વસ્તુનિયતિ છે ત્યારે પ્રત્યેક અડમા કવિતા હોવી જ નોંધવે એ માન્યતા ખોટી છે કવિતા હોવી જ નોંધવે એની માથે વર્તા હોવી જ નોંધવે એમ પણ મનાતું આવ્યું છે વાર્તા નવનકત્રા તરફ વળેલી અભિરૂચિ કેટલી છે તે હાલમા નીકળતા મામિક તેમજ સમાહિત અને દંનિત વર્તમાનપત્રોમા આવતી વાર્તા ઉપરથી સહજ મનનથી છે નિમિષ, બાળ્યાન કરના વાર્તા રમિત હોય તો વાચકી ગમે છે એ વાત સત્ય છે સામાન્ય રીતે પાઠ્ય મામિકોમા ઈ કેટલું નવનકત્રાના તરફમા આવે છે પરંતુ પારસીમાઈઓના મામિકોનો ઉદ્દેશ માત્ર નવગથા લી વળતે આનંદ કરાવવાનો હોવાથી એવી વાર્તા એ થી મતોપ મનવામા આવે છે પણ કેવળ આનંદ આપવો એ એકજ હેતુ હોવો ન નોંધવો ગમતની સાથે જ્ઞાન નોંધવો અને આટલા માટે હેતુ પુર મર વાર્તા વખાતી નેડવો ગુજરાતમા હેતુ પુર મર વાર્તા—નેમા પણ ટુકી વાર્તા વખાતું કામ એકાદ બે માસિકોએ શરૂ કર્યું છે ને તે ઘણું અશ્વે સફળ થયા છે એવીજ વાર્તાઓવી ભરપુર મામિકો હોય તો તેનો પ્રચાર વવામા વાધો ન આવે આવા માત્ર વાર્તા રાગા મામિકો નીકળ્યા હતા, પરંતુ ઇ કેટલું જ ગામી ॥ તરફમા દોનાથી તેમજ હેતુમર વાર્તા લખાવેલી ન હોવાથી તેને ધરેનો જથ ન મળ્યો વાર્તાઓ વાર્તા રૂપે હોય અથવા મ વાદ રૂપે હોય પણ વાર્તા મ વાદની જરૂર છે એમા તો સશય નથી

ઇ કેટલું ગુજરાતી મિશ્રિત મામિક “અરુણોદય” કેટલાક સમય ઉપર નીકળતું અને ‘સનાતન જૈન’ નીકળે છે માત્ર ઇ કેટલું અનન્યવાગા બે મામિકો નીકળે છે પણ તેમને ઇ કેટલું ગુજરાતી મામિકો કહેવા નહિ આવા મામિકોની ખાસ જરૂર લાગતી નથી વર્તમાનપત્રમા ઇ કેટલું વિભાગ ગની જરૂર કેટલેક અશ્વે છે જ્યારે માસિકમા એવી જરૂર નથી ઇ કેટલું વિભાગ દાખલ કરવાની ઇ કેટલું હોડ મરકારની ધ્યાનમા આવે છે અને ગુજરાતી જાણનારા પણ કેટલાક વાલ લઈ શકે છે આ લાભ ઓઠો નથી, પણ જનામૂઢી માનિતુ કં મોટું ન હોય ત્યામૂની આવુ મિશ્રિત માસિક આર્થ થઈ પડે નહિ એમ જણાય છે ઇ કેટલું ગુજરાતી માસિકની માફક સરૂત ગુજરાતી માસિક—દલ્લદર માસિકની આવરનકતા ઓઠી નથી સરૂતથી અનભિત ઘણા હોય છે તો તેમના વાલાયે સરૂતની પ્રમદી આગવાને ઉત્સુ હોય એવા માટે સરૂત ગુજરાતી માસિક હોય તો લાભ નથી ?

માસિકની ભાષા અને નિષિ માટે ઘણો મતબેદ છે કેટલાક માસિકોમા સરૂતમય ગુજરાતી આવે છે, કેટલાકમા ઘણું જ સરળ ગુજરાતી હોય છે ત્યારે પારસી ગુજરાતી જાદીજ તરેહની હોય છે માસિકો—ગુજરાતી માસિકોનો પ્રચાર થવામા ભાષા એ મોટું કારણ છે મહાકાવ, વસન્ત કે સુદનીમુખે બેઘ માસિક પારસી મુસલમાનના હાથમા મૂક્યું હોય તો વાચતા એમને આકર્ષી આવવાનો પ્રભાવ છે જ્યારે ગપસપ, દુરમદ કે નવરાત્રની ભાષા વાચી સરૂતમય ભાષા

લખનારને શબ્દવધ એવો તો કર્કશ લાગે કે માસિક હાથમાંથી પડી જાય. આવી વસ્તુસ્થિતિ હોવાથી લાખા જેમ જાને તેમ સરળ હોવાની જરૂર છે.

સ્વદેશી વસ્તુના પ્રચારથી નાગરી લિપિનો મોહ ઘણાને લાગ્યો છે. નાગરી લિપિ ખીજા પ્રાંતના લોકો પણ વાંચી શકે છે અને આથીજ માસિકો નાગરી લિપિમાં પ્રસિદ્ધ કરવાની ભત્તામણ થાય છે. જૂના કાળમાં બુદ્ધિપ્રકાશ નાગરી લિપિમાં છપાતું, પૃથુરાજરાસો નાગરી લિપિમાં છપાયો હતો અને ત્રિયુત્ દેશવતાય નર્પદ-રાયે સુદ્રારાક્ષસ પણ નાગરી લિપિમાં પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. હાલમાં એક માસિક નાગર નાગરી લિપિમાં નીકળે છે અને ધીન 'કેટલાક માસિક'ના અમૂક લેખ અને શિદા-લેખ નાગરીમાં છપાય છે. જંગાળા—કલકત્તાના પ્રસિદ્ધ થતું દેવનાગર, તેમજ 'માસિક મનોરંજન' જેવાં નાગરીમાં પ્રસિદ્ધ થતાં માસિકો આપણે આંડે અંશે સમજી શકીએ છીએ, તો પછી ગુજરાતી માસિકો નાગરીમાં પ્રગિદ્ધ થાય તો કેટલાક વધારે સમજી શકવાનો સંભવ છે, અને તેથી તેનો પ્રચાર પણ વિશાળ થવાનો સંભવ છે.

માસિકોમાં ચિત્ર આપવાની પદ્ધતિ પારસીભાઈઓએ લાખસ કરી છે અને તે અનુકરણ કરવા લાયક છે. મહાન પુરૂષોની છબીઓ, જોવાલાયક સ્થળોનાં ચિત્રો અથવા વાર્તા વગેરેમાં આવતા કેટલાક દેખાવોની છબી હોય તો વધારે રસ પડે છે એટલુંજ નહિ પણ હૃદયમાં મૂદાજ સંસ્કાર પડે છે. આપણામાં ચિત્રકળા હજી ખીલી નથી અને તે સાધન ન હોવાથી ચિત્રો આપવાં કઠિન પડે છે એ ખરૂં, પણ ચિત્રો માસિકની ઉપયોગિતા વધારે છે.

માસિકોમાં વર્તમાનપત્રની માફક જાહેરખબરો છપાવવાનો ચાલ પ્રચલિત છે. જાહેરખબર એ વર્તમાનપત્રને પોષે છે; અને આને ક્ષીણજ જાહેરખબરો માટે માસિકોના તંત્રી ફાંફાં મારે છે. જાહેરખબર લેતી વખત માસિક કોને માટે છે—માસિકનો શો આશય છે અને એ જેને માટે લખાય છે—જે આશય છે તેની વિશ્લેષણ છે કે કેમ તેટલુંજ જોવાય તો જમ, નહિ તો કેવળ પૈમાની ખતર મર્યાદાના નિયમ તોડવા અને જાણી જોઈને અપરિપક્વ મગજના મનુષ્યોને આંડે રસ્તે દોરવા એ કેવળ ભૂલ છે.

માસિકોની સાથે ગ્રાહકોને ભેટો આપવાનો ચાલ કેટલાકે પાડ્યો છે. કેટલાક માસિકો એક ભેટથી ન સતોષાતા બે ચાર ભેટો આપે છે અને એકાદ માસિકે તો માસિકના ગ્રાહકને નાટક મંદિત દેખાડવાની જાહેરખબર આપી હતી. ભેટનો ઉદ્દેશ માત્ર લવાજમ વસુલ કરવાનોજ હોય છે, અને આ ઉદ્દેશ પ્રતીભૂત થાય છે પણ ખરો, પરંતુ ભેટની પદ્ધતિ નાનાં—જોછી કિમતનાં માસિકને લાગે થઈ પડે છે. ઇંગ્લેન્ડ પત્રો—માસિકો ભેટ આપતા નથી છતાં ત્હેમના લવાજમ આવી રહે છે તો ગુજરાતી માસિકોને લવાજમ કેમ ન મળે? ઇન્ડીઅન રીવ્યુ ભેટ આપવાને જાહેર ગ્રાહકોને અમૂક પુરતકો કિફાયત લાવે આપે છે; તેજ પ્રમાણે

પ્રકાશ ખુલ્લો કરે છે; રસાયણ વિદ્યા અનેક જાતના મંત્રોને બૃલાવે એવી બીનાઓ ખુલ્લી કરે છે; વિજ્ઞાનિકવિદ્યા મનુષ્યના છત્ર શિવચંદ્રની દરેક વસ્તુ બતાવી શકે છે, પણ આશ્ચર્ય તો એજ છે કે મનુષ્યના મુખનો જેના ઉપર અથ્ર આધાર છે, મનુષ્ય જેના સંબંધમાં હરહમેશ આવે છે, અને જેના ઉપરજ સંસારતું બંધારણ રચાયલું છે, તે પદાર્થ-સ્ત્રી માટે કોઈ પણ વાદાનવર્ગ એક અમુક નિર્ણયપર આવી શક્યો નથી.

એટલું છતાં તવારીખ અને અનુભવે એટલું તો સિદ્ધ કર્યું છે કે સ્ત્રીઓને જ કેળવવામાં આવે તો તે પુરૂષો કરતા ઘણાજ ઓછા પ્રમાણમાં ઓછું ઉપયોગી—અને લગભગ પુરૂષ જેટલુંજ ઉપયોગી—કાર્ય કરી શકે છે, જનમમાંની તેમજ પ્રાણીમાત્રની સેવા બખતી શકે છે, અને મંમારને સ્વર્ગ સમાન બનાવી શકે છે. એ સિદ્ધાંત સ્ત્રીને કેળવવાની અગત્યતા માળીત કરે છે, અને તે તરફ આપણા જૈન વર્ગનું પુરતું લક્ષ્ય જોયવાની આવશ્યકતા આપણી નજર આગળ લાવે છે. પ્રાચીન વખતમાં જન તવારીખમાં આંજોએ કરેલા અનેક ઉપયોગી કામોની નોંધ આપણા શાસ્ત્રોમાં કેટલેક ઠેઠાં નજરે પડે છે, શ્રી અપભ્રંશવળી બે પુત્રીઓ અને અનેક સતીઓના દૃષ્ટાંતો અને અનેક સાધ્વીઓના સત્કર્મો આ બાબતના ટેકા રૂપ છે.

ત્યારે શ્રીકેળવણીની આવશ્યકતા તો ત્રો કોઈ સ્વીકારશે! અને આપણી કોમ કાંઈ અજ્ઞાનતાના અધકારમાં એટલી બધી ડુબેલી નથી કે તેને તેની ખબર નહિ હોય! અત્યાર અગાઉ આપણામાં ધર્મીક કન્યાશાળાઓ ઉઘડતી થઈ છે, એ બિવિધના શુભ ચિન્હ રૂપ છે, પણ જે કન્યાશાળાઓ અત્યાર મુખીમાં ઉઘડી ચુકી છે તેઓ દેશ કાળ અને ભાવ જોતા અનેક રીતે અપૂર્ણ છે, તેમાં અપાતી કેળવણી માત્ર નામની છે અને તેના કારોબારીઓ તેમજ શિક્ષકો જીનઅનુભવી હોવાથી, તેઓ વરસોના વહેવા સાથે અને નાણાનો વ્યય છતાં પણ ઉત્તમ ફળ લાવે એ એક શક ભરેલી બીના છે.

ત્યારે આપણને કેવી કન્યાશાળા—કન્યાવિદ્યાલયની જરૂર છે તે જોઈશું. કાંતપનિક બાબતો ઘણાઓના ધ્યાનમાં મુશ્કેલીથી ઉતરી શકે છે, એ એક સ્વભાવિક નિયમ છે આપણે તેથી હિંદુસ્થાનમાં હમણા વિદ્યમાન હોય એવીજ કન્યાશાળા—એવી કન્યામહાવિદ્યાલયનું દૃષ્ટાંત લઈશું કે જે કોઈને તેનો અનુભવ લેવો હોય તે લઈ, તેવાજ પાયા ઉપર જૈન કોમ માટે, અનુકૂળ કેરકારો સહિત, કન્યાઓ માટેના વિદ્યાલયો આપણામાં ઉઘડવામાં આવે.

પ્રજાન ઇલાકામાં જ્યાં હર કોને એક ગામ છે, જ્યાં હિંદુ કન્યામહાવિદ્યાલય નામની કન્યાઓ તેમજ સ્ત્રીઓ માટેની એક મોટી શાળા છેલ્લા બાર વરસથી હસ્તામાં છે, અને જેમાં હિંદુ માગાપને પેટે અવતરેલી પુત્રીઓને કેળવણી આપવામાં આવે છે. કારોબાર ચલાવવા માટે પાશ્વિકમાત્ર તેમજ પ્રાચીન શાસ્ત્રોની કેળ-

વણીથી આમૂષિન થયેલા વિદ્વાનોની એક કાઉન્સિલ નીમવામાં આવી છે તે વિદ્યાવય મા આચારિક કાર્યે મા ઉચોગી થા પડે એવી લાણાઓ તરીકે મસ્કૂત, નાગની અને અથ્રેલ લવાનું ગડઆતનું જ્ઞાન આપવામાં આવે છે આત્માની ઉત્પત્તિ માટે, નીતિની ખીલવણી માટે અને ઉત્તમ અખી, માતા, લગ્નિલ અને કુળવધુ થવા માટે પણ તેમા હિદુગાઓનું અન્યત્ર તથા તેમાથી મળી આવતી કથાઓનું અનુકરણ કરવાનું જ્ઞાન તેમા આપવામાં આવે છે કન્યાઓ માટેના આ વિદ્યાલય છે એમ નથી, માગાપ વગરની બાગડોઓ મટે તેમા કન્યાઓઆશ્રમ અને પતિ વગરની વિધવાઓ માટે વિધવા આશ્રમ પણ સાથે જોડવામાં આવેલા છે જેઓ દરેકને ઘર સમારી દર તેતુ, ખીલણકામ, ભરતક મ અને ગગેળ ઘર ચલાવવાની ગીતિનું જ્ઞાન આપવામાં આવે છે આ પાઠની ડેગવણી માટે કન્યાઓનું આશ્રમ—મોડીંગહાઉમ એક ઉપયોગી સાધન થઈ પડે છે, કેમકે ત્યા ગરીબ ઘરને વગના દરેક કામ નીકળે છે, જેનું જ્ઞાન તેઓને આપી શકાય છે

પણ આપ્યેલીજ આ જ્ઞાનાનું ટુક વર્ણન પુરૂ થતું નથી આપણા ધરમ માર તરફ નજર કરના આપણા માગાપોની મુખ્ય મેદનગી, છેલ્લગાઓના શરીર તથા હૃદયની ડેગવણી મળ ધમા તરત નજર આગળ તરી આવશે આ મેદનકારીથી આપણી પ્રાન નિ સત્ત, ખીલણ અને કુળગી વધ ગઈ છે, અને તેથી તેઓની ઉચી નીતિ પણ નાશ પામી છે । જ્ય અને શરીરની ખીલવણી વગર કોઈ પણ પ્રાન નાતિવાન તેમજ શય અને હોવનવાન થઈ નકે નહિ એ ડેગવણી પણ અને વિસારા મુદ્દામાં નથી આવી

લયના રોગને દૂર કરનાર, છાનીને ખીલવનાર અને સ સાગને સ્વર્ગમન બનાવનાર સાધન—સગિતની, અને શરીરના દરેક અવયયને દુષ્ટપુષ્ટ બનાવ નાર મ ધન ડસરતની ડેગવણી અને દરેક સ્ત્રી કે કન્યાને મળે છે વળી હૃદયને ડેગવનાર અને સ્ત્રીઓને ઉત્તમ નિયતિમાં મુકનાર પુસ્તકાવય, વાચનશૃલ્ક, વિશાવય યુનીનન અન્યથાઓનું મનહુન્યાન તથા સોસમાજ અને બાગ મમાજના દરેક લુલ જુના ખાતા આ વિદ્યાવયની સાથે જોડવામાં આવેલા છે, જે મગજને ખીલવી, । જ્યને દૃઢ કરી, મ પ તેમજ પરોપકારના પાઠો લલિ પના ઉત્તમ માતારોને આપે છે પોપાગની વાગણી દરેકમા ખીને તે માટે દરેક વિદ્યાર્થીને બાગવયલીજ અમુક દરજ્જે બાગવવાનું કામ મોપવામાં આવે છે, અને તેમા તેના ઉમ્મગના પ્રમાણમા દેરાર કરવામાં આવે છે દરેક કન્યાને અમુક ઉમગની વના અને ઇના ડમમાજમા મદદ આપતી પડે છે, જમનારાઓને પીરમવુ પડે છે અને સ્વાન, પૂત તથા મેડકોની મોવણ રતી પડે છે તેઓ મોગી વના તેમની રુએમા ફેરફાર વય છે તેઓને નાના બાગકોને ઉડેરતા, તેઓની મ લાગ મળતા શોખવુ પડે છે અને હાનાજ રાખવાનું મમ મોપનામાં આવે છે આપણી ખાનગી, મરમરી અને મયુનીમીપન કન્યાગાગાઓમાં આપવામાં

આવૃત્તી કેળવણીના કરતાં આ ખાતાની કેળવણી કેટલી બધી ઉચ્ચ છે તે કોઈ પણ બુદ્ધિશાળી જોઈ શકશે. હાલનાં ત્યાં બસે કન્યાઓ, એકસો પાંચ માળ.૫ વગરની કુવાસીકાઓ અને અગ્યાર વિધવાઓ કેળવણી લે છે, અને હજી સેંકડોને દાખલ કરવા માટે અરજીઓ આવી છે, પણ નાણાની તંગીના સળગે વધુ અરજીઓ સ્વીકારવામાં આવી નથી.

આવા એક વિદ્યાલયની આપણામાં જરૂર છે એ ઉપલા ટુંક વર્ણન પરથી કોઈ પણ જોઈ શકશે. ખરું છે કે આવા ખાતાને સંભાળનાર આપણામાંથી કોઈ પણ આ કે પુરૂષ મળી આવશે નહિ, પણ તેથી કાંઈ કાર્ય કરવાથી હરી જવાતું નથી. અક્ષીગઢ કોલેજ અને જનારમ્ સેન્ટલ હિંદુ કોલેજના ઇતિહાસ તરફ નજર કરતાં તરત માત્રમ પડશે કે આવાં ખાતાઓમાં શરૂઆતમાં અન્ય વર્ગના ઉત્તમ પુરૂષોની મદદ લેવાથી તે ખાતાંઓને કાંઈ પણ નુકશાન થયું નથી, બલકે તેઓને મોટો ફાયદો થયો છે. આપણે પણ તેજ રીતે બીજી કોમના કેળવણીઓની મદદ લઈ શકાએ. અન્ય કોમના દિલસોજ વિદ્વાનો, આપણી કોમના બીનઅનુભવી શ્રીમંતો કરતા કાંઈ આશુ' સાફ' કામ કરવા એવી ખડીક રાખવાની જરૂર નથી. એવા ખાતા માટે માત્ર પાંચ છ લાખની રકમ પુરતી થઈ પડશે, જે આપણી કોમમાં શ્રીમંતોની મોટી સંખ્યા જોતાં નહેનત કરવામાં આવે તો મળવી અશક્ય નથી. વળી આવા ખાતામાં કેળવણી કરી શકે તેમજ આપણા દયામય જનધર્મની નીચલી ફરજો બજાવવાથી આપણા ધર્મન પણ જગત્તરે ફરી શકશે: (૧) ફક્ત અથવા આચારના કારણે ધરમાથા હાર નહિ નીકળી શકે એવી સ્ત્રીઓને ઘેર જઈ તેઓને કેળવણી આપી શકે (- હિંદુ સ્ત્રીઓ માં સ્ત્રી અને બાળક વિભાગમાં જઈ તે વિભાગના દર્દીઓની મારવ ર કરી શકે અને તેઓને દિલાસો આપી શકે, (૩) કારખાનાએ મા નાંચરી કરતાં ગરમ બાળાઓ તેમજ કન્યાઓ અને સ્ત્રીઓને તેમની માદગા તેમજ મડલ વખતે મદદ કરી શકે. (૪) નિર્ધનને તળીથી અને બીજી મદદ મેળવ આપે (૫) સુના રાજાઓને પરિણામે સ્ત્રીઓ તેમજ બાળકોને અન્યાય ખનવો પડતા હાથ તના મુધારો કરાવી શકે (૬) ધરમંસારના કલ્યાણોનું સમાધાન કરાવી શકે (૭) જોડે રસ્તે ઉતરી ગયેલી સ્ત્રીઓને બચાવી લેશે. (૮) આધા, બહેરા, મુંગા વગેરે કુદરતથી કમનસીબ થયેલાઓને મદદગાર થઈ પડે. (૯) દિવાની સ્ત્રીઓને દિલાસો આપે.

પ્રાચીન જૈન તવારીખો અને હિંદુસ્તાનના સોનેરી જમાનાના ઇતિહાસથી જેઓ વાકેફ છે તેઓ સારી રીતે જાણે છે કે એક વખત એવો હતો કે જ્યારે આપણી સ્ત્રીઓ સંસારના શલ્યગાર, મનુષ્યની મદદ અને હવનના સાદ્વ્યરૂપ હતી, અને તેઓએ માત્ર પોતના સંસારનેજ નહિ પણ આખી દુનિયા માટે પણ ઉત્તમ દાતા પૂરા પડ્યા હતા. આ જમાના પછી તેઓની ખોટવણી અને તેઓની ઉન્નતિ

માટે જોઈએ અગત્યનો નથી. મધ્ય કાળના વહેમી અને નહિ ઇચ્છવા યોગ્ય સિવાજો હવે ધીમે ધીમે નાશ પામવા લાગ્યા છે. અને સ્ત્રી કેળવણી અને તેઓની ખીલવણીની અગત્ય સર્વત્ર સ્વીકારવામાં આવે છે. તેના એક ઉપયોગી અંગ તરીકે ઉપર જણાવેલી યોજના જોઈએ અગત્યની નથી, અને જે તેને સરળ રીતે અમલમાં મુકવા તૈયાર થશે તે દુનિયા ઉપર મોટો ઉપકાર કરવા સાથે પોતાના ભવનું પણ સાર્યક કરી શકશે.

અંદા.

સભા અને તેનાં કર્તવ્યો.

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સમાના સેક્રેટરીએ મોકલેલા વિનંતિપત્રને માન આપી આ લેખ લખવાની પ્રવૃત્તિ થઈ છે. 'જૈન ધર્મ પ્રકાશ' માસિકના ગ્રાહકોને જે અંક તે સભાની સીકરર જયુગીલીના આનંદોત્સવ નિમિત્તે લેટ આપવાનો છે, તે અંકને સાફ લેખ લખતાં મને પણ આનંદ થાય છે; કારણ કે આનંદના પ્રસંગમાં ભાગ લેવામાં કેને આનંદ ન થાય ?

આ જગતમાં ઘણાંક કાર્યો જોવાં છે કે જે એક મનુષ્યથી થઈ શકે નહિ તેમાં ખીમની સહાયની જરૂર રહે છે; અને જે કાર્ય એક મનુષ્ય આખો છાંદગી મુખી પ્રયાસ કરી સિદ્ધ કરી શકે નહિ તેનું મહત્વનું કાર્ય ઘણા મનુષ્યોનો બનેલો સમુદાય ઘણા અરૂપ સમયમાં સિદ્ધ કરતો જોવામાં આવે છે. ઘણા મનુષ્યો સાથે મળીને અમુક જાળનપર વિચાર ચલાવે તો દરેક મનુષ્યના જ્ઞાન અને અનુભવ વડે તે જાળતમા સત્ય શું રહેલું છે તે ગમજી શકાય, તેમજ અમુક જાળતની મિદ્ધિ કેવી રીતે કરવી તેને વાસ્તે યોગ્ય માર્ગ પણ મુજી આવે. નાની નાની નિર્ણય વસ્તુઓનો સમૂહ પણ જોકો કરવામાં આવે છે તો તેના વડે મોટું કાર્ય ફળીભૂત થાય છે, તો અનન્ય શક્તિ ધરાવનાર મનુષ્યોનો જોજ ઉદ્દેશથી એકત્ર થયેલો સમુદાય શું કામ કરી ન શકે? જો સમાન ઉદ્દેશવાળા યોદ્ધા મનુષ્યો ઘણા પાતથી અને અનન્ય નિષ્ઠાથી ઇચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ અર્થે પ્રયત્ન કરે તો તેઓ તે મેળવ્યા સિવાય રહેશે નહિ. આ જગતમાં એવું કાંઈ પણ નથી કે જે આવા મનુષ્યોને અસાધ્ય હોય. આ ઉપરથી એ દ્વિત થાય છે કે સભાઓ અથવા મમાને જાંધવ નો મુખ્ય ઉદ્દેશ જુદી જુદી વિષયોમાં ગયેલી શક્તિઓને એકત્રિત કરી તે દ્વારા ઇષ્ટ સિદ્ધિ કરવાનો છે.

આવી સભાઓ અથવા મંડળીઓ સ્થાપવામાં અનેક લાભ છે. તેનું સવિસ્તર વર્ણન કરતા લેખ લાગો થઈ જાય માટે ટૂંકાવુમાં એટલુંજ જણાવીશ કે સભાઓથી તેમાં ભાગ લેનારાનું જ્ઞાન વૃદ્ધિ થાય છે, તેઓની મનુષ્યિન દૃષ્ટિ નાશ પામતી જાય છે, અને તેઓ દરેક વસ્તુના લાભ લાક્ષણિકતા થાય છે. કાંઈ પણ કાર્યના

આરંભ કરે તે પહેલાં તેઓ પોતાની સભાના સભાસદો આગળ તે ચર્ચા વાસ્તે મુકે છે, અને તે ચર્ચામાંથી, તે મન્દ્યનમાંથી જે સત્ત્વ તરી આવે તે તેઓ અગીકાર કરી તે પ્રમાણે પર્તવાને રોકાય છે; આથી ભૂલ થવાનો ઓછો સંભવ રહે છે. આ રીતે તેઓ વિચાર કરતાં શિખે છે; બોલતાં પહેલાં અથવા કાર્ય કરતાં પહેલાં પોતાના મગજને વિચાર કરવાની તસ્તી આપતાં તેઓ શિખે છે. આ લાભ સામાન્ય જણાવા છતાં અમૂલ્ય છે. કારણ કે વિચારવંત પ્રાણીને સારૂ વિજય નિર્મિત છે.

સભાઓ ભરવાનો, બુદ્ધા બુદ્ધા મનુષ્યોને એક સંસ્થામાં દાખલ કરવાનો જે દિવાજ હાલમાં પ્રચલિત છે, તેમાં એક બીજો અગત્યનો લાભ એ છે કે એકજ ઉદ્દેશથી જોડાયેલા સભાસદોમાં મૈત્રીભાવ વધે છે; તેઓ એક બીજાને સહાય કરતાં શિખે છે; અને સભાના ઉદ્દેશને સિદ્ધ કરવા તેઓ સ્વાર્થનો ભોગ આપવાનું ઉત્તમ શિક્ષણ લે છે.

સભાઓનો ઉદ્દેશ શો હોવો જોઈએ?

આ પ્રશ્ન એટલો મહત્ત્વનો છે કે તેના ઉપર જેટલું લખીએ તેટલું અપૂર્ણ ગણી શકાય. આ જગતમાં અનેક પ્રકારનાં કાર્યો કરવાનાં છે; હવે અમુક કાર્ય કરવાને સરખી વૃત્તિ ધરાવનારા કેટલાક મનુષ્યો તે કાર્ય જરાજાર સિદ્ધ કરવાને એક સભા કે મંડળ સ્થાપી શકે. આ રીતે વિચરતાં જગતમાં મંડળોની ખામી રહે નહિ. પણ આમ જગતને ઉદ્દેશીને નહિ લખતા જત્ર જૈન કોમને ઉદ્દેશી લખવાનો પ્રયત્ન છે, અને તેટલા માટે જૈન કોમમાં મંડળો કેવા ઉદ્દેશથી સ્થાપાં જોઈએ તેના યથાશક્તિ યથામતિ વિચાર કરીશું.

પ્રથમ તો જૈન ધર્મના જ્ઞાનનો વિશેષ પ્રમાણમાં ફેલાવો થાય, તે સારૂ ધર્મના ગ્રન્થો પ્રગટ કરનાર એક મંડળ યા સભા સ્થાપવાની અતિ જરૂર છે. આ કાર્ય કરવાને કેટલાંક વર્ષોથી કેટલાંક સભાઓ યા કેટલાંક પુસ્તક પ્રસારક વર્ગો હસનીમાં આવેલા છે; તેઓ પોતાનાથી બનતું કરે છે, અને તે વાસ્તે તેમના નિયામકોને જેટલો ધન્યવાદ આપીએ તેટલો ઓછો છે, તે પછી હજી કરવાનું કામ બહુ બાકી છે. મોટા પાયા પર એવું એક મંડળ સ્થાપવું જોઈએ કે જે દ્વારા જૈન ધર્મનાં પ્રાચીન સર્વ પુસ્તકો પ્રકાશમાં આવે; કેટલીકવાર પુસ્તકો બહુજ અગુદ્ધ છપાય છે, અને તેથી બીજા પુસ્તક ફેલાવનારી કમીટીને તે ફર્યાદી છાપાવું પડે છે; આમ ધનનો કેટલોક નિર્ચય વ્યય થાય છે, અને પુસ્તકનો ફેલાવો કરનારા બંને વર્ગો વચ્ચે નહિ ઇચ્છા ભોગ લાગણી ઉદ્ભવ થવાનો સંભવ આવે છે. માટે આવા બનાવ ન બનવા પામે, અને જૈન ધર્મને લગતાં પુસ્તકો સારા આકારમાં શુદ્ધ છપાય તે માટે પુસ્તક પ્રસાર કરનારી એક ઉત્તમ સભા સ્થાપવાની જરૂર છે. તે સભાએ બીજા કોઈ પણ કામમાં ભાગ નહિ લેતાં તેજ કાર્યની પાછળ પોતાનું સઘળું બળ વાપરવું જોઈએ; અને તે કામને વાસ્તે જો પ્રથમ થોડું ફંડ હશે તોપણ હરકત જેવું નથી કારણ કે

“ રણુ તો ધીરાનું ધીરાનું ”

માટે દુઃકાણુમાં એટલુંજ લખવાનું કે સભાનો ઉદ્દેશ પાર પડે તે માટે તેના સભાસદોએ આત્મસોગ આપવો જોઈએ, ઉદ્દેશ અનુસાર પોતાનું વર્તન રાખવું જોઈએ. વળી આ સંબંધમાં બીજી પણ એક અગત્યની સૂચના કરવી ઘટે છે કે સભાસદોએ પરસ્પરની ખાનગી ઈર્થ્યાને સભાના કામમાં વિઘ્નરૂપ થવા દેવી જોઈએ નહિ. તમે એક કામ કરવાનું માથે લ્યો અને તમે તે કામ પાર પાડવાને પ્રયત્ન કરો, છતાં તમે તે કામ કોઈ પણ કારણથી પાર પાડી શકો નહિ, તેવામાં બીજો કોઈ સભાસદ તે કામ કરી શકે, ત્યારે તમારા મનમાં આનંદ થવો જોઈએ. કારણ કે સભાને જે કામ કરવાનું હતું તે સિદ્ધ થયું, પણ તમને તે સમયે અસંતોષ કે દિલગીરી ઉપજે તો જાણવું કે તમે કાર્ય સિદ્ધિને સારૂ પ્રયત્ન કરતા ન હતા, પણ તે કાર્યસિદ્ધિદ્વારા કીર્તિને સારૂ મથતા હતા.

જો આ રીતે પોતાની માનપ્રતિષ્ઠા કે કીર્તિનો સવાલ દૂર રાખી સભાનું કાર્ય ગમે તે પુરૂષદ્વારા પાર પડે તે તરફજ લક્ષ રાખવામાં આવતું હોય તો ઘણા અડપ સમયમાં સભા પોતાની ઉમદા મુરાદ પાર પાડી શકે. સભાનો ઉદ્દેશ સિદ્ધ કરવાના કાર્યનેજ દરેક સભાસદે પોતાના વિચારમાં મુગ્ધપદ આપવું જોઈએ. જો આમ થાય તો ઉદ્દેશ સત્વર સિદ્ધ થવા વિના રહેજ નહિ.

ધાર્મિક સભાઓનું વિશય કર્તવ્ય શું છે ?

ધર્મ અને નીતિ એ અમર આત્માને લગતા વિષયો છે, માટે તેમને વિશેષ પ્રાધાન્યપદ અપાય એ સ્વાભાવિક છે. મરણસમયે કીર્તિ, મોલો, માન, પ્રદવી, ધન, વાડી, મહેલ વગેરે સાથે આવતાં નથી. સાથે આવનાર માણસનું અસ્તિત્વ છે; તેના સારા નરસા વિચારો, તેની શુભ અશુભ લાગણીઓ અને તેનાં ઇષ્ટ અનિષ્ટ કર્મો તેની સાથે આવે છે. આ વિચારો, લાગણીઓ અને કાર્યો કેવા પ્રકારનાં થશે, તેનો આધાર તે માણસના નીતિ અને ધર્મ સંબંધી વિચારોપર રહેલો છે. આ ઉપરથી એ સિદ્ધ થાય છે કે આપણું લવિષ્ય આપણા ધર્મ અને નીતિ સંબંધી વિચારોપર અવલંબેલું છે. માટે ધર્મ અને નીતિને જેટલી અગત્યતા આપીએ તેટલી ઓછી છે. Right thoughts lead to right belief, and right belief leads to right actions સત્ય વિચારો સત્યદ્વાને ઉત્પન્ન કરે છે, અને સત્યદ્વા સત્કાર્ય કરવાને પ્રેરે છે. માટે સર્વનું મૂળ સત્ય વિચારો છે. તે વિચારો આપણે ધર્મદ્વારા મેળવીએ છીએ, માટે ધર્મ એ વિશેષ મહત્વનો વિષય છે; અને તેથી ધાર્મિક સભાઓનું સામાન્ય સભાઓ કરતા વિશેષ કર્તવ્ય હોય તે વાસ્તવિક છે. આ કર્તવ્ય કેવા પ્રકારનું હોવું જોઈએ તે હવે આપણે વિચારીશું.

સામાન્ય ઉદ્દેશ જીવિષ્ટાળી અને ઉચની પુરૂષોથી સિદ્ધ થઈ શકે છે. તે ઉદ્દેશ પાર પાડવાને સ્થળ, સમય, સભાના સભાસદોની નીતિ સારી છે કે ખોટી તે પ્રશ્ન

મહત્વનો ભાગ ભજવતો નથી દાખલ તરીકે વક્તૃત્વકળા વધારનારી એક સભા સ્થાપન કરવામાં આવે. હવે ને સભામાં ભાગ લેનારા નીતિવાળા છે કે નહિ તે પ્રશ્ન કોરાણે રાખીને પણ તેઓ પોતાનો દેવ મિદ્ધ કરે, એટલે તેઓ: ધીમે ધીમે સભામાં જોડવાનું શીખી આગળ જતાં મોટા છટાદાર વક્તા તરીકે બહાર પડે. જો કે નીતિરહિત પુરૂષો વક્તા તરીકે કેવું કામ કરી શકશે તે જુદોજ પ્રશ્ન છે, પણ જોડવાની શક્તિ ખીલવવામાં તેમની નીતિ યા અનીતિ તેમને સહાયકારી કે વિનિ રૂપ થતી નથી. પણ ધર્મિક સભા નીતિ કે ધર્મના પ્રશ્નને દૂર રાખી કાંઈ પણ ઉપયોગી કાર્ય કરી શકે નહિ. માટે અગત્યનો સવાલ એ છે કે ધાર્મિક સભાના કાર્યવાહકો તેમજ સભાસદો ધર્મિય અને સહચારી હોવા જોઈએ. તેઓના આચાર વિચાર ઉત્તમ પ્રકારના હોય તોજ તેઓ ધાર્મિક સભાને અંગે કાંઈ પણ જન-સમુદાયને હિતકારી કાર્ય કરી શકશે. કારણ કે જુદીની સાથે હૃદય કેળવવાનું જોખમદારી ભરેલું' પણ પવિત્ર કર્તવ્ય તેઓને ગમવવાનું છે; અને આ કામ જેઓ હૃદયના શુદ્ધ અને પવિત્ર હોય તેઓજ ઉમદા રીતે બજાવી શકે. જુદી જુદીપર અસર કરે છે અને હૃદય હૃદયપર અસર કરે છે. એ સત્ય ઉક્તિ આપણને પ્રત્યે છે કે બીજાનાં નૈનિક જીવનપર અસર કરતા આપણે માગતા હોઈએ તો આપણું હૃદય શુદ્ધ અને ઉમદા વિચાર થા ભરેલું' રાખવાની પ્રથમ જરૂર છે. માટે સભાના સભાસદોએ સત્ત વ્યસનથી વિમુક્ત રહેવું જોઈએ, તેમજ પૈસા સંબંધી લેવડદેવડમાં પણ ન્યાયનીતિયુક્ત વર્તન રાખવું ઉચિત છે. આવા મનુષ્યો થોડી સંખ્યામાં હશે, છતાં જે કાર્ય તેઓ કરી શકશે તે જુદીશ જી પણ યોગ્ય આચાર-વિચાર વગરના મનુષ્યો લાંબા કાળે પણ કરી શકતા સમથ થશે નહિ. આ રીતે તેઓએ ધર્મનાં સિદ્ધાંતોની સત્યતા પોતાના આચારથી બીજાને પુરવાર કરી આપવી જોઈએ. આ પ્રમાણે પોતે શુદ્ધ આચારવિચાર રાખવા એટલુંજ નહિ પણ ધાર્મિક સભાના સભાસદોએ ધર્મનાં નિદાનેનો બાળકોને ભોધ આપવો, એ તેમનું કર્તવ્ય છે. આ કામ કોઈ હલકા પમારવાળા ધર્મનાં સૂત્રો મોંઢે બાળનાર શિક્ષકના હાથમાં સોંપવામાં આવે છે. તેનું પરિણામ કેવું આવે છે, તે તે બાળકના અનુ-ભવીઓના જ્ઞાનની બહાર નહિ હોય. આ ઉપરથી આ લેખકના કહેવાનો ભાવાર્થ એમ નથી કે જૈનશાળાઓ અથવા સભાઓ કાંઈ કરતીજ નથી, પણ એટલું તો જણાવવાની ઇચ્છા છે કે જે લાલ થાય છે, તે તેની પાછળ ઇર્ષ્યાતાં ધન, સમય અને શક્તિના પ્રમાણમાં કાંઈ નથી. માટે ધર્મ ઉપર જેમની ખરી પ્રીતિ હોય, અને જેઓ આ કામ કરવાને લાયક હોય તેવા પુરૂષોએ આ કામ હાથ ધરવું જોઈએ.

ધાર્મિક સભાઓએ કરવા યોગ્ય બીજું એક અગત્યનું કામ સદ્જ્ઞાનના ફેલાવા સંબંધી છે. આગળ જણાવ્યા પ્રમાણે પુસ્તક પ્રસાર કરનાર એક મોટું ખાતું ધર્મનાં પ્રાચીન પુસ્તકો ભણે પ્રગટ કરે, પણ હાલના જમાનાને અનુસરે લખાયેલાં કેટલાક પુસ્તકો પ્રગટ થવાની જરૂર છે. તે કામ ધાર્મિક સભાઓ પોતાની

શક્તિ અને સભાસદોના ઉત્સાહના પ્રમાણમાં જાળવી શકે. પ્રાચીન પુસ્તકોનાં ભાષાંતર ભલે થાય, અને તે થવાનું જોઈએ. છતાં ધર્મનાં તત્ત્વોનો બુદ્ધિગમ્ય ખુલાસો મળી શકે તેવાં પુસ્તકો પ્રચાર કરવાની હાલમાં વિશેષ આવશ્યકતા છે. સ્વતંત્ર વિચારને પણ અવકાશ આપવાની જરૂર છે. ધર્મરક્ષક સભાઓના આગેવાનોએ આ જાળવતે તેમના વિચારમાં સ્થાન આપવું જોઈએ. કારણ કે જો નવા જમાનાના યુવકો ધર્મ તરફ ઘેઘરકાર રહે તો તેને વાસ્તે તે આગેવાનો પણ ફેટવેક અંશે જવાબદાર છે.

ખરી વાત છે કે ધર્મનાં કેટલાંક તત્ત્વોનો પ્રત્યક્ષ પુરાંવા આપી શકાય નહિ, એ વાત તો સર્વ કોઈ કબુલ કરશે; પણ તે તત્ત્વોનો બુદ્ધિ અને હૃદય દબુલ કરે તેવો ખુલાસો તો આપવાની જરૂર છે. જેમ જેમ ધર્મના તત્ત્વોના તેવા પ્રકારનો ખુલાસો આપનારાં પુસ્તકો પહાર પડનાં જશે, તેમ તેમ કેળવણીનો વર્ગ ધર્મ તરફ વધારે વધારે શ્રદ્ધાવાન થશે, એમ આ ટોચકનું અંતઃકરણથી માનવું છે. વળી તે સાથે ધર્મની જે જે ક્રિયાઓ કરવામાં આવે છે તેનું સંપૂર્ણ રક્ષણ મળે છે, તેથી હૃદયશુદ્ધિ કેવી રીતે થાય છે, અને શરીરને પણ તે ક્રિયા કેવી રીતે લાભકારી નીવડે છે, તે સર્વ જાણતો દર્શાવનારું પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ ગવાની યોગી આવશ્યકતા નથી. આવાં પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરવાની જરૂરી અગત્ય વિચારીએ તેટલી યોગી છે. માટે તે કામ જે સભા ઉપાદી લેશે તે માતામાં મેટા ઉપકાર જેન સમાજપર કરનારાં થશે, અને ભવિષ્યની પ્રજાનો અંતઃકરણનો આશિર્વાદ મેળવવા ભાગ્યશાળી થશે.

માનિકપત્રોની ફરજો.

કેટલીક સભાને આગે માનિકપત્ર પણ નીકળે છે. સાક્ષાદ્દિકે જ્યારે ઘણું ભાગે તે સમયને લગતા પ્રશ્ને ચર્ચે છે, અને તે સંગ્રહમાં પોતાના વિચારો પ્રગટ કરે છે, ત્યારે માનિકપત્રો મહુન્વતા અને પ્રજાનાં પ્રશ્ને ચર્ચાનારાં ગણવામાં આવે છે. કેટલાંક માનિકપત્રો કેવળ ધર્મિક કે નૈતિક સાલ ચર્ચે છે, કેટલાક ખીજા માસિકો ધાર્મિકની સાથે સામાજિક સલાહને પણ હાથ ધરે છે, ત્યારે વળી કેટલાંક અન્ય માસિકો સંસાર, કેળવણી, સાયન્સ, ધર્મ, નીતિ અને રાજ્ય—એ સર્વ વિષયોને ચર્ચવાનું કામ કરતા હેતુ તેવું જાણ સ્વરૂપ રાખે છે. જૈન કોમમાં હાલમાં નીકળતાં માસિકોના ગુણદોષનું વિવેચન કરવાનું આ સ્થાન નથી. માટે તે સંગ્રહમાં વિશેષ નહિ લખનાં ઉત્તમ માસિકને પાત્ર થવાને તેમાં કેવા પ્રકારન લેખો દાખલ કરવા જોઈએ તે માર્ગ દર્શાવવાનું વિકટ પણ કિતકારી કામ યથા-શક્તિ જાળવીશું.

કોઈ પણ કામ આ જગતમાં હયાતીમાં આવે, તે પહેલાં તે કામ સંગ્રહી વિચારો ઉત્પન્ન થાય છે. તે વિચારોનો વિચારક પ્રથમ એક પુરૂષ દોષ છે, તે પોતાના વિચારો પોતાના સંગ્રહમાં આવતા પુરૂષોને નિવેદન કરે છે તેઓ વળી

ળીનઓને જણાવે છે. આ રીતે તે વિચારો ફેલાય છે, ચર્ચાય છે, અને જન-
સમાજ તે વિચારોને ગંભીર રહે છે ત્યારે વિચારો ઘટ્ટ ધાય છે, ત્યારે તે
વિચારો આ જગતમાં કાર્ય રૂપે પરિણમે છે. માટે જે સ્થિતિ આપણે જગતમાં
લાવવા ઇચ્છતા હોઈએ તે સ્થિતિ જે કારણોથી આવી શકે, તેવાં કારણોના
વિચારો ફેલાવવા જરૂરના છે અને તેવા વિચારોને ફેલાવવાના કામમાં માસિકપત્રો
ઘણો અગત્યનો ભાગ ભજવી શકે.

ન્યાયી અને ઉદાર પ્રીટીશ સરકારની શિતળ છાયા નીચે તાર, દિલ્લે, પોસ્ટ
અને છાપખાનાની મદદથી વિચારો ફેલાવવાનું કામ ખડું સરલ થયેલું છે, માટે અ.વા.
અનુકૂળ સમયનો લાભ લઈ માસિકપત્રોને ઉત્તમોત્તમ વિચારોને ફેલાવવાનાં સાધન-
ભૂત બનાવવાં જોઈએ.

આપણે એક ખોટો વિચાર ફેલાવીએ, અને તે ખોટો વિચાર ગ્રહણ કરી જે
જે મનુષ્યો આડે મારે દોરાય, તે સર્વનાં પાપકર્મને વાસ્તે આપણે જોખમદાર છીએ.
તેજ રીતે જેઓ સત્ય વિચારોને ફેલાવે છે, તેઓ અગમ્ય પુન્ય પ્રાપ્ત કરે છે; કારણ
કે તે વિચારોને સ્વીકાર કરી જે જે સુદૃઢો ળીન માણ્યો કરે છે, તે મર્ચ સુદૃઢોમાં
તેનો ભાગ રહેલો છે. આ દૃષ્ટિથી વિચારના વિચારકો, લેખકો અને ઉપદેશકોને શિર
કેટલી મોટી જોખમદારી રહેલી છે, તેનો આપણને કાંઈક ખ્યાલ આવી શકશે.
'ઉત્તમ પ્રકૃપનાર મોટાં પાપનો ભાગી થાય છે' એમ જે શાસ્ત્રમાં લેખ છે, તેનું
કારણ પણ કાંઈક આવાજ પ્રકારનું હશે, એમ આ લેખકને જણાય છે. માટે પોતાના
અનુભવમાં આવેલી અને પોતાને સત્ય લાગતી બાબતોનોજ લેખકોએ ઘાથ આપવો
જોઈએ.

મારા અભિપ્રાય પ્રમાણે માસિકમાં કેવળ એક પ્રકારના લેખોને દાખલ નહિ
કરતાં જે જે લેખોની કામને લાભ થાય, વાચકવર્ગના વિચારો ઉન્નત થાય, અને
તેઓ પોતાનું જીવન આનંદમય અને સુખી બનાવતાં શિખે તેવા પ્રકારના સર્વ
લેખોને માસિકમાં સ્થાન મળવું જોઈએ. મહંમદ પ્રોફેસર મણિલાલ દિવેદીના શબ્દોમાં
કહીએ તો "જે વિચારોથી, જે મત્યના જ્ઞાનથી ટાણવાર પણ સંસારના પ્રાપંચિક જીવન
કરતાં ઉન્નત જીવનનો અનુભવ થાય, સંકોચ અને સ્વાર્થની મર્યાદા દૂર થઈ ઉદાર-
તા અને પદોપકારપણાનો આસ્વાદ પ્રકટ થાય, તેવા વિચારો તથા તેવા પ્રકારનું
જ્ઞાન જેથી મળે તેવા ઉત્તમ લેખો માસિકમાં પ્રથમ દાખલ કરવા થઈ છે."

સાપ્તાહિકોના લેખકોને તથા તેના વાચકવૃન્દને વિચાર કરવાનો પુરતો સમય
પણ હે તો નથી. રવિવારે પત્ર ખુદાર પાડવાનું હોય, અને શનિવારે કોઈ ઉપયોગી
ખબર મળતાં, તે ઉપર મુખ્ય લેખ યા ચર્ચા લખવાની સાપ્તાહિકના લેખકને જરૂર પડે
છે. તેને વિચાર કરવાનો અવકાશ લાગ્યેજ મળે છે, પણ માસિકના સંબંધમાં તેમ
નથી. એક માસ એ વિચારોને લેખો લખવાને પુરતો સમય છે. માટે વર્તમાન સમા-

આરોથી અથવા નવા ધ્રુના બનાવોની નોંધથી માસિકોનાં પાનાં ભર્યાં એ માસિકની શોભાને હીનપત લગાડનારું છે. જે લોકો કેવળ તે માસિકનાજ આહુક હોય, અને બીજાં પત્રો વાંચવાનો જેમને અવકાશ ન મળતો હોય, તેવા લોકો અગત્યના વર્તમાન સવાલોથી તદ્દન અજ્ઞાત ન રહે, તેટલા માટે વર્તમાન સમાચારને વાસ્તે માસિકમાં એકાદ બે પૃથ સળવામાં આવે તો તેમાં કાંઈ બાધ નથી. પણ બાકીનાં બીજાં પૃષ્ઠો ઉમદા લેખોથી શોભાવવામાંજ તે માસિકની શોભા છે.

દૈનિક પત્રોમાં અને સાપ્તાહિકોમાં જે જે સમાચારો આવે, જે જે બનાવનાં વર્ણન આવે, તે સમાચારોમાં કે તે બનાવોમાં ગંભીર તત્ત્વ (underlying principle) શું રહેલું છે, તે તત્ત્વ શોધી કાઢી વાચકવર્ગ આગળ મુકવાનું અને આ રીતે વાચકવર્ગની વિચારશક્તિ કેળવવાનું કામ પણ માસિકપત્રો બહુ સારી રીતે બજાવી શકે.

સાયન્સની શોધોની મદદ વડે ધર્મનાં તત્ત્વોની સત્યતા પુરવાર કરનારા લેખોની આવશ્યકતા બહુજ છે. કારણ કે સાયન્સે ત્રિદ્વ કરેલી બાબતો હાલ સર્વમાન્ય ગણાય છે. અવાજના સિદ્ધાંત (theory of sound) પરથી મંત્રશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતની સત્યતા બહુ ચારી રીતે પુરવાર થઈ શકે તેમ છે. વિચારના પરમાણુઓ છે, એ સત્ય સિદ્ધાંત તીર્થોની પવિત્રતા સાબીત કરવામાં બહુ અગત્યનો લેખી શકાય.

માસિકોમાં મહાન પુરૂષે નાં ચરિત્રોને પણ જગ્યા આપવી જોઈએ છે. કારણ કે સત્ય બોલવું તે સાડું છે, સત્ય બોલવાની આવા આવા લાભ થાય છે, એમ જણાવવા કરતાં હરિશ્ચન્દ્રનું દૃષ્ટાન્ત એવા રૂપમાં લખવું જોઈએ કે તે ચરિત્ર વાંચતાંજ વાચક-વૃન્દ તેના દાખલા પ્રમાણે વર્તવાને દોરાય. પૂર્વના મહાપુરૂષોનાં ચરિત્રોની સાથે સાથે આધુનિક સમયના મહાપુરૂષોનાં દૃષ્ટાન્તો આપવાની પણ જરૂર છે.

જો માસિકો નિષ્પક્ષપાત કલમથી લખાય, અને કેવળ જનસમાજના હિત-ખાતરજ પ્રગટ થાય તો તેઓ અદ્ય સમયમાં બહુજ ઉત્તમ પ્રકારની સેવા બજાવી શકે. એક ઉપદેશક જે કામ કરે તેના કરતાં પણ વિશેષ કાર્ય બજાવી શકવાનું સામર્થ્ય માસિક ધરાવે છે, કારણ કે બીજા ઉપદેશકતા ગુણુદોષ તરફ લેવાની શ્રેતા-વર્ગને સ્વાભાવિક ધૃત્તિ થાય છે, પણ માસિકના ગુણુદોષ લોકો નિહાળતા નથી; તેના લેખો અને લેખોમાં સમાયેલા બોધ પ્રત્યે નજર રાખે છે. માટે આ અપેક્ષાએ માસિક ઘણું સાડું કામ કરી શકે. માસિકમાં લખવા યોગ્ય વિષયો ઘણા છે, અને તેનું સવિસ્તર વર્ણન સ્થળસંકેતના બચથી અત્ર કરવામાં આગ્યું નથી.

દુકામાં મહત્વના અને ગંભીર વિષયને ચર્ચનારા લેખોજ માસિકમાં દાખલ કરવા જોઈએ, અને તેવા લેખો જેમ વિશેષ પ્રમાણમાં મળે, તેને સાડું બનતો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. વિદ્વાન લેખકોને ઉત્તેજન આપી તેવા લેખો લખાવવા જોઈએ. મુનિદાનેને તેવા લેખો લખવા અભ્યર્થના કરવી જોઈએ. ઉત્તમ વિખેાપર

સભાના નિયમો ઉત્તમ પ્રકારના છે અને નવી રૂઢિપાતી સભાઓએ અદુલ્લખ કરવા યોગ્ય છે. સભાની પૈમા સંબંધી સ્થિતિ ચારી છે, અને તેના મલાસદોમાં વિદ્વાનો તેમજ શ્રીમંત વર્ગ પણ છે; તેથી ભવિષ્યમાં તેઓ વિશેષ ઉત્તમ કાર્યો કરી શકશે, એવી આશા સકારણુ રખાય છે. હું 'ઈન્સ્ટ્રુ' છું કે તે આશા સફળ થાય, અને આ સભાની ગોઠવણ જુથુખીત્રી ઉજવવાનો પ્રસંગ જ્યારે આવે ત્યારે તે સભાને હાલ કરતાં પણ અધિક સારાં કાર્યો કરેલાં જતાવવાનો અમય પ્રાપ્ત થાય. પ્રાંતે તે જૈન ધર્મ પ્રસારક સમાનો વિજય ઇચ્છી અને તેના કાર્યવાહકોને સ્વાર્થભોગ વાસ્તે ધન્યવાદ આપી આ પ્રસ્તુત લેખ સમાપ્ત કરવામાં આવે છે.

મણીલાલ નથુલાલ દોશી, ખી, એ.

અમરાવાદ,

સભાના ૨૭ વર્ષના રીપોર્ટની નકલો મોકલતાં કેટલાએક સાક્ષરો તરફથી આવેલા પત્રો.

રા. રા. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી લખે છે કે—દીલગીગજુ' કે તમારી માગણી સુજળ લેખ મોકલવાની મને કુરસદ નથી.

સભા ણાંધવાના હેતુઓ અનં તેથી થતા લાભ સંજ ધે તમારી મલાનો અદે-વાલજ એક ઉત્તમ લેખ છે. જેમ એક નદીનુ મૂળ ન્હાના ઝરણામાંથી શરૂ થઈ આગળ જતાં મોટું ફૂલ ધારણુ કરે છે ને જનોપયોગી થઈ પડે છે, તેમ માત્ર ત્રણજ જણના પ્રયાસથી ઉદ્ભવેલી આ મલાએ આગળ વધતાં કેટલું સગીન કામ કર્યું છે તે મજકુર લેખ પરથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. તમારા પત્રમાં પૂછેલા પહેલા ચાર પ્રશ્નોમાંથી દરેકનો જવાબ એ રીપોર્ટમાં પ્રદર્શિત થયેલી હકીકત પરથીજ આપી શકાય.

ભાવનગર છગનલાલ લાઈબ્રેરીના વાચકમાંથી એ મલાનો ઉદ્ભવ થયો તે વાત જાણી મને પરમ સંતોષ થાય છે. એ લાઈબ્રેરીનું નામજ મ્હારા મનમાં પાછલી હજારો વાતો યાદ કરે છે. કાલણુ આજથી ૨૨-૨૪ વર્ષ પર હું તથા મારા મિત્ર રા. ણા. મનુભાઈ નંદજીકર મહેતા જેઓ હાલ વડેદરા સ્ટેટના નાયબ દીવાન છે તેઓ જ ને હમેશાં આંજરે એ પુસ્તકાલયમાં લાઈટકુલના અમારા અભ્યાસના કામ-માંથી કાદેગ થઈ વાંચવા જતા તે વખતે અમને એવું સ્વપ્ન પડું નહિ આવેતું કે અમારા સહુ ધ્યાયીમાંથી કોઈ એ ત ગમાનો પાયો રૂંદો છે કે જે પાછળથી આવું ઉપયોગી કામ કરશે.

શોભા આપે છે અને મને વિશ્વાસ છે કે સભા હજી વધારે હિતકર કાર્યો કરવાને સમર્થ થશે.

રા. રા. ન્હાનાલાલ દલપતરામ કવિ લખે છે કે—જૈન ધર્મમાં ધણું એવું છે કે જે અન્ય સમુદાયોમાં નથી અને એવું એવું જ્ઞાન આપ એકલા જૈનેનેજ નહિ પણ અન્ય ધર્માનુયાયીઓને પણ જોધશો તેથી તો લાભજ છે. અહિંસાનું જૈન અને બૌદ્ધ સૂત્ર વૈદિક ધર્મ અને ગુજરાને તો સ્વીકારી લીધુંજ છે.

જૈનોમાં જાગૃતિ સારી છે, ગરબોમાં સંપ પણ સારો છે. છતાં જૈન મતના જુદા જુદા ગરબો હજી વધારે નિકટ સંજોગમાં જોડાય, અને પરસ્પરની મદદમાં ઉભા રહે એવું થાય તો વધારે હિત સધાય. એકજ જિનદેવના જે પુત્રો છે, તો સમજીને વધારે સંપી જશે અને મુખી થશે. આપની મહાત્મા આજાદી ઇચ્છું છું.

રા. રા. દોલતરામ કૃપારામ પંડ્યા લખે છે કે—વ્યવસાયને લીધે આપની ઇચ્છા પ્રમાણે લેખ લખી મોકલ્યો નથી તે ક્ષમ્ય ગણાશે. આપની ઇચ્છા હશે તો વળી કોઈ અન્ય પ્રસંગે લેખ માટે શ્રમ થશે. આ પ્રસંગે એટલું તો કહેવું પડે કે રમતમાં અથવા અડપ વિનારથી કરેલા કૃત્ય રૂપી દારુમાથી આપનો વિસ્તૃત સભા રૂપ કાર્ય થયું, એજ આપના ધર્મમાં સિદ્ધ કરેલા કર્તવ્યદારણનો અને કર્મનો ઇશ્વરી નિયમ જતાવી આપે છે.

રા. રા. કાન્તિલાલ છગનલાલ પંડ્યા લખે છે કે—શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાનો રીપોર્ટ પહેલેથી તે છેલ્લે મુઘી હું બહુ રસથી વાંચી ગયે છું, અને મહારાથી કલ્પા વિના રહેવાનું નથી કે તે રીપોર્ટ કોઈ પણ સંસ્થાને માનપ્રદ થઈ પડે એવો છે. તે ઉપરાંત ત્હેની લખાવટ પણ ઉંચા પ્રકારની છે, અને તે માટે લેખકને જોશક ધન્યવાદ ધરે છે. ખરે, મહાત્મા જન્મ, ત્હેનો સંકટસમય, ત્હેનો વિકાસક્રમ અને અન્ને પૂર્ણ ઉત્સાહવાળા યુવાવસ્થામાં ત્હેનો પ્રવેશ—એ સર્વ જાણી હું હર્ષ પામ્યો છું. અને અન્તે શ્રી પરમાત્માને એટલી પ્રાર્થના કરું છું કે શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાની પ્રવૃત્તિ વધારે ને વધારે કલ્યાણકારી થાઓ, એ પ્રવૃત્તિનો ઇતિહાસ વધારે ને વધારે જ્વલન્ત જનો, અને દીર્ઘ દૃષ્ટિથી, અચલ ધૈર્યથી તથા નિઃસીમ ઉત્સાહથી લોકકલ્યાણ કરવાની તદ્દમારી પદ્ધતિનો આપણા દેશની સર્વ સંસ્થાઓ દાખલા લ્યો. તથાસ્તુ!

૩૨	શાહ ગોકળલાલ અમથાલા	અમથાલા
૩૩	શાહ નયુલાલ પુરપોતમદાસ	"
૩૪	શાહ મંગળદાસ દોલનરામ	"
૩૫	શાહ વલભજી હીન્જી પોરખંદરવાળા	દલકતા
૩૬	રામખલાદુર મણિલાલજી સીનાખચંદ્ર નદા	અજીમજી
૩૭	ઝવેરી ચંદુલાલ હોટાલાલ લખુલાલ	અમદાવાદ
૩૮	શાહ પરમાણુદાસ નતનજી જેચંદ	ગોધા
૩૯	શાહ હોટાલાલ જીવણલાલ જેચંદ	"
૪૦	પારેખ હોટમલાલ ચોખવજી	"
૪૧	શાહ પ્રાણજીવનદાસ પુરપોતમદાસ	રાધખંદર
૪૨	રોઠ કમલશી ચુલાખચંદ	રાધનપુર
૪૩	શાહ યુનીલાલ પીરચંદ	"
૪૪	શેઠ નાગરદાસ પુરપોતમદાસ	રાણપુર
૪૫	મોદી જગનલાલ ગોકમલાલ	"
૪૬	શાહ હરખચંદ કુંવરજી નાગનેશવાળા	સરંગાન
૪૭	મારતર મણિલાલ તલકરી	વીરમગામ
૪૮	ઝવેરી માણેકચંદ એતગી	"
૪૯	શાહ ઉમેદચંદ અમથાલાલ	"
૫૦	વડીલ ગયાલાલ હકમચંદ	ધંધુકા
૫૧	વડીલ ગયાલાલ પ્રેમચંદ	"
૫૨	ખેન ગંગા. મોતીચંદ માણેકચંદની દીકરી	ભાકુપ
૫૩	શેઠ પ્રેમજી રામચંદ પીતાંગ	પ્રભાસપાટણ
૫૪	શેઠ કરતુરભાઈ દસળચંદ	મનમનગર
૫૫	શ્રી જૈન સુખેષ પુરપોતમદાસ	ખાભાન
૫૬	શ્રી સુમતિ રતનમુરિ જૈન સાહચેર	ખેડા
૫૭	દેસાઈ લક્ષ્મીચંદ લાલાન	ભોટાદ
૫૮	ગ. રા. સુરચંદલાલ પુરપોતમદાસ ખમખા, બી. એ, એચએસ બી	ગોધરા
૫૯	ગેઠ પુત્રમચંદ કરમચંદ હોટાલાળા	ખટણ
૬૦	રોઠ નેમચંદ પીતાગરદાસ	મયગામ
૬૧	સધવી જલાખીરામ પુહરામ	ગેસાણા
૬૨	દેસી કેસવજી જુઆલાલ	તવાળ

પહેલા વર્ગના સભાગણા.

૬૩	શાહ ઝવેરભાઈ લાખચંદ	જાવનગર
૬૪	શાહ જસરાજ ત્રીકમ	"
૬૫	શાહ ગિરધરલાલ દેવચંદ	"
૬૬	શાહ મગનલાલ મુળચંદ	"

૧૪૨	મેહેતા લલુભાઇ મોનીચાંદ, બી. એ., એલએસ. બી.	ભાવનગર
૧૪૩	શાહ જીખાલાઇ ગાંડલાલ	"
૧૪૪	સંઘવી ડાયાલાલ ગિરધર	"
૧૪૫	શાહ જમજીવનદાસ કુલચંદ	"
૧૪૬	શેઠ દુર્ગીચંદ જગજીવન	"
૧૪૭	સંઘવી જેચંદ દવીચંદ	"
૧૪૮	શાહ પુરુષોત્તમ દીનાચંદ	"
૧૪૯	શાહ માણિકચંદ કરમચંદ	"
૧૫૦	શાહ માણિકચંદ જેઠાલાલ	"
૧૫૧	શાહ જીવરામ તત્તજી	"
૧૫૨	શાહ પાનાચંદ ત્રીકમજી	"
૧૫૩	શાહ જીવજી વરધમાન	"
૧૫૪	ગાધી હરજીવનદાસ મોનીચાંદ	"
૧૫૫	શંદ લક્ષ્મીચંદ મગનલાલ	"
૧૫૬	શાહ કુલચંદ દુલજી	"
૧૫૭	શાહ પરજીવનદાસ રામચંદ	"
૧૫૮	શાહ નાનચંદ હરજીવન	"
૧૫૯	શાહ ગિરધરલાલ જીવજી	"
૧૬૦	શાહ મોહનલાલ ઓધડ	"
૧૬૧	શાહ કીસાલાઇ રામજી	"
૧૬૨	શાહ સુનીલાલ મુળચંદ	"
૧૬૩	શંદ વજલાલ દીપચંદ	"
૧૬૪	જેઠ ભીમજી નરસીદાસ	"
૧૬૫	શાહ લલુભાઇ માણિકચંદ	"
૧૬૬	શાહ જમજીવનદાસ મનમુખમગ	ગોધરા
૧૬૭	મેહેતા મનમુખભાઇ કિરનચંદ ગોરખીવાળા	મુ. ૧૯
૧૬૮	માનગર અનોપચંદ મેળાપચંદ બી. એ.	"
૧૬૯	શાહ કુલચંદ સાવજી	"
૧૭૦	શંદ બીરચંદ કે. જી. જી.	"
૧૭૧	શાહ પંચમાજી દાપસા ગોધરાવાળા	"
૧૭૨	દોશી કમલચંદ ગોધરા	"
૧૭૩	પારી જેઠાલાલ વાલજી ગાંડલાલ	"
૧૭૪	શંદ વ. રા. જી. કાંડસો ધનજી	અમદાવાદ
૧૭૫	મોની નય રાંદ લક્ષ્મીચંદ બી. એ., એલએસ. બી.	ગે. પ.
૧૭૬	શાંદ મેળાખાઇ સી. રાંદ	પાનાજી
૧૭૭	જે. વલ્લભી રાંદ દીપચંદ	ઉદેપુર
૧૭૮	શંદ વજલાલ જી. રાંદ	અ. રાંદીપજી
૧૭૯	મગર જમજીવનદાસ મુળજી બી. એ., બી. એન. આ.	મગરમગર
૧૮૦	શંદ નનચંદ રામજી	કુલજી
૧૮૧	શંદ મિ. રાંદ ન. દીપચંદ	ગે. પ.
૧૮૨	શંદ જમજીવનદાસ રામચંદ	મદરા

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાનો રજત મહોત્સવ

અથવા

Silver Jubilee.

આમુખ.

પચીસ વરસ મુખીની એક સરખી કારકીર્દિ પછી જયુબીલી ઉજવવાનો મંગળ પ્રસંગ વર્તમાન જૈનોની કેઈ સંસ્થાને મળ્યો હોય, તો તે શ્રી ભાવનગર જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા છે. ગુજરાત વર્નાક્યુલર મોસાવટીને ખાદ કરતાં જૈનેતર સંસ્થામાં પણ આવો પ્રસંગ નોંધાયો શ્રુત થયો નથી આ પ્રસ્તુત સભાને, તેના સભ્યોને અને જૈન આલમને ગૌરવ-માનનાં કારણરૂપ છે. સભાની શરૂઆતથી આજ મુખીની કારકીર્દિ જોઈએ તો એ સભા જે તરી વળતાં કામો અડગ ધારાએ કરી આવતી દેખાય છે.

જે મુખ્ય કામઃ કંતોહનું રહસ્ય.

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ માસિકનું નિયમિત પ્રગટ થવું અને ધુરંધર જૈનાચાર્યોના સ્વપર કિતકારી ગ્રંથોનું મૂળ રૂપે, ગુજરાતી અનુવાદ રૂપે અથવા ઉલ્લેખ રૂપે પ્રસિદ્ધ થવું. આ જે મુખ્ય કામો ઉપર સભાએ લક્ષ આપ્યું છે-રાખ્યું છે એ ખચોત યોગ્ય ક્યુ છે. સભા ટકી રહી સાફ કામ બાજવતી આવી છે તે તેના પ્રવર્તકોની કાળજી ઉપરાત તેણે આ જોજ બાજોના હાથ ધરી છે તેથી તીર્થંતકારના અથવા એને લગતી રાજકીય બાબતોના ગુચવાડા ભયાં કામોમા એણે માથું માર્યું હું, તો એવા વીર્ય-લાગવગ-જ્ઞાન-કળવકળવાળા સભ્યોના અભાવે સભાની જીવન-દોરી બહુ ન લગાન, અને શ્રીમદ્દેવમયદ્રાચય ત્રિની પવિત્ર કૃતિઓની જે પ્રસાદી સભાએ આપણને આપી છે તે આપણને તરતમાં તો નજ મળત. આનો અર્થ એમ નથી કરવાનો કે તીર્થંતકાર યોગ્ય રાજકીય પ્રકરણમાં જૈનોએ માથું ન મારવું. એવી ધર્મરક્ષા યોગ્ય બામનોમા ભાગ લેવાની, તેના નિવેદો અણવાની અને તેવા ઉદ્દેશ-વાળી સંસ્થાઓની નિ સશય જરૂર છે, પણ જોદ માત્ર એ છે કે એ જરૂરને સાગોપાંગ પુગી વળે એવા વીર્ય-લાગવગ-નૈસ્વાર્થ્ય-ધન-જ્ઞાન-કળવકળ-હિમત-વાળા પુરૂષોની બહુધા જૈનોમા ખામી છે. જૈનોમાં એવી ઓલાદ (Generation) ઉભી ધાય એવા સસ્કાર-ઉચ્ચ અને સર્વદેશીય સસ્કાર (Liberal and unila-teral education)ની અનિવાર્ય જરૂર છે.

જૈન ઍસોસીએશન ઍન્ડ ઇન્ડીઆ; તે કેમ અસ્ત પામી?

સુખાઈની જૈન ઍસોસીએશન ઍન્ડ ઇન્ડીઆ થોડો વખત ઉદય પામી અસ્ત થઈ ગઈ અને હવે પણ અસ્ત દશામાં છે તે તેના અનિયત ઉદ્દેશો (undefined aim) અથવા પટોચી શકશે કે નહિ એવા વિચાર વિનાના ઉદ્દેશો ઉપરાંત

એ ઉદ્દેશોને ખર આણી શકે એવા ઉપર કહેલાં લક્ષણોવાળા પુરૂષોના (સભ્યોના) અભાવને લઇને. ઉક્ત અંગ્રેસીએશન નહિ ચાલી શકવામાં કોઇ એ સભાના અંગ્રેસ-રોની એકઠુથી સત્તા (Centralized power)નું કારણ આગળ આણે છે; પણ આ કારણ એટલું બધું મહત્ લાગતું નથી; કેમકે સભામાં ઉપરોક્ત લક્ષણવાળા સભ્યો હોત તો અંગ્રેસરોના હાથમાં એકઠુથી સત્તા ન જવા દેત; અથવા અંગ્રેસરોમાં જે એ લક્ષણ હોત તો એ સભા અસ્ત ન પામત. આમ જેતાં આ જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાએ પોતે પહોંચી શકે એવા ઉદ્દેશો નિયત કરી તેપરજ લક્ષ આપ્યું છે, તે યોગ્ય કયું છે; અને એ ઉપરથી એવી ઉભી થયેલી બીજી સંસ્થા-ઓએ ધડો લેવાનો છે.

સભાનું માસિક.

“જૈન ધર્મ પ્રકાશ” અવિચ્છિન્ન ધારાએ પચીશ વરસ થયાં પ્રતિભાસે પ્રગટ થયાં કરે છે એ સભાને ખરેખર મુખારકબાદીરૂપ છે. જેનોમાં એટલી લાંબી છાંદગીવાળું એ એકજ ગુજરાતી માસિક છે; અને જેનેતરમાં પણ “બુદ્ધિ-પ્રકાશ,” “ગુજરાત શાળાપત્ર” અને “કેળવણી” બાદ કરતાં એટલી લાંબી છાંદગીવાળું એક પણ ગુજરાતી માસિક દેખાતું નથી. અને આપણે ગુજરાતી જૈન માસિકોની નોંધ લઇએ તો અસ્થાને નહિ ગણાય.

જૈન દિવાકર.

(૧) જૈન દિવાકર—અમદાવાદમાં પ્રગટ થતું આ માસિક સંવત્ ૧૯૩૨ ના શ્રાવણમાં શરૂ થયું હતું. તેના ઉત્સાહી સંપાદક મરહુમ શા. છગનલાલ ઉમેદ-ચંદની કાર્યવાહી તળે એમાં વખતોવખત સારા લેખો આવતા; પણ એ માસિક બહુ અનિયમિત રહેતું; કવચિત્ બંધ પડી પાછું દર્શન દેતું; હાલ તો લાંબો વખત થયાં બંધ પડ્યું દેખાય છે. એણે પુરાં પચીશ વરસની છાંદગી લોગવી નથી. આમાં કવચિત્ કવચિત્ સુધારા અને ધર્મદાઝના લેખો દેખાવ હતા. ત્યાર પછી સંવત્ ૧૯૪૧ સુધીમાં બીજી કોઇ ગુજરાતી જૈન માસિક શરૂ થયું હોય તો તેની અમને માહિતી નથી. ૧

જૈન ધર્મ પ્રકાશ અને સનાતન જૈન.

નવ વરસ પછી સંવત્ ૧૯૪૧ ના ચૈત્ર માસમાં (૨) જૈન ધર્મ પ્રકાશનો જન્મ થયો. આ “પ્રકાશ” અઘાપિ પર્યંત પ્રકાશ કરી રહ્યું છે. આમાં વખતો વખત ઉત્તમ લેખો આવ્યા કયાં છે. તથાપિ આ “પ્રકાશ”ના પ્રકાશને આંજ નાખે એવું “સનાતન જૈન” માસિક આજ પાંચ વરસ થયાં ઉદય પામ્યું છે. “સનાતન”માં આવતા અમલેખો આદિ અંગે અમને ગમે તેટલો મતભેદ હોય, તેમાં

૧ સંવત્ ૧૯૩૩ ના ચૈત્ર માસમાં કેલવણાલ શિવશામ તાકડી “જૈન મુખારક” પ્રગટ થયું હતું, જે એ વરસ પામ્યું હતું. તથા

આવતા વિચારોની સાથે અમે ગમે તેટલે દરજ્જે મળતા થઈ ન શકતા હોઈએ, તથાપિ અમને એ માસિકની શૈલી (treatment) નિઃસંશય જમાનાના બરની લાગે છે. “સનાતન”ને મળતું અગ્રપદ પાંચ છ ચાવી-ખૂળી-રહસ્યને આભારી છે. તે ખૂળીઓ :—

- (૧) વિષયની ચાળવણી અને પસંદગી ;
- (૨) કેળવાયલાનું વલણ શું છે એના નિરીક્ષણપૂર્વક લેખન ;
- (૩) ચાલુ ચર્ચા ; સામાજિક ; રાજકીય વિષય અંગે ધાર્મિક દૃષ્ટિએ ઊદાપોદ ;
- (૪) ઐતિહાસિક લેખોને ખાસ સ્થાન ;
- (૫) એ માસિકને ખીખાં બધાં માસિકોથી તરી વળતું (distinguishing and novel) વિલક્ષણ કરવાની સંપાદકની કાળજી ;
- (૬) એક પત્રના જીવનને અનિવાર્ય એવો (journalistic spirit) પત્ર-કારને યોગ્ય જુરસો-વીર્યસ્ફુરણા.

જૈન ધર્મ પ્રકાશ આ ખૂળીઓ પીછાણી લઈ તેને અખત્યાર કરે તો તે પ્રથમ પંક્તિમાં પ્રથમ પદ લોગવતું ગુજરાતી જૈન માસિક નિઃસંશય ધાય એમ છે. ચોથી અને છઠી ખૂળીઓ એમાં નથી એમ સર્વાંશે કહી શકાય એમ નથી ; પણ તે ખૂળીઓને બહુ ખેડવાની જરૂર છે. પહેલી, બીજી, ત્રીજી અને પાંચ-મીનો તો પ્રારંભ કરવાનો છે.

જૈન હિતેન્દ્ર અને સ્વાદ્વાહ સુધા.

આ માસિકના જન્મ પછી ભાવનગરમાં જૈન ધર્મ હિતેન્દ્ર સભા તરફથી (૩) જૈન હિતેન્દ્ર ૧ અને અમદાવાદમાં જૈન નાટકકાર હાહ્યાભાઈ ધોળશાજી તરફથી (૪) સ્વાદ્વાહ સુધા ૨ શરૂ થયાં હતાં ; પણ બંને દુઃક જીવન લોગવી અસ્ત પામ્યાં છે. બંને માસિકોએ ઠીક ઐતિહાસિક લેખો હાથ ધર્યા હતા. બચપણમાં ઉછરતી સભામાં આ અરસામાં જળરી ફાટકુટ પડી હતી ; અને જો તેના હાલના કાર્યદક્ષ પ્રવર્તકોએ સમયોચિત વલણ ન લીધું હોત તો તેજ વખતે સભા બંધ થાત.

ત્યારપછી સંવત્ ૧૯૪૫ ના પોષમાં (૫) જ્ઞાનપ્રકાશ અમદાવાદમાં શાં મગનલાલ હઠીસંઘ તરફથી શરૂ થયેલું હતું ચાલુ છે. આ માસિકમાં ભાષાંતરોના ઉતારા કરતાં વધારે બહુ જોણું દેખાય છે.

જૈન ધર્મોદય અને જૈન હિતેન્દ્ર.

ત્યારપછી સંવત્ ૧૯૪૬-૪૭ માં (૬) જૈન ધર્મોદય લીંબડીમાં સ્થાનકવા-સીઓ તરફથી શરૂ થયું. તે બે ત્રણ વરસનું આયુષ્ય લોગવી આયમ્યું.

૧ પ્રગટ થયું સંવત્ ૧૯૪૧ વૈશાખ માસ. પ્રગટકર્તા જૈન હિતેન્દ્ર સભા ચાલુ વરસ એક.

૨ પ્રગટ થયું સંવત્ ૧૯૪૧ માધ માસ પ્રગટકર્તા જૈન ધર્મ પ્રવર્તક સભા, ચાલુ વરસ બે.

ત્યારપછી સંવત્ ૧૯૪૫ માં (૭) જૈન હિતેન્દ્રિય અમદાવાદના વિસલપુરના સ્થાનકવાસીઓ તરફથી શરૂ થયું. તે હાલ અમદાવાદમાં ચાલુ છે. ધર્મબોધના અભાવે આ માનિક પ્રાયઃ અર્થનો અનર્થ કરે છે એ ખેદરૂપ છે.

તત્ત્વવિવેચક.

તે પછી સંવત્ ૧૯૫૮ માં (૮) તત્ત્વવિવેચક-‘ગજથુધીમાં વિપ’ હઈ અમદાવાદમાં જન્મ પામેલું આ માનિક દીર્ઘ યુ થાય એમ લાગતું નહોતું. થયું પણ તેમ. થોડા માસના જીવન પછી સમાધિમાં પડ્યું. પછું ગઈ સાલ જાગૃત થયું; પણ વિપવિકારનો ઉનાર ન થયો હોવાથી જે માસની જાગૃતિ લોગવી પાછું સમાધિમાં પડ્યું છે.

આત્માનંદ પ્રકાશ, આનંદ, શ્રાવક અને હેરલ્ડ.

ત્યારપછી ૧૯૫૬-૬૦ માં ક્રમે ક્રમે (૯) આત્માનંદ પ્રકાશ ભ.વનગર આત્માનંદ મળા તરફથી શરૂ થયું છે.

(૧૦) આનંદ પાલીતાણા જૈન વિદ્યા પ્રનારક વર્ગ તરફથી શરૂ થયું છે.

(૧૧) શ્રાવક રાજકોટમાં સ્થાનકવાસીઓ તરફથી શરૂ થયું હતું; અને

(૧૨) જૈન કોન્ફરન્સ હેરલ્ડ મુંબઈમાં જૈન (સ્વેનામગ) કોન્ફરન્સ ઓફીસ તરફથી શરૂ થયું છે.

(૬)-(૧૦) વાળાં માસિકોમાં ટાઈપ અલ્પદત્તા ખેટા રાખ્યા છે. પ્રાયઃ શિષ્ટ લેખકોના અભાવે હાલ તરત જાડું મ્યાન ખેંચતા નથી.

(૧૧) વાળું માસિક માડું હતું. એમાં જાડુંધા મારા લેખો આવતા પણ સાંભળવા મુજબ મદદના અભાવે આ માસિક બંધ પડ્યું છે.

(૧૨) વાળું “કોન્ફરન્સ”ને લગતું હોવાથી તંના અંગે વિશેષ લખાતું દેખાય છે; તથાપિ તેમાં બીજા ઉપયોગી લેખો પણ દેખાય છે.

સનાતન જૈન. તેની અનુકરણીય ગેલી. અનુકરણમાં વિવેકની જરૂર.

ત્યાર પછી સંવત્ ૧૯૬૧ માં (૧૩) સનાતન જૈન રાજકોટમાં શરૂ થયેલું હાલ મુંબઈમાં તેના સંપાદક રા. મનમુખભાઈ સ્વજીભાઈ તરફથી પ્રગટ થાય છે. આની બુલા અંગે પ્રથમ જણાવ્યું છે. આ માસિકની ‘સેલીનું’ અનુકરણ અત્રે બીજા બંધાં જૈન માસિકોએ કરવે એવું છે અનુકરણ રો દોષ છે, તથાપિ નેમ ગિક પ્રતિભા (originality) જન્ય વિલક્ષણના દાખવવાની જોનામા શક્તિ ન હોય તેને સારાનું અનુકરણ અર્થે, અથવા દોષરૂપ નથી. અમને તો લાગે છે કે ઉપર જણાવેલા તથા હવે જણાવીએ છીએ તે માસિકો પ્રાયઃ દેખાદેખીથી શરૂ થયાં છે; અને દેખાદેખીથી આરંભાયેલા માસિકો કાનો લાભ જીવન ભોગવતા નથી અથવા દમ વગરનાં હોય છે. અનુકરણ-દેખાદેખીમા પણ વિચાર-વિવેક-વિચક્ષણતાની જરૂર છે.

જૈન પતાકા; જૈનોદય; બુદ્ધિપ્રભા.

“સનાતન”ની શરૂઆત પછી જે વરસે (૧૪) જૈન પતાકા અમદાવાદમાં શરૂ થઈ પછી મુંબઈ આવ્યું. ત્યાંથી હાલ બનારસ ગયું છે. એ જૈન પતાકા બહુ અનિયમિત ફરકાવે છે.

આ અરમામાં (૧૫) જૈનોદય વઢવાણમાં સ્થ નકવાસીઓ તરફથી નીકળતુ શ્રુત થયું છે. એક અંક જોવામાં આવ્યો હતો; હાલ ચાલુ છે કે નહિ એ ખબર નથી, જોયેલ અંકમાં કવિતા આવી હતી. બાકી દમગિનાતું.

ત્યારપછી છેવટ હમણાં (૧૬) બુદ્ધિપ્રભા અમદાવાદમાં મુનિ બુદ્ધિમાગર-જીના આધિપત્યપણા નીચે ગરૂ થયું છે. ચાર અંક બકાર પડ્યા છે. પ્રે. જેકો-બીના લેખોના અનુવાદ અને નતમંગી બી. એ ના લેખો આગળ એમાના બીજા લેખો લુખા-ફીછા લાગે છે. એમાનાં કાવ્યો નિર્મલ્ય છે. માનિકોમાં નિર્મલ્ય કાવ્યોની જરૂર શું?

બધાં માનિકોની એક ખામી.

આટલાં ગુજરાતી જૈન માનિકો આમારી માફિનીમાં છે. બીજાં કઠાચ નોંધ લેવાયા વિના રહી જતાં હોય. અત્રે જણાવેલા બધાં માનિકોની એક નોંધ લેવા ચોગ્ય ખામી ‘ઉદ્દેશ એવો નિર્દેશ’ એ મૂત્રને બહુધા વિચારી દેવાયું છે એ છે. કોઈ માસિકે પોતાના અમુક નિર્ણય ઉદ્દેશ (fixed aims) નક્કી કર્યા નથી ઉદ્દેશો નક્કી કરી જો તેને લાગતી નાને ગુપ્તન ચર્ચના-સખરામાં આવે, તો રેલવેની સડકની પેઠે ખાડા-ખાંખાચિયા વિનાના સપાટ (level) રસ્તા ઉપર અભિધેય-પ્રતિપાદ્ય વસ્તુકે આગગાડી અડમડાટ મુગમ-સરખી-અનિરોધકે શીઘ્ર દોડી શકે છે.

એમ હોય. જુદા જુદા વિષય યોગ્ય અનેક માસિકો જૈનોમાં લખાઈ ચર્ચાઈ શકે એમ છે. જૈનેતર ગુજરાતી માસિકો જોઈએ તો જેમ “કેળવણી” કે “ગુજરાત શાળાપત્ર” કે “Education” એ આદિમાં મુખ્યતઃ કેળવણીને લગતી ચર્ચા હોય છે; અથવા “સુન્દરીમુખોદ” માં મુખ્યતઃ સ્ત્રી ઉપયોગી વિષયો હોય છે, તેમ જુદા જુદા વિષયનાં જુદાં જુદાં માસિકો, જો અનંતર ઉદ્દેશ નિયત કર્યો હોય તો, જૈનોમાં ઘણાં નીકળી શકે એમ છે. એ માસિકોનાં પોપણુ માટે તેના પ્રવર્તકોના મુરૂપાર્થની અને ગ્રાહકોના અસંકુચિત આશ્રયની જરૂર છે. “જૈન” એ બહોળા અર્થસૂચક સામાન્ય શબ્દ છે; તે સામાન્ય શબ્દમાંથી અનેક વિશેષ (Species) ઝરણાં નીકળી શકે એમ છે; જૈન સાહિત્યક્ષેત્ર એટલું બધું વિશાળ છે કે તેમાંથી જુદા જુદા અનેક વિષયોને લગતાં માસિકોને ખોરાક મળે એમ છે. “જૈન ધર્મ પ્રકાશ,” “સનાતન જૈન,” “જ્ઞાનપ્રકાશ,”—એ વગેરે બધાં સામાન્ય બહોળા અર્થસૂચક નામો છે. તેમાં તેના નિયત ઉદ્દેશો સર્વાંગે પ્રતીત થતા નથી; માટે ઇચ્છવા યોગ્ય છે કે તે બધાં તથા હવે પછી નીકળે તે માસિકો પોતપોતાના અંતિમ હેતુ એકજ રાખી, અનન્તર હેતુ વિષયવાર નક્કી કરી તે વિષયપર અગ્ર-લેખો ચર્ચવા-લખવા માંડે. હાલ વિદ્યમાન નીચેનાં ગુજરાતી જૈન માસિકો દેખાય છે:—

(૧) સનાતન જૈન—(ધૈતાંગર-દિગંજર-સ્થાનકવાસી એ બધા અંગે યથાયોગ્ય ચર્ચા કરતું)

(૨) જૈન ધર્મ પ્રકાશ	}	(ધૈતામ્બરી)
(૩) કોન્ફરન્સ હેરલ્ડ		
(૪) બુદ્ધિપ્રભા		
(૫) જૈન પતાકા		
(૬) આનંદ		
(૭) આત્માનંદ પ્રકાશ		
(૮) જ્ઞાનપ્રકાશ		
(૯) જૈન કિતેરુ—	(સ્થાનકવાસી)	

પચીસ વરસની અવિનિહન કારકીર્દિ પછી “જૈન ધર્મ પ્રકાશ” ની રૂપેરી ખુશાલીનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો છે, એ આનંદવાર્તા છે. આપણે એ જૈન કામની એવા બળવનાં માનિકને દીર્ઘાયુ ઇચ્છીએ છીએ. સભાનાં આ પ્રથમ કામની સમાલોચના યઇ; હવે આપણે બીજું કામ તપાસીએ.

(૨) સભાએ બજાવેલી સાહિત્યમેવા:—

- (૧) વિજયચંદ કેવલિ ચરિત્ર બાપાંતર તથા મૂળ
- (૨) ઉપમિતિભવપ્રપંચ પીડગ્રંથ બાપાંતર
- (૩) સમ્યક્ત્વ (સ્વતંત્ર લેખ)

- (૪) મહીપાળ ચરિત્ર ભાષાંતર
- (૫) યશોધર ચરિત્ર ભાષાંતર
- (૬) વર્ધમાન દ્વાત્રિંશિકા ભાષાંતર સમૂળ
- (૭) ચંપક ઐથી ચરિત્ર ભાષાંતર
- (૮) રતિસાર ચરિત્ર ભાષાંતર
- (૯) વત્સરાજ ચરિત્ર ભાષાંતર
- (૧૦) શુકરાજ ચરિત્ર ભાષાંતર
- (૧૧) જંબુસ્વામી રાસ
- (૧૨) ચંદ્રશેખર રાસ
- (૧૩) સુરસુંદરી ચરિત્ર
- (૧૪) સુ. વૃદ્ધિચંદ્ર ચરિત્ર
- (૧૫) રત્નશેખર રત્નવતી કથા
- (૧૬) પ્રતિક્રમણ હેતુ ભાષાંતર

એ આદિ જૈન ધર્મ પ્રકાશના ગ્રાહકો વગેરેને ભેટ ઉપરાંત

- (૧) શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યનાં ત્રિપદિ શલાકા પુરૂષ ચરિત્રનાં દશે પર્વ સમૂહ ભાષાંતર સામે.
- (૨) શ્રી હંસરત્ન ગણિનાં ઉપમિતિસવપ્રપંચ સંક્ષેપતુ' ભાષાંતર (આ પ્રથમ પ્રગટ કરવાનું માન સ્વર્ગસ્થ શા. ભીમસિંહ માણેકને છે.)
- (૩) શ્રી યશોવિજયજીની કૃતિઓ મૂળ
 - (૧) અધ્યાત્મસાર
 - (૨) અધ્યાત્મોપનિષત્
 - (૩) દેવધર્મ પરીક્ષા
 - (૪) યતિવ્રક્ષણ સમુચ્ચય
 - (૫) અધ્યાત્મ ગત દલન
 - (૬) જ્ઞાનબિંદુ
 - (૭) તર્કભાષા (જૈન)
 - (૮) નયપ્રદીપ
 - (૯) નયરહસ્ય
 - (૧૦) નયોપદેશ (અવચૂરિ સહિત)
- (૪) શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરની કૃતિઓ મૂળ
 - (૧) બત્રીશ બત્રીશીમાંની મળી આવતી એકવીશ બત્રીશી.
 - (૨) ન્યાયાવતાર
 - (૩) સમ્મતિમૂળ

(૫) શ્રી હરિભદ્રસુરિની કૃતિયો મૂળ

(૧) આષ્ટક (બત્રીશ)

(૨) શાસ્ત્રવાર્તા મમુચ્ચય

(૩) મહર્શન મમુચ્ચય

(૪) લોકાત્મનિર્ણય સંમૂળ ભાષાંતર

(૬) શ્રી જયશેખરસૂરિનું મુખ્યોદ્ધિ ચિંતામણિ સમૂળ ભાષાંતર

(૭) શ્રી વિનયવિજયનું લઘુ હૈમી પ્રક્રિયા વ્યાકરણ

(૮) શ્રી ધનેશ્વર સૂરિનું ગતુજય માહાત્મ્ય ભાષાંતર

(૯) શ્રી અભિધાન ચિંતામણિ નામમાળા ચળકાનુક્રમ સાથે

(૧૦) શ્રી દ્વય સમતિકા સટીક ભાષાંતર

(૧૧) શ્રી વિજયલક્ષ્મીમરિકૃત ઉપદેશપ્રાસાદ ગ'યતુ' (વિભાગ ૫ માં) ભાષાંતર
એ વગેરે બધા ધ્યાન ખેંચે એના ઉપકારી પુસ્તકો મળ્યાએ પ્રસિદ્ધ કર્યે છે : કેટલાંક ભાષાંતર રૂપે, કેટલાંક મૂળ રૂપે, કેટલાંક ભય કેપે અને ઢોલ ઢાલ સ્વન'ત્ર લેખ રૂપે છે. આ ઉપરાંત મળા તરફથી પ્રેમમાં હાથ ધરાનાં આ પુસ્તકો છે.—

(૧) ઉપદેશ માળા મુળ તથા ટીકાનું ભાષાંતર

(૨) બત્રીશ બત્રીશી સટીક

(૩) યોગ મિહુ સટીક

(૪) કર્મશંક મટીક

(૫) વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર મૂળ

(૬) શાંતિનાથ ચરિત્ર ગદ્યબંધ મૂળ

(૭) ઉપદેશપ્રાસાદ ભાષાંતર વિભાગ ૫ માં

(૮) અ'વાત્મ કટપટ્ટપ ભાષાંતર વિવેચન સાથે

સ્ફૂર્તિના પ્રવહણનો-વેગનો છે. ઉક્ત ભાઈશ્રીએ ખીલ અનેક ઉપાધિ છતાં પોતાની ચેતનાને વેગ આપી તન-મન આ સભાને ન અપ્યો હત, તો આ સભાનો આ રજત મહોત્સવ જોવાનો આનંદમંગળ પ્રસંગ આવત કે નહિ એ મદેહ છે. ભાઈશ્રી કુવરજીભાઈને ઘટતા આ માનની ઇર્ષ્યા નહિ કરતાં આપણે જો જોજોનાં ઉત્સાહ અને કાર્યાર્ણવતાની પરમ પ્રમોદભાવપૂર્વક અનુમોદના કરી તેનું અનુકરણ કરીએ, તો આપણાથી પણ તેવાં નિર્જરાકારક કામો થાય; અને આપણે પણ તેવા (માનની ખાતર નહિ છતાં) માનના ભાગી થઈએ. તથાસ્તુ!

હમણાં પ્રસિદ્ધ પામેલી શ્રી યયોવિજયજી આદિની અંચમાળા મૂળ કર્તા પુરૂષની અનુપમ કલ્યાણકારી પવિત્ર કૃતિને જેમ આપે એવી સુંદર છાપ, સુંદર કાગળ, સુંદર-મોહક શૈલી, લેખને સુદ્ધ રાખવાની યત્નતી કાળજી—એ આદિપૂર્વક છપાયેલી છે. આ કાળે નવાં તાત્ત્વિક-ધર્મમુખ્ય ગ્રંથો રચવાની તો આપણા જેવા પામર-પ્રમાદી જીવોમાં શક્તિ દેખાતી નથી; પણ પૂર્વ પુરૂષોની પવિત્ર કૃતિઓ આમ મૂળ રૂપે પ્રકાશ પામી જળવાઈ રહે છે અને ભાવિકાળે એનો અભ્યાસ કરી અનુવાદિ રૂપે દેઈ શિષ્ટ પુરૂષ એનો સ્વપરને લાભ આપે—એ આશા આંતર આનંદ ઉપજાવી તેને પોપે છે; એ આશાએ નિત્યવૃત્તિ પરમ પ્રકુલિત લાવ—પ્રમોદભાવ ભજે છે. સભાએ નિઃસંગય નિર્જરાનું કામ હાથ ધર્યું છે. આથી આ સભાને પ્રથમ પંક્તિની “જૈન સાહિત્ય સભા” (Jain Tract Society) એ ઉપનામ ઘટે છે. જૈન સાહિત્યને પ્રકાશમાં આણવા રૂપ સેવા યજ્ઞવનારી ખીલ અનેક જૈન સંસ્થાઓ છતાં અમે આમને પ્રથમ પંક્તિની “સાહિત્ય સભા”નું ઉપનામ આપીએ છીએ, તો કદાચ અમારા ઉપર પશ્ચાત્તનો દોષ આવશે; માટે જેમ આપણે આ સભાએ પ્રગટ કરેલી કૃતિઓની નોંધ લીધી, તેમ ખીલ સંસ્થાઓની કૃતિઓની નોંધ લઈએ તેથી સમજશે કે સભાને પ્રથમ પંક્તિની સાહિત્યસભા કહી શકાય એમ છે કે નહિ :—

સ્વર્ગસ્થ ભીમસિંહ માણેકની પેઠી.

(૧) જૈન સાહિત્યને ગુજરાતી ભાષાતર આદિ રૂપે મોટા સમૂહમાં પ્રથમ પ્રસિદ્ધિમાં આણવાનું માન સ્વર્ગસ્થ શ્રાવક ભીમસિંહ માણેકને ઘટે છે. તેઓની હૈયાતીમાં તેઓ તરફથી પ્રગટ થયેલા પ્રકરણ રજાકરના ચાર મહાન્ ગ્રંથો (જેમાં શ્રી ઈર્મગ્રંથાદિ અનેક પરમ તાત્ત્વિક ઉપકારી ગ્રંથો સમાય છે) તથા જૈન કથારત્નકોષના આઠ મહોટા ગ્રંથો (Volumes) આપણું ધ્યાન ખેંચી રહ્યા છે. વર્તમાન જૈનોમાં કંઈક પણ બાગૃતિ-બોધ આપવાની શરૂઆત કરનાર એ ગ્રંથો ગણી શકાય. એ ભાઈને આયુષ્યે વિશેષ યારી આપી હત, તો તે અચીત જૈન ટેમ ઉપર વિશેષ ઉપકાર કરી શકના તેઓનો દેહ છુટ્યા પછી પણ તેમની પેઠી તરફથી

- (૭) હરિવિક્રમચરિત્ર (મરાઠી અનુવાદ)
- (૮) કુમારપાળ પ્રબંધ
- (૯) કુમારપાળ ચરિત્ર
- (૧૦) વિક્રમ ચરિત્ર
- (૧૧) દ્વાશ્રય

ઇત્યાદિ. જૈન પરિભાષા નહિ સમજવા આદિનાં કારણે એ અનુવાદ સદૌપ રહ્યા છે. પ્રથમ એ ફરી સુધારી પ્રસિદ્ધ કરવા યોગ્ય છે. વિદ્વાન્ સુનિવરોએ આ કાર્ય ઉપાડી લેવા યોગ્ય છે. આ સંસ્થા ધારે તો 'જીન' અનેક જૈન પુસ્તકોને પ્રસિદ્ધમાં આણી શકે.

વિદ્યા પ્રસારક વર્ગ.

(૫) હવે આપણી દૃષ્ટિ પાણીતાણા-જૈન વિદ્યા પ્રસારક વર્ગ ભણી દોડે છે. આ વર્ગ જૈન સાહિત્યની ઉપયોગી સેવા જાત્રાવી રહ્યા છે, પણ હાલ તરત એને પ્રથમ પક્ષિમાં મૂકી શકાય જોગ નથી. એ વર્ગને શ્રીમંત કચ્છી બધુઓની આરી મદદ છતાં, એ વર્ગ પૂર્વ પુરૂષોની પવિત્ર કૃતિઓને જેળ આપે એવી રીતે, તેનું જાણ ન દર્શ્ય પ્રગટ કરે એવી રીતે સુંદર છાપ—કાગળ-ગાંધણી શુદ્ધિ પ્રતિ ભણે તેવી કાળજી ધરાવે નથી એ ખેદ રૂપ છે. એ વર્ગનાં

- (૧) ધર્મ સંગ્રહ
- (૨) ધર્મ રત્નપ્રકરણ

હતો, તો પછી ચોષ કરી કોઈ શિષ્ટ જૈન કે જૈનેતર વિદ્વાનને એ કામ સોંપવું હતું. શ્રાવિકાભૂષણ શ્રી નૃસિંહાચાર્યનાં ભામિનીભૂષણની દેખાદેખીએ રચાયેલ છે. આ દેખાદેખી-અનુકરણની જરૂર નહોતી. અનુકરણ કરવું હતું તો વિવેકપૂર્વક કોઈ શિષ્ટ લેખકના હાથે કરાવવું હતું; અથવા એમાં શ્રી નૃસિંહાચાર્યનું સ્વાભાવિક ચૈતન્ય (natural spirit) આણવું હતું. અમારા જૈન ભાઈઓ-ભદ્રિક પરિણામી જૈન ભાઈઓ આ પુસ્તકો જોઈ ભલે રાજી થતા હોય, વિદ્વાન્ ગણતા સાધુઓ ભલે એ અંગે સારા અભિપ્રાય આપતા હોય પણ અમે તો આ અર્થ અંગે સ્પષ્ટ પ્રમોદ દાખવી શકતા નથી. પેલા ખર્ચાવા છતાં ઇષ્ટ અર્થો ન થાય ત્યાં ચિત્ત-વૃત્તિ પ્રમોદ કેમ ભજી શકે? પેલા ખર્ચાવા છતાં કદાચ ન થાય તેની ચિંતા નથી; પણ જે થયું જોઈએ તે તો વિવેકપૂર્વક અને પવિત્ર માર્ગનાં ગૌરવ-પ્રભાવ વધે એવી રીતે. રા. રા. કેશવજ્ઞાલ ધ્રુવ અથવા પ્રો. આણંદશંકર ધ્રુવ, અથવા રા. રા. નૃસિંહગવ દિવેદીઆ અથવા ગુજરાતીના અધિપતિ રા. રા. ઇન્દ્રરામ અથવા રા. રા. તનમુખરામ મનમુખરામ સૂર્યરામ આદિ જૈનેતર વિદ્વાનોને આ અર્થ મોકલો. જૈનધર્મ તત્ત્વદષ્ટિયે તો કદાચ એ વિદ્વાનો એ અર્થને નહિ જોઈ શકે, પણ અર્થોની શૈક્ષી-ભાષા-ફલિતાર્થ-અર્થની અમર એ આદિ અંગે તો વિવેચકદષ્ટિએ પોતાનો નિષ્ણાલસ અભિપ્રાય આપી શકશે. આ વગેરે મીઠા બીન જોખમદારી અર્થોના અવલોકનનું આ સ્થાન નથી. તથાપિ આ વર્ગના પ્રવર્તક ભાઈશ્રી શિવજીભાઈ પ્રમોદભાઈ ઉપજીવે એવા મહેનતુ અને પુરુષાર્થશાલી છે, પણ એઓનો પુરુષાર્થ એકદેશીય (one sided) છે. ભાઈ શિવજીભાઈને ભક્તમણુ છે કે તમને પેમાની સારી મદદ છે; જૈન કોમ તથા જૈન સાહિત્યની સ્વપર હિતરૂપ નિઃસ્વર્થ સેવા બજાવવાનો તમારો ઉચ્ચ ઉદ્દેશ છે તો તમારે જૈન તથા બની શકે તે જૈનેતર શિષ્ટ વિદ્વાનોની એક કમીટી નીમવી અને તમે જે જે અર્થો મૂળ રૂપે, કે ભાષાત્મ રૂપે કે ઉભય રૂપે અથવા સ્વતંત્ર લેખ રૂપે છપાવવા માગતા હો, તેના માટે તે છપાવવા પૂર્વે આ કમીટીનાં અભિપ્રાય-સૂચના-સહાયમણુ-અનુમતિ મેળવવાં આ પ્રમાણે થશે તો આ વર્ગ જૈન સાહિત્યની નિઃસંશય અનુપમ સેવા બજાવતી થશે. તથાસ્તુ!

(૬) હવે આપણી દષ્ટિ સુખમ્—જૈન જ્ઞાન પ્રસારક મંડળ ભણી દોડે છે. આ મંડળે પણ જૈન સાહિત્ય પ્રગટ કરવાની ગરૂઆત કરી છે: પણ તે પ્રથમ પંક્તિમાં નહિ આવી શકે.

(૧) સમરાદિત્ય સંક્ષેપ મૂળ

(૨) સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય મૂળ અર્થ યુક્ત ઇત્યાદિ નવાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં આપણા જોવામાં આવે છે.

(૩) શ્રીપાળ આદિનાં નાવેલો (૧) નવલકથા રૂપે તો ગણી શકાય એમ નથી; તેમ તેનાં કાગળ-છાપ-ખાંધણી-શુદ્ધિ યથાયોગ્ય નથી.

(૪) શ્રાદ્ધવિધિ } અગાઉ બીજે છપાયેલાં ફરી અત્રે છપાયાં છે.
(૫) અર્હત્રીતિ }

અર્હત્રીતિમાં સહજ ઉપયુક્ત ફેરફાર છે.

(૬) પ્રતિક્રમણમૂલ-સાર્ય-સારી ઇમારતમાં આ મંડળ તરફથી છપાયું છે. તથાપિ એ સૂત્રો જુદી જુદી રીતે પૂર્વે ભીમસિંહ માણેકે, ભાવનગરની આ સભાએ, ભાઈશ્રી વેણીચંદલાઈએ, શ્રી હીરાચંદ કકલભાઈએ, અમદાવાદ-વિદ્યાશાળાએ, વગેરેએ છપાવેલ હોવાથી આ માનમાં એ જાણના ભાગ પડે છે. બાકીમાં રહ્યા શ્રી બુદ્ધિસાગરજીનાં—

(૭) સમાધિશ્લોક

(૮) અધ્યાત્મ ભજનમાળા આદિ

મુનિશ્રી બુદ્ધિસાગરજીનાં ગૃહત્યાગ-અનગારત્વ-પુરૂષાર્થ અંગે અમને ખરેખર પૂજ્ય ભાવ-અભોદભાવ ઉપજે છે; પણ ભજનમાળા જોઈ અમને એ અંધ પ્રતિબલ્ક પ્રેમ રહુરતો નથી. જો પ્રાચ્ય યથાયોગ્ય બેસાડી જુદા જુદા ગળદોનાં સમૂહ રૂપ વાક્યોનાં પદને કાવ્ય રૂપે ભજનમાળા કહી શકાતી હોય તો કાંઈ કહેવાનું નથી. યોગ, અધ્યાત્મ એ કેવળ પરમ ઇષ્ટ પરમ હિતાવહ પણ આત્માની ઉત્કૃષ્ટ દશાને યોગ્ય છે. દશા-અધિકાર-ભૂમિકા વિનાના યોગ-અધ્યાત્મને ચેટક કહેવા યોગ્ય છે. મુનિશ્રી બુદ્ધિસાગરજી બહુ મહેનતુ અને અહો-નિશ પુરૂષાર્થમાં રાચી રહેલા છે; તેઓ કદી આલમ કરતા નથી; તેઓની કલમ સારી ચાલે છે; તો તેવા એક ગુણિયલ પુરૂષને વિનતિ કે આપે હાલ “ભજનમાળા” આદિમા કાળશ્લેષ નહિ કરતાં અધ્યાત્મ અને યોગને યોગ્ય ભૂમિકા આંતરૂ દૃષ્ટિથી પ્રાપ્ત કરવામાં અને સ્વર્ગસ્થ શ્રીમાન્ આત્મારામજી, તથા શ્રી વિજયધર્મનંદરિ તથા પં. શ્રી આણંદસાગરજી આદિનું અનુકરણ કરવામાં આપના પુરૂષાર્થવેગને વહેવડાવવો. શ્રીમદ્ આત્મારામજીએ જુદાં જુદાં શાસ્ત્રો પ્રકરણોનાં દોહન-સમુદ્ધરણ રૂપે જૈન તત્ત્વદર્શન, જૈન તત્ત્વ નિર્ણય પ્રાસાદ, અજ્ઞાનનિમિરભાસ્કર આદિ અમારા જેવા હીનશક્તિ અને સંદેહપૂર્વક જીવોના ઉપદ્રાર અર્થે રચ્યા છે. શ્રી વિજયધર્મનંદરિ અને પં. આણંદસાગરજી આદિ બીજી રીતે જૈન શાકિત્યની વ્યવહારૂ મેવા બતાવી રહ્યા છે. આપ પણ ધારો તો એમ કરી શકો. હમણાં રચન (original) થતી જૈન કૃતિઓ તો એવી થવી જોઈએ કે આપતે જૈનો તો શ્રદ્ધાને લભ પ્રેમભાવથી એ કૃતિઓ વાંચીએ, પણ જૈનેતર પણ એ કૃતિઓને પ્રેમભાવે જુએ અને વાંચે, જૈનેતર અથો (૧) ચંદ્રકાંત (૨) યોગ વાગિષ્ઠ (૩) મણિ રત્ન

માળા, (૪) દાસ ગોષ્ઠ (૫) વિચારસાગર (૬) પંચીકરણ (૭) ચમત્કારિક દૃષ્ટાંત
માળા (૮) અધ્યાત્મ ભજનમાળા (૯) ભર્તૃહરિ શતક (૧૦) મોહ મુદગર (૧૧)
પંચદશી (૧૨) થીઓસોફીના ગ્રંથો (૧૩) દલપતરામ આદિનાં કાવ્યો-એ આદિ
ગ્રંથો તત્ત્વદૃષ્ટિએ-ધર્મદૃષ્ટિએ આપણને ગમે તેવા વિરોધાત્મક લાગતા હોય,
આપણે ગમે તેટલો એ અંગે મનભેદ હોય, છતાં તેમાંના ઉપદેશ અર્થે તેની શીલી
ઘટના આદિ અંગે એ ગ્રંથો આપણે પ્રેમ-ભાવપૂર્વક નથી વાંચતા ? વાંચીએ છીએ.
તેવી રીતે જનનેનર સ્ત્રી પુરુષા પ્રમોદભાવપૂર્વક વાંચે એવા હાસના જન લેખકોએ
લખેલા સ્વતંત્ર (original) લેખો છે ? પ્રાયઃ નથી. મારે આપને નમ્ર અરજ છે કે
આપે ભાષા-પિંગલ-અલંકાર આદિના અભ્યાસ ઉપરાંત અનુભવ મેળવવો; ઉક્ત
ગ્રંથોના શુદ્ધ ન થયું; પણ એના શિષ્ય થયું. પછી આપની સમસ્ત કૃતિઓ
અનુપમ થશે; અને આ મંડળ એવાં અનુપમ સ્વતંત્ર પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરી જન
સાહિત્યની સેવા બજાવશે. તથારતુ !

(૭) હવે આપણે અમદાવાદ-જૈન વિદ્યાશાળા જોઈએ. આ સંસ્થા
તરફથી અગાઉ :—

- (૧) શ્રાદ્ધવિધિ ભાષાંતર
- (૨) મુક્તસા અરિત્ર સમૂહ ભાષાંતર
- (૩) ભરતેશ્વર બાહુબલીવૃત્તિ ભાષાંતર
- (૪) શીલોપદેશમાળા ભાષાંતર
- (૫) વૈરાગ્ય શતક સમૂહ ભાષાંતર
- (૬) સંબોધ સત્તરી સમૂહ ભાષાંતર

ઇત્યાદિ પ્રસિદ્ધ થયા હતા, ત્યાર પછી એના તરફથી કાંઈ જેવામાં
નથી આવતું.

(૮) હવે મુંબઈ જઈ માંગરોલ જૈન સમાજની મુલાકાત લઈએ. એણે

- (૧) શ્રાવકધર્મસંહિતા ભાષાંતર
- (૨) યોગશાસ્ત્ર
- (૩) જૈન વિવાહવિધિ

પ્રગટ કર્યો છે. (૧) અગાઉ અમદાવાદમાં છપાઈ ગયેલ “ધર્મ મિત્ર” ના
આઠ અધ્યાયમાંનો પહેલો અધ્યાય છે, પણ એમાં સહજ ઉપયુક્ત ફેરફાર છે.
(૨) ભીમસિંહ માણેક તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલ પુનઃ અત્રે પ્રસિદ્ધ થયો છે; આમાં
પણ ઉપયુક્ત ફેરફાર છે. (૩) શેઠ અમરચંદ તલકચંદે સલા મારફત છપાવ્યો
છે. આ સલાનું લક્ષ બીજા કામો પ્રતિ પણ હોવાથી સાહિત્ય અંગે વિશેષ
જેવાની આશા એના તરફથી ઓછી રખાય.

(૬) હવે મેસાણે જઈ મેસાણા-જૈન પાઠ શાળા જોઈએ. આ સંસ્થા તરફથી

(૧) લાખચત્રયમ

(૨) દ્રવ્ય સંસતિકા લાખાંતર આદિ છપાયાં છે.

(૧) ભીમસિંહ માલેકે અગ ક છપાવ્યો હતો તેજ છે. (૨) જો પણ અગાઉ લાવનગરની આ સ્થળ એ છપાવેલ હતો.

(૩) જૈન હિતોપદેશ-મુનિશ્રી કર્પૂરવિજયજીએ આ હિતોપદેશાદિ સારા લખ્યા છે તથાપિ સ્વનંત્ર લેખો (original works) કેવા લખવા જોઈએ એ અંગે (૬) ના અનુસંધાનમાં જણાવેલી વાત તેઓ શ્રીએ પણ આદરવા જેવી છે. પુરુષાર્થશાસ્ત્રી મુનિશ્રી કર્પૂરવિજયજી, છુદ્ધિમાગરજી, દેશરવિજયજી આદિ બીજા મુનિવરોને વિનનિ કે સ્વનંત્ર લેખો લખવા ઉપે તથા લાખાંતર કરવા ઉપે સ્વપર દિનરૂપ જ્ઞાનસેવાનું અદુ નિગાળ ક્ષેત્ર છેલ્લેયજી તૈયાર છે. સ્વનંત્ર લેખ લખવા અદુ પિષ્ટ અને જોખમ ભર્યા છે, પણ લાખાંતરને માટે તૈયાર લેખોના સ્વપર દિનરૂપ દેગ લાખામાં અનુવાદ તો થઈ શકે એમ છે, પૂર્વ પદ્ધતિ પ્રચાર વિશેષ હોવાથી પુરુષાર્થશાસ્ત્રી આધુઓએ પૂર્વ પુરુષોની મંદુર પ્રાકૃત કૃતિઓને ગુજરાતી રાસો ઉપે ઉતારેલી છે, તેવી રીતે આ જમાનામાં પદ્ધતિ પ્રચાર થઈ ગયેલો થયો છે, તો તેવા મંદુર-પ્રાકૃત ગ્રંથોનાં દશલાખમાં લાખાંતર આપ કરો એવી નમ્ર વિનનિ છે. આ મહા તરફથી પ્રગટ થયેલી શ્રી યશોવિજયજી આદિની શ્રદ્ધભાગા જોઈ આપને એ કામ પચીન સરલ લાગશે. શ્રી વરુદાન મસુચ્યાદિ જે જે ગ્રંથોનાં અગુદ્ધ લાખાંતર થયાં છે, તે ફરી આપ અવતારો. મુનિશ્રી દેશરવિજયજીએ (૧) પ્રોધ ચિંતામણિ અને (૨) યોગ શાસ્ત્રનાં લાખાંતર કરવા પહેલ કરી છે, તે પચીન તેઓએ ઉપકાર કર્યા છે. બધા પવિત્ર વિદ્વાન મુનિવરો પ્રનિ આ વિનનિ છે.

આમ જુદી જુદી સંસ્થાઓ આપને જોઈ. માહિતીના અભાવે કોઈ સંસ્થાની નોંધ લેવી રહી જતી હોય, તો અમે ક્ષમાપાત્ર છીએ. જુદા જુદા ગૃહસ્થો તરફથી જુદી જુદી એક, બે કે વધારે કૃતિઓ સ્વનંત્ર લેખો ઉપે કે અનુવાદ ઉપે પ્રસિદ્ધ થઈ હોય, તેની નોંધ લેવાનું આ સ્થાન નથી. અત્રે તો એ જણાવવનું છે કે ઉપલી નોંધથી મુગ્રતીત થયે કે આ પ્રસ્તુત ગ્રંથો જૈન સાહિત્યની અનુપમ મેવા બલવર્તી રહી છે અને એ પ્રથમ પંક્તિમાં ગણવા યોગ્ય છે.

આવી સ્વપર દિનરૂપ અનુપમ મેવા કરનારી આ સભાની પચીસ વર્ગ પછીની કારકીર્દિનો રજત મહેસાવ, દેવર મહેસાવ. રૂપેરી રહાસ, (Silver Jubilee) ઉજવવાનો લાખ્યશાળી પ્રમંગ આવ્યો છે, એ આ સભાને ગારવ ભર્યું અને અભિનંદન યોગ્ય છે. આ લેખક પણ આ સભાનો એક અંગભૂત સભ્ય હોઈ તેનો પણ આ ગારવ-અભિનંદનમાં ગર્વ આજુવા મોગ્ધ હિરસો છે. એ શાનિ:

જેમ રી
૧૯-૬-૨૬ માસ } તિન મન મુખ નિઠ કીરણાંક મહેતા

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ-૨જ્જોત્સવ.

ગયા વર્ષના ચૈત્રમાસમાં આ માસિકની ઉત્પાદક શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાની જયુળીલી તેની ૨૭ વર્ષની વયે કરવામાં આવી તે વખતે આ માસિકની વય ૨૩ વર્ષની થયેલી હોવાથી તેનો પણ ૨જ્જોત્સવ (રૂપેરી જયુળીલી) સાથેજ કરી લેવાની ધારણા થઈ નહોતી પણ આ જયુળીલી અંક પ્રગટ કરવામાં કેટલાએક કારણોને લઈને ઘણો વિલંબ થયેલો હોવાથી આ માસિકના પણ પચ્ચીસમા વર્ષની શરૂઆત ચૈત્રમાસથી થયેલી છે તેથી તેની પણ જયુળીલી સાથેજ કરી લેવાનું સભાના મનમાં ઉદ્ભવ્યું છે.

માસિકની જયુળીલી ઉજવવામાં બીજા પ્રકારની ધામધુમ કરવાનો વિચાર અપ્રાસંગિક સમજી તેણે આજ સુધીમાં (૨૪ વર્ષમાં) જૈન વર્ગને એકંદર કેટલો લાભ આપ્યો છે તેનોજ ટુંક ચિતાર આપવાનું દુરસ્ત ધારવામાં આવ્યું છે. તેટલા ઉપરથી આ સાથે ૨૪ વર્ષમાં આવેલા વિષયોની એકંદર અનુક્રમણિકા આપવામાં આવી છે કે જેથી તેની સેવાનો સરવાળો કરતાં તે ઉત્સવને યોગ્ય છે કે કેમ એ વાત જૈન જાણીઓના હિલમાં આવી શકે.

એકંદર અનુક્રમણિકાના જુદા જુદા ૧૪ વિભાગ પાડવામાં આવ્યા છે તે નીચે પ્રમાણે—

- ૧ પદ્ય વિષયો.
- ૨ વર્ષ પ્રારંભ વિષયો.
- ૩ તીર્થ વૃત્તાંતાદિ વિષયો.
- ૪ શાસ્ત્રીય તેમજ સિદ્ધાંતિક વિષયો.
- ૫ ક્રિયાવિધિ દર્શક વિષયો.
- ૬ ઉપદેશક વિષયો.
- ૭ ચરિત્ર વિષયો.
- ૮ જૈન કોનફરન્સ સંબંધી વિષયો.
- ૯ મૃત્યુ સંબંધી નોંધ.
- ૧૦ ચર્ચા પત્રો.
- ૧૧ પ્રશ્નોત્તરો.
- ૧૨ પુસ્તકોની પહેાંચ-અથાવલોકન વિગેરે.
- ૧૩ પરચુટણ વિષયો.
- ૧૪ વર્તમાન ચર્ચા-વર્તમાન સમાચારને લગતા નિબંધો.

આ પ્રમાણેના ચાંદ પેટા વિભાગની અંદર દરેક વિભાગમાં જેટલી વિષય સંખ્યા આપવામાં આવી છે તેના સંબંધમાં કેટલીક હકિકત રાશન કરવાની આવશ્યકતાવાળી છે તે નીચે પ્રમાણે.

૧. પદ્યવિષયોની અનુક્રમણિકામાં એકંદર સંખ્યા (૧૩૪) ની આપવામાં આવી છે પરંતુ તેમાં વધુ નામનો જાતિરૂપ લખ્યા છે તેથી તેની એકંદર ગણતરી કરવા જતાં બધે ઉપરાંત પદ્યવિષયો આવેલા છે. જિનસ્તુતિ, જિનેંદ સ્તુતિ, પ્રભુસ્તુતિ જેટલી આવી છે તેટલી બધી એક જાતિ તરીકેજ લખવામાં આવી છે, હિતો પદેશ, ઉપદેશ, સદુપદેશ, ધર્મોપદેશ, છવને ઉપદેશ, અત્યોપદેશ વિગેરે ઉપદેશ પદ્ધતિ પછી પદ્યો એક જાતિ રૂપ ગણી તેને જુદી જુદી સંખ્યા આપવામાં આવી નથી તેમજ વર્ષારંભે માંગણિક સુચક આવેલા તમામ પદ્યોને પણ એક જાતિ માંજ મુકવામાં આવ્યા છે. ઉપરાંત પાંચ પરમોદિનના નામાંકિત સ્તુતિઓ જેટલી આવી છે તેટલી તે પાંચ નામના પેટામાંજ સમાવવામાં આવી છે. આ પહેલા વિભાગમાં આવેલા દરેક લેખના લેખકોના નામો લખવા ઇચ્છા હતી પરંતુ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કેટલાક વિષય તો ખાસ જાનિરૂપ જણાવેલા હોવાથી તેમાં લેખકોના નામો લખવાની અસગવડનાને લીધે મને લેખકોને મરજો ન્યાય આપવાની બુદ્ધિથી કોઈ પણ વિષયમાં તેના લેખકનું નામ આપવામાં આવ્યું નથી. આની અંદરના કેટલાક પદ્યવિષયો તો ખાસ પાંચવા લાયક છે. ૧૨ સ્તુતિ સ્તુતિ અટકા અવેલા છે તે પણ પાંચવા યોગ્ય છે. આ વિષયપર વધારે લખવા જતાં વિચાર થઈ જવાના ભયથી ટુંકામાંજ જણાવેલું છે.

૨. વર્ષ પ્રારંભ વિષયોની અનુક્રમણિકામાં પણ એકંદર ૧૦ નામોજ આપવામાં આવ્યા છે. તેની અંદર પણ ૪૫ વર્ષ એ મથાળાવાળા પ્રાચીન ૬૦ વર્ષમાં વિષય આ વેલા હોવાથી ૧૬ વિષય વધીને ૨૬ થવા જાય છે. આ વિષયો પ્રાચીન તંત્રીનાજ લખેલ હોવાથી બીજા લેખકોના લખેલ છે તેમાં નામ આપવામાં આવ્યા છે. બ કીના વિષયોમાં લેખકનું નામ લખવાની જરૂર નેઈ નથી.

૩. તીર્થ વૃત્તાંતાદિ વિષયોની અનુક્રમણિકામાં એકંદર ૩૭ વિષયો બતાવવામાં આવ્યા છે. તેની અંદર લેખ તો દરેક તીર્થોના સંબંધના આવેલા છે પરંતુ આશુછ, તારંગાછ, પંચતીર્થો વિગેરે અનેક તીર્થોના તથા શેહેરોની અંદર આવેલા ઈન્દોના વર્ણનો તો ઘણી સારી રીતે આવેલા છે. તેવા લેખ એક ગાઈડની ગરજ સારે તેમ છે. અમારો પ્રવચ તથા પ્રવાસવર્ણનના મથાળાવાળા પાંચ લેખોની અંદર ઘણી હકીકતો સમાવેલી છે. કેટલાંએ તીર્થસંબંધી જાણવા લાયક ઠાવો પણ આવેલા છે તેમજ જે જે તીર્થોમાં સુમરણનો અવશ્ય જેટલો છે તે પણ બતાવવામાં આવ્યું છે. આ વિભાગમાં તમામ લેખકોના નામ આપવામાં આવ્યા છે.

* આ માહિતીના ૧ મા, ૨૬ મા, ૨૨ મા, ૨૩ મા ને ૨૪ મા મુદ્રા ૫૫૫ પાન પર નમાય છે. ૫૫૫ ના પાંચ પ્રવૃત્તિ સ્તુતિ વિશેષ હોય છે.

૪. શાસ્ત્રીય અને સિદ્ધાંતક વિષયોની અનુક્રમણિકામાં એકંદર ૫૫ વિષયો બતાવવામાં આવ્યા છે. તેની અંદર બુદ્ધ બુદ્ધ અનેક મુનિમહારાજઓએ પોતાના વચનામૃતોની પ્રસાદી આ માસિક દ્વારા જૈન વર્ગને આપી છે તે તેની અંદર બતાવેલા લેખકોના નામોની અંદર આવેલા મુનિરાજનાં નામોપરથી જણાઈ આવે તેમ છે. ઉત્તમ મુનિરાજો પણ આ માસિકને યોગ્યતાવાળું સમજે છે એમ તે નામોપરથી સમજી શકાય તેમ છે. આ વિભાગમાં તમામ લેખકોના નામો આપવામાં આવ્યા છે. આ વિભાગના કેટલાક લેખો ખાસ વાંચવા લાયક છે. કેટલાક તો અમુક પ્રકરણાદિકના અથવા તેના વિભાગના બાયાંતર રૂપ છે તેમાં કેટલાકમાં બહુ ઉત્તમ વિવેચન આપવામાં આવેલું છે.

૫. ક્રિયાવિધિ દર્શક વિષયોની અનુક્રમણિકામાં એકંદર ૩૬ વિષયો આપવામાં આવ્યા છે. તેની અંદર દરેક લેખકના નામો આપેલા છે. શ્રાવકની નિત્યક્રિયાની પ્રાચીન તમામ બાબત ઉપર લેખો આવેલા છે. તેમાંથી પ્રતિક્રમણના હેતુને વિષય તો ખાસ બુદ્ધો પાડી છપાવીને આ માસિકના આડકોને ભેટ તરીકે આપવામાં આવેલ છે. છ આવશ્યકવાળો વિષય પણ તેટલોજ ઉપયોગી છે. અન્ય વિષયો પણ મનન પૂર્વક વાંચવા યોગ્ય છે. કારણ કે વિધિશુદ્ધ ક્રિયાજૂ પૂર્ણ ફળદાયી થઈ શકે છે. અવિધિ દોષવાળી ક્રિયા દોષિત ગણાતી હોવાથી અલ્પફળદાયી થાય છે.

૬. ઉપદેશક વિષયોના વિભાગમાં એકંદર ૧૪૩ વિષયો આપવામાં આવ્યા છે અને તે દરેકમાં લેખકના નામો પણ દર્શાવ્યા છે. આમાં કેટલાક વિષયો નાના છે તેમ કેટલાક બહુ મોટા છે. ઉપદેશ આપવાનો ખાસ વિષય મુનિમહારાજઓના હોવાથી આ વિભાગમાં ઘણા પ્રતિષ્ઠિત મુનિમહારાજઓના નામો લેખક તરીકે લેવામાં આવે છે. અન્ય લેખકોએ પણ આ વિષયમાં પોતાની લેખિનીનો સારો ઉપયોગ કરેલો છે.

૭. કથાનકવાળા વિષયોના વિભાગમાં એકંદર ૮૪ વિષયો આપવામાં આવ્યા છે. તેની અંદર જૈનાચાર્ય ચરિત્રના પેટામાં પાંચ આચાર્યોના ચરિત્રો બુદ્ધ બુદ્ધ આપવામાં આવ્યા છે. એક હરિગજને વસંતશ્રી વાળો લેખ નાટકના રૂપમાં લખાયેલો છે દરેક વિષયમાં લેખકના નામ લખવામાં આવેલા છે. આ કથાઓ ખાસ વાંચવા લાયક છે ધર્મકથ નુયોગનો ઉપયોગ આ વિભાગમાં સારી રીતે કરવામાં આવ્યો છે. કેટલીક કથાઓ ખાસ સૂત્રોની ટીકાઓમાંથી અને કેટલીક ખાસ ગ્રંથોમાંથી ગ્રહણ કરવામાં આવી છે. બાર ત્રણ વિગેરેની કથા શ્રાદ્ધદિનકૃત્યમાંથી ઉદ્ભવેલી છે. પ્રાચીન દરેક કથાનો વિષય લખના તે કથા કથા ગ્રંથ યા ચરિત્રાદિમાંથી લેવામાં આવી છે તે જણાવેલું છે. કથાની સાથે ઉપદેશ પણ અત્યુત્તમ આપવામાં આવ્યો છે. આ વિભાગ તો ખાસ કરીને બાળજીવને રીઠાઈની સાથે આપધ આપવાના અરૂપમાં લખાયેલો છે. આમાંની કેટલીક કથાઓ ચરિત્રાવળીના વિભાગ તરીકે

ભુદી પણ છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે. જે પ્રકારે જૈન ધર્મીઓને વધારે લાભ મળી શકે તેવો દરેક પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

૮. જૈનકોન્ફરન્સને લગતા વિષયોમાં પ્રથમ જૈન કોન્ફરન્સના નામથી જૈન સમુદાયની રાજા અમદાવાદ ખાતે મળી હતી અને બીજી જૈન કોન્ફરન્સ મુંબઈ ખાતે મળવાની હતી તેને લગતા ૮ વિષયો તથા પહેલી કોન્ફરન્સથી છઠ્ઠી કોન્ફરન્સ સુધીમાં આવેલા ૪૦ વિષયો મળી (૪૮) વિષયો દાખલ થયેલા છે, તેની અંદર ત્રીજી જૈન મહિલાપરિષદનો રિપોર્ટ પણ સમાવેલો છે. પેહલી કોન્ફરન્સ તથા છ કોન્ફરન્સના રિપોર્ટો આપેલા છે. જરૂર પુરતી દરેક હકીકત મળી શકે તેમ છે. આ વિષયોમાં લેખકોના નામ આપવામાં આવેલા છે પરંતુ તેમાં બહોળો ભાગ તંત્રીનાજ લખેલો દૃષ્ટિ ગોચર થાય છે. આમાં કેટલાએક લેખો પુઠાપર આવેલા છે.

૯. કેટલાએક મુનિમહારાજઓ, જૈન વર્ગના આગેવાન ગૃહસ્થો તથા સભાના સલાસદોનાં મૃત્યુ સંમંધી નોંધ આ વિભાગમાં આપેલ છે. તેમાં કેટલીક માસિકના પુઠાંપર પણ આપેલી છે. તેવી નોંધ એકંદર (૩૭) આપેલી છે. તેની અંદર તે મહા પુરુષોના ટુંક જન્મચરિત્ર પણ સમાવવામાં આવ્યા છે. આવી નોંધ ફરજની ગરજ સારે છે, ઉપરાંત આધુનિક ઉત્તમ પુરુષોના ચરિત્રોમાંથી કેટલુંક અનુકરણ યોગ્ય વર્તન મળી આવે છે તેની પણ ગરજ સારે છે.

૧૦. અર્ચા પત્રના મથાળા નીચે ૨૬ નામોની અનુક્રમણિકા આપવામાં આવી છે પરંતુ જે અર્ચા પત્રમાં એક કરતાં વધારે જાણત હોય અથવા ખાસ છુટી પટે તેવી જાણત ન હોય તેવા વિષયો જાતિ તરીકેજ અર્ચા પત્રના નામથી એક ગણવામાં આવ્યા છે. કેટલાક અર્ચાપત્ર પ્રશ્નોત્તર વાળા છે તેને પણ એક જાતિ તરીકે મુકવામાં આવ્યા છે. દરેક અર્ચાપત્ર ભુદા ભુદા મુકવામાં આવે તો સુમારે ૫૦ ની સંખ્યા થવા જાય તેમ છે. આ અર્ચા પત્રોમાં કેટલાકની નીચે કેત્તરો પણ સમાવેલા છે તેથી તેમજ અર્ચાપત્રનાજ નામવાળાને પ્રશ્નોત્તરવાળા અર્ચાપત્રો ભેગા મુઠેલા હોવાથી તેમાં લેખકના નામ આપવામાં આવ્યા નથી. બધી ખરી રીતે તે લેખ લખવાના હેતુથી પણ લખાયેલા હોતા નથી.

૧૧. પ્રશ્નોત્તરોના મથાળા નીચે માત્ર છ વિષયજ આપેલા છે પરંતુ પ્રશ્નોત્તર એવા જાતિ નામ તરીકે આવેલ તમામ વિષયોની ભુદી અનુક્રમણિકા આપવામાં આવી નથી. પ્રશ્નોત્તરના વિષયો છુટા છુટા ગણવામાં આવે તો ૩૦ ઉપગ્રંથ થાય તેમ છે. તેમા પ્રશ્ન કરનારનું નામ લખવું કે ઉત્તર આપનારનું નામ લખવું એ ગુરૂકેલી ટોચાંની તેમજ એક સાધે જે ચાર પ્રશ્ન કરનારના પ્રશ્નો ને ઉત્તરો સાથે આવેલા ટોચાંથી લેખક તરીકે દોષ પડે નામ આપવામાં આવેલ નથી. જૈન શાસ્ત્રમાં જતાવેલી જાનિતીઓ તેમજ કેટલાક ખુલાસાઓ જાણવા માટે આ વિષયો ખાસ વાંચવા લાયક છે. ૨૪ મા પુસ્તકથી હીર પ્રશ્ન માંહેના કેટલાક પ્રશ્નો ને ઉત્તરો

આપવાનું શરૂ કરેલું છે પરંતુ તે કાર્ય હીરપ્રથ અમના ભાષાંતર રૂપનું જ હોવાથી તેને શાસ્ત્રીય વિષયમાં દાખલ કરેલ છે.

૧૨. પુસ્તકોની પહોંચ કે અધાવલોકનને લગતા ૧૭ વિષયો આ વિભાગમાં આપવામાં આવ્યા છે તેમાં સંસ્કૃત અધોવાળા વિષયમાં ને જૈનસાહિત્ય પૈકી રાસો વિગેરેના અધિકૃતઓની યાદીવાળા વિષયમાં અનેક અધોની હકીકત સમાવી છે. અધાવલોકન તો માત્ર બહુ યોગ્ય અધોનું આપવામાં આવ્યું છે પરંતુ તે ખાસ ધ્યાન આપવાલાયક છે. આમાં પુર્વોક્ત યાદીવાળા લેખ શિવાય બાકીના તમામ લેખો પ્રાયે તંત્રીનાજ લખેલા હોવાથી તેમાં લેખકના નામ આપવામાં આવ્યા નથી. પુસ્તકોની પહોંચ અંદરને પુઠા ઉપર જુદા જુદા ૧૬ પુસ્તકમાં ઘણા અંકોમાં આપવામાં આવી છે તેમાં પણ એક મથાળા નીચે એક કરતાં વધારે જુકોની પહોંચો આપવામાં આવી છે. તેમાં કેટલીક જુકોનું સંક્ષિપ્ત અવલોકન પણ લખેલું છે. આ બધાને માટે સંખ્યામાં માત્ર એકજ લેખમાં આવેલ છે.

૧૩. પરચુરણ વિષયોના મથાળા નીચે (૩૬) વિષયો આપવામાં આવ્યા છે. તેમાં બહોળો ભાગ કેળવણીના અથવા કેટલીએક જુકોના સંબંધવાળો છે. ઉપર જણાવેલ વિભાગોમાં જેનો સમાવેશ થઈ ન શક્યો તેવા વિષયો આ મથાળા નીચે સુક્યા છે પરંતુ તેનો મોટો ભાગ ખાસ વાંચવાલાયક છે. લેખકોના નામો આપવામાં આવ્યા છે.

૧૪. છેલ્લો વિભાગ વર્તમાન અર્થા તથા વર્તમાન સમાચારને લગતા વિષયોના રાખવામાં આવ્યો છે. આ મથાળા નીચે (૧૦૩) નામો આપવામાં આવ્યા છે અને પુઠા ઉપર લખાયેલા લેખો ૩૨ સુધાં (૧૩૫) થયેલા છે. પરંતુ ચોવીશ પુસ્તકમાં એકથી વધારે વખત વર્તમાન અર્થા અથવા વર્તમાન સમાચાર એવા પૃથક નામથી કે સંયુક્ત નામથી વિષયો આવેલા છે તે બધા એક જાતિ તરીકે ગણી એક સંખ્યામાંજ ગણેલા છે. તે દરેકને જુદા પાડીએ તો સુમારે ૨૦૦ ઉપરાંત થવા જાય તેમ છે. આવા લેખો તો ઘાનું કરીને સ્વતઃ માહિતીથી અથવા બહારથી આવેલા લખાણ કે પત્રાદિને આધારે તંત્રીએજ લખેલા હોવાથી તેમાં લેખક તરીકે નામ આપવામાં આવેલ નથી. બનારસ પાઠશાળાને લગતા ઘણાં લેખો પણ એક જાતિ તરીકેજ સુકી દેવામાં આવ્યા છે. તેને પણ વ્યક્ત કરતાં સંખ્યામાં વધારો થાય તેવું છે.

આ પ્રમાણે ચૌદ વિભાગો વડે કુલ (૮૦૮) વિષયોના નામો બતાવવામાં આવ્યા છે પરંતુ એકંદર વિષયોની સંખ્યા એક હજાર ઉપરાંત થવા જાય છે. પોતપોતાની શક્તિ અનુસાર દરેક જૈન ગ્રંથોએ સમુદાયની સેવા બજાવવીજ જોઈએ એમ સમજીનેજ આ કાર્યમાં બની શકે તેટલી સેવા બજાવવામાં આવી છે.

આ મામિકનું કદ પ્રારંભમાં ડીમી આઠ પેજ જે ફારમનું હતું. તેમાં વધારો કરીને પુસ્તક ૧૪ માંથી અઢી ફારમનું કરવામાં આવ્યું અને પુસ્તક ૧૭

માધી ત્રણ ફારમનું કરવામાં આવ્યું, પુસ્તક બાવીશમું ચાર ફારમનું આપવામાં આવ્યું અને પુ. ૨૩ માધી ચાર ફારમ ડીમીને બદલે રાયલ કરવામાં આવ્યા. આ તો બધા નિયમિત વધારો સમજવો. ઉપરાંત જરૂરી પ્રસંગે અનિયમિત વધારો કેટલાએક પૃષ્ઠોનો ઘણા વર્ષોમાં ઘુડા ઘુડા અંકોમાં આપવામાં આવ્યો છે. આ પ્રમાણે પ્રથમ કરતાં બમણું યા અઢી ગણું કદ વધાર્યા છતાં તેના વાર્ષિક મૂલ્યમાં બીલકુલ વધારો કરવામાં આવ્યો નથી.

આ માસિકને અંગે ત્રીજાજ વર્ષથી એક જૈન પંચાંગ ભેટ દાખલ આપવાનું શરૂ કરવામાં આવ્યું છે તેની અંદર પણ હમણા ચાર વર્ષથી કેટલોક વધારો સુધારો કરવામાં આવ્યો છે. આ પંચાંગ શુદ્ધગમ પુર્વક તપગચ્છની સમાચારીને આધારે બનાવવામાં આવતું હોવાથી બહોળે ભાગે તમામ સાધુ સાધ્વીઓ આ પંચાંગનોજ ઉપયોગ કરે છે અને તે છુટે હાથે ભેટ તરીકે આપવામાં આવે છે.

માસિકના ગ્રાહકને ઉપર જણાવ્યા કરતાં પણ તેજ લવાજમમાં વધારે લાભ આપવાના હેતુથી પુ. ૨૨થી એક બુક (પાંચ પ્રતિકુપચુ શાસ્ત્રી) અડધી કિંમતે આપ્યા બાદ ખાસ ભેટની બુક બુદ્ધી છપાવીને આપવામાં આવે છે. તેને માટે ખાસ સંસ્કૃત કથાનું ભાષાંતર કરવામાં આવે છે અથવા બીજી રીતે તે બુકો તૈયાર કરવામાં આવે છે. આજ સુધીમાં નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે (૨૨) બુકો ગ્રાહકોને ભેટ તરીકે આપવામાં આવી છે.

૧ શ્રી કેશરીઆજી તીર્થનું વૃત્તાંત
(મુનિ-જયેર સાગરજી)

૨ અપક શ્રેષ્ઠિનું ચરિત્ર (કું. આ.)

૩ રતિચાર કુમારનું ચરિત્ર (અ. ઘે)

૪ વસરાજ કુમારનું ચરિત્ર (કું. આ.)

૫ નળદમયંતિ ચરિત્ર (પાંડવ ચરિત્ર)

૬ શુકરાજ ચરિત્ર (અ. ઘે)

૭ સ્વયંભદ્ર ચરિત્ર (વીરચંદ સમ્બરજી)

૮ શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભાનો ૧૨ વર્ષનો રીપોર્ટ (અ. ઘે)

૯ સુરમુંદરી ચરિત્ર (ગોનીચંદ એધવજી)

૧૦ પોસહવિધિ (કું. આ.)

૧૧ પાર્શ્વનાથજીનો વિવાદલો (પ્રાચીન)

૧૨ મુનિ. વૃદ્ધિચંદજી જન્મ ચરિત્ર
(જયેરભાઈ ઘઘાબાઈ)

૧૩ શ્રી મહિપાળ ચરિત્ર (કું. આ.)

૧૪ ચૈત્યવંદન ચૌવીશી (પ્રાચીન)

૧૫ સંશિષ્ઠ જૈન રામાયણ (ઓદીસ)

૧૬ પંચજ્ઞાનને પંચ કદવાણુકની પુત્ર
(પ્રાચીન)

૧૭ રનાત્ર પુત્ર ને ચત્તર ભેદી પુત્ર
(પ્રાચીન)

૧૮ શ્રી વર્દમાન દ્વાવિંશીકા દીકા અર્થ
બુકા (કું. આ.)

૧૯ રત્નગ્રેખર રત્નવતી કથા (કું. આ.)

૨૦ પ્રતિકુમળ હેતુ (અ. ઘે)

૨૧ વિનયચંદ કેવળી ચરિત્ર ભાષાંતર
(ઓદીસ)

૨૨ પ્રજેધ વિન.મણિ ભાષાંતર
(પંચામ્ર કેશર વિનયજી)

આટલા ઉપરથી માત્ર વાર્ષિક એક રૂપીઆ જેટલું અદ્ય લવાજમ લઇને આ માસિકે તેના આહુકોને કેટલો લાભ આપ્યો છે તે સમજી શકાય તેવું છે જેથી તે સંબંધમાં વિશેષ લખવાની જરૂર નથી.

આ માસિકમાં આવેલા તમામ લેખકોના નામોનું પૃથક લીસ્ટ આ સાથે આપવામાં આવ્યું છે તેમાં પદ્યનાને ગદ્યના લેખકોના નામો જુદા જુદા આપવામાં આવ્યા છે, તે દરેક લેખકોનો અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે.

આ માસિકની અંદર આવેલા લેખો પૈકી કેટલાક તો ખાસ જુદી બુક તરિકે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલા છે. મીંઠ ગુલાબચંદણ દહાણે લખેલો સમક્ષિત વિષે નિબંધ, મીંઠ મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીઆએ લખેલ ઉપમિતિ ભવ પ્રપંચ અંથના પીઠગંધનું ભાષાંતર તથા સભાના મંત્રી અમરચંદ ઘેઝાભાઈએ લખેલ પ્રતિકુમ્ભણના હેતુઓ એ ત્રણ વિષયની જુદી બુકો બહાર પાડેલી છે અને તંત્રીએ લખેલી ખારનન ઉપરની ખાર કથાઓ, તેર કાકીઆની કથા તથા ખીજી છ મોટી કથાઓ ચરિનાવળી ભાગ ખીજના વિભાગ તરીકે બહાર પાડવામાં આવેલ છે. આટલા ઉપરથી તે વિષયોનું ઉપયોગીપણું કેટલું છે તે સમજી શકાય તેમ છે.

આ સાથે આપેલી ચૈત્ર વિભાગ તરીકેની ૨૪ પુસ્તકની એકંદર અનુક્રમ-લિષ્ઠાની અંદર તે તે વિષય કયા પુસ્તકમાં આવેલ છે તેજ માત્ર પુસ્તકના અંક આપીને બતાવવામાં આવ્યું છે. બાકી દરેક પુસ્તકના કયા અંકમાં અથવા કયા પૃષ્ઠ ઉપર એ વિષય આવેલ છે તે બતાવી શકાય નથી પરંતુ દરેક પુસ્તકમાં પ્રાંતે વાર્ષિક અનુક્રમલિષ્ઠા આપવામાં આવેલી હોવાથી તેમાંથી તે હકીકત ઘણી સહેલાઈથી નીકળી શકે તેમ છે.

લેખકોના નામ આપવું પ્રથમથી ચાકમ ધારણ ન હોવાને કારણે કેટલાક નામો ખાસ સંભારીને આપવામાં આવ્યા છે તેથી તેમાં ફેરફાર થયો હોય અથવા કોઈ લેખકનું નામ રહી ગયું હોય તો તેને માટે દરજુજર કરવા વિનંતિ છે.

ખીજ કેટલાક માસિકોની જુઓલીથી થયેલી જોવામાં આવવાથી આ માસિકને માટે પણ તેવી તકરણ થઈ આવી છે અને તેથી આ પ્રયાસ તદ્દન જુદા રૂપમાંજ કરવામાં આવ્યો છે. અત્યાર મુધી આ ઢંગે પ્રયાસ કરેલો જણાયો નથી. આ પ્રયાસ એટલા માટે ખાસ જરૂરનો જણાયો છે કે અમુક તીર્થનું વૃત્તાંત અથવા ઉદ્યાપન (ઉજમણા) વિગેરે અમુક ક્રિયા કેમ કરવી તેની હકીકત અથવા અમુક મહાપુરુષની કથા કે કોઈ ખાસ ઉપયોગી વિષય આ માસિકમાં આવી ગયેલ હોય પરંતુ તે ક્યારે આવેલ છે તે શોધવામાં પડતી મુશ્કેલી આવી અનુક્રમલિષ્ઠાથી ફર થાય છે. આ પ્રયાસ જો ઉપયોગી થશે તો હવે પછી ખીજાઓ પણ તેનું અનુકરણ કરશે એવો સંભવ છે.

આ લેખની અંદર આ માસિકની જે કાંઈ અર્થ સા લખવામાં આવે તે આત્મ પ્રશ્નના જેવું હોવાથી તેમજ વરને કોણે વખાણ્યો? વરની માએ એવું હોવાથી અત્રે તે સંજ્ઞામાં વિશેષ લખવાની આવશ્યકતા જણાતી નથી. આ લેખ, અનુક્રમ-શ્રિકા, લેખકોના નામોનું લીસ્ટ ઇત્યાદિ તેને માટે પુરતું છે એમ સમજી આ લેખ-કર્તામાંજ સમાપ્ત કરવામાં આવે છે. જો આ માસિકે અનુકરણીય કાર્ય કર્યું હોય તો ખીજાઓએ તેનું અનુકરણ કરવું; મુદારવા યોગ્ય કોઈ જાળત જણાય તો વિદ્વાનોએ તેવી સચના કરવી અને જેન સમુદાયની નેવા બજાવવાનું આ એક ઉત્તમ સાધન છે એમ સમજવામાં આવે તો તેનો લેખક તરીકે લાલ લેવો એટલી અમારી અતીમ પ્રાર્થના છે.

આ ઉમર લાયક થયેલા જાણકનું આયુષ્ય અનેક સહાયકો વડે વૃદ્ધિ પામે એવી પરમાત્મા પાને પ્રાર્થના કરી આ દુકો લેખ સમાપ્ત કરવામાં આવે છે.

તપન ૧૯૬૫ }
જ્યેષ્ઠ

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા,

લાવનગર,

પચ વિષયાં.

વિષયનું નામ. પુસ્તકનો નંબર.

વિષયનું નામ. પુસ્તકનો નંબર.

૧ જિનસ્તુતિ-જિનેન્દ્રસ્તુતિ-પ્રભુ-
સ્તુતિ-પ્રભુપ્રાર્થના ૧-૨-૪-
૫-૬-૭-૧૦-૧૧-૧૨-
૧૩-૧૭-૨૦-૨૧-૨૨

૨ જગત્કર્તા ખંડન ૧

૩ શાંતરસ ૧

૪ નાગપાસ સ્તુતિ પ્રબંધ ૨

૫ છત્ર પ્રબંધ ૨

૬ દેવશુદ્ધતત્ત્વ નિદર્શન ૨

૭ મનને શિખામણ ૩

૮ શિયલ ખાવની ૩-૪

૯ વર્ષની પૂર્ણાદૂતિ ૩

૧૦ જૈન ધર્મનું પૂર્વ રૂપ ૪

૧૧ સંસારમાં શો સાર? ૪

૧૨ “એ સાર સંસારમાં” ૪

૧૩ જ્ઞાનામૃત ૫

૧૪ મોહજાળ તોડવા વિધે ૫

૧૫ સન્માર્ગે ધન વાપરવા વિધે ૫

૧૬ હિતોપદેશ-ઉપદેશ-ધર્મોપદેશ-
સદુપદેશ-શુભને ઉપદેશ-
આત્મોપદેશ ૫-૮-૯-૧૦-
૧૧-૧૨-૧૩-૧૬-૧૭-
૧૮-૧૯-૨૦-૨૩-૨૪

૧૭ ધર્મનો પ્રલાવ ૫

૧૮ શ્રી ઋષભજિન સ્તુતિ ૭-૧૭

૧૯ શ્રી પદ્મપ્રભુજિન સ્તુતિ ૧૩

૨૦ શ્રી શાંતિનાથ સ્તુતિ ૧૦-૧૬-૨૪

૨૧ શ્રી નેમનાથજીની સ્તુતિ ૬

૨૨ શ્રી ચિંતામણિ જિન-
સ્તુતિ ૨૩

૨૩ શ્રી મહાવીર સ્તુતિ ૭-૮-૧૬-૨૨

૨૪ “જ્ઞાની જનો શુભિત એમ
ગાયો” ૬

૨૫ જ્ઞાન મહિમા અષ્ટક ૭

૨૬ ગંગાષ્ટક ૭

૨૭ શ્રીમદ્ શુદ્ધ વૃદ્ધિવિજય
વિયોગાષ્ટક ૯

૨૮ વંચનાષ્ટક ૧૧

૨૯ ભાવનાષ્ટક ૧૧

૩૦ નરરત્નાષ્ટક ૧૨

૩૧ રત્નગર્ભાષ્ટક ૧૨

૩૨ મંગળાષ્ટક ૧૮

૩૩ દેવાધિદેવાષ્ટક ૧૮

૩૪ શુદ્ધસ્તુતિ અષ્ટક ૧૮

૩૫ દેવતત્ત્વાષ્ટક ૧૯

૩૬ ગર્વાષ્ટક ૨૧

૩૭ “આ પત્ર નહિ રાખુ”
ફરી ૭

૩૮ જ્ઞાન ૭

૩૯ મોહમહિમા ૭

૪૦ નેશાળા ૭-૮-૧૫

૪૧ મલાને એક સલાસદે
આપેલી સૂચના ૭

૪૨ કર્મની ગતિ ૮

૪૩ ધર્મિયો વિગેરેને ઉપદેશ ૮

૪૪ વિવેક ૮

૪૫ ભવસ્થિતિ ૮

૪૬ “આ મંસાર અમાર” ૮

૪૭ મધપાન નિષેધક ૮

૪૮ આજ્ઞા પ્રમાણ ૮

૪૯ શ્રી સંઘ-સ્તુતિ ૮

૫૦ “સ્વજન તેજ ભવાંતરમાં
તરે” ૮૫૧ વર્ષારંભ સ્તુતિ-નવ વર્ષ-માંગલ્યો-
લ્લાસ સંગીત કાવ્ય ૬-૧૨-
૧૩-૧૪-૧૫-૧૬-૧૭-
૧૮

૫૨ શુદ્ધશુભ ખત્રીશી ૬

૫૩ સ્વધર્મને સૂચવન ૬

૫૪ ધર્મની આગર કાતા ૬

વિષયનું નામ. પુસ્તકનો નંબર.

વિષયનું નામ. પુસ્તકનો નંબર.

૫૫ કેવા પુરુષોથી આ પૃથ્વી		તથા 'જૈન ધર્મ પ્રકાશ' ને	
૫૬ રતનવતી છે ?	૯	આશિર્વાદ.	૧૫
૫૬ શ્રાવિકાઓને ઉપદેશ	૧૦	૮૮ મનને શિખામણ	૧૫
૫૭ છવને ચેતવણી	૧૦	૮૯ છપ્પનના દુકાળ વિષે	૧૫
૫૮ જ્ઞાન વિષે પદ	૧૦	૯૦ રત્નને દ્રિયોની રશમ સુ-	
૫૯ ક્રિયા વગર વાચાળતા		ધારવા વિષે	૧૫
અર્થ	૧૦	૯૧ જૈન ધર્મની શ્રેષ્ઠતા	૧૬
૬૦ મોહની ખુવારી	૧૦	૯૨ મોહ રાજાનાં કામ	૧૭
૬૧ પર્યુષણ મહિમા	૧૦-૧૭	૯૩ પરનારીની પ્રીત કરવાથી	
૬૨ પાંચે પ્રકારની દયા વિષે	૧૦	થતા ગેરકાયદા	૧૭-૨૨
૬૩ કુમતિઓને ઘોઘ (લાવ-		૯૪ ભવ નાટક	૧૭
ણી)	૧૦	૯૫ જગતમાં કેાઈ અમર	
૬૪ સંયમ માર્ગનો મહિમા	૧૧	નથી	૧૭
૬૫ ચિન્ત અકોર	૧૧	૯૬ નવ પદના આરાધન વિષે	૧૭
૬૬ જ્ઞાન મહિમા	૧૧	૯૭ જૈન કેળવણી	૧૭
૬૭ સદ્ગુણની વાણી	૧૧	૯૮ મોહ વિષે	૧૭
૬૮ પાપેડી સાધુને ઉપદેશ	૧૧	૯૯ સ્વચ્છિલદ્રુણે ડોશ્યાને	
૬૯ હિત શિક્ષા	૧૧	કરેલો ઘોઘ	૧૭
૭૦ કાળનો મહિમા	૧૧	૧૦૦ સ્વાર્થી પ્રેમ	૧૮
૭૧ વિનય વિષે છપ્પા	૧૨	૧૦૧ જૈન મમુદાયને આશીર્વાદ	૧૮
૭૨ કામારૂપી સુદરી	૧૨	૧૦૨ સંસારની અનાગતા	૧૮-૨૬
૭૩ હાલની કેળવણીપર ટીકા	૧૨	૧૦૩ મ ક્ષેપ પૂત્ર વિધિ	૧૮
૭૪ સ્પૃહારૂપી ૨ ક્ષત્રી	૧૨	૧૦૪ જૈન વર્ગમાં એકતાની	
૭૫ સાધુએ એકલા ન રહેવા		જરૂર	૧૮
વિષે	૧૨-૧૬	૧૦૫ પ્રસ્તાવિક દુહા	૧૮
૭૬ સમતાની શાખા	૧૨	૧૦૬ "નિઃસાર આ ન નાર	
૭૭ ધ્યાન મહિમા	૧૩	કેવળ ત્યાગ્ય દુઃખાગાર	
૭૮ ભવરૂપી વૃક્ષ	૧૩	છે"	૧૯
૭૯ મોહરૂપી કારીગર	૧૩	૧૦૭ "નિઃસાર આ સંસારમાં	
૮૦ મૈત્રી ભાવના	૧૩	છે માર તે મમલ કરો"	૧૯
૮૧ મનરૂપ માતકને ઉપદેશ	૧૪	૧૦૮ જૈન એવકની નિરામા	૧૯
૮૨ સાંવત્સરિક કામાયન	૧૪	૧૦૯ પ્રસ્તાવ-આર્ય આચાર	૨૦
૮૩ ધર્મરૂપી ચ દ્ર	૧૪	૧૧૦ મુખશિષ્ટિ	૨૦
૮૪ વૈરાગ્યયુક્ત વિચારો	૧૪	૧૧૧ યુવકને ઉપદેશ	૨૦
૮૫ જિન ભક્તિ સચક પત્ર	૧૫	૧૧૨ શ્રીમદ્ યજ્ઞોવિત્યજી	
૮૬ શિયળ વિષે પદ્ય	૧૫-૨૩	રતુનિ	૨૦
૮૭ 'જૈન ધર્મ પ્રચાર' રાણા		૧૧૩ માનવ શિક્ષા	૨૦

વિષયનું નામ.	પુસ્તકનો નંબર.	વિષયનું નામ.	પુસ્તકનો નંબર.
૧૧૪ સંપ વૃદ્ધિ સૂચક પદ	૨૦	૧૨૬ આત્મ પ્રબોધ પદ	૨૩
૧૧૫ આત્મ રાજને ઇષ્ટ કથન	૨૦	૧૨૭ અસ્થિરતા વિષે પદ	૨૩
૧૧૬ સદ્ભાવ સ્તુતિ	૨૦	૧૨૮ સંપ સદ્બોધ પચીસી	૨૩
૧૧૭ સદ્બુદ્ધિમોપદેશ	૨૧	૧૨૯ કરણીનાં કૃત્ર વિષે	૨૪
૧૧૮ વૈરાગ્ય	૨૧	૧૩૦ સતી સ્ત્રીતાએ શવણને	
૧૧૯ ન્યાયવૃત્તિ	૨૧	કરેલો ઉપદેશ	૨૪
૧૨૦ શત્રિભોજનથી ધત્તા ગેર-		૧૩૧ મંસારમાં આર્યરપણાની	
કાયદા	૨૨	સ્થિતિ	૨૪
૧૨૧ ત્રિવિધ સૂત્ય	૨૨	૧૩૨ બ્યાકુળ ધ્યેયી ચેતનાને	
૧૨૨ મુખોધ કાવ્યો	૨૨-૨૩	શુદ્ધાત્મા પ્રતિ ઉદ્દગાર	૨૪
૧૨૩ વિષયાસક્તિ તજવા વિષે		૧૩૩ પ્રાણપંથીને પ્રબોધ	૨૪
બોધ	૨૩	૧૩૪ આત્મરાજને ચેતના શ-	
૧૨૪ સ્ત્રી સદ્બોધ કાવ્ય	૨૩	ભૂનો બોધ	૨૪
૧૨૫ આ માનિક વાંચવા વિષે			
કવિના	૨૩		

વર્ષ પ્રારંભ વિષયો.

વિષયનું નામ.	લેખકનું નામ.	પુસ્તકનો નંબર.
૧ મારો હેતુ		૧
૨ નવું વર્ષ	૨-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧-૧૨-૧૩-	
૩ નવું વર્ષ ને જ્ઞાનવૃદ્ધિ	૧૪-૧૫-૧૬-૧૭-૧૮-૧૯-૨૨-૨૩	
૪ ગત વર્ષ વિચેચન	(મુનિ શાંતિવિજયજી)	૩-૪
૫ વર્ષગાંઠ		૩
૬ ઉદ્દેશ		૪
૭ ભોગના વર્ષનો પ્રથમ લેખ		૫
૮ નિહાવલોકન		૧૬
૯ માનસિક		૨૦
૧૦ અમાવલોકન	માનસિક	૨૧

તીર્થ સંબંધી વિષયો.

વિષયનું નામ.	લેખકનું નામ.	પુસ્તકનો નંબર.
૧ શત્રુજય	તંત્રી	૧
૨ પાલીનાણા કાકોર ને શ્રાવકો વચ્ચેનો કરાર	"	૨
૩ ભદ્રેશ્વરના પ્રાચીન જિનાલયનો હેતુ	"	૨

વિષયનું નામ.

લેખકનું નામ. પુસ્તકનો નંબર.

૪	તારંગાણ તીર્થનું વૃત્તાંત	તંત્રી	૩
૫	તારંગાણ સંબંધી ચર્યાપત્ર	(શેઠ વર્ધમાન બેચરદાસ)	૩
૬	કુભારીયાણ તીર્થનું વૃત્તાંત	તંત્રી	૩
૭	પંચતીર્થાની યાત્રાનું વૃત્તાંત	"	૩
૮	આણુણ તીર્થનું વર્ણન	(અમરચંદ ઘેલાભાઈ)	૩
૯	જયપુર રૂઢિ	(મુનિ શાંતિવિજયજી)	૫
૧૦	શ્રી સંખેશ્વર તીર્થ સંબંધી ચર્યાપત્ર	(લલુભાઈ મુરચંદ)	૭
૧૧	ગિરનાર ગર્જના (ચર્યાપત્ર)	એક યાત્રાળુ	૭
૧૨	ગિરનારજી વિષે ચર્યાપત્ર	(જતી લાધાજી જેવંતજી)	૭
૧૩	દુળોધીમાં સમવસરણના મહોત્સવ સંબંધી છલ્લોદ્ધાર સૂચક પત્ર	(કુલચંદજી હુણીઆ)	૧૦
૧૪	કેશરોઆણની યાત્રામાં યથેદ્દી અનુકૂળતા	તંત્રી	૧૧
૧૫	સમેતશિખરના પહાડ ઉપર એક અંગ્રેજે કરેલ ચરણીનું કારખાનું કાઢી નાખવાનો છેવટનો કરાવ	"	૧૨
૧૬	અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથજી તીર્થનું વૃત્તાંત (મુનિરાજ શ્રીહંસવિજયજી)		૧૫
૧૭	દુળોધી પાર્શ્વનાથ યાત્રા	(મી. ઢઢા)	૧૬-૧૭
૧૮	દુળોધી પાર્શ્વનાથ યાત્રાનું વૃત્તાંત	"	૧૬
૧૯	અમારો પ્રવાસ (મક્ષીજી વિગેરે તીર્થનું વૃત્તાંત)	તંત્રી	૧૭
૨૦	શ્રી કાળીગંધારની યાત્રાનું વર્ણન	(મુનિ દુર્લભવિજયજી)	૧૭
૨૧	શ્રી રાણકપુરજીના છલ્લોદ્ધાર સંબંધી મૂચના	(વેણીચંદ મુરચંદ)	૧૭
૨૨	સમેતશિખરજીમાં પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ	તંત્રી	૧૭
૨૩	અમારો પ્રવાસ (રાધનપુર પાટણ વિગેરેનું વૃત્તાંત)	"	૧૮
૨૪	ભદ્રેશ્વરમાં મહોત્સવ	(મંઘવી ખોમજી જેરાજ)	૧૯
૨૫	મક્ષીજી તીર્થમાં મળેલી કૃતેહ	તંત્રી	૧૯
૨૬	અમારો પ્રવાસ (અનેક તીર્થો સંબંધી વૃત્તાંત)	"	૧૯
૨૭	કેશરોયાજી તીર્થના સંબંધમાં ચેતવણી	"	૧૯
૨૮	પાલીતાણા દરબાર અને જૈનો	"	૧૯
૨૯	તીર્થયાત્રા દિગ્દર્શન	(મુનિ કર્મ-વિજયજી)	૨૦
૩૦	તીર્થયાત્રાની આવશ્યકતા	તંત્રી	૨૦
૩૧	પ્રવાસ વર્ણન (અનેક તીર્થો સંબંધી)	"	૨૧
૩૨	પાલીતાણા દરબારની દૃષ્ટિ વિષે વિદ્વાનોના અભિપ્રાય	"	૨૧
૩૩	કરજ વર્તમાન	(એક મુનિ)	૨૧

વિષયનું નામ.

લેખકનું નામ. પુસ્તકનો નંબર.

- ૩૪ ચર્યાપત્ર (ગિરનારજી સંબંધી) (વીરપુત્ર જાળભોહન) ૨૧
 ૩૫ પ્રવાસ વર્ણન (અનેક તીર્થો સંબંધી) તંત્રી ૨૨
 ૩૬ શ્રી ગિરનારની તળાટીમાં મોટી ધર્મશાળાની જરૂર (પ્રાણલાલ મંગળજી) ૨૨
 ૩૭ સમેતશિખરજીના મંળધર્મમાં છેલ્લા વિચારો મોક્ષિક ૨૪

શાસ્ત્રીય અને સિદ્ધાંતિક વિષયો.

વિષયનું નામ.

લેખકનું નામ. પુસ્તકનો નંબર.

- ૧ જૈન ધર્મ (મુનિરાજ શ્રીઆત્મારામજી) ૨
 ૨ ધર્મ નિરૂપણ (મુનિ શાંતિવિજયજી) ૨
 ૩ પરીક્ષકોને ઉત્તેજન " ૨
 ૪ તપગરુડ નામ પડવાનું કારણ " ૩
 ૫ ઇશ્વરવાદ " ૩-૪-૫
 ૬ જીવ કર્મનો સંવાદ (અમરચંદ ઘેલાભાઈ) ૪-૫
 ૭ દેવાધિદેવ સ્વરૂપ તંત્રી ૪
 ૮ આચાર્યના છત્રીરા ગુણોનું વર્ણન " ૪
 ૯ સાધુ મુનિરાજના સત્તાવીશ ગુણ " ૫
 ૧૦ શ્રાવકના એકવીશ ગુણ (મુનિ શાંતિવિજયજી) ૫
 ૧૧ સમવસરણ તંત્રી ૬
 ૧૨ જીવ અને કર્મ (મુનિ શાંતિવિજયજી) ૬
 ૧૩ ચાર ધ્યાનનું સ્વરૂપ " ૬
 ૧૪ જયણા તંત્રી ૬
 ૧૫ આજ્ઞા એ ધર્મ " ૬
 ૧૬ લોભ " ૬
 ૧૭ સંબોધ સત્તરી " ૬-૭-૮-૯-૧૦
 ૧૮ દાન શીલ તપ અને જ્ઞાન વિષે સંવાદ (મુનિ શાંતિવિજયજી) ૬
 ૧૯ સાધુ અને ગૌરજી (અમરચંદ ઘેલાભાઈ) ૭
 ૨૦ નેમિદ્વત સમપ્રલોહી જ્ઞાપાંતર યુક્ત ૭-૮
 ૨૧ દીગંબર અને દુઃહીઆ (જૈન પ્રકાશ-હિંદ) ૭
 ૨૨ શ્રી આચારાંગ સૂત્રના એક સૂત્રપાડના અર્થનું સ્પષ્ટીકરણ (પં. ગણીરવિજયજી) ૧૫
 ૨૩ એક જૈને બનાવેલો ખેદ (આચારાંગ સૂત્રના લેખ જાળત) ૧૫

વિષયનું મામ.

લેખકનું નામ. પુસ્તકનો નંબર.

- ૨૪ આચારાંગ સૂત્રપાઠ સંબંધી પન્યાસ ગંભીરવિજયજીના લેખ
સંબંધમાં આવેલી સંમતિઓ. ૧૫
- ૨૫ સ્વાદ્વાદ (મનમુખ કિરત્યંદ) ૧૫
- ૨૬ ચતુર્વર્ગ " ૧૫
- ૨૭ તપ " ૧૫
- ૨૮ પૂર્વકાળના જૈનો માંસાહારી હતા કે કેમ? આ બાબતમાં ચાલતી
ચર્ચા સંબંધે તા. ૩ જુનના લેખકના લેખનું સ્પષ્ટીકરણ
(પન્યાસ ગંભીરવિજયજી) ૧૫
- ૨૯ સમકિત વિષે નિબંધ હિંદુસ્તાનીમાં (શુભાગચંદ્રજી દક્ષ) ૧૪-૧૫
- ૩૦ સ્વ મિત્રાસદ્ય (મનમુખ કિરત્યંદ મહેતા) ૧૬
- ૩૧ સૂતક સંબંધી નિર્ણય (પન્યાસ ગંભીર વિજયજી) ૧૬
- ૩૨ અંજનશાલાકા વિષે પ્રશ્ન (ખીમજી હીરજી કાયાણી) ૧૬
- ૩૩ અંજનશાલાકા (મનમુખ કિરત્યંદ) ૧૬
- ૩૪ જૈન શાસનની ઉત્પત્તિ વિષે વિચાર (મુનિ વદનભવિજયજી) ૧૬
- ૩૫ સૃષ્ટિ કર્તૃત્વ સંબંધી વિચાર (મોતીચંદ ગિરધરલાલ) ૧૬
- ૩૬ પાંચ ઠલ્પવૃક્ષ " ૧૬
- ૩૭ ઉપમિતિ ભવપ્રપંચ પીઠમંથન બાબાંતર " ૧૬-૧૭-૧૮
- ૩૮ ક્યાન (મુનિ જુહિઆગરજી) ૧૮-૧૯
- ૩૯ અનુયોગ (મુનિ આણંદસાગરજી) ૧૯
- ૪૦ હિરપ્રશ્ન તથા મેનપ્રશ્ન ઉદ્ધરિત સાર (મુનિ કર્પૂરવિજયજી) ૧૯
- ૪૧ દેવદ્રવ્ય જ્ઞાનદ્રવ્ય સાધારણદ્રવ્યના વિચાર " ૨૦
- ૪૨ સર્વીર્યધ્યાનનો સારાંશ " ૨૧
- ૪૩ ધર્મનું દરખ તથા આંતરિક સ્વરૂપ (નેમચંદ ગિરધરલાલ) ૨૧
- ૪૪ હિંસા અહિંસા સ્વરૂપ તત્ત્વી ૨૧
- ૪૫ પ્રતિજ્ઞા યા પ્રત્યાખ્યાન સ્વરૂપ (મુનિ કર્પૂરવિજયજી) ૨૧
- ૪૬ કોષાંતર્ગત હિંસા સ્વરૂપ (દુર્લભદામ કાલીદાસ) ૨૨
- ૪૭ પ્રભુ પ્રતિમા (મુનિ કર્પૂરવિજયજી) ૨૨
- ૪૮ શ્રી હૃદયપ્રદીપ પદ્મિગિદ્ધા ત્રીકા અને બાબાતર યુક્ત (એક મુનિ) ૨૩
- ૪૯ જૈન લો—જૈન કાયદો (જીવરાજ ચૌધવજી શાહ) ૨૩-૨૪
- ૫૦ આત્મદયા યાને સ્વાત્મરક્ષણ (મુનિ કર્પૂરવિજયજી) ૨૩
- ૫૧ જ્ઞાનસાર સૂત્ર સ્પષ્ટીકરણ—પૂર્ણના અષ્ટક " ૨૩
- ૫૨ હેમચંદ્રાચાર્ય તથા યોગશાસ્ત્ર (નરેન્દ્રજી બાબાંતર) ૨૪
- ૫૩ ઉપરના લેખ ગંબંધી ખુગનો તત્ત્વી ૨૪

વિષયનું નામ.

લેખકનું નામ. પુસ્તકનો નંબર.

૫૪. જ્ઞાનસાર સૂત્ર સ્પષ્ટીકરણ—મગ્નતા અષ્ટક	(મુનિ કર્પૂરવિજયજી)	૨૪
૫૫ હિરપ્રદામાંથી કેટલાએક પ્રશ્નોત્તરો	તંત્રી	૨૪

ક્રિયાવિધિદર્શક વિષયો.

વિષયનું નામ.	લેખકનું નામ.	પુસ્તકનો નંબર.
૧ ધર્મ વિચાર (જિન દર્શન)	(અમરચંદ ઘેલાભાઈ)	૧
સદર (જિન પૂજા)	"	૧
સદર (આશાતના પરિત્યાગ)	તંત્રી	૨
સદર (ગુરુ વંદન)	"	૩
૨ પ્રતિક્રમણ ને તેના ઉત્તર	(અમરચંદ ઘેલાભાઈ)	૫-૬-૭-૮-૯-૧૦
૩ પાશિક પ્રતિક્રમણમાં છીક આવવા સંબંધી ખુલાસો		૫-૬
૪ સામાયિક	(અમરચંદ ઘેલાભાઈ)	૬
૫ ઉદ્યાપન (ઉજમણા સંબંધી)	"	૬
૬ જિનપૂજના પ્રારંભમાં કરવાની શુદ્ધિ	તંત્રી	૭
૭ મહાવીરસ્વામીના જન્મોત્સવને દિવસે શ્રીકૃષ્ણ વધેરવા સંબંધી ચર્ચાપત્રના ઉત્તર	(મુનિરાજ શ્રીઆત્મારામજી)	૮
૮ ચોથની સંવત્સરી વિષે સપ્રમાણ ચર્ચાપત્ર	(મુનિરાજ શ્રી વલ્લભવિજયજી)	૧૦
૯ સંવત્સરી વિષે ખુલાસો	તંત્રી	૧૨
૧૦ સંવત્સરીનો નિર્મય	"	૧૨.
૧૧ પર્વતિયિની ઓળખાણ	"	૧૩
૧૨ સામાયિક (પ્રથમાવશ્યક)	(મનમુખ કિરતચંદ)	૧૪
૧૩ ચતુર્વિંશતિ સ્તવ (દ્વિતીયાવશ્યક)	"	૧૫.
૧૪ પર્થુપણ પર્વનાં કૃત્યો	તંત્રી	૧૫
૧૫ ચતુર્વિંશત્તાર પ્રત્યાખ્યાન અથવા રાત્રિ ભોજન લાગ	(મનમુખ કિરતચંદ)	૧૫
૧૬ વંદનક (તૃતીયાવશ્યક)	"	૧૮
૧૭ પ્રતિક્રમણ (ચતુર્થાવશ્યક)	"	૧૮
૧૮ કાયોત્સર્ગ (પંચમાવશ્યક)	"	૧૮
૧૯ પ્રત્યાખ્યાન (ષષ્ઠાવશ્યક)	"	૧૮
૨૦ છ આવશ્યકના વિષય સંબંધી ખુલાસો	"	૧૯

વિષયનું નામ.	લેખકનું નામ.	પુસ્તકનો નંબર.
૨૧ મુકુપત્તિ	તંત્રી	૧૮
૨૨ ચર્ચાપત્ર (પ્રતિક્રમણના વિષય સંબંધી)	(મુનિ જીવિસાગરજી)	૧૮
૨૩ પ્રતિક્રમણ સંબંધી ચર્ચાપત્રનો ઉત્તર	(મનસુખ કિરત્ત્યંદ)	૧૮
૨૪ જિનેન્દ્રપૂજા	(મોતીચંદ ગિરધરલાલ)	૨૦
૨૫ શ્રાદ્ધ લોચન વિધિ	તંત્રી	૨૦
૨૬ સ્નાન વિધિ	"	૨૧
૨૭ પંચ પરમેશ્વી જાપ યંત્ર	મૌલિક	૨૧
૨૮ પુષ્પપૂજા વિધિ	તંત્રી	૨૧
૨૯ સામાયિક	મૌલિક	૨૧
૩૦ સામાયિક વિચાર	(મનસુખ કિરત્ત્યંદ)	૨૨
૩૧ આરાધના પ્રકરણ	(મુનિ કર્પૂરવિજયજી)	૨૨
૩૨ સંવત્સરી પર્વની શ્રેષ્ઠતા શી રીતે ?	(અમરચંદ ઘેલાભાઈ)	૨૩
૩૩ સહેતુક પ્રતિક્રમણ વિધિ	(દુર્લભદાસ કાલીદાસ)	૨૩
૩૪ જૈન લગ્ન વિધિ સંબંધી કુંવરજી આણંદજીનું ભાષણ		૨૩
૩૫ વ્યજ્ઞાની આવશ્યકતા	તંત્રી	૨૪
૩૬ દેવપૂજન ક્રિયાના ફળ સંબંધી યાચના (સુરચંદભાઈ પુરપોત્તમદાસ)		૨૪

ઉપદેશક વિષયો.

વિષયનું નામ.	લેખકનું નામ.	પુસ્તકનો નંબર.
૧ મુક્તિ માર્ગ	તંત્રી	૧
૨ વૈરાગ્યરસ	"	૧
૩ આત્મ સદ્બોધ	"	૧
૪ વૈરાગ્યરસ	(મુનિ શાંતિવિજયજી)	૨
૫ વૈરાગ્ય (અનિત્ય ભાવના)	તંત્રી	૨
" (અશરણ ભાવના)	"	૨
" (અન્યત્વ ભાવના)	(અમરચંદ ઘેલાભાઈ)	૬
" (એત્ત ભાવના)	"	૭
૬ સદ્વિચાર	તંત્રી	૩
૭ મિથ્યાદુષ્ટિ કેવી રીતે દેવો ?	(મુનિ શાંતિવિજયજી)	૪
૮ જ્ઞાનના બે બોલ	"	૪
૯ વચનામૃત	"	૪-૫-૬
૧૦ ધર્મ	તંત્રી	૫

વિષયનું નામ.	લેખકનું નામ.	મુદ્રણકર્તા નંબર.
૧૧ જીવિતગ્રંથની સંચાળના	ત્રી	૫
૧૨ ઉપદેશ રત્નમાળા	"	૫
૧૩ ઇ દ્રિયો જીવિત અગ્રકથ છે.	"	૫
૧૪ આત્મક્રિયોપદેશ	(મુનિ ગાંધિવિજયજી)	૬
૧૫ મનુષ્યજન્મની આર્થિકતા શી રીતે થાય?	ત્રી	૬
૧૬ લક્ષ્મીસ્વરૂપ	"	૭
૧૭ સમતા	"	૭
૧૮ મનુષ્યલવ પાત્રીને ધર્મમાં આગમ ન કરવા વિશે	"	૮
૧૯ શ્રી	"	૮
૨૦ પ્રભાલિપ્તપત્ર	"	૮
૨૧ મનુષ્યજન્મ	"	૮
૨૨ પદોપકાર	"	૮
૨૩ બાંધ અને મોક્ષ	(શાસ્ત્રી નર્મદાશંકર)	૮
૨૪ ધર્મની આવશ્યકતા	ત્રી	૯
૨૫ એકાગ્ર વિષે ઉપદેશક પત્ર	(મુનિ વીરવિજયજી)	૧૦
૨૬ સંસારમોહ	ત્રી	૧૦
૨૭ હિતોપદેશ	"	૧૦
૨૮ યાત્રાસમય	"	૧૦
૨૯ ઉપદેશ શતક	"	૧૦-૧૧
૩૦ આરાધના	(ગમરન દેવેલાભાઈ)	૧૧
૩૧ અમત્ય	ત્રી	૧૧
૩૨ દુહ્યમત્રીપ	"	૧૧
૩૩ ત્યા મ પ ન્ય લક્ષ્મી	"	૧૧
૩૪ ઉપદેશ	"	૧૧
૩૫ બાળજીવશિક્ષા શતક અર્થ મહિત	(પ મ નીરવિજયજી)	૧૨-૧૩
૩૬ અગ્નિના ઉપદ્રવ પ્રમ જે કરવાના વિચારો	ત્રી	૧૨
૩૭ અદ્વૈતકાર	"	૧૨
૩૮ નીતિ વાક્યામૃત	"	૧૨-૧૩-૧૪
૩૯ મોહ શું કરે છે?	"	૧૩
૪૦ વિવેક શું સમજાવે છે?	"	૧૩
૪૧ લોકરંજનતા	"	૧૩
૪૨ કૃષ્ણદેવનાં ઉપદેશી ઉપદેશા વિચારો	"	૧૩
૪૩ મુનિ વરલક્ષ્મિવિજયજીએ ટાંકેલાં ઉપદેશો લેખેલાં હિતોપદેશ	"	૧૩

વિષયનું નામ.

લેખકનું નામ. પુસ્તકનો નંબર

૪૪ આવકનાં દ્રવ્ય	તંત્રી	૧૪
૪૫ ખર્ચે ભાગ્ય	"	૧૪
૪૬ સામાન્ય ઉપયોગી શિક્ષા	"	૧૪
૪૭ હિંસા વિષે વિચાર	(ત્રી. ઓ. જૈન)	૧૫
૪૮ મમતા અને ઇચ્છા વિષે સહજ વિચાર	,	૧૫
૪૯ છત્રને ઉપદેશ	(મનમુખ કિરત્યંદ)	૧૫
૫૦ પ્રસ્તાવિક કાવ્યો (સમન્વિતી માથે)	"	૧૫-૧૬
૫૧ ધર્મ સર્વસ્વ	તંત્રી	૧૬
૫૨ ત્યજવા યોગ્ય	"	૧૬
૫૩ વૈરાગ્ય	"	૧૬-૧૮
૫૪ ઉત્તમ ભાવના	(મુનિ કર્પૂ-વિજયજી)	૧૬
૫૫ ભાવનગરમાં ચાલતી મરકી ઉપરથી ઉપજતા વિચારો	તંત્રી	૧૬
૫૬ ઉપદેશકારી પદ્ય તથા ગદ્ય	(મનમુખ કિરત્યંદ)	૧૭
૫૭ છત્રહિંસા અટકાવવા સંબંધી ચર્ચાપત્ર	(એન. એમ. શાહ)	૧૭
૫૮ શિક્ષાવચન	તંત્રી	૧૭
૫૯ કર્મ પારવશ્યાપ્તક અર્થયુક્ત	(ડૉ. ગ. શીરવિજયજી)	૧૭
૬૦ સંસારની દૈટવીક વિચિત્રતા અને તેનું સમાધાન	(મનમુખ કિરત્યંદ)	૧૭
૬૧ ફટાણાનિષેધ	(જૈન બોધ બુદ્ધિપ્રકાશક સભા, સાણંદ)	૧૭
૬૨ મરણ પાછળ કરવામાં આવતો ખર્ચ	(લક્ષ્મીચંદ વલ્લભજી)	૧૭
૬૩ શુભ વાચના	(જૈનજિજ્ઞુ)	૧૭
૬૪ અતર ચક્ષુ શું જુએ છે ?	તંત્રી	૧૭
૬૫ પરપરિવાહ (મોળમું પાપસ્થાનક)	"	૧૮
૬૬ અજ્યાખ્યાન (તેરમું પાપસ્થાનક)	"	૧૮
૬૭ પૈનૂન્ય (ચોદમું પાપસ્થાનક)	"	૧૮
૬૮ સાધારણ દ્રવ્ય સંબંધી વિચાર	"	૧૮
૬૯ દાણુભંજુર દેહ	(મનમુખ કિરત્યંદ)	૧૮
૭૦ અત્મનિરીક્ષણ	(મોતીચંદ ગિરધરલાલ)	૧૮
૭૧ મુળનાં સાધનો અને સદ્ગુણ મેળવવાની યોજના	તંત્રી	૧૮
૭૨ પરમ પત્રિત્ર પુણ્યપ્રવાહ	(મોતીચંદ ગિરધરલાલ)	૧૮
૭૩ મિત્રમણીપત્ર	તંત્રી	૧૮
૭૪ હાલનો જમાનો	"	૧૮
૭૫ ભાવનગરમાં થયેલી ભયંકર આગ-તે ઉપરથી ઉપજતા વિચારો	"	૧૯

વિષયનું નામ.

- ૭૬ મનુષ્યભવની દુર્લભતા
 ૭૭ સુવાનોને આશ્વ સન્મર્ગ
 ૭૮ ભવ્ય આત્મ હિતશિક્ષા
 ૭૯ સદ્ભાવના
 ૮૦ પ્રયોધ (કેળવણી)
 ૮૧ એક જૈન મુનિએ લખેલ પત્ર
 ૮૨ સામાન્ય હિતશિક્ષા
 ૮૩ જૈનોની ઉત્પત્તિ સંબંધી વિચારણા
 ૮૪ જૈન શ્વેતાશ્વર મુમુક્ષુવર્ગને નમ્ર વિજ્ઞપ્તિ
 ૮૫ વિષય કપાય ચિરંજીવના
 ૮૬ આત્મકિ તથા દેહિક ઉત્પત્તિનું દિગ્દર્શન
 ૮૭ પુત્રમમતા
 ૮૮ ધનમમત્વ—હાન
 ૮૯ સાર્વજનિક ઉત્પત્તિની સર્વોત્તમ કુચી
 ૯૦ સદ્ભાવ સ્તુતિ રહસ્ય
 ૯૧ શ્રાવક તરીકે ઓળખાતા જૈનોની અમલ કરતા યોગ્ય કર્મો
 ૯૨ પ્રાતઃકાળના વિચારો
 ૯૩ કાર્યસિદ્ધિનું રહસ્ય
 ૯૪ અસલ ફકીરી
 ૯૫ ત્રયસમૂહ
 ૯૬ તમે કદિ હુભાશે નહિ
 ૯૭ વિવિધ વિષય સંગ્રહ
 ૯૮ સુધારાનો ખરો પાયો
 ૯૯ કન્યા યોગ્ય હિતશિક્ષા
 ૧૦૦ સદ્વિચર પારસમણિ
 ૧૦૧ સર્વમાન્ય કલ્યાણમાર્ગ
 ૧૦૨ ધર્મશાસ્ત્રો ને તેનું જ્ઞાન
 ૧૦૩ જીવન સંધ્યા
 ૧૦૪ જૈન ધર્મની દશ મહા શિક્ષા
 ૧૦૫ વૃદ્ધિ પામનો પ્રાપ્ત્યાર
 ૧૦૬ કળનો સંદેહ (ખરી પ્રતીતિ ક્યાં છે?)
 ૧૦૭ મૃત્યુ પાછળ જમણવાર

લેખકનું નામ. પુસ્તકનો નંબર.

- તંત્રી ૧૬
 (નેમચંદ ગિરધરલાલ) ૧૬
 (મુનિ કર્પૂરવિજયજી) ૧૬
 " ૧૬
 મૌકિક ૧૬
 ૨૦
 (મુનિ કર્પૂરવિજયજી) ૨૦
 તંત્રી ૨૦
 (મુનિ કર્પૂરવિજયજી) ૨૦
 તંત્રી ૨૦
 (રાયચંદ કસલચંદ) ૨૦
 (ભોતીચંદ ગિરધરલાલ) ૨૦
 " ૨૦
 (રાયચંદ કસલચંદ) ૨૦
 (મુનિ કર્પૂરવિજયજી) ૨૦
 " ૨૦
 (અમરચંદ ઘેલાભાઈ) ૨૧
 (મનસુખ કિરત્તચંદ) ૨૧
 (મુનિ કર્પૂરવિજયજી) ૨૧
 (નેમચંદ ગિરધરલાલ) ૨૧
 " ૨૧
 (મુનિ કર્પૂરવિજયજી) ૨૧
 (વકીલ નંદલાલ લલુભાઈ) ૨૧
 તંત્રી ૨૧
 (ચકોર ચંદ્ર) ૨૧
 (અમરચંદ ઘેલાભાઈ) ૨૧-૨૩
 તંત્રી ૨૧
 મૌકિક ૨૨
 (અમરચંદ ઘેલાભાઈ) ૨૨-૨૩
 તંત્રી ૨૨
 " ૨૨
 " ૨૨